

Printed by Rameshchandra Yeshu Shedge at the Nirnayalagar Press, No 22, Kolbhat Lane Porbandar

Published by Sheth Chhaganlal Harnachandani Jetaran, Marwar

प्रस्तावना.

आकर्णयन्तु सर्वेऽपि विपथितस्तत्रभवन्तः सहृदया वारिविकारं परिहृत्य हंसा इव गुणग्राहिणो यत् सकललोकानां लोकोत्तरहितैषिणा मुनिजनमनोजलजस्फोरणस्फुरत्प्रभाकरप्रभविष्णुना भवजन्ममृत्युपरम्परादुःखदुःखितजन्तुदुःखहरणकल्पद्रुमायमाणेन भव्यानां भवजलधितरणतरलतरणिगुलाधिरोहेण नवाङ्गित्तिचारकश्रीमदभयेदम्भूरिशिव्यजिनवल्लभमूर्तिपट्टालंकरिष्णुना आगमपारदृश्वना श्रीमज्जिनदत्तसूरिणा कतिपयसंशयपदप्रकरणनामकमेतद् ग्रन्थं निर्मितम्, अस्मिन् प्रकरणे विधिचैत्याविधिनैतत्त्वलक्षणं सामायिकादिकरणविधिरालोचनातपस्यादिकरणप्रकारः प्रासुकाऽप्रासुकजलक्षणं व्रतप्रत्याख्यानादिग्रहणस्वरूपः पार्श्वस्थादीनामवेन्दनीयता तेषां धर्मकथाया अश्रवणीयता तेषां समीपे व्रतप्रत्याख्यानादीनामग्रहणं विदुस्तुक्कष्टद्रव्यादिलक्षणमनेके विषयायुक्त्या समवायाङ्गस्थानाङ्गानुयोगद्वारनन्दीमूत्रभगवतीकल्पभाष्योत्तराध्ययनाद्यागमप्रमाणेन चाविरुद्धा अनधिगतसकलागमानां तर्कादिवोधरहितानां मुग्धजनानामनायासेन बोधार्थं विमृश्य दर्शिताः, तथा तेषामागमानां मूलपाठोऽपि प्रयोजनानुसारेण प्रकटीकृतः, अस्य प्रकटीकरणकारणं तु एवं प्रवदन्ति-तथाहि श्रीविद्वणहिण्डाविधानपत्तनकृतीधियासायाः प्रतिदिनमात्मगुरुरूपदिष्टं धर्मानुष्ठानानि अनुतिष्ठमानायाः कस्याश्चित् खरतरपरमश्राविकायाः स्वव्यापारानुरूपगच्छान्तरीयश्रावकादिक्रियाकलापै-

दर्शनेन तपाधिधर्मण्यनिवर्त्तनमुक्तमप्यर्कोभावेन च, पौषधं किं परेति धिष्वेवानुष्ठियते सर्वदा वा, अविधिर्विले गम्यते न वा,
 धारणेन सायायिके प्रथमे करेति भेदे उच्यते ईरियाग्रद्विप्रतिक्रमणं वा, एलाभुस्ताविवासितं जलं प्रासुकमप्रासुकं वा, उपवासादिषु
 गर्भकप्रमुराणां वदने नृम्यति न वा, सम्यक्पालितशीलाचार्यसमीपे एव आलोचनादितयः क्रियते अन्यस्यापि समीपे वा, इत्या-
 दयोऽनेके गंदेराः संज्ञाताः, भवन्ति हि सुगुरुमासिध्यायभावे सिद्धान्तोक्तेऽपि अर्थे संशया यदुक्तं गैठं पत्रयणसारं अंगोवं-
 ने समुद्रमरिमिम ॥ आत्मारिमेहिं कृत्वा न तं नज्जद मन्दयूदीहि ॥ १ ॥ अतस्ते मर्गेऽपि संशया यथावदत्तरलाभार्थं विद्यसि-
 कायो लितिरता दूरदेशप्रवेशपेक्षितानार्यपायजनमनसां धीअम्बिरादेवताग्रकटितयुगप्रधानतरालकृतनामधेयानां धीमज्जिन-
 दत्तरीणां पादमूले प्रेरिताः, तेषां धीमत्पूज्यैरलोकनानन्तरमेव भविष्यद्भव्यलोकोग्रहाराय संशयतिमिरतरुणकारम्वदलने
 मार्तण्डप्रचण्डप्रभामहजं सम्यक्स्वकारणमनेगादिविबर्धकं निरोपगुरुरयदशं रुपनेकजिनाभिमतमार्थसंयुक्तं सरलोक्तित्वात्
 सुगममार्थं मार्थघनमाथाप्रमाणप्रमिने कतिपयभंडायपदप्रकरणनामकमेतत्प्रकरणं विरचितम्,

ग्रन्थनिर्मातुयस्मिन् त्वेन धूपने—ध्रीमन्महावीरादष्टविंशत्तमपट्टपद्योतिकाः सुविहितक्रियाया निर्मलचारित्रस्य च मिल-
 याधतुरशीतिगण्डसंस्थापकाः ध्रीमदुद्योतनमूरयोऽभवन् । तस्य च प्रधानशिष्यो विमलशाहमप्रिणो धर्मधर्वोदिप्रदायकस्तंत्र-
 तिरोधेन ध्रीमदुद्योगिरितीर्थोद्धारकर्त्ता एषामावधिमाम्नाम्लं कृत्वा संप्रेषित धरणेन्द्रदारा सीमंधरात् लब्धस्य मूरिमंत्राभायस्य

च प्रदर्शिकः सम्यग्ज्ञानदर्शनचारित्र्यत्रयस्य धारकः युगप्रवरः श्रीवर्द्धमानसूरिः संजातः । तस्य च जिनेश्वरसूरिर्नुद्धिसा-
 गरसूरिश्चेति द्वौ प्रवरशिष्यौ, तयोर्मध्ये चत्वारिंशत्तमपट्टस्य प्रभावुकाश्चतुर्दशविद्यापारदर्शिनः स्वपरसिद्धान्ततत्त्वावधारकाः श्रीदुर्ल-
 भराजसंक्षेपे सभायां दशमाश्चर्यप्रभावनिर्नाशाय तिरोहितविधिमागोद्वाराय च शास्त्रवादे चैत्यवासिनो जित्वा वसतिवासप्ररूपका
 वादिवादविजयेन श्रीदुर्लभराजप्रदत्तखतरं विरुधालहूता दुर्लभराजगुरुवः सातिशाग्रिज्ञानदर्शनचरणचर्चिता जिनमतस्य महा-
 प्रभावुका अशीत्यधिकसहस्रे (१०८०) विक्रमाकं श्रीमज्जिनेश्वरसूरयः संजाताः । एतैश्च पदस्थानकप्रकरणपञ्चलिङ्गीप्रकरणश्री-
 हरिभद्राष्टकटीकालीलावतीकयाकथाकोशादयोऽनेके ग्रन्था विरचितास्ते चाज्याजपि उपलभ्यन्ते, जिनेश्वरसूरीणां पट्टे च पन्नात्रत्या
 सुशोभितस्तथा स्वमहिम्ना मौजदीनयवनं सम्राट्पदे संस्थास्यतीति कथितवान् तत्प्रतिबोधको धनपालश्रीमालप्रमुखान् प्रतिबोध्य
 जैनमार्गे प्रवर्तयन् महतीयाणगोत्रस्य प्रतिष्ठापको यत्नेन चतुर्विधधर्मस्योद्बोधको दयाधर्मस्य गरीयस्त्वप्रतिपादकः संवेगरङ्गशाला-
 धनेकप्रकरणकर्ता श्रीजिनचन्द्रसूरिरिवातरत् । जिनचन्द्रसूरीणां पट्टे च तेषामेव लघुभ्राता स्थानाद्वादिविपाकसूत्रपर्यन्तनवाङ्मनां
 नवाङ्गीवृत्तिनिर्माता गणधरानुकरणप्रवणो जयतिहुग्रणस्तोत्रेण श्रीस्तम्भनकपार्थनाथं प्रकटयित्वा स्वाहविकारविच्छेदकः श्रुत-
 चारित्रधर्मोद्बोधको ज्ञानादिरत्नत्रयावतंस एकावतारी श्रीमदभयदेवसूरिर्दिदीपे, एतेषां च सत्तालाभो द्वादशशततमे त्रयोविं-
 शत्तमे विक्रमसम्बत्सरे यावत् श्रूयते, तेषां पट्टे च सर्पापकर्पणीसर्पविमोचनीविद्यायां ज्ञातारः सर्वसिद्धान्तगुप्तारहस्यज्ञाः सं-
 स्कृतप्राकृतकाव्यरचनानां कविवरिष्ठा अष्टादशसहस्रवागडदेशनिवासिनां प्रतिबोधकाः सातिशाग्रिकज्योतिषज्ञानेन त्रिकाल-

सारेण स्वगुरूपदप्रद्योतकाः श्रीलिनवल्लभमूरयो वधूवांसः, एष चाचार्यपदप्राप्त्यनन्तरं णमासावधि चारित्रं पालयित्वा अष्टपस्प-
 धिके एकादशशतसमे सम्बत्सरे तृतीयदेवलोकै देवत्व गताः, एतैश्च सूक्ष्मार्थसाधनतत्संपदप्रकरणधर्मव्यवस्थाप्रकरणादयो
 बहवो ग्रन्था विरचिताः, अस्य पटोपरि श्रीमहावीरात् चतुश्चत्वारिंशत्समे पट्टे कतिपयसंशयपदप्रभोचरनामकमूलग्रन्थकारको
 वृहदादाशब्देनाखिलजगति मसिद्धो धंपूकनगरनिवासिदुर्गमौनीयशास्त्रिगमत्रीधरबाहलदेव्याः सुपुत्रधनुर्दशविद्यानिधानः सर्व
 विद्याऽध्यापारस्रपवेत्ता सर्वोत्कृष्टनिर्मलज्ञानदर्शनचारित्रास्सदः सार्द्धकोटिजगत्स मायावीजमयस्य जायक उल्लेखां महाकालनिकेत-
 नात् तथा चित्रोडमन्दिरात् भद्राविद्यामन्त्राभायपुस्तकस्य ग्राहकः उज्जीवितमृतयवपुनो विभूचीकाव्याधिमपनीय विक्रमपुरे
 पञ्चशतसाधूनां तथा सप्तशतसाध्वीनां च चारित्रदायकोऽसंख्यश्रवकभाविस्त्रपरिवारप्रवर्तको दशसहस्रकुटुम्बपरिवृतानां
 चतुर्णां राज्ञा द्वादशनवं ग्राहयित्वा श्रीराजगच्छनिर्माणकोऽन्यादेवीप्रकाशितपुस्तकप्रधानपदोऽनेकप्रभावशाली कलिकालसर्वज्ञः स-
 मस्तर्जनसर्वविदर्शनो जंगमपुण्यप्रधानः श्रीजिनदत्तमूर्तिर्विभूवान्, एतैश्च गणधरसार्द्धशतकप्रबोधोदयकालस्वरूपद्राविशिका कति-
 पयसंशयपदप्रभोचरप्रकरणचरचरीप्रकरणपार्थनायल्लोत्रसाध्यायपदस्यानविधिचैत्यवन्दनकुलकट्टिपट्टावल्यादयो भूरिशुः ग्रन्थाः
 संख्याताः, एष एव च सदेहदोलावलीनामटीकाया मूलग्रन्थस्य कर्त्ता, एतेषां चायनितलावतारो विक्रमसम्बद्धद्राविशदधिकै-
 कादशशतसमये (११३२) असिद्ध एकचत्वारिंशत्सुके एकादशमन्त्रसरे (११४१) च घर्मेदेवोपाध्यायस्य पार्थे दीक्षा गृहीत्वा तदा

सोमचन्द्र इति नाम्ना ख्यातिः समजनि, नवपथीवर्द्धितैकादशशतसमये ॥११६९॥ चित्रोडुर्गे स्वरिपदं लब्ध्वा आपाठशुकैकादश्यां
 गुरुवासरे एकादशाधिकद्वादशशतसम्बत्सरे (१२११) अजमेरनगरात् स्वर्गं गतः, विशेषतस्तु गणधरसार्धशतकादवसेयम् । जि-
 नदत्तसूरीणां पदे च मणिमण्डितभालः क्षेत्रपालमाणिभद्रादिदेवतानुग्रहीत इन्द्रप्रस्थपुरयवनरादसेवितचरणकमलः पद्मावतीदेव्याः
 संप्राप्तवरो जैनधर्मविदपिपीयूषसिञ्चकः परमपुण्यपुञ्जो द्वितीयदादा इति नाम्ना लोकैः कीर्तितः श्रीजिनचन्द्रसूरिः संस्थितः ।
 अस्य विशेषविस्तारस्तु पट्टावल्यादिग्रन्थादवलोकनीयः, अस्य शुचि पदस्पर्शो विक्रमसम्बदेकादशशततमे (११९७) ससनवत्याधिके
 भाद्रपदशुक्लाष्टम्यां, पश्चाद् वैशाखशुक्लपञ्चम्यामेकादशसहितद्वादशशते (१२११) विक्रमपुरे श्रीजिनदत्तसूरिहस्तेन स्वरिपदं प्राप्य
 त्रयोविंशतियुक्तद्वादशशतसमये (१२२३) भाद्रपदकृष्णचतुदश्यां स्वर्गगमनम् ॥ जिनचन्द्रसूरिपदे च पदविंशद्वादिनां वादकण्डूय-
 मपनेता सपादलक्षन्याग्रन्थेन विभूषितकण्ठो योगिस्तम्भितजिनप्रतिमोद्धारक उद्धरणमन्त्रीश्वराजमहाराजादिभिः सेवितपादमूलो
 निर्मलज्ञानादित्रयसहितः श्रीजिनपतिस्वरिर्व्यवस्थितः, अमीपां व्योमचन्द्रहस्तगगने (१२१०) सम्बत्सरे जन्म चैत्रकृष्णाष्टम्यां,
 तथा दिशाचन्द्रनयनभूम्यां (१२१८) फाल्गुणकृष्णाष्टम्यां दीक्षाग्रहणं, वह्निकरनयनचन्द्रे (१२२३) च स्वरिपदप्राप्तिः, मुनिह-
 यकर्णगगने (१२७७) च पालनपुरनगरात् स्वर्गाधिरोहः ॥ अस्य च पदं स्वपरसमयवेदिना शुद्धसंयमिना विद्वच्छिरोमणिना श्री-
 जिनेश्वरसूरिणाऽलंकृतम्, एषां जन्म भूताब्धिकर्णचन्द्रे १२४५ विक्रमसम्बत्सरे मार्गशीर्षशुकैकादश्यां, पश्चात् खेडानगरे
 दीक्षाग्रहणं भूतनाणकरचन्द्रे (१२५५), दिशामुनिश्रवणचन्द्रे (१२७८) माघशुक्लपञ्चम्यां, आचार्यपदप्राप्तिः, चन्द्रवेद-

क्षिरिगगने (१३३१) च स्वर्गगमनम्, अमीपामेव जिनेश्वरसूरीणां शिष्यः स्वपरसिद्धान्ततत्त्वः सर्वगुणागारो विद्वद्वरिष्ठः श्रीप्र-
 बोधचन्द्रगणिरभवत्, यावद्यासौ विद्यया सहृणैथाद्धितस्तदा योग्यतानुमानदक्षेण श्रीजिनेश्वरसूरीणां स्वकीयोच्चैस्तरपदे वाचनाचा-
 र्यत्वेन संस्थापितः सर्वगच्छनेवृत्तेऽधिकृतः, एतरेव कतिपयसंशयपदप्रश्नोत्तरनामकमूलग्रन्थस्य सम्यक्त्ववृद्धवीजकल्पपाऽपरनाम
 संदेहदोलावलीनाम्ना जगति प्रसिद्धस्य प्रकरणस्य दृढदृष्टिनिर्मिता, अस्याथ निर्माणसमयो विक्रमसम्बत्सस्त्रयोदशशततम
 एकविंशतिसहितः, श्रीमच्छस्मीतिलोकोपाध्यायजिनरत्नाचार्यचन्द्रतिलकोपाध्यायैः स्वपरसिद्धान्तमर्मवेदिभिश्च मिलित्वा एषा
 संदेहदोलावली संशोधिता, अत इयं मनीषिभिरहंपूर्वकया सह कौतुकमवलोकनीया ग्रन्थसंख्यापरिमाणं च सार्द्धसप्तशताधिकं
 भवतुःसहस्रं यावद्यन्त्रार्कौ तावचास्या अप्रतिहतप्रसारो भवतु श्रोतारोऽप्येतारथ नन्दन्तु ।

प्रबोधचन्द्रगणिनां च श्रीमज्जिनपालोपाध्यायविजयदेवशूरिपद्मेवगणिगुणभद्रवाचनाचार्याः परमोत्कृष्टगुणसम्पन्नाः
 सर्वसिद्धान्तरहस्यज्ञाः सिद्धान्ततर्कशास्त्रलक्षणसाहित्यकातप्रपञ्चकादिषु क्रमेण गुरव आसन्, अस्य पद्यानुरोहणक्रमथायं-श्रीमहा-
 बीरादष्टत्रिंशत्तमे पदे उद्धृतोतनशूरिः । १ । ततो वर्द्धमानशूरिः ॥ २ ॥ जिनेश्वरशूरिर्बुद्धिसागरशूरिश्च ॥ ३ ॥ भिनचन्द्रशूरिः
 ॥ ४ ॥ अमयदेवशूरिः ॥ ५ ॥ जिनवल्लभशूरिः ॥ ६ ॥ युगप्रधानजिनदत्तशूरिः ॥ ७ ॥ जिनचन्द्रशूरिः ॥ ८ ॥ जिनपतिशूरिः
 ॥ ९ ॥ जिनेश्वरशूरिः ॥ १० ॥ वाचकजिन्नप्रबोधचन्द्रगणिः ॥ ११ ॥

अस्य यज्ञणायां द्रव्यदायकानां नामानि

- ३००) श्रीमान् सेठ गुलाबचन्द्र गोमाजी अच्छारीवाला.
५०) श्रीमान् सेठ फुलचन्द्रजी जात्रक फलोदीवाला.
५०) श्रीमान् सेठ अचराजजी नेमीचन्द्रजी चौदरी जैतारणवाला.
५०) श्रीमान् सेठ छगनमलजीहीराचन्द्रजी रांका जैतारणवाला.
५०) श्रीमान् सेठ चुब्रीलाल धनराजजी रांका कोटरावाला.
२५) श्रीमान् सेठ भागमलजी हस्तीमलजी गोलेच्छा फलोदीवाला.
१५) श्रीमान् सेठ पीरचन्द्रजी गढवाणी जैतारणवाला.
१०) श्रीमान् सेठ लक्ष्मीलालजी भीजेलालजी निमानी फलोदीवाला.

पण्डितजगदीश्वरानन्देन मंशोरितम् ।

Revised by Pandit Jagdish Narayana

संदेहदोलावल्या अनुक्रमाणका ॥

विषयः	पत्राङ्कः	विषयः	पत्राङ्कः
मंगलाचरणम् ॥	१	भावधर्मः कस्मिन् गुणस्थाने भवति ॥	२८
अनुबन्धचतुष्टयनिरूपणम् ॥	२	द्रव्यधर्मस्य किं फलम् ॥	२८
शास्त्रश्रवणं विना धर्माधर्मयोर्ज्ञानं भवति न वा ॥	४	भावधर्मस्य किं फलम्	२९
द्रव्यभावभेदेन धर्मो द्विधा ॥	६	अधर्मस्य किं कारणम् ॥	२९
द्रव्यधर्मस्वरूपं तथा निश्चाकृतानिश्चाकृतचैत्यविचारः ॥	६	अधर्मस्य किं फलम् ॥	३०
भावधर्मस्वरूपकथनम् ॥	२७	पुण्यवतामेव गुरुदर्शनं नान्येषाम् ॥	३०
अनुश्रोतंगामिधर्मलक्षणम् ॥	२७	साधुविहारवर्जिते देशे भव्यानां जन्म भवति न वा ॥	३१
प्रतिश्रोतंगामिधर्मलक्षणम् ॥	२८	गुरुदर्शनं विना संशयोत्पत्तिः ॥	३१
द्रव्यधर्मः कस्मिन् गुणस्थाने भवति ॥	२८	गीतार्थसमीपे ते संशयाः प्रष्टव्याः ॥	३२

विषयः

मन्दतनुपूजने चतुर्थं शिष्याय भवति ॥	३२
मन्त्रपटुभो मिःमन्त्रिगणपत्यस्तम्योपतिः ॥	३२
मन्त्रायोन्यसिद्धि भयान्तो सत्यकृपस्य कारणम् ॥....	३५
दत्तस्य परिमहपरिमाणमनरो गृहीत्या पाठयति न वा ॥	३६
शाग्रोक्तं मुहुरितदिष्टं परिमहपरिमाणमनरोऽपि गृहीत्या पा- ठयति ॥	३६
धात्रिष्ठादग्निरेगितस्वानाचार्यस्यामे आबधस्य साम्नाधिकारि कर्म कर्तव्ये न वा ॥	३७
दत्तस्य स्वापनाचार्यस्ये आशक्त्याभिज्ञानो युगयत् सामान्यि कारि कर्म कर्तव्ये न वा ॥	३७
प्रेमकमिष्टज्जिह्मिना पार्थे सूर्यार्यः भूयते न वा ॥	३८
मुल्लगन्मुल्लगुरत्तनीये दध व्यस्त्यानं ध्योतव्यम् ॥	३९

विषयः

पार्थस्यादीनामुपाश्रये गत्वा तद्वर्मकथार्थं साधु किं कुर्यात् ॥	५२
मार्गभित्तितानो पार्थस्यादीनां यन्त्रनादिकं कियते न वा ॥	५४
पार्थस्यानादीनां यन्त्रनादिकं न कर्तव्यम् ॥	५४
पार्थस्यादीनां यन्त्रनायाः किं फलम् ॥	५४
यद्यपि नमस्कारः साधुभिरेव कर्तव्यः न तु आश्चर्यैः ॥	५५
पौण्यपराधार्थं आश्चर्यैः स्वयं प्रकटणदिकं विचारयन्ति न वा ॥	५६
मुद्रातं साध्वं आबकोऽन्येयं कथयति सान्त्वया ॥	५६
यदि कश्चिदन्वद् गृह्यति स च यदि जानाति तदा तदपि कथयति ॥	५६
यदि न जानाति तदा गुरुभ्यो ज्ञात्वा जल्पयिष्यामीति वक्ति ॥	५७
पौण्यं सर्वेषु शिष्यिषु गृह्यते पर्वतिष्विषु ॥ ॥	५७

पत्राङ्कः	विषयः	पत्राङ्कः	विषयः
७२	विभिन्नवर्णरसगन्धं जलमेलामुस्तादिवासितं भिन्नं द्रव्यं भ- वति न वा ॥	५९	पुण्यतिथिषु यस्य तपःकरणनियमः स पुण्यतिथिषु कल्या- णकादियोगे किं करोति ॥
७४	पौषधशालायामेकस्मिन् पात्रे क्षिप्तं भिन्नं जलमेकद्रव्यं गण्यतेऽनेकानि वा ॥	६१	प्रतिक्रमतो जनस्य यदि द्वौ त्रीणि चतुरो वा वारान् विद्युता- दिसंघट्टौ जातस्तदा कथमालोचयति ॥
७५	यस्य क्रोशचतुष्टयगमननियमः स यदि क्रोशमपि न गच्छति तदा तस्य कर्मबन्धो भवति न वा ॥	६३	यस्य प्रतिदिवसं शतसहस्रादिगुणनस्यावप्रहस्तस्याधिकं गु- णनमालोचनायां लगति न वा ॥
७५	मथितं वस्त्रेण गालितं च दधि विकृतिरुक्तद्रव्यं वा	६३	यस्य पञ्चसु तिथिषु तपःकरणनियमस्तस्याधिकं तप आलो- चनायां गण्यते न वा ॥
७६	मोदकादिपाकार्यं कृतं गुडचूर्णं विकृतिर्भवति न वा ॥	६८	सामायिकस्थश्रावकस्योत्सर्गतः कियन्ति वस्त्राणि कल्पन्ते ॥
७७	नानाजातिरसवन्ति विभिन्नानि पूगीफलानि एकं द्रव्यमने- कानि वा ॥	६९	सामायिकस्थायाः श्राविकायाः कियन्ति वस्त्राणि कल्पन्ते ॥
७८	नानादेशजत्वेन विभिन्नानि जलकणघृतैललवणानि एकं द्रव्यमनेकानि वा ॥	७१	श्राविकया कञ्चुकं विना सामायिकं गृह्यते न वा ॥

विषय	पत्राङ्क	विषय	पत्राङ्क
वाटकारिसुखमुचने टपरासादिभङ्गे भसति न वा ॥	७९	प्रतिक्रमणस्य भङ्गो भवति न वा ॥	९२
दधिगुदधृतारणिशानिष्यज द्रव्य विहृजित्कृष्ट द्रव्य वा ॥	८०	अतस्तगोरेमे पतित दिदलाज सचित भवति नतु तस्तगोरेमे	९३
त्रिगुणा प्रदीपेन च सरो जाले दीपस्पर्शोत् खीतघटन	८०	पतितमपि ॥	९३
भिक्षमभिज वा ॥	८१	मेखयित्वा फटाहे पक्षानि गोधूमधृतदुग्धानि विहृति	९४
जलस्तिमितिमात्र वान्य विरुद्धक प्रकटादुर वा ॥	८१	कृष्टद्रव्य वा ॥	९४
भुमानि विरुद्धकानि सचिदान्यचित्तानि वा ॥	८१	अन्यस्य परिभटपरिष्काण यदा स्वकल्पितनियमेन स्वीकरोति	९४
एतदुत्कर्षकटी सविषयती भव्यति न वा ॥	८२	तदा गुरुणा मिथने तमुल्लङ्घ करोति न वा ॥	९४
पूर्वदिने येन मुक्तादिना प्रासुक्षीकृत द्वितीयदिनेऽपि तमेव	८२	यत्रासने क्षणमात्र स्वीयते तद्गणनाया खगति न वा ॥	९४
प्रासुक्षीकृत जल पणष्टम्यादिर्जलिन कस्यते न वा ॥	८२	यत्र च फलकादौ कटीमात्र दीयते तत् शब्दा भवति न वा ॥	९४
सामाधिगजनिनेऽप्रतिभेनितमुसवच्छिक्या सामाधिक मरीनु	९१	पृथक् पृथक् भाजने पक्षा नाम्ना व्यतयस्तुगुड्या किमेक	९५
वत्यते न वा ॥	९१	द्रव्यमेनेकान वा ॥	९५
सामाधिकसूत्रोधारणानन्तर तेजस्कायादिस्फोते ऐर्योपपिपी		पञ्चाशकादिषु पात्रस्थानादिकाना वन्दनकदान नोत्तर ॥	९६

विषयः

देवालोये पौषशालायां वा यदा कदापि मला श्राविका गुरु-
पार्श्वे धर्मं शृणोति न वा ॥
यत्र साधुनिहारो न भवति तत्र श्रावकः प्रकरणादिकं कथ-
यति न वा ॥
यत्र साधनो न सन्ति तत्रालोचनातपः कथं क्रियते ॥....
नपः स्वाध्यायोभयसमर्थः किं तप एव करोति उत स्वाध्या-
यमपि ॥
आलोचनातपसि प्रारब्धे किं किं कर्तव्यम् ॥
अहोरात्रमद्ये कियतो वारान् चैतस्वन्दनं क्रियते ॥
आलोचनाकारिणा द्रव्यस्तमे भागन्ते च प्रशिक्षिष्या ॥
के उत्सूत्रं वचनं भागन्ते वे चाभिसन्त्यन्ते तेषां दर्शनमपि-
संसारचर्चक एव ॥....

पत्राङ्कः

९८

९९

९९

१००

१०१

१०२

१०७

१०८

विषयः

पञ्चानामपि ज्ञानाचारादीनां किं स्वस्वम् ॥
ज्ञानाचारादीनां प्रत्येकं कति भेदाः ॥
एकाशनाएर्द्धिभिर्निक्रियादितपःकरणभिभिः
निरिक्रियते उक्तस्त्वयं नर्मेनीयं न वा ॥
उक्तस्त्वयस्य किं स्मरणम् ॥
कस्मिन् कस्मिन् त्वे उक्तस्त्वयं नर्मेनीयम् ॥
अत्राग्रे उक्तस्त्वयं नर्मेनीयं भवत्येव गुरोराय ॥
गुताचारादपि उक्तस्त्वयं नर्मेनीयं न वा ॥
मन्त्रपि मागन्ते गो निरिन्ति किं उक्तस्त्वयं मन्त्रपि स नि-
गमः किं तपः ॥
आचारान्ते गुरोराय न नर्मेनीयं किं उक्तस्त्वयं न वा ॥
गुरोराय न नर्मेनीयं किं उक्तस्त्वयं न वा ॥

पत्राङ्कः

१०९

१०९

११०

११०

११२

११३

११३

११४

११५

११६

११७

नियम

आचारमेते दन्तगोपनकं गृह्यते न वा ॥
उपपातकारणमिधिसाया तपन्निहृषणम् ॥
कस्मिंश्चिदपि तपसि रात्रौ जपपान न कर्तव्यम् ॥
आग्नेयनातपसि पाग्नीनामभ्यङ्गं कर्तव्यं न वा ॥
तपं यनुमसमर्थं किं स्वाध्यायं करोति अन्यथा ॥
वाटागव्यो स्वाध्यायं नियते न वा ॥
वाहवेद्या च परितन् कस्मिन् समये भगवति ॥ --
स्वाध्यायं क्त्वा विधिना नियते ॥
आग्नेयनां गृत्वा उपपातं कर्तुमसमर्थं किं करोति ॥
स एकाग्रनाभिना स्वाध्यायनं योगपातं नुर्योत् ॥
तपस्यानिकं नुर्याद्विषा एव कर्तव्यम् ॥
अग्नीतार्यतः प्रायश्चित्तमहणं प्राहकस्यापि दोषो दास्यकस्य तु

पत्राङ्क

११७
११८
१२०
१२०
१२१
१२१
१२१
१२३
१२६
१२७
१२७

नियम

अधिवर्ग

आग्नेयनायाधतुर्मित्री ॥

उपपेतान्ततो साधुप्रायक्यो प्रत्याप्तानं पृथापाद एव ॥

प्रत्याप्त्यातविष्टीनामुच्छ्रयद्व्याणि भव्यते न वा ॥

संगररात्रिना द्विद्व्यानि भवन्ति न वा ॥

कण्डुकगोवाप्रपृतीनां द्विद्वत्वापादनात् ॥

पञ्चोदुम्बर्षादयो भोक्तव्या न वा ॥

उद्यमव विना कृतं कस्याप्यकारितयो निष्कल सप्त वा ॥

अश्रुजिता सती यस्य बुद्धदेवता प्रतिबूढमाचरति स किं

करोति ॥

प्रथमवारस्य चणदिकनिरूपणम् ॥

१२९
१२०
१२१
१२२
१२३
१२४
१२४
१२६
१२६
१२८

श्रीस्तम्भनपार्श्वनाथस्वामिभ्यो नमः ।

श्रीमज्जिनदत्तसूरिविरचिता वाचनाचार्यश्रीप्रबोधचन्द्रगणिविरचितवृत्तिसहिता

॥ सन्देहदोलावली ॥

श्रीवर्द्धमानप्रभुमानमाम्बहं यज्ज्योतिषि स्फूर्जति सर्वतो मुखे ॥

न स्यात्तुमत्र क्षणमात्रमप्यलं तमोमयोऽनेकमुखोऽपि संशयः ॥ १ ॥

जैनाय ज्योतिषे खस्ति यत्र साक्षिणि तत्क्षणात् ॥ जायतेऽभीष्टदा सिद्धिर्भग्नधैर्यवला ध्रुवम् ॥ २ ॥

श्रीजिनेश्वरसूरीणां वचनाय नमः ॥ यद्भूत् प्रतिभूः सिद्धिचधूपाणिग्रहोत्सवः ॥ ३ ॥

ज्ञानदानगुरुत्वं वन्दे यद्वाणीदीपिकारूपा ॥ वाङ्माये विवरे स्वरं सिद्धयर्थी विचराम्यहम् ॥ ४ ॥

धैरं धैरिहरिश्च सुवने सर्वज्ञकल्पैस्ताथाऽनन्यव्याहतदेशनालहरिभिर्मिथ्यात्वमुन्मूलितम् ॥
 पुंते सम्प्रति मंदायमधृतयस्तन्मूलभृता यथा निर्जोवा इव नोऽप्युसन्त्यपि मनाग्र कालेऽमुकलेऽपि हि ॥२॥

तैः पूज्यपादैर्जिनदत्तगुरिभिः कृतेऽत्र द्वात्रिंश जिनशासनादुने ॥

सन्देहदोलावलिनानि लेशतः करोमि घृष्टिं म्यगुरुपदेशतः ॥ ३ ॥

इह हि किंलाविशायिष्ठानिभिर्भट्टारकवीजिनदत्तगुरिभिः दृःषमाकालमाहात्म्यायिर्भवदसन्मार्गसंसर्गोल्लसदनैकशङ्कापट्टक-
 लितानि भविष्यद्वामिरुलोकपमोदुष्टानानि माऽभून्निवि एतेपसारसिक्तया स्येत्प्रेथिनसम्भाष्यप्रश्नमालातुसारिसारोत्तराभि-
 प्रायकं संशयपदप्रश्नोत्तरनामकं प्रकरणं चक्रे ॥ तत्र इह “सन्देहदोलावली” इति नाम्ना प्रसिद्धम् । तस्य प्रथमार्थः—“सन्देहा
 एव अनिश्चयसमस्तत्वेन दिग्दयस्पर्शिरादोला इव दोलाः प्रेष्टाः सन्देहदोलाः, वामामावली माला” ॥ सा उत्तरदानेन
 निराकार्यतयाऽभिधेया, यस्यां ग्रन्थपद्धतौ सा ‘सन्देहदोलावली’ इति ॥

तत्र चिकीर्षितग्रन्थग्राहके “परमात्मनो नाम अन्यापादीयमानमभिप्रेतसिद्धं सम्पद्यते, किं पुनर्नेपां सद्भूतगुणोत्तीर्त्तनम् ?”
 इति । अभीष्टार्थमिच्छ्यर्थमभीष्टेवताल्लभ्य च । तथा द्वात्रे—“प्रेक्षावतामभिधेयसम्बन्धप्रयोजनावधारणपूर्विकं प्रवृत्तिः, अन्यथा
 प्रेक्षावत्तावतिः” इति ॥

श्रोतॄणां प्रवृत्त्यत्साहोत्पादनार्थमभिधेयान् न प्रतिपिपादयिषुः साथाद्वयमाह ---

तूणां प्रवृत्त्युत्साहोत्पादनार्थमभिधेयाद्भि न प्रतिपिपादयितुः साथाद्रथमाह—
“नञ्जटं नमिय जिणेसरं वीरं” ॥ १ ॥
सराणागयं च नञ्जटं नमिय जिणेसरं वीरं” ॥ २ ॥

“पडिविम्बिय पणयजयं जस्संधिकहंरुसुउरमालासु । सरणागय न मन्तुः । नत्वं सिञ्चामस्यो तमन्नदा होर संसङ्ग” ॥ ३ ॥

कइवयसन्देहपयाणमुत्तरं सुगुरुसंपद्याएणं । तुच्छं मिच्छत्तमओ तमन्नदा ह॥२॥ ससह
व्याख्या-तत्राद्यगाथार्या अभीष्टदेवतास्तवः, द्वितीयागाथायां चाभिधेयं साक्षादस्ति । सम्बन्धवयोजने तु सामर्थ्यगम्ये, इदं हि
प्रकरणं सन्देहपदोत्तराणां परिज्ञाने उपायः, इत्युपायोपेयलक्षणः सम्बन्धः । प्रयोजनं तु द्विधा—‘अनन्तरं परंपरं’ च । पुनः प्रत्येकं
द्विधा—‘कर्तुं श्रोतुं’ भेदात् । तत्र सन्देहसन्दोहापहरणं कर्तुरनन्तरं प्रयोजनम् । यथावस्थितजिनवननप्रकाशनम् च । श्रोतुं तत्त्वज्ञानं
शुद्धधर्मप्रवृत्तिश्च ॥ परंपरं प्रयोजनं त्वानागत्यार्थप्रदानलक्षणे स्वरूपे अग्लान्या प्रवृत्तत्वेन परमपदमेव । यदुक्तं भगवत्यां—
आयरिय-उवज्झापु णं भंते ! सविसयम्मि गणं अगिलाए संगिण्हमाणे उवगिण्हमाणे कइहि भवगगह-
णेहिं सिज्झइ, जाव अंतं करेइ ? गोयमा ! अलेगइए तेणेव भवगगहणेणं सिज्झइ, अत्थेगइए तुज्जेणं भवगग-

हणेणं सिद्धम्, तच्च पुण भवगगदणं नाइक्कमइत्ति ॥
स्वविषये अर्थप्रदानमवप्रदानलक्षणं गणं अगलान्या अलेदेन सङ्गुहन् स्वीकुर्वन्नित्यर्थः । श्रोतुरप्येतदेन, सम्यग्ज्ञानपूर्विकायाः
शुद्धधर्मप्रवृत्तेर्मोक्षहेतुत्वात् । यद्गुणम्—‘नाणकिरियाहिं मोनक्षोत्ति’ । इति समुदायार्थः ॥ अवयवार्थोऽप्युच्यते ।
बुच्छं वक्ष्ये भणिज्ज्यामि । उत्तरं प्रतिवचनम् । केषामित्यत आह—कतिपयसन्देहयदानाम् । सन्देहाः “अयं किंमेवमन्यथा

वा" इत्यादिरूपाः संशयाः, तेषां पदान् म्यानानि सन्देहपदानि । केतर्पयानि परिमितानि । समस्तसन्देहापहरणे हि चतुस्त्रिंशदतिशयकलितरान् भगवान् 'अहं' एव समयो, नान्यः । तानि च तानि सन्देहपदानि, च कतिपयमन्देहपदानि, तेषां संशुग्ध-
म्यानानामित्यर्थः ॥ अथवा पदशब्दो वाच्यार्थः, तदर्थस्याप्यस्य भावात् । यदुक्तं अनेकार्थे—“पदं स्थाने विभक्तयन्ते शब्दे
वाग्येऽवस्तुनोः, याणे पादे पादचिह्ने व्यग्रायापदेशयोः” ॥ १ ॥ इति ॥ ततश्च सन्देहपदानां संशयवाक्यानां जैनाभासो-
पामरूपपरत्वदर्शनोच्छ्रद्धुल्लेकातिरेकप्रवृत्तानां प्रश्नानामित्यर्थः, तेषामेव निवर्तनोत्तरदानयोग्यत्वात् ।

एवंपि श्रीबीठजतिष्ठभाषानपसनवास्तव्यया कयाचित् एतत्परमश्राविकया प्रतिदिनमात्मगुरूपदिष्टधर्मातुष्टानानि
अनुविष्टत्वा साध्यापरणाननुरूपगच्छान्तरीयभावकन्यापरणदर्शनात् तथापि यगुक्तसम्पर्काभावाच्च समुद्भवन्तः सन्देहाः सम्य-
युत्तरलामार्थं विमृशिकायां लिखित्वा दूरेदेशग्रन्थेऽलिखितानां प्रायजनमननां श्रीश्रम्विक्रादेवताप्रकटितपुगप्रधानत्वालङ्कृत-
नामधेयानां श्रीजिनदत्तानुरोणां पादमूले श्रेयिताः । श्रीमत्पूज्यैश्च वाचनानन्तरमेव तस्या भविष्यद्विदोक्तानामप्युपकाराय
सरलोकित्वात् गुणमार्थं मार्थद्यतगाथाप्रमाणमेतन् प्रकरणं विरचितमित्येषाऽपि प्रसिद्धिर्दृष्टपरम्परया निश्चयमाना समूला
भरतीति ॥

ननु—यदि गुरवोद्यमिदं तर्हि किमिति व्याख्यातुमारब्धम् ? उच्यते । सिद्धान्तादिसंग्रहदानेन द्रष्टव्यितुम्, न पुनः गूढ-
गर्थं प्रकटयितुम् । “तत्किमत्र सैद्धान्तिकमेवोचरं वक्ष्यते, न पुनः स्वप्रतिपक्षोत्प्रेक्षितम् । एवं च अस्य किं बुद्धिवैभवम् ? पर-

वचनोपजीवित्वात्" इत्यत आह—‘सुगुरुसंप्रयापण’ इति । शोभनाः पञ्चविधाऽऽचारवचनेन प्रधानाः गुणः सुगुरवः शुद्धग्ररूपकाः, शोभनाश्च ते गुरवश्च सुगुरवः, तेषां सम्प्रदाय आम्नाय उपदेश इति यावत् । सुगुरुसम्प्रदायस्तेन । सिद्धान्त-
स्वस्थापुत्तरस्य सुगुरुपदेशमन्तरेण बीजाक्षरस्य इव दुरधिगमत्वात् ॥ यदुक्तम्—“गूढं पञ्चगणसारं अंगोऽयं समुद्रसरिसन्निभम् ।
अमहारिसेहिं कप्तो तं नजह मन्दबुद्धीहिं” ॥ “तं पुन आयरिषिहिं पारंपर्येण इत्य जं पत्तं” ॥ अत्र यावत्प्राप्तमित्यर्थः । अद्
हुजह न आयरिया को तं जाणिज सारमिणं” ॥ तं तदेत्यर्थः । अयमाययः—“स्वप्रतिभोत्प्रेक्षितेनाप्युत्तरेण युक्त्या जल्यमा-
नेन जनः प्रत्याख्यत एव । केवलं तत्सिद्धान्ताज्जननुयायित्वेन अनास्थाजनकत्वेन विसंवादित्वेन च दुरन्तसंसारकारणमिति
तदुपेक्ष्य बृद्धपरम्परयाज्जगतमागभिकमेव तद्वक्ष्ये” इति ॥

अत्रैकवचनान्तोत्तरपदेन भ्रान्तः कश्चित् आह—

ननु—“एकेन उत्तरेण भगवान् ‘अर्हन्’ एव अनेकान् संशयांस्तोदयितुं क्षमः, तादृग्वचनातिशयसम्पन्नत्वात् । ग्रन्थकारस्तु
सातिशयोऽपि तादृगतिशयरहित एवेति, कथममुना प्रतिज्ञातम्—‘अनेकेषां संशयानामेकमुत्तरं वक्ष्ये इति” ॥

सत्यम् । जातिविवक्षया एकवचनम् । यथा—‘सम्पन्नो’ यव इति । तद्विद्यया च प्रतिसन्देहमेकमेवोत्तरं दास्ये इति ज्ञापना-
र्थम् । बहुवचने तु ‘किं प्रतिसन्देहमेनेकान्युत्तराणि अत्र दास्यन्ते’ इति सन्देहः स्यात् ।

वा" इत्यादिरूपाः संशयाः, तेषां पदानि ध्यायानि सन्देहपदानि । कर्तृपणानि परिमितानि । समस्तसन्देहापहरणं हि चतुस्त्रिंश-
दतिशयपचक्षितरगात् भगवाच्च 'अदन्' एव समयो, नान्यः । तानि च तानि सन्देहपदानि, च कतिपयमन्देहपदानि, तेषां संशुभ-
धानानामित्यर्थः ॥ अथवा पदशब्दो वाक्यार्थः, तदर्थस्याप्यस्य भावात् । पदकृतं अनेकार्थं--"यदं स्थाने विमलयन्ते शब्दे
षायेऽद्वयस्तुतोः, प्राणं पादे पादचिह्ने ध्वनसायापदेशयोः" ॥ १ ॥ इति ॥ ततश्च सन्देहपदानां संशयवाक्यानां जैनाभासो-
पामकल्याणपरणदर्शनोऽऽहङ्गुलरेकातिरेकप्रवृत्तानां प्रश्रानामित्यर्थः, तेषामेव नियमेनोपरदानयोग्यत्वात् ।

इदं च श्रीचीठजिपञ्चाभिधानपचनवास्तव्यया कथयन्ति उत्तरपरमश्रायिकया प्रतिदिनमात्मगुरूपदिष्टधर्मावुष्ठानानि
अनुविष्टुत्सा स्वध्यापरणाननुरूपगण्डान्तरीयश्रावकव्यापरणदर्शनात् तथाविधसुगुरुसम्पत्कामावाच्च समुद्रवन्तः सन्देहाः सम्य-
गुपरत्सामांयं विद्यत्सिकायां स्तिरित्वा दूरदेशप्रवेगपेक्षितिवानार्थश्रायजनमनसां श्रीश्रविकादेवतामकटितभुगप्रधानस्वाकूत-
नामभेषानो श्रीजिनदत्तामरीणां पादमूलं प्रेषिताः । धीमनून्मैध वाचनानन्तरमेव तस्मां भविष्यद्वोक्तानामप्युपकाराय
सरलोक्तिन्वात् गुणमार्थं सार्धवृत्तगाथाप्रमाणमेवद्व प्रकरणं विरचितमित्येषाऽपि प्रसिद्धिर्द्वयपरम्परया निश्चयमाना समूला
मवतीति ॥

ननु--यदि सुतरोधमिदं तर्हि किमिति व्याख्यातुमागम्यम् ? उच्यते । सिद्धान्तादिसंगददानेन द्रढयितुम्, न पुनः शूढ-
मर्थं प्रकटयितुम् । "तत्किमत्र संद्वान्तिक्रमेवोपरं वक्ष्यते, न पुनः स्वप्रतिभयोत्प्रेक्षितम् । एवं च अस्य किं बुद्धिवैभवम् ? पर-

जण्ड, नाणदंसणचरित्तवोहिलाभसंपण्णे णं जीवे अन्तकिरियं कप्पविमाणो च वत्तिअं आराहणं आरोहेइ” इति ॥ प्रसङ्गतस्तु विज्ञोपशान्तिरपीति ।

अथ व्यतिरेकमुखेन प्रकरणकरणप्रयोजनमाह—

मिच्छत्तामओ तमन्नहा होइ संसइयं इति । तमिति पुंस्त्वं प्राकृतत्वात् । तदन्यथा उत्तरदानमन्तरेण । अत एभ्यो हृदयस्यसन्देहेभ्यः, मिथ्यात्वं विपरीतवोधरूपं प्रथमगुणस्थानकम् । सांशयिकं सांशयिकसंज्ञम् । यतो मिथ्यात्वं पञ्चधा भवति । यदुक्तम्—“जीवाइपयत्थेसु जिणोवइडेसु जा अमइहणा । सइहणा वि य मिच्छा विवरीयपरूवणा जा य ॥ १ ॥ संसयकरणं जं चिअ जो तेसु अणायरो पयत्थेसु । तं पञ्चविहं मिच्छत्तं तदिद्वो मिच्छदिद्वी अ” ॥२॥ इति ॥ इदं च प्रथमत एव, क्रमेण तु शेषाण्यपि अश्रद्धानादीनि । भवति जायते । सन्दोग्धणामिति शेषः । अयमभिप्रायः—सांशयिकमिथ्यात्वोद्भवनिवारणार्थमेवाऽयमारम्भोऽन्यथा सम्यगुत्तरालाभेन साधन्तास्ते सन्देहाः प्रतिपन्थित्वेनौन्नत्यमसहमाना द्वादशव्रतधारिणमपि सिद्धिसौधाधिरौहैकहेतु गुणस्थानश्रेणिनिश्रेणि चतुर्थादिगुणस्थानपदस्थितितो गले गृहीत्वा नयन्त्येव यावत् प्रथमं गुणस्थानमित्यर्थः ॥ २ ॥

ननु “तथापि एतावान् प्रयासो न युक्तियुक्तः प्रतिभाति । यावता यस्य कस्यापि यदा कदापि सन्देह उत्पत्स्यते स यदि तत्त्वं निर्निनीपुर्धर्मश्रद्धालुश्च तदा तत्क्षणमेव सुगुरूणां पादमूले गत्वा तदुपदेशान्निश्चितं धर्माधर्मस्वरूपमवगम्य च निःसन्दि-
धो भविष्यति” इत्यत आह—

“ननु चानेकान्येव तानि कस्माच्च दीयन्ते, प्रतिभाविशेषद्योतकत्वात्” ? इति न वाच्यम् । बहुसम्यग्ज्ञानरूपापकत्वात्,
यदुक्तम्—‘व्याख्यानमनेकविधं लिङ्गमनोघस्य, यूग इव बह्वैः’ । मूलं मार्गपञ्चानम् श्रवत्यनेकान् पथो मुखम् । ओतुः
सन्देहापादकत्वाच्च ॥

किं कृत्वा ? नत्वा नमस्कृत्य । कम् ? वीरम् । शूरवीरानिष्क्रान्तायिति । वीरयति अष्टप्रकारकर्मशून्यम् अति विक्रामति, इति
वीरः । अचूपाचादिभ्य इत्यच् मत्स्यः, तं वीरं यदेमानस्याभिर्न जिनाः सामान्यकेवलिनः तेषामीश्वरं चतुर्विंशदतिशयपद्विमन्वेन
स्वामिर्न तं, वीरं नत्वा उपर वक्ष्ये । यस्य किमित्यत आह—जस्संघित्ति । यस्य अद्विरूपाः पादनखाः ते एव उरयो मशान्तो
गङ्गा आदर्शाः अद्विरुहोरुसङ्कराः, तेषां माले पङ्की अद्विरुहोऽनमुङ्करमाले, तयोः । क्रममखमहिष्ठदर्पणश्रेण्योरित्यर्थः । द्विरुपजे
बहुवचनं प्राकृतत्वात् । यदुक्तं प्राकृतलक्षणं—“बहुवचनेण दुवचणं छद्दी विमचीर मण्णइ चउत्थी । जइ हत्था वह पाया नमुरपु
देवादिदेवाणं” इति ॥ प्रतिविम्बितं अतिफलितम् । विमक्तिलोपः प्राकृतत्वात् ॥ किमित्याह—पणयजयं । प्रणतं प्रक्षीभूतं
जगत् विश्वम् । जणच्छब्देन आधाराधेययोरभेदोपचारात् मयाः श्रोयन्तीतिवज्जगदन्वर्गत्तसंक्षिप्ताणिनर्गोऽभिधीयते, तस्यैव
समनस्त्वया समरूपादप्रणमनसम्भवात् । प्रणतं च तत् जयच्च प्रणतजगत् ॥ किमित्याह—जायते उत्प्रेक्ष्यते कविर्नेति शेषः ॥
श्रवणागतमिव श्रवणार्थं श्रवणमिव । अनेन च स्तुतिमङ्गलेन श्लाघारम्भे एव मुख्यतो ज्ञानदर्शनाद्यष्टुतराज्ञां विशिष्टतरलाभः
कर्तेर्जातः । यदुक्तम्—“यय-पुइमंग-लेणं मंते ? जीने किं जणइ ? मोयमा ! यइ-पुइमंगलेणं नाणदंसणचरित्तमोदिलाभं

पूर्वमाणाभिप्रेतप्राप्तिमनोरथत्वात् । ये ये उत्साहे कृतेऽव्यर्थमाणाभिप्रेतप्राप्तिमनोरथास्ते ते अभिप्रेतप्रतिकूलकर्मोदयवन्तः, यथा भिक्षार्थं आम्रयन्न प्राप्तभिक्षो दण्डणकुमारः । तथा चैते । तस्माच्चथा” इति ॥ ३ ॥

ततश्च किमित्यत आह—‘गीयत्थाणं’ इत्यादि । गीतार्थानां समग्रोत्सर्गापवादश्रुवचर्चाचतुराणां गुरुणां धर्माचार्याणाम् । अदर्शनात् अनालोकनात् । कथमित्याक्षेपे । ‘कथं केन प्रकारेण’ भवेत् स्यात् । श्रवणम् आकर्णनम् । ‘समस्तसन्देहहरस्य गुरुपदिश्यमानस्य जिनवचनस्य’ इति शेषः । अयमाशयः—“यद्यपि ते निरुपमशुश्रूषाधर्मरागादिगुणवत्त्वेन गुरुपदेशं श्रोतुमहर्निशमुत्सहमानाः सन्ति, तथापि प्रतिलोमकर्ममहिम्ना विदेशवासित्वे जाते तं न श्रोतुं शक्नुवन्ति” इति ॥

“एवमपि किम् ?” इत्यत आह—‘सवर्णंति’ श्रवणं शुभगुरुपदेशस्याकर्णनम् । विना अन्तरेण । कथमित्याक्षेपे, कुगतिपतञ्जन्तुधारकः, शुभस्थाने जन्तुधायको वा, सत्कृत्यजन्मा जीवगुणो धर्मः । यदुक्तम्—

“दुर्गतिप्रसृतान् जन्तून् यस्माद्वारयते ततः । धत्ते चैतान् शुभे स्थाने तस्माद्धर्म इति स्मृतः” इति ॥ तद्विपरीतोऽधर्मः पातकम् । धर्मश्च अधर्मश्च धर्माधर्ममिति समाहारत्वादिकवचनम् । विलक्ष्येत विशेषेण ज्ञायेत ?

गुरुपदेशविशेषश्रवणं विनाऽभूतत्वाद्वर्माधर्मतत्त्वावगमस्य । अत एवोक्तम्—

“सुचा जाणइ कल्लाणं सुचा जाणइ पावगं । उभयं पि जाणइ सुचा जं सेयं तं समाधरे” ॥

सुगुरुपदंसपं पट्ट कयाभिलासोऽहं साधयगणेहि । परमसुहृदकर्मपयटिप्पडिसिद्धतदिहसद्देहि ॥ ३ ॥
गीयत्यायं गुरुजं अदंसणाओ कहे भवे सवणं । सवणं विणा कहे पुण धम्माधम्मं विलक्खिज्जा ॥ ४ ॥

व्याख्या—निरवधमार्गे यः स्वयं प्रवर्तते, अन्यांश्च प्रवर्तयति स सुगुरुः । यदुक्तम्—

अयद्यमुक्ते पथि यः प्रवर्तते प्रयतयत्यन्यजनं च निःस्पृहः ।

स मेयितव्यः स्वहितैरपिणा गुरुः स्वयं तरंस्तारयितुं क्षमः परम् ॥ १ ॥

इति ॥ तस्य पदानि वरणः सुगुरुपदानि, तेषां दर्शनं अवलोकनं सुगुरुपददर्शनम् । तत्रति उद्दिश्य कृतोऽभिलाषः, उत्कण्ठा वा
प्रेम्णे, तथा वैरपि, अपि अत्र अनुक्तोऽपि द्रष्टव्यः, धावकगर्भः आदृष्टन्दैः, परं केवलं स चासौ इष्टश्च तदिष्टः, परमपदोपायप्रद-
यकृत्त्वेन बल्लभो गुरुः । तस्य मङ्गः सुसर्पकः तदिष्टसङ्गः । अनुया मनश्चिन्तितकार्यप्रतिबन्धरुत्त्वेन प्रतिकूलाः कर्मप्रकृतयो ज्ञाना-
वरणीयादिकर्मभेदाः, अनुमाद्य ताः कर्मप्रकृतयश्च अनुमकर्षप्रकृतयः । ताभिः प्रतिषिद्धो निवारितः तदिष्टसङ्गः शुभगुरुर्योगो
येषां ते, तथा तैः अनुमकर्मप्रकृतिप्रतिषिद्धतदिष्टसङ्गैः, सुगुरुर्द्रष्टुमपि न लभ्यते इत्यर्थः । अयमार्गयः—“साध्यमेवाख्यमुत्सहन्ते
मन्तः, परं तदपि कर्तुमशक्नोदितप्रविलोमकर्मणां सकाशात् न लभन्ते” । यदुक्तम्—

“कम्ममेहि यत्तमारोवेमेहि जओ नन्दणो वि पडिबुद्धो । सुबहुं पि चियुरंतो न तरह अप्पक्खमङ्काउ”

इति ॥ सुगुरुपदप्रतिबन्धकर्मोदयानुमानं चेत्यम्—“विवादाध्यासिता अभियेतप्रतिकूलकर्मोदयवन्तः, वरसाहे कृतेऽप्य-

पूर्वमाणाभिप्रेतग्राप्तिमनोरथत्वात् । ये ये उत्साहे कृतेऽव्यर्थमाणाभिप्रेतग्राप्तिमनोरथास्ते ते अभिप्रेतप्रतिकूलकमोदयवन्तः, यथा
मिक्षार्थं आम्यन्न प्राप्तमिक्षो दण्डणकुमारः । तथा चैते । तस्मात्तथा” इति ॥ ३ ॥

ततश्च किमित्यत आह—‘गीयत्थाणं’ इत्यादि । गीतार्थानां समग्रोत्सर्गापवादसूत्रचर्चाचतुराणां गुरुणां धर्माचार्याणाम् ।
अदर्शनात् अनालोकनात् । कथमित्याक्षेपे । ‘कथं केन प्रकारेण’ भवेत् स्यात् । श्रवणम् आकर्णनम् । ‘समस्तसन्देहहरस्य गुरु-
पदिश्यमानस्य जिनवचनस्य’ इति शेषः । अयमाशयः—‘यद्यपि ते निरुपमशुश्रूषाधर्मरागादिगुणवत्त्वेन गुरुरूपदेशं श्रोतुमह-
निशमुत्सहमानाः सन्ति, तथापि प्रतिलोमकर्ममहिम्ना विदेशवासित्वे जाते तं न श्रोतुं शक्नुवन्ति” इति ॥

“एवमपि किम् ?” इत्यत आह—‘सर्वर्णन्ति’ श्रवणं शुभगुरुरूपदेशस्याकर्णनम् । विना अन्तरेण । कथमित्याक्षेपे, कुगति-
पतजन्तुधारकः, शुभस्थाने जन्तुधायको वा, सत्कृत्यजन्मा जीवगुणो धर्मः । यदुक्तम्—

“दुर्गतिप्रसृतान् जन्तून् यस्माद्धारयते ततः । धत्ते चैतान् शुभे स्थाने तस्माद्धर्म इति स्मृतः”
इति ॥ तद्विपरीतोऽधर्मः पातकम् । धर्मश्च अधर्मश्च धर्माधर्ममिति समाहारत्वादकवचनम् । विलक्ष्येत विशेषेण ज्ञायेत ?

गुरुरूपदेशविशेषश्रवणं विनाऽभूतत्वाद्वर्माधर्मतत्त्वावगमस्य । अत एवोक्तम्—

“सुच्चा जाणइ कल्लाणं सुच्चा जाणइ पावगं । उभयं पि जाणइ सुच्चा जं सेयं तं समाधरे” //

मत्तु

पुनःगुन्दो विरोधेन । स चेदं विद्विनष्टि । यथा—गुरुमचनश्रवणे सत्यपि यो धर्मोपमो महाकटेन लक्ष्येते तौ कथं तद-
भावे लक्षयितुं शक्यते इत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ कोऽसौ विरोधो यो धर्मोपर्ययोर्न लक्ष्यते इत्याह—

“कृद्वमित्य पयदानं धम्मो संभवइ कहमधम्मो य” इति ।

व्याख्या—कथं केन प्रकारेण अत्र जगति प्रवृत्तानां धर्मसाधनार्थमप्यतन्त्रां धर्मोऽन्यरोक्तस्वरूपः सम्भवति सम्पद्यते, कथं
केन प्रकारेण प्रवृत्तानाम् अधर्मश्च, चः समुच्चये, पातकं च सम्मगधीति न विलक्ष्यते इति सम्बन्धः । यद्यपि धर्मोपमो
लोकरूपादेः सामान्येन द्वायेवे एव, यथा—‘आत्मनः सुखंरेतुर्धर्मः’ इति, तथापि यथा प्रवृत्तानां
धर्मोपमो स्थातो तथा न बुध्यते । तदेकान्तकारणस्य भगवद्वैराग्याराधनाविशेषनारूपस्य विद्वेषस्य तुष्टुरूपदेवपाशानां
दुर्लभत्त्वान् ॥ एतेनैदमुक्तम्—“मदनुष्ठाने प्रवृत्तस्याप्याध्यापनेनैव धर्मो, न अन्यथा” इति । यदुक्तम्—“किं मते जे गिलाणं
पडियइ से घमे उदाइ, जे तुमं सम्म, दंसणेणं पडियइ, गोयमा जे गिलाणं पडियइ से धण्णे, से केण्णेणं भंते एवं
उपइ, गोयमा । जे गिलाणं पडियइ से मय संमदंमणेण पडियइ, जे मं संमदंमणेणं पडियइ, से गिलाणं पडियइइसि”
आणारुणं तु अरहंताणं दंसणं” इति । एवमष्टादशसु पापस्थानेष्वपि प्रवृत्तस्याध्यापिराधनेनैव अधर्मो, न अन्यथा ।
आगतमत्यनीकगर्भभिलनृपपंग्वापुच्छेदिनां श्रीकालिकाचार्यादीनां निष्कलङ्कचारिश्रित्वादिति यावत् ।

अथ 'गुरुवचनश्रवणं विना धर्माधर्मयोर्दुर्लक्षत्वं' यदुक्तं तत्र धर्मदुर्लक्षत्वे हेतुमाह—
धम्मो वि दुहा इह दब्बभावभेएहिं सुपसिद्धो ति ॥ ५ ॥

व्याख्या—धर्मः सुकृतहेतुजिनगृहविधापनादिस्वरूपः । अपिहेतवर्थः, ततो यसात्तद् द्विधा द्विप्रकारः । इह प्रवचने, किं यति-
श्रावकसम्बन्धिभेदाभ्याम् ? 'न' इत्याह — 'दब्बभावभेएहिं' द्रव्यशब्दो गौणवचनः, भावशब्दो मुख्यवचनः भेदशब्दो
विशेषवचनः । ततो द्रव्यं च भावश्च द्रव्यभावौ । तौ च तौ भेदौ च द्रव्यभावभेदौ, ताभ्याम् । अत्र बहुवचनं प्राकृतत्वात् ।
तत्र गौणो धर्मः स्वकार्यासाधकत्वेना न्वर्थरहितत्वाद्व्यवधर्मः, मुख्यस्तु स्वकार्यसाधकत्वेन सान्वयत्वाद्भावधर्म इति । सुप्रसिद्धो, हि
विख्यातः । यदुक्तं 'आवश्यकनिर्युक्तौ'—“दुविहो य होइ धम्मो” दब्बधम्मो य भावधम्मो य” इति ॥ तथाहि बाह्यतः समानमपि हि
द्वादशावर्तवन्दनकं वीरकशालापतेः सुकृतासाधकत्वेन द्रव्यधर्मः, कृष्णवासुदेवस्य तु विशिष्टनिर्जराकारणत्वेन भावधर्म एव । ततः
कथं ज्ञायते सुगुरूपदेशमन्तरेण ? यथा इदमित्थमनुष्ठीयमानं सुकृतहेतुः, इदमन्यथा” इति भावः ॥ ५ ॥

सम्प्रति विनेयजनानुग्रहाय द्रव्यधर्मभावधर्मौ प्रकटयिष्यन् प्रथमतः सार्धगाथया द्रव्यधर्मलक्षणमाह—

गडुरियपवाहाओ जो पइनयरं दीसए बहुजणेहिं । जिणगिहकारवणार्इ सुत्तविरुद्धो असुद्धो अ ॥ ६ ॥”
सो होइ दब्बधम्मो अपहाणो नेय निब्बुइं जणइ ति ॥

व्याख्या—गडुर्य ऊरण्यः तासां प्रवाहः स्थितिः, यदुक्तम्—‘प्रवाहो व्यवहाराम्बुवेगयोः’ इति व्यवहारस्य तु स्थितिपर्यायत्वात्,

धुनःशब्दो विद्यते । म चेदं विद्युनिष्टि । यथा--गुरुजनशरणे सत्यपि यो धर्मो धर्मो महाकटेन लक्ष्येते ही कथं तद-
भावे लक्षयितुं शक्यते इत्यर्थः ॥ ४ ॥

अथ कोऽग्नौ शिरो यो धर्मो धर्मो धर्मो लक्ष्यते इत्याह--

“कहमित्थ पयद्वाणं धम्मो संभयर कहम्मधम्मो य” इति ।

व्याख्या--कथं केन प्रमोणे अत्र जयति प्रवृत्तानां धर्ममाधनार्थपुत्रानां धर्मोऽनन्तरोक्तस्वरूपः सम्भवति सम्भवते, कथं
केन प्रकारेण प्रवृत्तानाम् अयमर्थः, यः समुपये, पातकं च सम्मरतीति न विलक्ष्यते इति सम्बन्धः । यद्यपि धर्मो धर्मो
नोऽस्मिन्मात्रेण सामान्येन शिरो यो धर्मो धर्मो धर्मो लक्ष्यते इति सम्बन्धः, दुःखदेतुस्त्वर्थः इति, तथापि यथा प्रवृत्तानां
धर्मो धर्मो स्वातां तथा न कथ्येते । तदेकान्तकारणस्य भगवददेशद्वारापनयितव्यस्य विद्येयस्य सुगुरुपदेशवादानां
दृष्टव्यताम् ॥ एतेनैतदुक्तम्--“सदनुष्ठाने प्रवृत्तस्याप्यापराधेनैव धर्मो, न अन्यथा” इति । यदुक्तम्--“किं मते के गिलाणं
पडियार मे धमे उदाह, जे तुमं मम्म, दत्तं जे गिलाणं पडियार से धण्णे, से केण्ठेणं भंते एव
इय, गोपमा । जे गिलाणं पडियार से मम मंमंरंमणेण पडियार, जे मं संमंरंमणेण पडियार, से गिलाणं पडियार इति”
आचार्येण तु अरंताणं दंमणं” इति । एवमष्टादशसु पापव्यानेष्वपि प्रवृत्तस्याप्यापराधेनैव प्रवर्त्तते, न अन्यथा ।
वामनपत्नीकारं मित्रपुत्रं दद्यात्पुच्छेदिनां श्रीकालिकाचार्यादीनां निष्कलङ्कचारीश्रित्यादिति मारः ।

धायी । यदि वा निष्ठीवनादिकरणं 'असकृदा अणुचिया सणाइया । आययणंसि अभोगो इत्थं देवा उदाहरणं 'देवहरधाम देवा-
 विसयविसविमोहिद्या वि न कया वि । अच्छरसाहिं पि समं हासकीडाइं वि करेन्ति' इत्यादि श्रुतस्य निष्ठीवनाद्याशातना-
 वर्जनाभिधायकस्य विरुद्धः सर्वाशातनाप्रवृत्तिमत्त्वेन व्याधातकारी । अथवा 'जिणमत्रणकारणविही सुद्धाभूमी दलं न कट्ठाई ।
 विरुद्धोऽशुद्धभू-
 भियगाण य सन्धानं सासयवुड्डी य जयणा य' इत्यादिग्रन्थस्य प्रवचनप्रावीण्यव्यञ्जकचैत्यनिर्माणविधिदर्शकस्य विरुद्धोऽशुद्धभू-
 म्यादिदलपूर्वकत्वेन वेद्यापाटकमद्यापणपाटकद्यूतखलुकुमत्स्यवन्धुकचर्मकारलिम्पकरज्जवन्धकारचित्रकारादिनिन्द्यजनपाटकान्त-
 र्गतत्वेन देवप्रतिचद्वस्यावरप्रायोग्यकूपाटिकाक्षेत्रोद्भूतिकरकारापणादिकोत्सृष्टानारप्रचारवत्त्वेन च प्रतिकूलः । सूत्रविरुद्धः सूत्र-
 विरुद्धत्वादित्यर्थः ॥ एतेनाविधिचैत्यमुक्तम् । अविधिचैत्यत्वहेतुदोषरहितस्यापि जिनगृहादेः साधुनिश्चासामिभिश्रितत्वेन च
 द्रव्यधर्मत्वमाविष्कर्तुं द्वितीयं हेतुगर्भं विशेषणमाह—'असुद्धो य' इति । अशुद्धः 'तत्याएसो चयमुनिस्स' इत्याद्यागमतात्पर्य-
 पर्यालोचनावधारितनिषेधया साधुनिश्चया कलुषितत्वात् मलिनः, अशुद्धत्वादित्यर्थः । अनेन च निश्चाचैत्यमुक्तम् । चः
 समुच्चये । ततो न केवलम् अविधिचैत्यं द्रव्यधर्मो, निश्चाचैत्यमपि । एवं विम्वानीनामपि द्रव्यधर्मत्वं भावनीयमित्यर्थः ॥ ६ ॥
 स भवति जायते । द्रव्यधर्मो गौणधर्मो, धर्माभास इति यावत् । धर्मशब्दस्यान्वयार्थरहितस्य अत्र लोकसूत्रा प्रवृत्तत्वात्—
 स्वयमेव सूत्रकारो द्रव्यशब्दार्थं विवृणोति—'अपहाणो' इति । अप्रधानो धर्मः, द्रव्यशब्दस्य इह अप्राधान्यार्थत्वात् । अदुक्तम्—
 'अप्याहने वि इहं कत्थइ दिट्ठोवि उ दव्वसदो ति । अङ्गारमद्गो जह दव्वायरिओ सयाऽभव्वो ति, अप्रधानत्वं चास्य कपायकलुङा-

च अविधिचैत्यस्य अमावात् तथाहि कल्पचूर्णौ चैत्यद्वारे “ताणि चेइयाणि चउञ्चिहाणि” तं जहा—“निस्ताकड
 चेइयाणि १ अनिस्ताकडचेइयाणि २ साहम्मियचेइयाणि ३ भत्तिचेइयाणि” ४ इति । यदि पुनः पञ्चमकमपि भवदुक्तं
 चैत्यमभविष्यत् तदा तदप्यभ्यधास्यत् वृत्तिकारः । प्राप्तवसरत्वात् न चाभिहितम् । तस्मात् ज्ञायते नास्त्येवेति चेत् ।
 अत्रोच्यते । तत् किं यत् चैत्यमत्र नोक्तं तत्र नास्त्येव । एवं तर्हि अन्यतीर्थिकपरिगृहीतार्हचैत्यमपि नास्ति, तस्याप्यत्रानुक्त-
 त्वात् । एवं च सम्यक्त्वदण्डके “नो मे कप्पइ अज्जप्पभिइं अन्नतित्थिए वा अन्नतित्थियंदवयाणि वा अन्नतित्थियपरिगहि-
 याणि अरिहन्तचेइयाणि वा ॥ १ ॥” इत्याद्यालापकस्य नैरर्थक्यम् । ‘नैवं नैरर्थक्यम्, भगवद्भिः श्रीभद्रनाहुस्वामिभिरुक्तत्वात्’
 इति चेत्, तत् किम् ? यत् भद्रनाहुस्वामिभिरुक्तं तत् मान्यं ? मान्यमेव । तेषां श्रुतकेवलत्वेन सर्वसम्मतत्वात्’ इति चेत् तर्हि
 अविधिचैत्यमपि मान्यमेव । अविधिचैत्यं हि अनायतनमुच्यते, तस्य च श्रीभद्रनाहुस्वामिपादैरेव ओघनियुत्तयादानुक्तत्वात् ।
 तथाहि ओघनियुक्तिः—“जत्थ साहम्मिया बहवे भिन्नवित्ता अणारिया । मूलगुणपडिसेवी अणाययणं तं वियाणाहि ॥१॥
 जत्थ साहम्मिया बहवे भिन्नवित्ता अणारिया । उत्तरगुणपडिसेवी अणाययणं तं वियाणाहि ॥ २ ॥ जत्थ साहम्मिया बहवे
 भिन्नवित्ता अणारिया । लिङ्गवेसपडिच्छिन्ना अणाययणं तं वियाणाहि ॥ ३ ॥” इत्यादि ॥
 ननु—अत्र कथं चैत्यं लब्धम् ? यच्छब्दस्य सर्वनामः सप्तम्यन्तस्य स्थानमात्रवाचित्वम्” इति चेत्, उच्यते—“नाणस्स

मायमाविनस्तात् । तथा हि—आरु कृते चैत्ये कथञ्चिन् कञ्चिन् अपमानितः, स च क्रोधाद्वितीयमारभते । समानघनेन हीनध-
 नेन वा केनापि कारितं चैत्यमालोक्य 'किमहमस्मादपि हीनः' इत्यभिमानादन्यः । त्रिषधर्मराज्ञाऽमात्यादीनार्बल्यितुं मायया
 अन्यतरः । 'अस्य प्रभावाये पुरादिलामोऽभूत्' इत्यस्य मयनं घटयामि, यथा पुनरन्योऽन्यम्बुदयो भवतीति लोभादग्रतमः ।
 'कारयामि किञ्चित् कीर्तनम्, येन आनन्दार्कमहं सर्वत्र प्रद्यस्ते' इत्यानयादपरः । इत्याद्यसहस्रकदम्बलेपलितं हि तत् । अत एवात्र
 जानिस्तातिकदाग्रहग्रन्थोऽपि अनुचितगीतनृत्यवादिनमशुचित्तिरपीति । केशवमुनिर्मितं च सुकृतमपि दृच्छतायने । यदुक्तम्—“तव
 मुचमिजपपूया न संविलिहस्य हुति ताणाय । एवगाणमिचिणपरया कुन्तलेदयी उदाहरणं” इति । अप्राधान्ये हेतुं फलाभावमाह—
 नेय निरुदं जपार ति । य एतानुपतिक-लोककारितनैत्यादिः नैव निवृत्तिं मिदिशयिनामयेपं अतिशुभस्थानं जनयति सम्पाद-
 यति । अर्थान् कारापकादीनां प्रागुक्तासमञ्जसशुचिनिर्माणितत्वेन तामूलमयणापाद्यातनावत्त्वेन च प्रवचनलापवेहेतुतया
 मयस्वरमाग्रस्याप्यजनकत्वात् । यदुक्तम्—“पापण णंतदेउलविणपडिमा कारिया ॥ जीवेहि । असमञ्जसविधीए नय सिद्धी
 दंमणलवोविचिनि” ॥ आह ययेममस्ति तत् कथं ते महातुमावाः केशवतोषार्जितं द्रव्यमेवं विनियुञ्जते ? । उत्पत्ते-सद्बोधाभा-
 वात् । 'सोऽपि कथम् ?' चेत्, उत्पत्ते दृगुराचर्नरुलीनत्वात् यदुवनासेवितमार्गेनिरर्गलराधान्यत्वाच्चेति ।

— अतिशयानेन न नञि नञिर्निर्जनां नञ ॥ तां यत्ताणते. सिद्धान्ते चतुर्विधस्य एव चैत्यस्य उक्तत्वात्, तत्र

च अविधिचैत्यस्य अभावात् तथाहि कल्पचूर्णौ चैत्यद्वारे “ताणि चेइयाणि चउव्विहाणि”^१ तं जहा—“निस्साकड
 चेइयाणि १ अनिस्साकडचेइयाणि २ साहम्मियचेइयाणि ३ भत्तिचेइयाणि” ४ इति । यदि पुनः पञ्चमकमपि भवदुक्तं
 चैत्वमभविष्यत् तदा तदप्यभ्यधास्यत् वृत्तिकारः । प्राप्तावसरत्वात् न चाभिहितम् । तस्मात् ज्ञायते नास्त्येवेति चेत् ।
 अत्रोच्यते । तत् किं यत् चैत्यमत्र नोक्तं तत्र नास्त्येव । एवं तर्हि अन्यतीर्थिकपरिगृहीतार्हचैत्यमपि नास्ति, तस्याप्यत्रानुक्त-
 त्वात् । एवं च सम्यक्त्वदण्डके “नो मे कप्पइ अज्जप्पभिइं अन्नतिथिए वा अन्नतिथियेदेवयाणि वा अन्नतिथियपरिगहि-
 याणि अरिहन्तचेइयाणि वा ॥ १ ॥” इत्याद्यालापकस्य नैरर्थक्यम् । ‘नैवं नैरर्थक्यम्, भगवद्भिः श्रीभद्रबाहुस्वामिभिरुक्तत्वात्’
 इति चेत्, तत् किम् ? यत् भद्रबाहुस्वामिभिरुक्तं तत् मान्यं ? मान्यमेव । तेषां श्रुतकेवलित्वेन सर्वसम्मतत्वात्, इति चेत् तर्हि
 अविधिचैत्यमपि मान्यमेव । अविधिचैत्यं हि अनायतनमुच्यते, तस्य च श्रीभद्रबाहुस्वामिपदैरेव ओघनियुक्त्यादाबुक्तत्वात् ।
 तथाहि ओघनिर्युक्तिः—“जत्थ साहम्मिया वहवे भिन्नवित्ता अणारिया । मूलगुणपडिसेवी अणाययणं तं वियाणाहि ॥ १ ॥
 जत्थ साहम्मिया वहवे भिन्नवित्ता अणारिया । उत्तरगुणपडिसेवी अणाययणं तं वियाणाहि ॥ २ ॥ जत्थ साहम्मिया वहवे
 भिन्नवित्ता अणारिया । लिङ्गवेसपडिच्छिन्ना अणाययणं तं वियाणाहि ॥ ३ ॥” इत्यादि ॥

ननु—अत्र कथं चैत्यं लब्धम् ? यच्छब्दस्य सर्वनाम्नः सप्तम्यन्तस्य स्थानमात्रवाचित्वम्” इति चेत्, उच्यते—“नाणस्स
 १ साहम्मियचेइयाणि १ मंगलचेइयाणि २ सासयचेइयाणि ३ भत्तिचेइयाणीति ४ इतिमन्यान्तरपाठः ॥

दंमणास्त य चरणस्त य जत्थ होद वाधाओ । वज्जिज्जवज्जभीरु अणाययणवज्जओ छिप्पं ॥१॥” इति मूलगाथायां ‘यत्र आयतने
 ग्रानादिव्यापातस्तदुज्जेयत्’ इति चतुश्चत्वारिंशदधिक-चतुर्दशाशतप्रकरणकारैः श्रीहरिभद्रसूरिभिः व्याख्यातम् । ततो ज्ञा-
 यते तद्विवरणभूतासु ‘जत्थमाहम्मिण्’ इत्यादिष्वपि गाथासु यच्छब्दार्थं आयतनमेव । मूलसूत्रानुसारित्वात् विवरणस्य, आयतनं
 च चैत्यम् । यदुक्तम्—‘अमरकोशे ग्रानाममालायास्’ ‘चैत्यमायतनं तुल्ये’ इति प्रवचनेऽपि च । आयतनशब्दस्यार्थे प्रयुक्तो
 रस्यते । यथा—‘आययणम्मि अमोगो इत्थं देवा उदाहरणं’ इति । ततोऽत्र चैत्यतया व्याख्यायते ।

ननु—“भवतु यच्छब्दार्थो भविकृता व्याख्यातत्वात् आयतनम्, आयतनस्य तु अर्थधैत्यमेव । अत्रेति कथम् ? पूर्वसूरिभि-
 रव्याख्यातत्वात् अनेकार्थत्वाच्चास्य । ततो यथा ‘भोक्तुर्मोगायतनं शरीरम्’ इत्यत्र आयतनशब्दस्यार्थः स्थानमात्रम्’ एवमत्रापि
 प्रतिश्रयमठादिरूपे स्थानमात्रमस्यार्थो भवतु । किं चैत्येन निरर्थकमनायतनीकृतेन ?” इति चेत्,

सत्यम् । किन्तु यदि चैत्यमनायतनं न स्यात् तदा ‘जत्थ साहम्मिया बहवे मिश्रविता’ इत्यादिफलं अनायतनलक्षणस्य
 अव्यापकत्वादोषः । नहि ‘यत्र यत्र मिश्रगृह्णित्वादित्रिशेषणोपेता लिङ्गिनः साधर्मिका वसन्ति तत्तत् अनायतनम्’ इति व्या-
 भिरस्ति, चैत्येन व्यभिचारात् । तस्माद् यदि चतुर्दशपूर्वधरश्रीभद्रबाहुस्वामिचवने बहुमानस्तदा स्वीक्रियतां चैत्यस्यापि अनाय-
 तनता, यतस्तदेवाज्ज्यापकत्वादोषः परिह्रियते । यदि साध्येन अनायतनत्वेन मिश्रगृह्णित्वादितिशेषणवत् साधर्मिकत्वात्तोलक्षितं

चैत्यमचैत्यं वा सर्वं व्याप्यते, नान्यथेति । किञ्च न वयं चैत्यमनायतनं कुर्मः, किं तर्हि ? येऽहंहीक्षां प्रपद्य—अनगणय्य च चैत्यमध्ये वसन्ति, ते एव कुर्वन्ति । वयं तु केवलमागमोक्तत्वात् ब्रूमः ।

ननु—“चैत्यमनायतनं कुर्मः । इति वक्तुमपि नोचितम्, श्रद्धाभङ्गहेतुत्वात् । गुरुदोषोद्घाटनवत् ॥ तथाहि—महाप्रयासो-
पाजितंद्रव्यापरिभितव्ययेन कारितं चैत्यमनायतनमिति चेत् कर्णकोटरे अविष्टं तदा न कोऽपि चैत्यं कारयितुमुत्सहिष्यते । नहि

कस्यापि द्रव्यं मन्दबलभम्, येन कमपि लाभमनपेक्ष्य व्यथिष्यते । तथा च चैत्यव्यवच्छेदः” इति चेत्,
मैवम् । नहि चैत्यमिति, अनायतनम्, येनायं प्रसङ्गश्चङ्गः स्यात् । किन्तु पार्श्वस्थाद्यधिष्ठितमिति । ततश्च पार्श्वस्थाद्यधिष्ठितम-
नायतनम्’ इति श्रुतेर्विवेकः समुच्छलति भव्यजन्तूनां यदि प्रधानमपि कारितं चैत्यं पार्श्वस्थाद्यधिष्ठितं सन्न बहुफलं,
तर्हि न दास्यामश्चैत्यमध्ये वस्तुं पार्श्वस्थादीनाम् । नहि ‘भूताधिष्ठितमहुतमपि गृहं न सगुणम्’ इति जानानः । कश्चित् आत्महि-
तैषी स्वगृहस्य भूताद्यधिष्ठाननिवारणार्थं लोहादिरक्षां माश्रिकैर्न कारयति, अधिष्ठातुं प्रवृत्तानि वा भूतादीनि न निष्कासयति ।
तस्मात् अनिश्राकृतमेव चैत्यं कारयिष्यामः, यसिन् कारिते महती पुण्यानुबन्धिपुण्योपाजना भवतीति, ततो वक्तव्यमेव ‘द्रव्य-
लिङ्गिपरिगृहीतं चैत्यमपि अनायतनम्’ इति ॥

ननु—“अत्र यदि यच्छब्दस्यार्थं ‘आयतनं तर्हि—‘जल्य साहम्मिया बहने सीलवन्ता रहुस्सुया । चरित्तायारसम्पन्ना आययणं
तं वियाणाहि ॥ १ ॥ इत्यत्रापि यदर्थं आयतनमेव, तुल्ययोगक्षेमत्वात् । ततो ‘यत्र आयतने ज्ञानादिरवयवसम्पन्ना साधनो

पमन्ति' इत्युक्ते अर्थोदेव द्वायेते—'साधवन्मैत्र्येऽपि वसन्ति' इति, आयतनस्य चैत्थार्थतया भ्रान्तेव व्यवस्थापितत्वात् । तथाच पुत्रिहितानामपि चैत्यवसितसङ्गः" इति चेत्, न ।

नहि पच्छन्दस्वार्थः सर्वव्याप्येक एव, असर्वनामत्वप्रकृतिप्रसङ्गात् । यदि वा भवतु पच्छन्द्यार्थोऽग्राप्यायतनं स्यापि न चैत्यगामप्रसङ्गः, व्याप्तेरभावात् । नहि यद्यत् आयतनं सत्तत् चैत्यम्, 'मोक्तुर्मोक्तायतनं शरीरम्' इति सूत्रस्येन आयतनेन व्यभिचारात् । अत्र सायतनशब्दः स्वानमानार्थ एव, न चैत्यार्थः । एवं प्रस्तुतभाषायाः प्रपञ्चवधार्यम् ।

ननु—'मर्थेऽव्यायतनशब्द 'एकत्र चैत्यार्थः, अपरत्र स्वानमानार्थः' इत्येषा कृतः निशेष प्रतीतिः ?" इति चेत्, उच्यते—प्रकरणमद्यान् । अनेकार्थेऽपि हि शब्दे प्रयुक्ते प्रकरणवशादिशेषप्रतीतिर्भवत्येव । यथा भोजनशब्दे राक्षस 'क्षिन्धवमानय' इत्युक्तो लवणमेव निशिष्टमानयति, न तदर्थमपि तुरङ्गमम् ।

ननु—'अत्रापि चैत्यार्थः कस्मात् भवति ?" ।

उच्यते, अगममगन् । न हि श्रीलवणादिगुणीषेताः साधवन्मैत्र्ये वसन्ति, 'ते न तन्ति न चेदृण' इत्याद्यागमेन निवारितत्वात् । अपवादोऽपि स्त्रीसङ्कुलायामप्युक्तयतनया वसत्तावेव साधुभिर्वस्तव्यम्' इति । निशीथं नियमितत्वाद्य यदुक्तम्—'चित्रो-
त्तराण्येव यदिदं शिवपुरीदूतश्रुते निशीथे । प्रशुका शूरिभेदा गृहिगृहवसती कारणेऽप्येव यथा ॥ स्त्रीसमस्त्यादियुक्ते-
ऽप्यभिहितवतनाकारिणां संयतानाम् । सर्वेऽगमारिषास्त्रि न्ययमि ननु भयः कापि चैत्ये निवासाः" इति ॥

लिङ्गतः साधर्मिका भगवदाज्ञातिक्रमकारित्वाच्चैत्येऽपि वसन्तः साक्षादीक्ष्यन्ते इति कथं

भिन्नवृत्तित्वादिविशेषणयुक्तास्तु लिङ्गपः साधनम् ।
तल्ययोगक्षेमत्वम् ? इत्यादि गाथाविवरणस्य आयतनशब्दः स्थानमात्रार्थः ।

तुल्ययोगक्षेमत्वम् ।
भवतु । 'वा नाणस्स दंसणस्स य चरणस्स य जत्थ होइ वाघाओ' इत्यादि गाथाविवरणस्य आयतनशब्दस्य स्थानेन तत्रार्थ-
एवमपि अस्मत्साध्यसिद्धेः यत्र स्थाने द्रव्यलिङ्गिनो वसन्ति तत् स्थानं चैत्यमचैत्यं वा सर्वमप्यनायतनमेव । अथ वसत्स्यपि पार्श्व-
स्थादिषु चैत्यं अहन्मूर्तिप्रभावाच्च अनायतनम् । एवं तर्हि तत्प्रतिश्रयोऽपि न अनायतनम्, तत्रापि हि पुस्तकपत्रचित्रभित्तिचित्र-
पटादिस्थाहन्मूर्तेः सद्भावात् । अथ 'सा भावप्रतिष्ठिता' इति चेत्, तत् किं यत्र प्रतिष्ठिता प्रतिष्ठा भवति तत् अनायतनं
न भवति ? एवं तर्हि परतीर्थिकपरिगृहीतं चैत्यमपि न अनायतनम्, तत्रापि प्रतिष्ठितप्रतिमायाः सद्भावात् । तस्माद्यथा पार्श्व-
स्थादिप्रतिश्रयः प्रतिष्ठितायामप्रतिष्ठितायां वा अहत्प्रतिमायां सत्यामत्यां वा द्रव्यलिङ्गिनासोपाधिसद्भावादनायतनम्, एवं
चैत्यमपीति ।

अथसमीचीनं ? आयतनशब्दस्य अर्थत्वेन समुच्चयत्वाद् ?

ननु—“एवं तर्हि ‘यत्र आयतने’ इति किं व्याख्यातं दृष्टासकृताः । आयतनस्यैव नाम प्रागेवास्ति, तस्य उच्यते । ‘आयतनमपि पार्श्वस्थाद्याक्रान्तमनायतनं भवति, किं पुनरन्यत् ? इति ज्ञापनार्थम् । किञ्चैयमपि गाथा संज्ञामूत्रम्, अत्र आयतनसंज्ञायाः क्रियमाणत्वाद्, सा च असत्येव क्रियते, न सती । नहि यस्य केवदत्त इति नाम प्रागेवास्ति, तस्य पुनरपि देवदत्त इति नाम क्रियते । ततो यदि यदर्थं आयतनमेव स्यात्, तदा संज्ञाकरणमनर्थकम्, आयतनसंज्ञायाः प्रागेव

सञ्जात् । नच मनुमाप्यते, अनमथाग्रमद्वात् । प्राक्तनगाथायु तु आपन्ननमप्रायाः प्रमिद्वेऽप्यनापानमंशा लघुनमथात् किरां
इति पुक्त एव, तत्र यदर्थं आपन्ननम् । अत्र तु न, मंजाप्यस्य षट्पञ्चमद्वात् । अपि चापि आपन्नं लक्ष्यम् । लक्ष्यं चाप-
सिद्धमेव भवति, न श्रगिद्वम् । अन्यथा लघुणस्य षट्पञ्चमम् ॥ श्रीलक्ष्मणादिगुणान्माधमि करानोरत्तधित्तने दि लघुनम् । तत्र
ममिद्वमेव भवति, अत्रमिद्वम् लघुणस्यायोग्यम् । लघुणं हि व्यापकम् । नत्वेन मयनमत्रम्, कथमन्यत्र गारहन् ? नदि
अत्रातम्यरूपो धूमोज्जालोऽस्यमानरद्वेगमस्रो भवति । तस्मादनेनापि लघुनेन प्रमिदेन माप्यम्, प्रमिद एव धैव्यामभिरिक्तमेव,
न तु धैव्यम् । धैव्ये हि श्रीलक्ष्मणादिगुणरत्नः माधमिरा न गमन्त्येव, 'ने लट्ति न चेष्ट' इत्यापागमयद्रुमानिरगात् । ये न
वयन्ति न ते सुमिदिताः, मगरदात्राविराधकृत्वात् । इति रथं यदर्थं आपन्नं स्यात् ? यदि पुनः स्यात् तदा अमममरदोतदृष्ट-
त्वेन इदं लघुणमनुपादेयमेव ममेत्, धैव्ये गुमिदितागमस्यागममाप्यन्गात् । तपदि श्रीमद्रथादृग्गामिगादानो पूग्गगंनान्-
पगच्छमि तदानीमत्र धैव्यादन्यदेव वमत्थादिकं यदर्धोऽभ्युपगम्यन्मात्, यथा अमममरदोतो निरतेन । अन्यथा मममारनानीन-
गुमिदितावानं धैव्ये आपन्ननसंज्ञा किरमाणा, अत्राने पुनै नामकृष्णान् कर्तुमेशोपरागात् गमन्त्येन । न धैव्यं लोके लोको-
चरेऽपि आपन्नमुच्यते । आपन्ननस्य च मेवा यतिभिः मदा कथ्यो । यदुक्तं ओषनिगुगो—'यत्तिनु अनापयने आपयने
गयेमयं मया कुञ्जा' इति । बृहत्पद्व्यानकृमाप्येऽप्युक्तम्—'एषस्य वज्रमेनं आपयपनिमयं ममुराद' इति । मात्र ममुद-
स्त्वान्तर्गतैरि च कर्तुं नरयने, नच तद्व्यतिरि ।

“कथमनागमिकश्चैत्यवासः ? येनायतनसंज्ञा क्रियमाणा प्रणेतुरूपहासाय स्यात्” ? इति चेत्,
 नैवम् । सेवा हि आराधनमुच्यते । तच्च आराध्यसम्मतस्थितेः प्रतिपालनेनैव भवति, न तु व्यतिक्रमेण । यदुक्तं श्रीजिनव-
 ह्मसुरिभिः श्रुतौ—‘तुममच्छीहिं न दीससि नाराहिजसि पभूयपूयाहिं । किन्तु गुरुभक्तिरागेण वयणपरिपालणेण च’ इति ॥१॥
 अत्र त्वाराध्यं चैत्यम् । तस्य च उचिता इयं स्थितिः—यावता कालेन चैत्यवन्दना क्रियते तावन्मात्रमेवोत्सर्गतश्चैत्ये साधुभिः
 स्थातव्यम्, न अधिकम् । स्नानादिकारणे तु स्नानादि यावत् । यदुक्तम्—‘तिन्नि वा कहुइ जाव थुइओ तिसिलोइया । ताव
 तत्थ अणुन्नायं कारणेण परेण वा’ इति तस्याथ व्यतिक्रमणं, भवति चैत्यावासे सति । अतोऽसौ स्थितिभङ्गहेतुत्वान्नायतनस्य
 सेवा उच्यते, किन्तु विराधनैव । अत एव सदा शब्दोऽप्यत्र सर्वदिनवाची, न तु अहोरात्रवाची । अन्यथा शयनभोजनत्राहि-
 र्गमनादिशेषक्रियाविलोपप्रसङ्ग इति । किञ्च यदि आगमिकश्चैत्यवासोऽभविष्यत्तदा महानिशीथग्रन्थान्तरस्थं नाभणिष्यत् ।
 ‘कूराभिग्गाहियमहामिच्छदिठीहिं पावेहिं । अहमाहमेहिं नामायरिय उवज्झायसाहुलिङ्गीहिं । जिणघरमइआवासो पकप्पिओ
 सायसीलेहिं ॥ १ ॥ इति । अथ चोक्तमिदमत्र । तस्मात् ज्ञायते—‘कल्पित एवासौ’ इति ॥ इह त्वेकं स्वपक्षसमर्थनार्थमित्थं
 भुवते । यथा नायमागमिकः, किन्तु दुःपमाकालानुभावात् यथोक्तोपाश्रयस्य दुर्लभतामालोक्य प्रवचनविख्यातयुगप्रधानविरुद्धः
 श्रीआर्यरक्षितमित्रैः ऐदंयुगीनसाध्वनुग्रहाय एव आचीर्णः । यदुक्तम्—“ब्रलमेहाबुद्धीणं हाणिं नाऊण सुविहियजणस्स
 चेइयहरपरिभोगो तेण कओ अज्जरक्खीहिं” इति तदत्यन्तमयुक्तम्, तैहिं प्रभुभिर्यत् आचीर्णं तत् सकलेऽपि प्रवचने तत्कर्तु-

कतया प्रसिद्धम् । यथा आर्यिकाणां स्वर्णेष्वप्यप्रमाजनें व्रतान्तरोष्णं प्रायश्चित्तादानं कालाग्रहणं च यदुक्तम्—“आरेण अक्षरानिस्त्रय कालानुनाय नस्ति अज्ञाणं । पञ्चावणवषभारोचणं च पच्छिउचदानं च” इति ॥ १ ॥ तथा सर्वेऽपि धर्मगच्छेपु धृष्टपरम्परया समागच्छद्दवलोकयन्ते । यथा चतुर्थ्यां पर्युषणा, तेषां किञ्चिन्नृणदशपूर्वधर्तृत्वेन सर्वसम्मतत्वाच्च । अयं च न तथा । तत् कथं तैरर्चीर्ण इत्युच्यते ? किञ्च कार्यमालम्ब्यव स्तोत्रदोषं बहुगुणं किञ्चित् रुदाचित् चरन्ति गीतार्याः ? यदुक्तम्—“अवलंबिज्जण कलं लं किञ्ची आयरन्ति नीयत्या योवाचराहवदुगुणं सत्त्वेति तं पमाणन्ति” । तदत्र कार्यं किम् ?

ननु “उक्तमेव, यथोक्तोपाधयस्य दुर्लभत्वम्” इति चेत्,

अहो प्रत्यक्षविरोधः । अधुनाऽपि हि सुविहिता आगमोक्तविधिना वाचमानास्मादौत्सर्गिकीभाषयादिकी वा वसति गृहस्तेभ्यो वस्तुं लभन्ते । किं पुनस्तदानीमिति ? न किञ्चिदेतत् । यदि चोपाधयस्य दुर्लभत्वं किं साधूनामेव ? न साधूनाम् ? येन एतास्त्वन्मेऽपि प्रायः चैत्यान्तर्न वसन्ति । आगमे तु आर्थिकोपाधयस्यैव दुर्लभत्वम् उक्तं । यदा—“मंसंपत्तोसरिस्सीसु वमही त्रिखत्तं तु दुह्मं । एएण कारणेजं दो दो मामा अवासाभुत्ति” ॥ १ ॥

न तु साधूपाधयस्यैवो आगमिकत्वममीषाम् । तथा यद्यप्यनाधार्मिकत्वाभित्ये वसतां साधूनां कश्चिद्गुणो भवति तथाऽप्याशा-
तनादोषो, मिथ्यात्वहेतुत्वादीर्यसंसारकारणत्वाच्च तदपेक्षया भद्रानेव । तथा निरन्तरमायिर्भवदुद्भटचक्रासारत्वरूपी रूपशब्दो-
पलम्भनमप्यन महाभनोविपुषहेतुरिति । कथमत्र सुविहितानामत्रस्थानमाचेरुस्ते पूज्याः ? अपरे तदुद्भुते चैत्यागमो मत्तस्याश्रितः ।

किं तर्हि ? यथोक्ता वसतिरार्यरक्षितकाले व्यवच्छिन्नोति । यदुक्तम्—‘छवाससएहिं नवुत्तरेहिं मुखंगए महावीरे बुच्छिन्नं

सुजइणं विपट्ठीवंसाइयं ठाणं इति ॥

इदं चातीव युक्तिविकलम् । व्यवच्छिन्नं हि तदेवोच्यते यत् कथमपि पश्चान्न सम्भवति । यथा—‘मणपरमोहिं पुल्लाए आहार
ग खेवग उवसमे कप्पे । संजमतिय केवल्लि सिज्जवण्णा य जंभुम्मिबुच्छिन्ना’ इति ॥ वसतिस्त्वधुनाऽपि सम्भवन्ती दृश्यते,
इति कथं व्यवच्छिन्नोत्पुच्यते ? अथवोच्यताम् । यदि साधुवत् साध्व्योऽपि सर्वथा चैत्ये एव वसेयुः । यदि वा चैत्यरहिते
ग्रामे नगरे वा साधवोऽपि नावतिष्ठेयुः, यदि वैकचैत्यग्रामे नगरे वा स्थिताः साधवः साध्व्यश्च सर्वेऽप्येकस्मिन्नेव तस्मिन् चैत्ये
रात्रावपि वसेयुः । न चैवं लोकप्रवादाद्यनेकानर्थभयात् । तस्मान्न व्यवच्छिन्नोति । केवलं भवाभिर्नन्दित्वाद्रव्यलिङ्गि-
भिरेवायमादृतः । अथ ते चैत्ये न वसन्त्येव इति चेत्, कथं तर्हि ‘चैत्यवासिनः’ इति व्यपदिश्यन्ते । अथ परः—‘तत्
किं चैत्यवासिब्यपदेशस्य निमित्तम् ” एवं च यदा ते कापि ग्रामान्तरे गच्छन्ति तदा अचैत्यवासिनः स्युः,
तत्र चैत्याभावेन तदन्तर्वासिस्थाप्यभावात् । ततो ‘निमित्ताभावे नैमित्तिकस्याप्यभावात्’ इति चेत्, आचार्यः कः किमाह ?
किं वयं चैत्यवासिब्यपदेशस्य चैत्यवसनमेव केवलं निमित्तं ब्रुवन्तः स्मः, येनायं प्रसङ्गः सरङ्गः स्यात् । किन्तु ज्ञानशक्ती अपि ?
यो हि चैत्ये वस्तुं जानाति शक्नोति वसति च स चैत्यवासी भण्यते । ततस्ते चैत्ये वसन्तु । ग्रामान्तरगता मा वात्सुस्तथापि चैत्यवा-
सिन एव ज्ञानशक्त्योनिमित्तयोस्तत्रापि भावात् । किं अपचन्नपि ज्ञानशक्तिसद्भावात् पाचको न भण्यते । यदुक्तम्—निवृ-

सपाकादौ पाचकादौ घानशमत्यपेक्षा बुद्धियन्दाविति । किंवा व्रीडन्तोऽपि तदध्यवसायानिष्ठचेत्येदेह कुमारः क्रीडन्ति' इत्युच्यते, एवमवसन्नोऽपि वसनाध्यवसायानिष्ठचेत्ते चेत्सवासिन इति व्यपदिश्यन्ते एव । इत्यलमप्रस्तुतेन । प्रारब्धमेव प्रमेयं निर्गोष्ठतां यदि काचिच्छक्तिरस्ति ।

ननु विबधितोपाधिमत् सैत्यं द्रव्यतोऽन्वयतनं भावतो वा ? ।

उच्यते । द्रव्यता, ननु भावतः । किमिति न भवति ? ।

कथ्यते । भावतोऽन्वयतनस्य लौकिकस्य पण्याद्भनादेरिव लोकोत्तरस्य पार्थव्यादेरेवोक्तत्वात् । तथाहि ओघनिर्मुक्तौ—
 “भावज्जायनायपणं असोहि ठाणं सुसीलसेसमी, एगहा णुंति पया एए विरियआपणं ॥ वज्जितु अणाययणं आययणगरेसणं सया वृत्ता । तं तु पुण अणायपणं नायनं दध्यभाये य ॥ दब्बे करारपरं अणाययणं भावओ दविहमेव । लोएय लोउत्तरियं तदियं पुण लोइयं भयिमो ॥ स्वरियातिरिवराजोणी तालायसरमण माहण सुमाणो वारुरियनाइ गुम्मियहरिण्णपुल्लिन्द मच्छंथा, ररणमवि न रामं काउं अणायपणं सेवणं, सुविहियाणं, जं पण्णं होइ वणं तं यन्थो मारुओ वाइ जे अन्ने एवमाइ लोगंमि दुगुंळिया गरहिया य समणाणव समणीण व न कण्णए वारिमं वासो ॥ अह लोउत्तरियं पुण अणाययणं भावओ मूणेयव्वं जे संजमजोगाणं करिति हाणि समत्थावि” ॥ ‘अम्बस्स व निम्बस्स य’ इत्यादि ॥

आययणं पि य दूविहं दब्बे भावे य होइ नायव्वं । दब्बमि जिणाहराइ भावमि य होइ तिविहं तु ॥

चरिचायारसम्पन्ना आययणे
त्रिविधं ज्ञानदर्शनचारित्ररूपमायतनमित्यर्थः । “जत्थं साहम्मिमा बहवे सीलवन्ता बहुसुया, चरिचायारसम्पन्ना आययणे
त्रिविधं ज्ञानदर्शनचारित्ररूपमायतनमित्यर्थः । “जत्थं साहम्मिमा बहवे सीलवन्ता बहुसुया, चरिचायारसम्पन्ना आययणे

तं विद्याणाहि ॥ सुन्दरजणसंसग्गी सीलदरिदं पि कुणइ सीलठं । जह मेरुगिरीलग्गं तणं पि तं कंचणं होइ चि” ।
‘ननु—“अत्र चैतलं द्रव्यतया आयतनमेवोक्तम् । यथा—द्वंमि जिणहराई” इति चेत्,
सत्यम् । किन्तु निरुपाधीदम्, मिथ्यादृष्टिपरिगृहीतत्वोपाधिसहितं त्वनायतनमेव । अन्यथा दिगंजरादिपरिगृहीतचैत्यस्या-
प्यायतनत्वं स्यात् । तथा च ‘अन्नसित्थियपरिगहियाणि अरहंतचेइयाणि च’ इति वचनस्य नैरर्थक्यम्, व्यवच्छेद्याभावात् ।
तस्माद्विज्ञयधिष्ठितं चैतलं द्रव्यतोऽनायतनमेव । ननु भावतोऽनायतनम् । किमिति नोक्तम् ?
उच्यते । अचेतनत्वेन तथाविधभावशून्यत्वात् । यदि वा भावतोऽप्यनायतनम्, आधारार्थेयोरभेदोपचारात् । मञ्चाः
क्रोशन्तीतिवत् ॥ यतो व्याख्यातं लौकिकभावानायतनप्रतिपादक ‘खरियातिरिखजोणि’ इत्यादिगाथायां श्रीहरिभद्रसूरि-
भिः । यथा—“खरियत्ति” द्वाक्षरिका, यत्रास्ते तत् अनायतनम् तथा तिर्यग्योनयो यत्र तत् अनायतनम् तालाचराधारणोः, ते
यत्र तत् अनायतनम् । श्रमणाः शाक्यादयः, ते यत्र, तथा ब्राह्मणा यत्र स्मशानं च तद् अनायतनम् । तथा व्यागुरिका व्याधा-
गुल्मिका ‘गोत्तिपाला,’ हरिएषाः पुलिन्दमत्यवन्धाश्च यत्र तत् अनायतनम्” इति । ततो यथा वेद्यादिभिरधिष्ठितं स्थानं भाव-
तोऽनायतनं लौकिकम्, एवं पार्श्वस्यादिभिरधिष्ठितं चैत्यमपि लोकोत्तरिकं भावतोऽनायतनमिति ।

ननु "चैतनं कल्पमपि अनापत्तनं न भवति, विगदितोषार्थमैठादिमात्र एव विग्रान्तत्वात् । अत एव तं मठपत्रयो मण्यन्ते" इति चेत्,

नैवम् । मठादेरपि चैत्यान्तर्गतत्वात् ॥

ननु "यदि चैत्यान्तर्गमठादौ वसस्तु सत्तु पार्थस्यादिषु चैत्यमनापत्तनं तर्हि देवान्तर्गमग्रामनगरादिस्वानस्थितेषु तेषु देशोऽप्यनापत्तनं स्यात्, न्यायस्य समानत्वात्" इति चेत्,

अथ आचार्यः—अहो शार्ङ्गिकत्वं अहो सैदान्तिकत्वं यत्प्रसङ्गं दत्त्वा न तर्कलक्षणं नापि सिद्धान्तोक्तमपेक्ष्यते । तथाहि—'प्रमाणसिद्धे व्याप्यव्यापकभावे व्याप्याद्गीक्रारे अनिष्टव्यापकप्रसङ्गानं तर्कः' इति तर्कलक्षणम् । अत्र तु अन्तर्गतस्यानवासिपार्थव्यसादिकं व्याप्यम्, अनापत्तनं व्यापकम्, अनयोश्च व्याप्यव्यापकभाव उदात्तत्वेन प्रमाणेन सिद्ध एव, केवलं यत् देशस्य अनापत्तनत्वं प्रसङ्गितं तत् न अस्माकमनिष्टम् । अभ्युपगमात् ॥ नापि सिद्धान्तसिन्धौ न मणितम्, दृश्यमानत्वात् । तथाहि पञ्चकल्पमात्रे—नागस्त वंसणस्त य चरणस्त य जलं नत्थि वायाजो । एसो उक्खितचकण्यो वुद्धियं च अणाययणा न हुंति ॥ के पुणे अणाययणा भणिया, साहम्मिभिग्रविजा मूडुत्तरदोसपडिसेवी ॥ एएहिं वो देसो आदग्गो तह य अमत्तित्थीहिं । मण्छंधथाहगामा पुलिन्ददेसा अणाययणा" इति । तस्मादिष्टप्रसङ्गानाह्यतर्कदोषदुष्टेऽयं प्रसङ्ग इति न काञ्चिदस्यार्थकं द्यतिमावदति ॥ ननु साध-
मिरुचैत्यादिचतुर्विधचैत्यमध्ये कतमस्य भेदोऽनापत्तनम् ? ।

उच्यते । यस्य सत्कस्ते रोचते तस्यापि । “तत् किं भक्तिचैत्यस्यापि ?” इति चेत्, एवं ? न तस्य हि निश्राकृतानिश्चा-
कृतरूपभेदद्वयमेव श्रूयते ॥ तथाहि कल्पभाष्ये—“निययाइं च भरहमाईहिं । निस्सानिस्सकयाइं तत्था
एसो चयसुनिस्सं” इति ॥

अथ आचार्यः—तत् किं योज्य भेदो नोक्तः स न सम्भवत्येव ? । एवं सति अन्यतीर्थिकपरिगृहीताहचैत्यमपि न सम्भ-
वति, अस्यापि भक्तिचैत्यभेदस्य कल्प-भाष्ये अनुक्तत्वात् । तथाच सम्यक्त्व-दण्डके—परतीर्थिकपरिगृहीतचैत्या वन्द-
नाद्यभिग्रहालोपकोपेक्षणीयाः, निरभिधेयत्वात् । काकदन्तपरीक्षाग्रन्थवत् ॥

ननु तदोपेक्षेत । यदि दिग्मन्त्रादिपरतीर्थिकाः सर्वथाऽपि न भवेयुर्यदि वा तत्परिग्रहेऽहचैत्यानि सर्वथा न स्युः ।
न चैवम्, कालमाहात्म्यात्तद्वयस्याप्युदयवच्चात् । अत एव पूज्यपादैः श्रीभद्रबाहुस्वामिभिरुक्तोऽयम् ? इति चेत्, तत् किं
भक्तिचैत्यस्य निश्राकृतानिश्चाताभ्यां भिन्नस्तृतीयोऽप्यन्यतीर्थिकपरिगृहीताहचैत्यरूपो भेदोऽस्ति ? । ‘एवम्’ इति चेत्,
तद्यदि चतुर्थोऽप्यनायतनलक्षणो भवेत्तदा को दोषः ? ‘अनवस्था’ इति चेत्, आह—कल्पानुक्तवृतीयभेदसत्ताऽभ्युपगमे सा कथं
न स्यात् ? । ननु ‘एतत्साधकं प्रमाणमस्ति, यस्य हि साधकं प्रमाणं भवति, तदेव भवति । न शेषमिति । कथमनवस्था ? इति
चेत्, किं नामास्य साधकं प्रमाणम् ? । ननु ‘आगमः’ । स कः ? ‘आवश्यकनिर्युक्तिरेव’ इति चेत्,

आचार्य आह—तत् किं यस्य साधिका असौ भवति, तस्मिन् अभ्युपगम्यमाने न अनवस्था ? एवं तर्हि अनायतनलक्षण-
चतुर्थभेदेऽपि अभ्युपगम्यमाने न अनवस्था, तस्यापि साधिका आवश्यकनिर्मुक्तिरस्त्येव । तथाहि—

“स्वणमपि न स्वमं कावे अणाययणसेवणं सुविहियाणं । जं गंधं होइ वणं तं गंधो मारुओ षाइ”
इत्यत्र ‘अनायतनं पार्थस्यादायतनम्’ इति वृत्तिरुक्ता व्याख्यातम् । ततः पार्थस्यादिसम्बन्धि आयतनम् अनायतनत्वात्
क्षणमपि सेवितुं सुविहिताना न क्षममित्यर्थः । एवं च अनायतनमावश्यकनिर्वृत्याऽपि साधितमेवेति, न युज्यते । समानप्रमा-
णरूपोरनयोर्मध्ये एकं मन्तुमेकं चावमन्तुम् आगमिकमन्यानाम् अनागमित्वप्रसङ्गात् ।

ननु—“अत्र आयतनशब्दः सन्दिग्धतया न निश्चायक इति । तत् स्वप्नादरं किमप्यागमोक्तं दर्शय, येन निश्चितैवत्यमपि
अनायतनतया अभ्युपगच्छामः । किं युक्तिशतैर्दर्शितव्यमिति ?” इति चेत्,

तर्हि श्रूयताम् । “बुद्धा वासो रई धम्मे अणाययणं वज्जनं । निग्गहो य कसायाणं एयं वीरस्म सासणं” इति निशीथभा-
ष्यचूर्णो व्याख्यातम्—‘अनायतनं स्वली, सा चार्हत्पार्थस्यादिरसिद्धीता देवद्रोणी’ । तथाहि निशीथपीठिकायामपि ‘सार-
म्मियरथलीसुं जायअदिते भणावण्णिहीणं’ इत्यादि गाथाचूर्णिः—‘समाणघम्मा साद्धम्मिया थली देवद्रोणी जायन्ति याज-
यन्ति अरहन्ति य पासत्थियपरिग्गहियदेवद्रोणीसु पुब्बं जा जयन्तीत्यर्थः । देवद्रोणी च देवगृहमेव । इति आगमसिद्धमनायतनत्वं
चेत्यस्य ।

पुनरप्यनुमानेन साध्यते । तथाच ग्रयोगः—“विवादाध्यासितं चैत्यम्, अनायतनम्, अन्तर्बसद्रव्यलिङ्गित्वात् । प्रतिश्रयंवत्” ॥
यदि वा “चैत्यमप्यनायतनम्, अनधिकारिपरिगृहीतत्वात् । मातङ्गपरिगृहीतचैत्यवत्” इति ॥

ननु—एवं ग्रमाणिकमपि अनायतनं कल्पभाष्ये किमिति नोक्तम् ?”

उच्यते । सूत्रस्थितेर्वैचित्र्यदर्शनार्थम् । यदुक्तम्—

‘कत्थइ देसगहणं, कत्थइ धिप्पंति निरवसेसाइं । उक्कमकमजुत्ताइं कारणवसओ निरुत्ताइं ।
इति अनायतनचैत्यसिद्धिः ।

ननु—‘निश्राकृताऽनायतनयोः कियान् भेदः ?’ उच्यते । महान् । ‘कथम् ? इति चेत्,

श्रूयताम् । निश्राकृतं हि तत् चैत्यम्, यत् द्रव्यलिङ्गिनां निश्रया निष्पन्नम् । यदुक्तं “निस्सानिस्सकयाइं तथाएसो चयसु
निस्सं” इति कल्पभाष्यगाथार्धचूर्णौ—‘निस्साए कयं जं तं न कप्पइ । जत्थ साहुनिस्सा नत्थि तं कप्पइ त्ति’ यत्र तु चैत्ये
ते वसन्ति तदनायतनम् । यदुक्तम्—‘जत्थ साहम्मिया वहवे’ इत्यादि । इति प्रकट एव भेदोऽनयोः ।

‘तत् किं यत्र द्रव्यलिङ्गिनो वसन्ति तत् तेषां निश्रया न निष्पन्नम् ?’ इति चेत्,

कः किमाह ? नहि वयमिदमाचक्ष्महे, यत् ‘अनायतनमनिश्राकृतमेव’ । किन्तु यथा भक्तिकृतचैत्यस्य निश्रालक्षणोपाधिस-

आवासद्वावाभ्याम् एकं निश्चाठतम्, अपरं अनिश्चाठतम्, इति भेदद्वयम्, एवं निश्चाठतस्यापि द्रव्यलिङ्गिनिवासोपाधितद्वावासद्वावाभ्यामेकमनारयत्नम्, द्वितीयं च अनायतनम् । किं तर्हि ? निश्चाठतयेवेति भेदद्वयम् । इति ।

एनमेवार्थं समर्थयितुं प्रमाणान्तरमनुमानमुच्यते—“यस्यामासरासविशिष्टं चैतन्यं, निश्चाठतास्त्रिभम्, अनायतनत्वात् । यद्यदनायतनं, तत्तद् निश्चाठतास्त्रिभम्, यथा उभयसम्मतं परतीर्थिकपरिशुदीतार्हवैलम् । तथा चेदम् । तस्मात्तथा” इति । नच ‘अनायतनत्वात्’ इति हेतुः ‘असिद्ध’ इति वाच्यम्, अथ प्रागेव सप्रपञ्चं साधितत्वात् । अनेन च अनुमानेन उपपत्तिवत् आगमः प्रसुरितोक्तिश्च इव असुरलितप्रसरत्वात् स्वमाध्यं साधयत्येवेति । तस्माद्रव्यायतनमायायतनविचारे प्रारब्धे श्रीमद्रपाहुभ्यामिवादैः ‘द्रव्यमि जिणहरार्ह’ इत्यनेन माप्रारब्धेन व्यसतः परतीर्थिकपरिशुदीतत्वापुषाधिरहितस्य जिनगृहादेर्द्रव्यायतनत्वमुक्तम् । पार्थक्यापुषाधिरासिध्यास्तस्यैव ‘नाणस्य दंसणस्य य’ इत्यादिगाथास्तथैकैष अनायतनत्वं, प्रपत्तिं तुपाधिसन्निधानादुपाधिमनोऽपि तद्वपत्ता, तन्मिदृशौ च तन्मिदृशः । यथा जपाङ्गुलमसन्निधानात् स्फटिके रक्तरूपत्वा, तदवगमाद्य तदमावः, एवमिहापि पार्थक्यायतनायतनोपाधिव्याघ्रस्या जिनगृहादीनामप्यनायतनत्वनिवृत्तिः ।

ननु “यदि तृतीयमपि चैतन्यं अनायतनगंगुलमविष्यत्तदा ‘मिसकडमनिसकडे वा सि चेएए रज्जहिं षुई लिङ्गि पेलेज चे-इयाणि व नाउं शक्किन्त्या यावि’ इत्यादिना द्रव्योरिव तृतीयमपि चैतन्यानन्दनविधिमपणिष्यत् । नहि परिपाट्या चैतन्यानि वन्द्यमानानां क्रमागतं चैतन्यमुल्लङ्घयितुं युज्यते, तीर्थंकरहीलनाया दुरन्तसंसारकारणत्वात् । यदुक्तम्—‘तित्थपरपपणगुणं आयरिये-

गणहरं महिडूयं । आसायन्तो बहुसो अणन्तसंसारिओ होइ । इति नच भणितवान् सत्यपि प्रस्तावे कल्पभाष्यकारः । ततो ज्ञायते नास्त्येव" ? इति चेत्,

अथ आचार्यः—तत् किं यस्य चैत्यवन्दनविधिरत्र नोक्तस्तत्रास्त्येव ? एवं तर्हि परतीर्थिकपरिगृहीतार्हचैत्यमपि मा भूत्, तदीयस्यापि चैत्यवन्दनविधेरत्रानुक्तत्वात् ।

आह । परतीर्थिकपरिगृहीतार्हचैत्यमवन्ध्यम्, सम्यक्त्वहानिहेतुत्वात् । इत्यस्य वन्दनविधिरत्र नोक्तः, अत एव च चैत्यपरिपाटिप्रस्तावे क्रमागतमप्येतत् परित्यजतां न कश्चिदोपः ?" इति चेत्,
एवं तर्हि पार्थस्यादिपरिगृहीतार्हचैत्यमपि सम्यक्त्वादिहानिहेतुत्वादवन्ध्यमेवेति, क्रमागतमप्येतत् परिहरताम् अदोप एव । किञ्च चैत्यपरिपाटिप्रस्तावे अनायतनचैत्यवन्दनविध्यभणनमनायतनचैत्यस्य अवन्ध्यत्वमेव प्रतिपादयति, न पुनरभावम् । तत्सद्भावस्य स्थानान्तरे सिद्धत्वात् ॥ प्रयोगश्चात्र "पार्थस्यादिपरिगृहीतार्हचैत्यं, अवन्ध्यम्, ज्ञानादिव्याघातहेतुत्वात् ॥ अनुक्तवन्दनविधित्वाद्वा ॥ परतीर्थिक-परिगृहीतार्हचैत्यवत् ॥

ननु "अनायतनं निश्चाकृतं वा स्यात्, अनिश्चाकृतं वा नतु प्रकारान्तरम् । निश्चानिश्चयोर्हि सर्वचैत्यव्यापकत्वात् तयोश्च ननु "अनायतनं निश्चाकृतं वा वि' इत्यादिना वन्दनविधिरुक्त एवेति कथमवन्ध्यता ?" इति चेत् ।

'निस्सकडमनिस्सकडे वा वि' इत्यादिना वन्दनविधिरुक्त एवेति कथमवन्ध्यता ?" इति चेत् ।
न । एवं हि परतीर्थिकपरिगृहीतार्हचैत्यस्यापि वन्ध्यत्वप्रसङ्गः, तस्यापि निश्चानिश्चैकतरपूर्वकत्वात् ।

ननु “परतीर्थिना मिथ्यादृष्टयः”, इति उद्भाषितमर्हच्चैत्यमपि मिथ्यादृष्टिपरिगृहीतं द्वादशाङ्गमपि मिथ्यात्वं भवति । किं पुनरन्यत् ? यदुक्तम्—“मिच्छादिद्विपरिगृहीतं दुर्बालसङ्गं पि मिच्छत्तं” इति । तथाच तस्य निश्चानिश्चेकतरूपैरुक्तैरेव न वदन्ता इति चेत् ।

एवं स हि पार्थस्यादिभिरपि परिगृहीतस्य चैत्यस्य अवन्त्यता न दुर्येता, तेषामपि मिथ्यादृष्टित्वात् । तथा हि—“तत्साधनं—विनादाध्यासिताः पार्थस्यादयो, मिथ्यादृष्टयः, उत्सृज्यमाप्तिरात् । जपालियत्” इति ॥ उत्सृज्यमाप्तित्वं चामीषां प्रत्यक्षेण सिद्धम् । तथा हि—एते यतीनां चैत्यशासं आदेशिकभोजनं च, देवार्थे स्वाधरायोग्यरूपवाटिकादिकारापणादिकमनेकविधमुत्सृजनं, सभासमधमुपदिद्यन्तः, एतत्तत्समर्थनार्थं च सुविहितैः सह प्रत्यहं कलहायमानाः साक्षादीक्ष्यन्ते इति । उत्सृज्यमापिणां च मिथ्यात्वमागमतोज्ञे साधयिष्यति । तथाच ‘मिथ्यादृष्टिपरिगृहीतत्वात्’ इति हेतुरन्यतीर्थिकपरिगृहीतचैत्यस्यैव द्रव्यलिङ्गि परिगृहीतचैत्यस्य अवन्त्यत्वं साधयत्येव । ततश्च पार्थस्यादयर्थस्यैव वसन्तु मां वा वसन्तु, चैतत्तैः परिगृहीतं तदा वर्जनीयमेव । अपि च दमद्रव्यलिङ्गिकं चैत्यं सुविहितां दूरतो वर्जनीयम्, ब्रतलोपहेतुत्वात् । वेदया सामन्तवत् ॥ न चायमसिद्धो हेतुः, तत्साधकस्य “पास्तत्थसंगमो वि य वयलोवो वो चरमसङ्गो” इति वचनस्य उभाभ्यामभ्युपगम्यमानत्वात् । नापि विरुद्धः, साध्यविपर्ययेण सेव्यत्वेन अव्याप्तत्वात् । नापि अनैकान्तिकः, ‘आयणनिषेधणं सया कुञ्जा’ इत्यादि वचनासेव्यतया विपक्षे आयतने आगतत्वात् ।

नच साधनविकलो दृष्टान्तः गणिकागृहसमीपत्वक्षणस्य वेद्यासामन्तस्य त्रतलोपहेतुत्वमनायतनत्वात् सिद्धम् । यदुक्तं दशवैकालिके—‘अणायणे चरन्तस्स संसग्गीए अभिक्खणं । हुज्ज वयाणं पीडा सामन्नंमि य संसओत्ति’ ।

नापि साध्यविकलः, अपद्यानादिदोषहेतुत्वेन तत्र दूरतो वर्जनीयत्वस्य सर्वसिद्धत्वात् । उक्तं च—‘तम्हा एयं वियाणिता दोसं दुग्गइवड्डुणं । वज्जए वेससामंतं मुणी एगंतमस्सिएत्ति’ । अन्यच्च, यद्यनायतने गम्यते तदा तद्वास्तव्यपार्श्वस्थादिविसंस्थूलप्रवृत्तयोऽवलोक्यन्ते, तदवलोकनाच्च ज्ञादित्येव विपरिणामो भवति, । व्यासव्याख्यातवृन्ताकदोष इव भगवदर्हद्वचने चाप्रत्ययोऽपि । ततश्च “विवादापन्नमनायतनं न गमनयोग्यम्, भावभङ्गहेतुत्वात् । अनास्थाजनकत्वात् च । पार्श्वस्थादिप्रतिश्रयवत्” इति ॥

ननु “यूकाशङ्कया परिधानस्य अपरिधानं न युक्तम् । यदि भावपातहेतोरनास्थाजनकस्य चान्तर्वासियत्याभासानाचारदर्शनमभयेन चैत्यं परिह्रियते, तर्हि चैत्याद्ग्रहिरपि परिह्रियताम् । तत्र सुतरां तदनाचारदर्शनस्य सम्भवात् ॥ नहि ते यावतोऽनाचारान् बहिः कुर्वन्ति तावतां शतांशमपि चैत्यान्तः कुर्वन्ति ?” इति चेत्,

सत्यम् । अत एव पार्श्वस्थादिव्याप्तौ देशोऽपि सुविहितानामुत्सर्गेण परिहार्यतयोपदिष्टः पूर्वधरैः । तथाहि—पञ्चकल्पभाष्ये—“नाणस्स दंसणस्स य चरणस्स य जत्थ नत्थि वाघाओ । एसो उखित्तकप्पो जहियं च अणाययणा नत्थि ॥ जहियं च अणाययणा न हुंति के पुण अणाययणा भणिथा, । साहम्मिभिन्नवित्ता मूलुत्तरदोसपडिसेवी ॥

गगर्हि जो देसो आइओ तह थ असतिथीहि । मच्छंघवाहगामा पुलिन्देदेसा अजाययणा” ॥

एवं च यदा क्षेत्रफलमधिकृत्य पार्थम्यादाकीर्णदेष्टेऽपि यतीनां गमनं निषिद्धम्, तथा कैः कथा तत्परिगृहीतचैत्येऽ ॥

ननु “एवं सप्तानधर्मैरे सति चैत्यमेव परिदियते, न देशः” इत्यत्र मात्सर्यं भुक्त्वा नान्याधिमिचमूपलभामहे

मैवम् । चैत्यं प्रति हान्येणामपि धेयोऽर्थिना न मत्सरः, किं पुनरागमगदुमानिनाम् ?

यद्येव तर्हि देष्टेऽपि परिहर्तुमुचितः ।

सत्यम् । परिहराम एव, यदि संयमनिर्वाहानुगुणमन्यं तं लयामहे ।

अथ परः । तत् किं देसान्तराणि कार्कर्मधितानि यद् गूयमत्यादरेण गवेपयन्तोऽपि न लमज्जे ? श्रीभद्रयाहृत्यामिना तु विहारयोग्याया भूमैस्तावत् सर्वान्सु दिक्षु प्रभूतशोऽप्यनुज्ञातगान् । तथादि कल्पमृष्ट्रे—“पुरद्विमेणं कल्पद निगमंघाणं वा निगंघीणं वा जाव मगह्णु इत्तए, दग्गिखेणं कल्पद निगंघाणं वा जाव कोसयीउ इत्तए । पच्छिउमेणं जाव धूणा विसओ उत्तरेणं जाव धुणालाविसओ ताव आयरियसित्तो नो कल्पद इत्तो वाहिति” । अस्सामार्थभूमिकायां सार्धपञ्चविंशतिर्जनपदा धर्मधेनतया भगवदर्शद्विरुक्ताः । इत्यत्र संयमानुगुणंदेष्टदुलभतां कथ्यमानां को नाम सहृदयः दृणोति ? यदा तु दृणोति, यः शीतलविहारी स्यात् । सस पार्थस्याधन्यतरत्वेन सप्तद्योपकायगदुमानित्वात् ॥ न पुनरुपतविहारी, तस्य तुपिहितत्वेन सिद्धान्तविरुद्धयचनावंहलनपरत्वात् ।

आचार्य आह—सत्यमेतत् । किन्तु यद्यप्यनेके देशाः सुविहितविहारयोग्या उपदिष्टाः सन्ति, तथापि कालदोषवशात् संप्रति महाप्रवलम्लेच्छादिधर्मप्रत्यनीकलोकैराकान्ता बहुशस्ते इति तत्र प्रगन्तुमपि न शक्यते दूरे स्थातुम्, यदि वा शक्यतां कथमपि केषुचित्, तथापि दशमाध्वर्यमहिम्ना दुःपमाकालानुभावेन भस्मकग्रहमाहात्म्याद्वा तत्राप्यवश्यं भवन्त्येव पार्श्वस्थादयोऽपि इत्यसौ न शक्यते सम्प्रति परिहर्तुम् । अशक्यवस्तुविषये पुरुषो नापराध्यति । एवंविधे वापवादे पार्श्वस्थादिव्याप्तेश्च देशे यतीनामवस्थानमनुज्ञातमस्ति । अत एव चात्र वसन्तिस्तेः स्वार्थभ्रंसादिदोषसम्भावनाया पार्श्वस्थानामपि द्रव्यतोऽनुवर्तनामात्रं विधेयमित्युक्तम् सिद्धान्ते तथाहि—“अगीयादाइने खेत्ते अन्नत्थ ठिइ अभावम्मि । भावाणुव धायणुवत्ताणाहिं तेसिं तु वसियव्वं ॥ इहारा सपरवधाओ उच्छोभाईहिं अत्तणो लहुया तेसिं च कम्मवन्धो दुगंपि एयं अणिट्ठफलं । तो दव्वओ वि तेसिं अरत्तदुहेण कज्जमासज्ज अणुवत्तणच्छमासिं कायव्वं ॥ किपि न उ भावा” इति ॥ अगीयादाइनेति । अगीतार्थाद्याकीर्णे पार्श्वस्थादिसङ्कुले । तेसिं तेषां पार्श्वस्थादीनामित्यर्थः । अविधिचैत्ये तु पार्श्वस्थादिप्रतिश्रय इव एवरूपो अपवादो नास्ति, इत्यस्मिन्नन्यतीर्थिकपरिगृहीतचैत्य इव परिहियमाणे न काचित् क्षतिः, दर्शनशुद्धिहेतोश्चैत्यवन्दनाया अनिश्राचैत्येषु निश्राचैत्येषु वा निर्वाहयितुं शक्यत्वात् ।

ननु—यत्रैते उभे अपि न स्तः, केवलमविधि चैत्यम् एव भवति, तत्र का वार्त्ता ? उच्यते महात्मन् यत्र अविधिचैत्यमपि न भवति तत्र का वार्त्ता ॥ ननु तत्र गृहे प्रतिमाग्रे स्थापनाचार्यस्याग्रे वा चैत्यवन्दना क्रियते” इति चेत्, “एवं तर्हि केवलाविधि-

नैस्यमति अपि इदमेव उत्तरं दीयमानं केन चार्थम् ॥ तथापि तन् परिहर्तुं न शुज्यते, कृत्परिहारोत्थितस्य अनर्णवाद्स्य अन्येषां कर्मगन्धनिगन्धनत्वात् स्वस्य लाघवजनकत्वाच्च” इति चेत्,

भवम् । नहि तथैत्यमिति परिहिंसते, येन अवर्णवादः स्यात् । किन्तु हीनाचारस्थानमिति । हीनाचारस्थानपरिहारोऽप्येतस्य अवर्णवादस्य असाधुवादस्य प्रवचनगुणोदीपकत्वेन अन्येषां बोधिबीजलाभहेतुत्वात् स्वस्य प्रतिपिदगन्धमात्रासहिष्णुत्वेन गौरवकारणत्वात् । यदि पुनर्न परिहिंसते तदा आक्षेपवादो दोषः । हीनाचाराणां च तत्तदनर्थप्रयुक्तौ धैर्यमाकाङ्क्षितं स्यात्, किञ्च अनायतने गत्वा यदि पार्श्वसादयो न वन्द्यन्ते तदा मत्सरो वर्धितः स्यात् । अथ वन्द्यन्ते तदा 'उत्सन्नो यामरयो होइ पृसीलो वदेव संसजो । अहउन्दो बि ब एए अगन्दपिज्रा जिणभयम्मि' इत्याद्यागमविराधना । अपि च गम्येतापि यदि, तत्र गतानां कश्चिद् लाभः स्यात् ? परंतु चत्सवन्दनादिनिमित्तकदर्शनशुद्धि लाभोत्कण्ठया तत्र गतात्त्वदन्तर्गतद्रव्यलिङ्गविसंस्पृष्टप्रवृत्तिदर्शनोद्भूतज्ञानदर्शनचारित्र्यव्याधातलक्षणे छंदे जाते सति प्रसन्नं ताम्यन्ति । यथाह—'घृणनार्थं गताभूषित्वा आयाता' इति । अन्यथा पूर्वोच्चार्यकृतमनायतनसंज्ञाया व्याख्यानं यादृच्छिकं स्यात् ॥ अतः कथं तत्र गम्यन्ते ? तस्मादायभ्यवचिन्तायामुत्सर्गतो गमनादगमनमेव श्रेय इति । कदाचित् पुनर्गुणविशेषलाभसम्भवाग्नया पार्श्वस्थादिप्रतिश्रय इव तत्रापि गम्यन्ते एवेति । इदमत्र रहस्यम्—उत्सर्गतो विधिचित्तं एव प्रतिदिनं चेत्यगन्दना विषेया, यदि पुनर्निश्चाकृतानि अपि तत्र स्पृष्टदा कदाचिदप्यगदतन्त्रेणपि विधीयते । विधिवैत्याभागे तु प्रतिदिनमपि तदधिगारिभिः पार्श्वस्थादिभिश्चेत्याद्वदितेव यमस्यादौ,

खवासस्याभ्युपगतत्वात् पार्थस्यादिवासवासितचैत्येषु पुनर्गमनं निषिद्धमेव, अत्यन्तापवादं मुक्त्वा तत्सम्भवे तु आयव्यय-
तुलनया गन्तव्यम् यदुक्तम्—‘तम्हा सव्वाणुत्रा सव्वनिसेहो य पवयणे नत्थि । आयं वयं तुलिज्झा लाहाकंखिव्व वाणियओ
त्ति’ इत्यनायतनवर्जनस्थापना ॥

ननु उक्तनीत्या भवत्वनायतनं वर्ज्यम्, किन्तु ‘निश्चाचैत्येवपवादपदे एव गन्तव्यम्’ इति यत् भणितं तत् न वयं श्रद्धमहे ।
ननु उक्तनीत्या भवत्वनायतनं वर्ज्यम्, किन्तु ‘निश्चाचैत्येवपवादपदे एव गन्तव्यम्’ इति यत् भणितं तत् न वयं श्रद्धमहे ।

ननु उक्तनीत्या भवत्वनायतनं वर्ज्यम्, किन्तु ‘निश्चाचैत्येवपवादपदे एव गन्तव्यम्’ इति यत् भणितं तत् न वयं श्रद्धमहे ।
ननु उक्तनीत्या भवत्वनायतनं वर्ज्यम्, किन्तु ‘निश्चाचैत्येवपवादपदे एव गन्तव्यम्’ इति यत् भणितं तत् न वयं श्रद्धमहे ।

ननु उक्तनीत्या भवत्वनायतनं वर्ज्यम्, किन्तु ‘निश्चाचैत्येवपवादपदे एव गन्तव्यम्’ इति यत् भणितं तत् न वयं श्रद्धमहे ।
ननु उक्तनीत्या भवत्वनायतनं वर्ज्यम्, किन्तु ‘निश्चाचैत्येवपवादपदे एव गन्तव्यम्’ इति यत् भणितं तत् न वयं श्रद्धमहे ।

ननु उक्तनीत्या भवत्वनायतनं वर्ज्यम्, किन्तु ‘निश्चाचैत्येवपवादपदे एव गन्तव्यम्’ इति यत् भणितं तत् न वयं श्रद्धमहे ।
ननु उक्तनीत्या भवत्वनायतनं वर्ज्यम्, किन्तु ‘निश्चाचैत्येवपवादपदे एव गन्तव्यम्’ इति यत् भणितं तत् न वयं श्रद्धमहे ।

ननु उक्तनीत्या भवत्वनायतनं वर्ज्यम्, किन्तु ‘निश्चाचैत्येवपवादपदे एव गन्तव्यम्’ इति यत् भणितं तत् न वयं श्रद्धमहे ।
ननु उक्तनीत्या भवत्वनायतनं वर्ज्यम्, किन्तु ‘निश्चाचैत्येवपवादपदे एव गन्तव्यम्’ इति यत् भणितं तत् न वयं श्रद्धमहे ।

ननु उक्तनीत्या भवत्वनायतनं वर्ज्यम्, किन्तु ‘निश्चाचैत्येवपवादपदे एव गन्तव्यम्’ इति यत् भणितं तत् न वयं श्रद्धमहे ।
ननु उक्तनीत्या भवत्वनायतनं वर्ज्यम्, किन्तु ‘निश्चाचैत्येवपवादपदे एव गन्तव्यम्’ इति यत् भणितं तत् न वयं श्रद्धमहे ।

अनुयानगमननिषेधकदशकारणावसरे—‘इयानि परिहरणा अणुषाणचि दारं, चोयम जिणकालम्मि वि किह परिहरणा जंहेव अणुयाणे अभिगमणम्मि य पुच्छा निहारणकारणे लहुया जइ सन्ति एसु मच्छेसु संपयं एवं आहाकम्मादयो दोसा, तो जिण-काले सहस्सादीणं गच्छाणं कइं आदाकम्मादीणं परिहरणा’ ॥

आचार्य आह ‘जंहेव अणुयाणे’ अस व्याख्या—‘गहाणाणुजाणमार्हेसु जायन्ति जइ संपयं समोसरिया । सतसो सहस्ससो वा इय जिणकाले वि सोहिमु कंठ्या’ ॥

‘आह दीनत्वाअ युक्तेयमुपमा । पया ‘देनदचमुसम्मि चन्त्रः’ इत्युक्ते हीनोपमस्वादपुण्यमानमित्युपगम्यते तद्वत् साम्प्रतिक-समवसरणोपमया तीर्थंकरकाले समवसरणमुपमेयमिति हीनोपमा कृता सवता ।

आचार्य-आह—“पञ्चवर्षेण परवरां साहित्वा नैव एसु हीणुवमा जं पुरिससुणे तइए युच्छिओ सिद्धिमगाओ ‘कंठ्या, तित्थ कराउ सुथर्मसामी तो जंचुनामो सिद्धो जइ उग्गमादीहि दोसंति न मुचवंतो तो न चेव सिचवंतो जंचुनामाओ सिद्धिमगो युच्छिओ अतिगमणं पच्छइं, सीसो पुच्छइ, अणुयाणे किं अभियंतव्वं नवेति, आयरिओ षणइ, जइ निकारणे अभिगच्छति पच्छिचं आणादिणो य दोसा विराइणा होइ संजमाए । एवं ताववंते दोसा एत्ते अणेअविहा कंठ्या, विराइणा कइं संजमे आताए । उच्यते । महिमा उस्सुयधूरीयादी नवि सोहए तत्त आयायकायये न मुचं नैव पेइणा कंठ्या इरियं न सोधयलि तत्त कंठहिमादीहि आपविराइणां पयेउकायो ॥ संजमविराइणां पयेउकायो ॥ उत्तमुक्त्वेनैव न सूत्रमर्थे वा गुणयति, नापि प्रतिहेयुनां

करोति । एते गच्छन्तस्स दोषाः । प्राप्तस्थामी दोषाः—चेइय १ आहाकम्मे २ उग्गमदोसा य ३ संह ४ इत्थाअ ५ नाडग
 ६ संफासण ७ तंतु ८ खुड्ड ९ निद्धम्मकज्जाय १० दारगाहा इत्थ जं अकप्पियं कप्पियं वा तं भणति । साहम्मियाण अट्ठा
 चवन्विहे लिङ्गओ जह कुड्डी । मद्गलसासयभत्तीइ जं कइयं तत्थ अदोसो । साधर्मिकाणामर्याय यत् कृतं तस्येयं मार्गणा—चे
 इयत्ति दारं, ताणि चेइयाणि चउव्विहाणि तं जहा साहम्मियचेइयाणि ॥ १ ॥ मद्गलचेइयाणि ॥ २ ॥ सासयचेइयाणि ॥ ३ ॥
 इयत्ति दारं, ताणि चेइयाणि चउव्विहाणि तं जहा साहम्मियचेइयाणि ॥ १ ॥ मद्गलचेइयाणि ॥ २ ॥ सासयचेइयाणि ॥ ३ ॥ न लिङ्ग-
 भत्तिचेइयाणि ॥ ४ ॥ तत्थ साहम्मिए चउव्विधत्ति मद्गा सुइया, लिङ्गतो साहम्मिओ न पवयणतो इत्येकः ॥ १ ॥ न लिङ्ग-
 तो साहम्मिओ, किन्तु पवयणतो त्ति, द्वितीयः ॥ २ ॥ लिङ्गतो साहम्मिओ पवयणतो य त्ति, तृतीयः ॥ ३ ॥ न लिङ्गतो न
 पवयणतो साहम्मिओत्ति, चतुर्थः ॥ ४ ॥ स्यापना चैवं ॥
 लि० । न प० ॥ १ ॥ प० । न लि० ॥ २ ॥ लि० । प० ॥ ३ ॥ न लि० । न प० ॥ ४ ॥
 लिङ्गतो जह कुड्डी, वारत्तयो भणियं होइ एयस्स कयं अम्हं कप्पइ । अस्या व्याख्या—अरहन्तपतिट्ठाए मद्गरानयरीइ
 इयहरम्मि । तत्थ य थली अहेसी साहम्मियचेइयं तं तु कण्ठा ॥ मद्गलचेइयाणं व्याख्या—अरहन्तपतिट्ठाए मद्गरानयरीइ
 मंगलाइं तु गेहेसु । चच्चरेसु अ छन्नउईगामअड्डेसु मद्गरानयरीए वरे कए पढमं अरहन्ता पतिट्ठिविजंति मद्गलनिमित्तं ॥ जइ न
 करिति वरं पडइ, गामडेसु त्ति देसीभणितीछन्नउई गामेसुत्ति भणियं होइ, उत्तराव्वहापं एसा भणिति । गामडेसु, सारेव्वि-
 त्यर्थः । 'सासयभत्तिचेइयाणं, व्याख्या—निययाइं सुरलोए भत्तिकयाइं च भरहमादीहिं । निस्सानिस्सकयाइं तहिं आगस्सो

जह गुनिस्सम् ॥ एव्य मत्तिचैरए आदेसो अधिकार इत्यर्थः । निस्साए कपं जं तं न कप्पए, जस्य साहुनिस्सा नरिथ तं कप्पति,
 अनेन हिरइमुक्तम्—‘अनिश्चायैत्येज्य्यदापि गन्तुं कल्प्यते, किं पुनः स्नानानुयानादिगहसि ? निश्चायैत्ये तु स्नानानुयानाद्युत्तर-
 वेनपि गन्तुं न कल्प्यते, किं पुनरन्यदा ? ततोऽनुयाने षडुभयप्राप्यविशेषेण गम्यते तदा निश्चायैत्यस्य अनोपदेयस्य नैरयमयम् ।
 तथापि निश्चायैत्यणमनसैर मत्तिपिद्वरुणरूपो दोषः, अथ अनिश्चायैत्यस्य एव अनुयानाद्युत्तरे गम्यते तर्हि तत्रव्यानि निश्चायै-
 त्स्यानि यदि न परिहियन्ते तदा आत्रापद्गादयो दोषाः अथ परिहियन्ते । तदा लोकप्रादः, अद्वाभद्रो भरसरद्यद्विध तद्गोष्ठि-
 रत्नाम् । तथाहि—यदि निश्चायैत्यसम्बन्धिनि अनुयानोत्तरे न गम्यते तदा लोकोपहासः । यथा—‘अहो ! समतापरिणाम-
 स्तयस्मिन् यदेते मयकीरैरेव भांदरसग्वे तीर्थोन्नतिरेवो अनुयानोत्तरेऽपि गच्छन्ति, नतु परकीरैः’ इति । निश्चायैत्यगोष्ठिकानां
 च मुष्पिहितेषु प्रदोषः । अथ तत्रापि गम्यते तदा मयमेव निश्चायैत्येऽपि गन्तव्यमेव । नहि दुग्धे पातुमारग्वे ततस्म्यद्वं जलं
 परिहर्तुं शक्यते । तथापि प्रवृत्तिदोषः, ‘जहमुनिस्सं’ इत्यागमविराजना चेति । तस्माद्यथाधुब्रेदनायन्यतरकारणमन्तरेण यति-
 भिर्भोजनं न क्रियते, एवं कारणमन्तरेण स्नानानुयानाद्युत्तरेऽपि न गम्यते एवेति ।

‘चेदयच्चिरयं, इदानीं आधाकम् इतिदारं । जीयंउदिस्स कपं कम्मं सो वि यजया उसाहम्मी ॥ गो विय तत्तिण भजे लिक्कादीणं
 न सेयेणु ॥ जीवयुद्धिय यद् हुतं ‘सो वि य जइ साहम्मिओ’ सोविय जइ तइए भजे लिक्कतो वि पवयणतो वि तो आहाकम्मं
 मउइ न सेयेणु महेणु । आइ तित्यकरपडिमहाए कपं कइ कप्पए ॥ उग्गयेने । संवटेमेहपुप्फा मत्तयत्तिमिच्चं कदा जइ जईणं । न

हुः लब्धभापडिसेडुं । किंपुण पडिमट्टमारब्धं ? कंठा तीर्थकरस्यैव अट्टाए जं कयं तं तस्स पडिसेवतस्स कंहं दोसो न भवति ? उच्यते ।
 तित्थकरनामगोयस्स खयट्ठा तह या चेव सा भव्वा धम्मं कहेइ, अरिहा पूयं वासेव एतं तु खीणकसाओ अरहा कयकिच्चो अविय
 जीयमणुय त्तिपडिसेवतो वित्ताहा अदोसवं होइ तं पूयं कंठा ॥ सा भव्वाइति ॥ खको भावः स्वभावो यथा आपो द्रवा इत्यादि, एवं
 तीर्थकरस्य पुनरपि आह तीर्थकराय यत् कृतं, प्रतिमार्थं वा, तत्केन लक्षणेन यतीनां कल्प्यते, उच्यते—साहस्मिओ न सत्था
 तस्स कयं ते य णकप्पइ जईणं जं पुण पडिमाणकयं तत्थ कहा का अजीवत्ता ॥ कंठं ॥ न लिंगतो नाऽपि प्रवचनतः साध-
 मिमकः तीर्थकरः ॥ इयाणिं वसहिं भणइ—“ठाइमठाई ओसरणमंडवा संजयट्टदेसा वा । पेढियभूमीकम्ममे निसेवओ अणुमई
 दोसा, समोसरणे वहवो संजया एहिंति ति धम्मसट्ठाए मंडवे करेति, ते पुण देसकया वा, आहाकम्मिया वा, देसकडत्ति,
 अप्पणो संजयट्ठाए कया ठाइ त्ति, जे वत्ते समोसरणे न उक्किहिजंति, अट्ठाती जे वत्ते समोसरणे उक्किहिजंति, तेसु जदि
 हायंति, तो तन्निप्पन्नं ॥ ‘पेढियत्ति, उयट्टया, भूमीकम्मं समाभूमीकया, आउट्ठा वा संमज्झिय उल्लित्तया ॥ एयाणिवि संजयट्टयाए
 देसकडाणि वा हुज्जा, एयाणि सेवतेणं जीवघातो अणु मोदितो भवति ॥ आहाकम्मत्तिगयं ॥ २ ॥ ‘इयाणि उग्गमादोसत्ति दारं,
 ठवियगसंछोभाई दुसोहगा हुन्ति उग्गमे दोसा, बहुगा संजया पविट्ठन्ति ति काउं धम्मसट्ठिओ लोगो, संजयट्टयाए ठवियगगाराणि ॥
 करेइ ॥ आगयाणं अविखेवेणं दाहांमोत्ति, संछोमं वा करेइ, अनेसु वि गिहेसु असंक्राणिजेसु तंदुलादिखज्जगविहाणाणि वा
 संजयट्ठाए निक्खिबइ ॥ आगयाणं दिज्ज ह उग्गमदोसत्ति गयं ॥ ३ ॥ इयाणिं सेहत्तिदारं, वंदिज्जंते दट्ठं इयरे सेहा तहिं गच्छे,

तत्थ समोसरणे पासत्थाई समोमंरंति ॥ ४ ॥ ते य बहुज्जेणं वंदिज्जमाणा पूइज्जमाणा अ दहुं तेसु सेहा गच्छन्ति” ‘इयरे त्ति’ परमत्थाई सेइत्ति मंते ४ इयाणि इत्थीओ नाडयदोवि दोरे एगगाहाए वक्खणोइ, इत्थी विउत्थियओ भुत्ता भुत्ताए दहुं दोमाओ ॥ ५ ॥ एवमेव नाडयजा सविग्गमानाधियणीया ॥ ६ ॥ ‘कंठा संफासणत्ति दोरे, इयाणि तत्थ समोसरणे पुक्कारुहण कोउगागयणं इत्थि पुरिसाणं समंरणं स्पय्थो-भवति, तत्र सुक्ताभुक्कभोगानां स्मृतिकरण कोउगाहं भवन्ति ॥ इत्थ माहा ॥

भी पुरिन्माणा उफासो गग्गा लहुगा मनी य संघंटे ॥ आया संजमदोसा उक्कावण पच्छाकम्मादी ॥ कंठा ॥ थीफाणे, इत्थी पुरिक्फामेज्ज आयत्ति “आत्थपचिराघना” मम्मोइ इत्थादी मज्झिमा संजमयिराहणा संमरे छक्काया न दीमन्ति, न परिहरिज्जंति, उमावणेत्ति ॥ मंवाएन छिक्कुत्तिक्काउं ण्हाइजा, वं पच्छा कम्मं पासित्ता अमे वि दुगंछिज्जन्ति ‘आदिचन्द्राई, असंएदंहुळा ॥ ७ ॥ इयाणि वंतुचिदारं भणइ ॥

लूताकोलिग जालगकोत्थलकारा य उयरिगेहे य ॥ सार्हितमसाद्धिते लहुगा गुरूगा अमसीया ॥

लूता पुइओ, कोलिओ मच्छियवग्गाओ, सो वि सिद्धवंतुहि जालमरिसं सिव्वत्तेइ तेण मच्छियाणि गिग्गइ, कोत्थलकारिया, वमैरिया, सेसं कण्ठं ॥ उइ साडेज्ज अह न मादेइ सो मसी न कया इयइत्ति ॥ इयाणि सुइ निचम्मरुजायत्ति दो वि दोरे मणइ, धहाइ इयरसरुइ दहुं उगंठिया तहि गच्छे दारं उकुहयरघणाई ववहारे चेव लिणीणं, छिंदंतस्स अपुमई, अ मिलंत अच्छिउदओ, अवचिखमणाछिनाणि य पेहंती नेव कंअमु साहिजं ॥ गाथाद्वयं कण्ठं ॥ घक्षा मद्वा पपुहा पंडुर पउपाउआ

हयमित्र उद्दामा गयमित्र निरंकुसा, पासत्थादी खुडे दहुं संविग्गखुड्ढावि परिणमिता तत्थ गच्छंति, ॥ ९ ॥ उविखवणंति उग्घा-
 ङ्गा ॥ १० ॥ एए दोसा निक्कारणपचिसंतस्स, इत्याज्ञाभङ्गाद्यात्मसंयमविराधनादिदोषभयाच्चैत्याधाकम्मोदिदोषदशकभयाच्च
 सुविहितानाम् उत्तर्गेण अनिश्राचैत्यस्यापि खानानुयानाद्युत्सवे गमनप्रतिषेधोऽभ्यधायि ॥ अत एव उज्जयिन्यां श्राद्धे रथयात्रा-
 महसि प्रारब्धे, एषु युगप्रधानेषु आगतेषु असदारब्धरथयात्रा सनाथा भविष्यतीति, तन्निमन्त्रणया देशान्तरात् सुविहितशिखा-
 मणयः श्रीमदार्यसुहस्तिस्त्रयस्तत्र आययुः ॥ न पुनः स्वकीयया महिमाविशेषावलोकनोत्कण्ठया ॥ ननु एवं चारणश्रमणैः
 व्यभिचारः, तेहि नन्दीश्वरादिचैत्येषु अष्टापदादिचैत्येषु वा शक्रादिप्रारब्धां महिमां द्रष्टुं निजेच्छयैव आगच्छन्तीति श्रूयते ?
 इति चेत् सत्यं किन्तु तेषां निजशक्त्या तत्र गमनेऽपि पूर्वोक्तदोषाऽसंभवादिति न तैर्व्यभिचारः ॥ तत्किं निश्चाचैत्येऽनु
 यानोत्सवेऽपि न गन्तव्यमेव ? न अपवादतत्तत्राऽपि गमनस्यानुज्ञातत्वात्, तथाहि कल्पभाष्यचूर्ण्योः, इमेहिं पुण कारणेहिं
 पचिसियव्वं जइ न पविसंति चउलहुआ ४ काणि वा कारणानि, चेइयपूया १ रायानिमंतण २ सन्नि ३ वाइ ४ खवग ५
 धम्मकही ६ संकिय ७ पत्त ८ पभावण ९ पविति १० कज्जाय ११ उड्डाहो ॥ १२ ॥ इति द्वारगाथा चेइयपूया, रायनिमंतणं
 च दोवि दारे एगढे वक्खमाणेइ ॥ पविसंते इमे गुणा भवन्ति “सड्डाबुड्डी रण्णो पूयाइत्थिरत्तणं पभावणया पडिवाओ य अणत्थे
 अत्था य कया हवइ तित्थे, रन्नो सड्डा वड्डिया हवइ, चेइय पूया थिरीकया भवइ ॥ एवं तीर्थं प्रभावितं भवति ॥ ये वान्ये अह-
 च्छासनस्य बहुजने दोषान् ख्यापयन्ति, एवंविधानाम् अनर्थानां प्रतिघातः कृतो भवति, आस्था नाम स्वपक्षपरपक्षिणाम्

अर्हत्तवे तीर्थे बहुमानमुत्पादितं भवति ॥ इयाणि मन्त्रिणादि एए दोषि दारे एण्डे वरगणेद, एमेर य सन्धोणं वि जिजाण पडिमासु एदमएद्वरणे मा परवार्द विग्घं करिअ, चार्द अओ विमद उवासगो कोइ पढमं जिणपडिमाए पइट्ठाणं करेइ, तत्थ नाद्रुजो आगए दइणं चित्तेइ, जइ नाव इमे भगवंतो अरिदपूयं दइं एंति, एतदेव ममातो अलाहि, एत्ताहे निचमेव पूयं करेमि, एवं सइहा बइद, अह न वगिसंति संजया, नत्थिचि विपरिणामो भवइ, किं एतंसि पूया कीरइ, कोइसे नत्थि ॥ ३ ॥ वादिणा पचिद्वणं इमे गुणा परवादिनिग्गहं दइं भवंति,

नय धम्माणं थिरसं पभायणा, सासणे, य बहुमानो ॥ अभिगच्छन्ति य विज्जसा अधिगयपूयाणं मेयाण ॥ एअहा ॥ सेयाएप्ति ॥ अविग्गेणं पूयाए कयाए सपगएपरपसगाणं ॥ ए लोए परलोए य सेयं इइलोए असिगाइउन्नइया न भवंति ॥ परलोए तिरथयरपूयाए दरिसणविमुद्धी निव्वत्तिया भवइ ॥ ४ ॥ इयाणि एवगसिद्धारं,

आयाचिंति, तयस्सीओ, भायणया परप्पयार्हणं ॥ जइ एरिसा वि मद्धिमं ठप्पिंति कांरिंति सइयाय,
‘कण्डा, जइ एरिसा तगस्मिणो ठप्पिंति तत्रो सावगामहिमं करंति, कावत्तिंति य ॥ इयाणि धम्मकहीतिदारं ॥

आयपरममुत्तारो तित्थयिचइही ए होइ कहयंते ॥ अन्नघाभिगमेण य पूयाथिरया म वट्टमाणा ॥

कण्डा ॥ अन्येयां थावसाणां त्रतिबोधनेन धम्मकूदचिगयं ॥ ६ ॥ इयाणि संक्रियचिदारं ॥ निस्तंक्रियं च कादिइ उमये

सका-
जं संक्रियं सुयधरोहिं, उभयेति ॥ सूत्रेऽर्थे च यत् शङ्कितम् आसीत्, तच्चैत्यपूजाद्यन्यतरकारणमिलितवाचव्रथुतधरेभ्यः सका-

जं संक्रियं सुयधरोहिं, उभयेति ॥ सूत्रेऽर्थे च यत् शङ्कितम् आसीत्, तच्चैत्यपूजाद्यन्यतरकारणमिलितवाचव्रथुतधरेभ्यः सका-
शाद् निशङ्कितं करिष्यन्तीति ॥ ७ ॥ पत्तइतिदारमिदानीम्, पाडिच्छयं
अब्वो छित्तिकरं वा लडिभसिपत्तं डुपक्खाओ गिहत्थपक्खाओ सीसं संजयपक्खाओ पाडिच्छयं

लभेज्जा ॥ ८ ॥
अथ पभावणत्ति दारं ॥

जाइकुलरुवधणवलसंपन्ना इड्ढिमंतनिक्खंता ॥ जयणाजुत्ता य जई समेव तित्थं पभाविति ॥ पावयणी ॥ १ ॥
धम्मकही २ वादी ३ नेमिप्पिओ ४ तवस्सीय ५ विज्जा ६ सिद्धोय ७ कवी ८ अट्ठेव पभावगा भणिया ॥ जो जेण गुणेण
अहिओ, जेण विणा वा न सिज्झइ, जं च ॥ सो तेण तम्मि कजे सव्वत्थामं न हवेइ ॥ ९ ॥ साहम्मिया गयाणं खेमसिवाइण
लब्भए वित्ती, गच्छइ जहियं ताइं होइ त्ति नवा वि पुच्छइ, वा ॥ तत्थ अब्वेसिं संभोइयाणं चिरगयाणं पविप्पिं सुणइ, आय-
रियाणं वा अहवा सुभिवल दुभिवखाणं नेमिप्पिया पविप्पिं साहिंति ॥ पुच्छइ साहम्मियाइ किं होहिंति नवा ॥ १० ॥ कुलमाइ-
कज्जाइं साहिस्सं ॥ ११ ॥ लिंगिणोय साहिस्सं जे लोग विरुद्धाइं करिंति लोगुत्तराइं वा ॥ १२ ॥ अथ प्रागुक्ताऽऽज्ञाभङ्गातङ्का-
दिदोषात्मसंयमविराधनादिदाषेपरिहरणार्थम् गमनविधिं दर्शयतश्चूर्णिमान्ब्ये “एएहिं कारणेहिं पुब्बिं पडिलेहगाउ पेसविओ
अट्ठाण निग्गयादी लग्गा सुद्धा जहा खमओ, एएहिं ति, ग्रान्येतानि चेइयपूयादीनि कारणानि उक्तानि, एएहिं पविप्पिं-यव्वं ति, काउं

शुच्यं पडिलेहियच्चं, तत्थ इमे पसिक्कया इमाणि य पडिलेहियच्चानि, अनयोप्यार्याणा—चाटण य अभिगमणं गीए वेमेइ, पेहिउं
 कज्जो, उवस्स अ पिक्खयायरिया वाहि उब्भामममाईया सा भाविय इयरे विय जाणंती मंढवादिणो गीया सेहाइण य थेरा वंदेण जुत्ति
 विहि कइए कण्ठा ॥ अथ चेत्साधारुम्मार्दिदोपदक्कपरिहरणार्थं, यत्तनामाह तु नृत्तिमाप्यकारी ॥ पविट्ठानं वेइयंइदंजे समोसरणे
 य विहि मणइ ॥ निस्सकडमनिम्मकंटे वावि चेइए मन्वहि भुर्रित्तिच्चि चेलंय चेइयाणि य नाओ इक्किया वावि ॥ १ ॥ नि-
 स्सकंटे ठाइ गुरू रुअयसहिइ इयरा यए यसाहिं ज तु पुणनिस्सं कड पूरिति तहिं समोसरणं ॥ संयिगेदिय कइया इयरेहिं
 अपक्कओ न उवसमो पक्कजाभिमुइहिं य नेतु वए सेहमार्इया पूरिति गमोसरणं अद्यागर निस्स वेइएसुं पि ॥ इहरालोगविरुद्धो
 सद्धामंणो य सहाणं ॥ कण्ठा ॥ भियग्गहिंडणे इमो विही, पुच्चपरिंइहिं समं हिंडति, तत्थ से पमाणं तु साभाविय भियराओ-
 रिदंति पुच्चाय ठवियादी ॥ कण्ठा 'पुच्चपरिविइहिं ति, जे पुच्चं पडिलेइया पेसरिया जत्थ इत्थंत्तंइत्तं तत्थविदेण इति निनि
 पलुगमग्गे थेर इथिओ तेण, ठिति नय नाइएसुं ॥ अथ ठंति नपेहरागार् जुवचि तरुणा से मग्गे कीरंति ॥ यतः स्त्रियः यतो बृद्धा
 मनन्ति, जत्थ नाइइजाओ तत्थ न ठायंति, अथ ठंति तो तावि मणोहराणि न पियसंति, गीए य नोवपुअंवे ॥ वंतुलुवाआलादिपु
 इमो विही—

सीलेहमंगफलपे इयरे चोयंति तंतुमार्इसु ॥ अभिजोइंति सविस्सिसु अणिच्छक्केइत्त दीसंता ॥

कण्ठा ॥ जइव वंतुमार्इणि पिच्छइ जत्थ देउलिंए चोएइ ॥ एयाणि देउलाणि मंगफलपममाणानि जइ मंगलसम फलपं उज्ज-

लंताहे सन्धो पूरइ एवं जइ देउलाणि सारवेह तो अन्नं पि लब्धइ ॥ अथ संविचिओ तो अभिओ इज्जंति अंवाडिज्जंति ॥ जत्थ
खुहुविप्परिणामो तत्थ उज्जलवेसो खुहे करंति ॥ उव्वट्ठणाइ चुक्खेय नय सुच्चंतसहाए दिति ॥ मणुन्नेय आहारो ॥ कण्ठा ॥
खुदाणं उरब्भ दिट्ठतो य कीरइ आउर चिन्नाइं एयाइं जाइं चरइ नंदिओ सुकतणेहिं जावेहिं एयं दीहाउ लक्खणं विइयस्स
उरब्भस्स माया भणइ ॥ हे, पुत्त एताहिं एसमारिज्जं तओ एवं चारिज्जइ, तुमं सुक्कत्तणेहिं, पच्छइं, उवणओ कायव्वो, कज्जेसु
इमो विही न मिलंति ॥ लिंगिकजे अच्छंति च भीलिया उदासीणा चितिय निच्चं धम्मं करेमि तिव्व खुभे दंडं ॥ कण्ठा ॥
अत्रतु ॥ चेइयपूइयेत्यादिभिः कुलमाई कज्जाइं साहिसस्सं इत्यन्ताभिर्गार्थाभिः द्वादशस्वपि चैत्यपूजादिषु अनुयानगमन-
कारणेषु भणितेषु अन्यतरकारणवशेन अनुयानगमनसंभवे सति, पूर्वोक्तानुयानगमनकारणेषु भणितेषु अन्यनिषेधकदो-
पदशकपरिहरणार्थं 'एएहिं' इत्यादि गाथाभिर्विधिरुक्तः ॥ तत्रत्यलोकानाम् अनुयानोत्सवविषयोत्साहः बृहन्नर्थमेव 'निस्स-
कडमनिस्सकडे वा' इत्यादिना द्वयोरपि चैत्ययोरविशेषेण वन्दनविधिरुक्तः न च ययोः कारणवशादविशेषेण वन्दनविधिरु-
क्तस्तौ कारणं विनापि तथैव सदा वन्द्यौ ॥ एवंहि श्रुतादिकारण उपस्थिते सुविहितवत् पार्श्वस्थादयोऽपि उक्तत्वात् वन्द्यन्ते,
इति सर्वदाऽपि तथैव वन्द्येरन् ॥ नच वन्द्यन्ते तस्मात् निश्रानिश्राकृतचैत्ययो—रविशेषेण वन्दनम् आपवादिकमेव ? यदि
पुनरौत्सर्गिकं स्यात्, तदा तद्विधिरत्र नोच्येत, अयं हि आपवादिककृत्यभजनस्यैव अवसरः ॥ किञ्च चैत्यवन्दनविधिर्द्वयोरपि
अविशिष्ट एवोक्त इति, यदि द्वे अपि चैत्ये सदा वन्द्ये तर्हि समवसरणपूरणमपि द्वयोरपि अविशिष्टमेवोक्तम्, इति तदपि सदा

विधेये स्यात्, तथा च 'चयसुनिष्प' इत्युपदेशस्य नैरर्थस्य ॥ वन्दनसमवसरणपूरणयोः गमनमन्तरेण असंभवादिति ॥ गमन-
स्यापि तत्र भावात् न नैरर्थचयं ॥ यत्रानिश्चायं भवति, समवसरणपूरणमाश्रित्य निश्चायं भवति, तत्र समवसरणपूरणम्
आश्रित्य निश्चायस्य वर्ज्यत्वादिति चेत् ? न चैत्यवन्दनार्थं तत्रापि अवर्ज्यत्वात् ॥ तत्रैत्यवन्दनार्थं तत्र गताः सन्तो, यदि
गुणविशेषसमाननया समवसरणमपि पूरयन्ति, तदा को दोषः ॥ अपि च यदि समवसरण पूरणमेव अपवादिकं, न चैत्यवन्दनं,
तर्हि समवसरणपूरणमैव विधिरथ भणितुमुचितो, न चैत्यवन्दनस्य, तस्यौत्सर्गिकत्वेन सदा सिद्धत्वात्, नच सिद्धं साध्यते-
ज्जवस्था प्रसङ्गात्, अथ 'चयसुनिष्प' इत्यनेन समवसरणमेव निश्चायस्य निषिद्धं, न चैत्यवन्दनम्, अनिश्चायस्यैव तस्यैव
निश्चायस्य विधेयत्वेनोक्तत्वात् ॥ यदुक्तं "पूरिति समोसरणं अद्यासह निस्सर्गेषु पीति" तथापि साधारणवाक्यभ्रान्तौ ना
काचित् क्वासीत् वन्दनमपि निषिद्धमेवेति तद्विधिरुक्तः, इति चेत् न "अह सुनिष्प" इत्यनेन निश्चायस्योत्सर्गतः सर्वथापि त्याज्य-
तेनोक्तत्वात्, चूर्णिच्छतापि तथैव व्याख्यातत्वाच्च ॥ तथाहि—"जे निस्साए कयं ते न कल्पइ ति" अकल्पनीयं चापरिमो-
न्यमेव भवति, ततः परिमोगानर्हत्वाद्—अगम्यम् एवेदं, तथा च तत्र गमनासंभवे कथं वन्दनं समवसरणपूरणं वा भविष्य-
तः ॥ अत एव अपवादयुगेनैव द्वयोरपि चैत्ययोरेव विशेषेण वन्दनविधिरुक्तः ॥ नतुत्सर्गयुगे कापि, यदि पुनः सदापि अवि-
शिष्ट एवासां अभविष्यत्, तदा उत्सर्गयुगेऽप्यपि अपशिष्यत् ॥ नच भणितस्ततो ज्ञाथे आपवादिक एवेति, यत एवापवादिक-
त्वा एव एनं शङ्का न जानये, तेषाम् अपरिणतत्वेन अपवादभूतानभिहितत्वात् ॥ यत एव न जानये, तत एव कारणवशाद्

अनुयाने गच्छन्तः स्थविराः शैक्षकादीनां वन्दनयुक्तिं बहिरेव कथयन्ति ॥ यदुक्तं—सेहार्हणं य थेरा वंदणजुत्तिं बहिं कहएत्ति”
 यदि पुनर्द्वयोरपि चैत्ययोः समाना वन्दनयुक्तिरौत्सर्गिक्येव स्यात्, तदानीं स्थविरास्तेषां तां बहिर्नोक्तयिष्यन् ॥ तस्या आरोह-
 नाशिक्षान्तर्गतत्वेन अपर्याप्त्यापेक्षया द्वे अपि चैत्ये समतया यदि
 गम्ये स्यातां, तदा अनिश्राचैत्ये इव निश्राचैत्येऽपि प्रस्तुतवैपणैव क्षुल्लका गच्छेयुः ॥ न चैवमस्ति, तत्र हि गच्छन्तः सुवि-
 हिताः क्षुल्लकान् उज्ज्वलवेषान् उद्धर्तनाद्यपनीतमलान् कृत्वा नयन्ति, यदुक्तम् “उज्जलवेषे खुड्डे करिति उज्ज्वलवेषा इव सुखेयत्ति”
 अन्यथोद्धटवेषत्वेन नटविटप्रायान् पार्श्वस्थादिक्षुल्लकांस्तत्र दृष्ट्वा ते विपरिणम्य तन्मध्ये गच्छेयुः ॥ यदुक्तं ‘घट्टा य इयरखुड्डे
 दहुं उगंडिया तहिं गच्छेइ त्ति, तस्मात् चैत्यवन्दनार्थमपि न समतया द्वे अपि चैत्ये गम्ये ॥ अपि च यदि द्वे अपि चैत्ये समे
 स्यातां, तदा अनिश्राचैत्ये इव निश्राचैत्येऽपि, स्नानादिमहिमादर्शनार्थं गीतार्थसाधुभिः सह तिष्ठता गुरुणा सह शैक्षका अपि
 तिष्ठेयुः ॥ नच तिष्ठन्ति, ते हि नवग्रजितत्वेनापरिणता इति वसतौ व्रजन्ति, यदुक्तं निस्सकडे ठाइ गुरू कइवयसहि”
 इयरा ताहे वसहिं ॥ इति, अन्यथा महर्द्विकलोकवन्द्यमानपार्श्वस्थादींस्तत्र दृष्ट्वा शैक्षका गौरवप्रियत्वेन तन्मध्ये गच्छेयुः, यदुक्तं
 “वंदिजंते दहुं इयरे सेहा तहिं गच्छे इति” तथा यदि निश्राचैत्यम् उत्सर्गतोऽपि गम्यं स्यात्, तदा तत्रस्थलतातन्तुजलाद्यशु-
 भपदार्थानाम् अपनयनेऽनपनयने च किमिति प्रायश्चित्तमुक्तं ॥ यथा, लूताकोलिगजालगकोत्थलकारा य उवरिगेहे य ॥ साडित-
 मसाडिते लहुगा गुरुगा अ भत्तीएत्ति ॥ अवश्यं हि तत्रगतास्तत्स्थं तन्त्वादिकचक्रं द्रष्टुमशक्नुवन्तोऽपनयन्ति ॥ न अपनयन्ति

वा तृतीयप्रकारस्य अमथात् ॥ तथा च यद् उभयथा प्रायश्चित्तमुक्तम् तेन श्रूयते उत्सर्गेण अगम्यमेव, एतद् गमने चासति
 कथं चन्दनं समवसरणपूरणं चेति, एतेन यत्केनापि उक्तं यथा शक्तिर्चैत्यमनिश्चाकृतं निश्चाकृतं वा वन्द्यमेव समवसरणपूरणं तु
 अनिश्चाचैत्ये एव, उत्सर्गतो, न निश्चाचैत्ये तथाचोक्तं

“यंदणमहिगिच्च पुणो भक्षिकयं यंदणिज्जमविमेसं । चग्गवाणमविस्सकडे उत्सर्गेण सुए भणियं ॥
 अववाएणं निस्साकडे वि कायन्नय नयं भणियं चवसएण मंदवाई आहाकम्मादं जं वत्थेति ॥

निश्चाचैत्ये आधार्कर्मिकव्याख्यानमण्डपादियुक्तत्वात् समवसरणं न पूर्णं, किं तर्हि भागपात्रकारणपार्थव्यायनीतिदर्शन-
 हेतुत्वात्, अन्यथा चैत्यवन्दनाया अप्यत्रा करणं, आधार्कर्मिकादिदोषमङ्गमथात् तत्र गमनस्यापि उत्सर्गतोऽसंभवात्, किंच
 यावन्ति निश्चाचैत्यानि तावन्ति सूर्यप्यपि आधार्कर्मिकमण्डपादियुक्तान्तेवेति, व्याप्तिस्तान्मान्ति, अनेकेषां तद्दृष्टवानामपि
 तेषां दृश्यमानत्वात्, तथाच त्वदुक्तोपाध्यभावात् उत्सर्गतोऽपि तत्र समवसरणपूरणप्रमङ्गः, नच तत्र तत्सूर्यते, अनिश्चाचैत्या-
 भावे एव सति, निश्चाचैत्यगोष्ठिकलोकानुवृत्त्या एव तत्र तत्सूरणव्यानुवाकृतम्, तथाहि

पूरिति समोसरणं अन्नासद् निस्संघेएण्मुंणि ॥ इतरा लोमविग्घो सद्धासंते प मह्माणं ति”
 तस्माद् गमनं चन्दनम्, अवव्यानं समवसरणपूरणं, च सर्वमपि निश्चाचैत्ये आपरादिकमेवेति, सिद्धं निश्चाचैत्यवन्दनमापवा-

दिकमिति ॥ ननु भवतु अनायतनं वग्गं, निश्चाचैत्यगमनमपि जायवादिकं, तथापि तज्जया जिनप्रतिमा वग्घा एव, आयतन-

त्वात्, मुमाधुवत्. आयतनत्वं च तासामधिकारिप्रतिष्ठितत्वे अव्यङ्गत्वे च सति द्रव्यलिङ्गिवासस्यापि अविषयत्वात् सिद्धं ? इति
 नेत् गवं नहि द्रव्यलिङ्गिवसनमेव केवलम् अनायतनत्वे हेतुः ॥ किन्तु अशुद्धत्वमपि, अविधिमन्त्रमपि, च ? तथाहि अविशुद्धम्
 अविधिना च ध्रियमाणं साधूपकरणमपि अनायतनं भवति ॥ यदुक्तम् ओघनिर्धुक्तौ वृत्तौ च “एवमिणं उवगरणं धारेमाणो वि-
 हीह परिसुद्धं होइ गुणाणायतणं” अविहिअसुद्धं अणाययणं, एवमुक्तेन न्यायेनोपकरणं धारयन् विधिना परिसुद्धं सर्वदोषविवर्जितं,
 किं भवति गुणानाम् आयतनं भवति, अथ पूर्वोक्तविपरीतं क्रियते यदुत अविधिना धारयति, अविशुद्धं च तदुपकरणं, तदा अवि-
 धिना अविशुद्धं ध्रियमाणं तदेवोपकरणम् ॥ अनायतनं अस्थानं भवतीति ॥ अनायतनस्थाश्च प्रतिमा लिङ्गिभिः परिगृहीताः स्वयं
 करणकारापणादिदोषदुष्टत्वेन चाशुद्धाः ॥ आगमोपधातकाचारवत्त्वाद्, अविधिमन्त्राद्, ततोऽनायतनं ॥ तथाच प्रयोगः—
 विद्यादाध्यासिताः प्रतिमा अनायतनम्, अशुद्धत्वाद्, अविधिमन्त्राद्वा, यदेवं तदेवं यथा उभयसंप्रतिपन्नं रजोहरणादि, तथा
 चेदं, तस्मात्तथेति, ॥ किंच कल्पभाष्ये सम्यग्दृष्टिभाविता एव प्रतिमा भावग्रामो भवन्ति, नेतरा मिथ्यादृष्टिभाविता इत्युक्त-
 मस्ति, यथा जा सम्मभावियाओ पडिमा इयरा न भावग्रामाओ ॥ भावो जइ नत्थि तहिं न णु कारणकजमुवयारा ॥ एवं खु भा-
 वगामो निण्हयमाई वि जह मयं तुब्भं ॥ एय मवच्चं कोणु हुवअ विवरीओ वइज्जाहिं जइ वि हु कुसुमुप्पाओ कस्सवि दट्ठुण निण्हवे
 हुजा । मिळत्तहतसईया तहावि ते वज्जनिज्जाओत्ति” एवं च सम्यग्दृष्टिभाविता प्रतिमा एव ज्ञानदर्शनचारित्ररूपभावहेतुत्वाद्
 आयतनं नेतरा इत्यायातम् ॥ द्रव्यलिङ्गिपरिगृहीतास्तु प्रतिमाः न सम्यग्दृष्टिभाविताः, द्रव्यलिङ्गिनां मिथ्यादृष्टित्वात् ॥

एतच्च किञ्चित् साधितं, साधयिष्यते च, इति कथम् आयतनं स्युरिति ॥ ननु 'द्रव्यमिदं विणहराद्' इत्यनेन ओघनियुक्तिवाच्येन
 प्रतिमानां द्रव्यायतनत्वमेवोक्तम् ? इति चेत् सत्यं किन्तु सम्पद्गृह्णामावितानामेव नेतरासाम् इत्यवधार्यम् ॥ अन्यथा दिग्गन्-
 रसंबन्धिजनगृहप्रतिमानामपि द्रव्यायतनत्व स्यात् ? नन्वेवं तर्हि संगमरूपायमहाभिध्यादृष्टिदेवविमानस्यसिद्धायतनमतिमा
 अपि न आयतनम् ? इति चेत् न नित्यैवेत्येषु हि संगमरूवद् अभव्या अपि देवा मदीयमिति बहुमानात् कल्पस्थितव्यवस्थानु-
 रोधात् तददृष्टतप्रभावाद् वा न रुदाचिद् असमजमक्रियाः प्रारम्भन्ते, यदुक्तमागमे "देवहरमग्निं देवा विसययित्सविमोहिद्या
 वि न कया वि । अच्छरमाहिपि तमं हासं कीडाई वि किरिति" किञ्च चतुष्पष्टिरपि इन्द्रा देवाधिपतिर्देवं महासम्यगृह्णित्वेन च
 स्वप्रतिपदसर्गसिद्धायतनगुदिविधानव्यग्रणा एवेति, एतेषु विजयमानेषु को नाम आत्महिंतेरी नित्यैवेत्येषु आत्मविमान-
 स्येत्येन नीत्यतिक्रमम् आरभ्यते, मिथ्यादृष्टिमावितत्वं च चैत्याना तत्प्रतिगचितासमंजसाचारकलुषित्वरं ॥ तस्य द्वाभ्यवप्रतिमानां
 नास्तीति, ता भावग्रामत्वं न व्यतिषरन्त्येव, तथाच आयतनमेव ॥ आयतनपारग्रामयोरेकार्थत्वात् ॥ किञ्च अत्यन्तमसंय-
 द्वाचार्यो भवान् यद् भक्तिर्नैत्यरिच्यारम् आरभ्य नित्यैवेत्यैर्व्वभिचारम् उद्भावितात् ॥ परं सोऽपि आगमनीत्याज्ज्ञाभिनि-
 राकृत इति" द्रव्यलिङ्गिपरिगृहीतानि तु चैत्यानि मिथ्यात्वरूपाचारकलुषितत्वाद् अनायतनमेव, तथाच सति निह्नयेऽपि तेषु
 दृष्टेषु यदि कस्यापि सम्यक्त्वम् उत्पद्यते, उत्पद्यतां नाम, तथापि मिथ्यात्वभावितत्वात् तानि अनायतनम् एव निह्नयत्, यदुक्तं
 "जह वि हु समुष्पाओ कस्स पि ददूण निन्दवे होव्वा । मिच्छत्तत्तद्वयं सदग्गा तद्वा वि ते चच्चणिज्जाओ ।

इति” ननु अनायतनत्वे सति किं जातं तासाम् ? उच्यते असेव्यत्वं ? यदुक्तमावश्यकं “खणमवि न खमं काउं अणायण-
सेवणं सुविहियाणं ॥ जगंधं होइ वणं तगंधो मारुओ चाइ चि” तथा च ग्रयोगः—विवादाध्यासितं, परतीर्थिकाऽपरिगृहीत-
मपि, श्वेताम्बरयतिप्रतिष्ठितमपि, अव्यङ्गमपि, अर्हद्विम्बं, सुविहितानाम्, अवन्दम्, अनधिकारिपरिगृहीतत्वात्, यदेवं तदेवं,
यथा मातङ्गपाटकान्तर्गतजिनगृहजैनमातङ्गपरिगृहीताऽहचैत्यं ॥ नहि परतीर्थिकाऽपरिगृहीतमपि, श्वेताम्बरयतिप्रतिष्ठितमपि, अव्य-
ङ्गमपि मातङ्गपरिगृहीताऽहचैत्यं, चतुर्मासिकादिपर्वस्यापि कैश्चिदपि मातङ्गव्यतिरिक्तैर्वन्द्यते, अथ मातङ्गैर्वन्द्यमानत्वाद् वन्द्य-
मेव चेत् ? न एवं हि वोढिकादिभिर्वन्द्यमानत्वाद् अन्यतीर्थिकपरिगृहीताऽहचैत्यस्यापि वन्द्यत्वप्रसङ्गः, सर्वसङ्गपरित्यागित्वेन च
यतीनां प्रतिमापरिग्रहेऽनधिकारित्वमेव, तथाच तत्परिगृहीताः प्रतिमा अवन्द्या एवेति सिद्धम् ॥ अत्र च विस्तरः प्रद्युम्नाचार्य-

पक्षतक्षकश्रीजिनपतिसूत्रिकृतवादस्थलेभ्योऽवसेयः ॥ उक्तं च द्रव्यधर्मस्य लक्षणं, संप्रतिभावधर्मस्य, आह—

“सुद्धो धम्मो वीओ महिओ पडिसोयगामीहि” ॥ ७ ॥
स एव जिनगृहकारापणादिः शुद्धः, सूत्रसूत्रितविविधविधिपवित्रितत्वान्निर्मलः, यदुक्तं मिथ्यादृष्टिनीत्यमिश्रितत्वात् केव-
लं, कथमेवंविध इत्यत आह ‘महिअत्ति’ महितः पूजित आदृत इत्यर्थः ॥ कैरित्याह प्रतिश्रोतोगामिभिः, न पुनः प्रवाह-
पतितैः, प्रतिश्रोतः संसारोत्तारमार्गः, यदुक्तम् ‘अणुसोओ संसारो पडिसोहो तस्स उत्तारोत्ति’ तेन गच्छन्तीत्येवं शीलाः प्रतिश्रोतो-
गामिनः, तैः संसारोत्तारमार्गग्रस्थितैः मोक्षार्थिभिरित्यर्थः ॥ एवंविधश्च धम्मः, किमुच्यते इत्यत आह ‘वीओ धम्मोत्ति’ द्वितीयो

धर्मः भावधर्म इत्यर्थः, द्वितीयत्वस्य द्रव्यधर्मापेक्षया, तत्र भक्तिचैत्यभेदमध्ये विधिचैत्यमेव भावधर्मः तस्यहि जिनधर्ममव-
नपञ्चाशकादिमुत्रप्रतिपादितविधिपूर्वकत्वात्, नच आवश्यकचूर्णो जीवाभिगमे च 'दो खरपण्डिमाओ, दो भूयपण्डिमाओ,
दो नागपण्डिमाओ, दो कुंठधरपण्डिमाओ, दो चमरदारपण्डिमाओ, एगा छत्तघरपण्डिमा, विणओणयाओ पंजलिइडाओ,
अभिमुहाओ जिणंपखुदासंतीओ चिद्वन्ति ॥ इत्येवंरूपपरिवारान्विता प्रतिमा श्रूयते, विधिचैत्ये तु एवंरूपा न दृश्यते ॥ किन्तु
अन्यादृशी, तरुधर्मस्य मूर्धकसूत्रितविधिसंपन्नत्वेन भावधर्मत्वम् ? इति चेत् सत्यं किन्तु या जीवत्त्वामिनीरेन प्रसिद्धा
दृश्यन्ते, याश्च श्रीकालिकाचार्योदिपुणप्रधानाचार्यप्रतिष्ठिताधिरंतनप्रतिमा दृश्यन्ते, ताश्च यादृक्, परिवाराः, तादृक् परिवार-
रात्ता विधिचैत्येऽपि विद्यन्ते एवेति, कथम् अनागमिकत्वम् ॥ एवंविधानां हि प्रतिमानां विधाने अविगीताचारपरम्परैव प्रमाणं,
सा च सिद्धान्तसमैवेति भावः ॥ इदानीं प्रतिश्रोतोगामिसवरूपं वक्तुकामस्तत्र प्रतिपक्षज्ञानेषु बोधं भवतीति तत्प्रतिपक्षभूतानु-
श्रोतोगामिसवरूपमाह—

जेण कएणं जीयो निचडइ संसारसागरे घोरे ॥ तं चेय कुणइ कखं इह सो अणुसोयगामी उ" ॥ ८ ॥

व्याख्या—येन प्रवादपतिवेन अविचारितरमणीयेन कर्मणा कुवेन, मकारोलाक्षणिकः ॥ अनुष्ठितेन जीनः प्राणी निपतति,
मुडति, संसारसागरे भवसमुद्रे, घोरे भीष्मे, तदेवं करोति विधत्ते, य इत्यध्याहार्यम् ॥ यत्तदोर्नित्याभिसंन्यात् कार्यम् अनुष्ठानम्,
इह प्रवचने, भोऽनुश्रोतोगाम्येव, संसाराभिनन्दी एव. तुमुन्द एवकारार्थ इति ॥ ८ ॥ अथ प्रतिश्रोतोगामिलक्षणम् आह ॥

॥ ९ ॥

जेणाणुट्टाणेणं खविय भवं जंति निब्बुहं जीवा ॥ तत्करणरूढं जो किर नेओ पडिसायगामी सो ॥ ९ ॥
व्याख्या—येन जिनोक्तत्वात् पुण्यानुबन्धिपुण्यहेतुना अनुष्ठानेन, द्रव्यस्वरूपेण वा कृत्वेन, क्षपयित्वा
निस्तीर्य, भवं भवोदधिम्, उदधिशब्दोऽनुक्तोऽपि अत्र ज्ञेयो, रूपकनिर्वाहाय ॥ यान्ति गच्छन्ति, निर्वृत्तिं निर्वाणं, जीवा भविक
लोकाः, तस्य करणं विधानं ॥ तत्र रुचिरभिलापो यस्य स तत्करणरुचिः, यः किलेति आप्तवादे, ज्ञेयो बोद्धव्यः ॥ प्रतिश्रोतोगामी
स इत्यर्थः । उक्तं प्रासङ्गिकम् ॥ अधुना यस्मिन् गुणस्थानके वर्त्तमानानां जन्तूनां द्रव्यधर्मः संभवति, तत्प्रतिपादनपुरस्सरं
द्रव्यधर्मस्य यथार्थं नामान्तरम् आह—

पदमगुणट्टाणे जे जीवा चिट्ठंति तेसिं सो पढमो ॥ होइ इह दव्वधम्मो अविसुद्धो वीयनामेणं ॥ १० ॥

व्याख्या—गुणस्थानकानि चतुर्दश भवन्ति, तद्यथा—मिथ्यादृष्टिगुणस्थानं ॥ १ ॥ सास्वादनसम्यग्दृष्टिगुणस्थानम् ॥ २ ॥
सम्यग्मिथ्यादृष्टिगुणस्थानं ॥ ३ ॥ अविरतसम्यग्दृष्टिगुणस्थानं ॥ ४ ॥ देशविरतिगुणस्थानं ॥ ५ ॥ प्रमत्तसंयतगुणस्थानं ॥ ६ ॥

व्याख्या—अपूर्वकरणगुणस्थानम् ॥ ७ ॥ अपूर्वकरणगुणस्थानम् ॥ ८ ॥ अनिवृत्तिवादसंपरायगुणस्थानं ॥ ९ ॥ मूढमत्संपरायगुणस्था-
नम् ॥ १० ॥ उपशान्तकपायवीतरागछद्मस्थगुणस्थानं ॥ ११ ॥ क्षीणकपायवीतरागछद्मस्थगुणस्थानं ॥ १२ ॥ सयोगिकेवल्लि-

गुणस्थानम् ॥ १३ ॥ अयोगिकेवल्लिगुणस्थानम् ॥ १४ ॥ इति ॥ उक्तं च—मिच्छे सासणभीसे अविरयदेसे पमत्त अपमत्ते य ॥

नियदि अनियदिसुहुमउवसम खीण सज्जोगि अजोगिगुणा इति ॥ तत्र प्रथमम् आद्यं गुणानां ज्ञानादीनां स्थानम् आवासो गुण-

स्थान प्रथम च तत् गुणस्थान च प्रथमगुणस्थानम् ॥ मिथ्यादृष्टिनामकम्, अत्र च गुणस्थानत्वं, केवलज्ञानानन्ततमभामसद्भावात् तस्मिन् य कचन जीवा दहिन तिष्ठन्ति, वचन्त तत्रा ॥ उक्तस्वरूप प्रथम आदिमो भवति विद्यत ॥ इह अनयोर्द्रव्यधर्मभावधर्मयार्मध्य किं नाम इत्यत आह—‘द्रव्यधर्मोक्ति ॥ द्रव्यधर्मसङ्ग, स च अविशुद्ध इति पदकदशेषदसमुदायोपचाराद् अविशुद्धम इति, मिथ्यात्वकल्पितच्चाद्, द्वितीयनाम्ना द्वितीयोक्तपर्यायेण प्रसिद्ध इति शेष इत्यर्थ ॥ १० ॥ उक्त द्रव्यधर्मसमवसरूप ॥ साम्प्रत भावधर्मस्य त ग्राह

अविरयगुणद्वानाहं पु जे य ठिया तेसि भावओ वीओ ॥ तेण जुया ते जीया हुति सयीया अओ सुद्धो ॥ ११ व्याख्या—अविरतगुणस्थानमिति पदकदश पदमसुदायोपचारात् अविरतसम्यग्दृष्टिगुणस्थान, तद् आदिर्येया, देवविरतगुणस्थानादीनां तेऽविरतसम्यग्दृष्टिगुणस्थानादय तपु य पुनर्भंग्या च पुनरर्थो, स्थिता आरूढा, तेषा भावतो वस्तुतृण्या द्वितीयो भावधर्म इत्यर्थ भवतीति क्रियाऽध्याहार्या, तेन भावधर्मेण युता युक्तास्त अविरतगुणस्थानादिस्या जीवा, भयन्ति, जायन्ते, सतीना इति, बीज कारण तच्च प्रस्तावाद् अत्र बोधिरेव सह बीजेन वर्चन्ते इति सतीना, बोधिबीजवन्त, भेत्यापि ते चिनधर्म लप्स्यन्ते इत्यर्थ ॥ अतो मिथ्यात्वकालुष्यापगमलक्षणकारणात् शुद्धो निर्मल इत्यर्थ ॥ ११ ॥ द्रव्यधर्मभावधर्मयो स्वरूपसमवायुत्तरी, अयुना फल दर्शयति तत्रापि प्रथमम् आद्यस्याह

“पदममि आउयन्यो दुक्करकिरियाउ होइ देवेसु ॥ तत्तो बहुदुक्खपरपराओ नरतिरियआईसु ॥ १२ ॥

व्याख्या—प्रथमे आद्ये द्रव्यधर्म इत्यर्थः, क्रियमाणे इति शेषः, आयुर्वन्ध आयुः कर्मण उपार्जना, 'दुष्करक्रिया इति' दुष्करा-
दुरनुष्ठेयाः क्रिया द्रव्यस्तवभावस्तवसमाचारीपरिशीलनरूपा, अनुष्ठानविशेषाः, दुष्कराश्च ताः क्रियाश्च दुष्करक्रियाः, तत्र द्रव्य-
स्तवे जिनगृहजिनयात्रादयः क्रियाः, प्रभृतद्रव्यव्ययपूर्वकत्वाद् दुष्कराः, भावस्तवे यथोक्ताः, सामायिकादिविधयो योगनिग्रहा-
त्मकत्वाद् दुष्कराः, ताभ्यो भवति, संपद्यते, देवेषु, सुरेषु, ततो देवेभ्यश्च्युतस्य द्रव्यधर्मरतस्य जीवस्य भगवदाज्ञाविराधकत्वेन
वह्यः प्रभूताः, दुःखपरम्पराः, कष्टश्रेणयः, बहुदुःखपरम्पराः, नराश्च तिर्येचश्च नरतिर्येचः, तेषु जातयो जन्मानि, नरतिर्येगूजा-
तयः, तासु नरजातौ तिर्येगजातौ उपलक्षणत्वाद् नैरयिकजातावपि इत्यर्थः ॥ पापानुबन्धिपुण्यनिबन्धत्वाद् द्रव्यधर्मस्य ॥ तथाहि
अप्राप्तुकानेपणीयान्नादिदानस्य, फलं, यद् भोगसामर्थ्यां सकलायामपि सत्यां नचे एव वयसि केचिन् प्रियन्ते, यदुक्तं भगवस्मिं ॥
कहं णं भंते, जीवा अप्याउयत्ताए कम्मं पकरिंति, गोयमा, पाणे अइवाइत्ता मुसं वाइत्ता तहा रूपं समणं वा माहणं वा अफा-
सुएणं अणेसणिज्जेणं असणपाणखाइयसाइमेणं पडिलाहिता ॥ एवं खलु जीवा अप्याउयत्ताए कम्मं पकरिंति ॥

सुएणं अणेसणिज्जेणं असणपाणखाइयसाइमेणं पडिलाहिता ॥ एवं खलु जीवा अप्याउयत्ताए कम्मं पकरिंति ॥

तहारूपं इति प्रधानमित्यर्थः ॥ १२ ॥ उक्तं द्रव्यधर्मस्य फलम् अथ भावधर्मस्याह—

वीए विमाणवज्जो आउयवन्धो न विज्जे पायं ॥ सुखित्तकुले नरजम्म सिवगमो होइ अचिरेण ॥ १३ ॥
व्याख्या—द्वितीये भावधर्मे इत्यर्थः ॥ अनुष्ठीयमाने इति शेषः, विमानं वैमानिकदेवनिलयः तद् वर्जयति परिहरति विमानवर्जः,
आयुर्वन्धः न विद्यते न भवति, अयमाशयः भावधर्मप्रसक्तः कालादिवैगुण्याद् यदि तस्मिन्नेव भवे मोक्षं न गच्छति, तथापि वैमानि

कदेवेषु एवोत्पद्यते नान्यत्र, यदुक्तं—“ममभिरिद्री जीवो विमाणवर्धं न वंधेण आउं ॥ जइवि न सम्मत्तज्जो अहवा वद्धाउओ पुब्बं ति” प्रायो बाहुल्येन मारधर्मलीनेनापि स्फुटकाचार्येण भवनपत्याशुर्नन्द, प्रसन्नचन्द्रराजपिंगा तु नरकापुरास्फुटित-मिति ॥ तादृशं विचारो माभूदिति प्रायोप्रद्वण, ततश्चुतस्य च यद् भवति तदाह ‘सुखिणचत्ति’ क्षेत्रम् आर्यदेशादि, कुलं वंशः, क्षोमनार्थः, सुशब्दः प्रत्येकम् अभिसम्बध्यते, ततः सुखेन सुकुलं चेत्यर्थः ॥ सुखेन धार्मिकलोकसंकुलो देवः, सुकुलं सदाचारनिरतोऽन्यथा, एतद्विषयेऽपि अत्र कदाचिद् गवासादिरूपतया संभवेदिति ॥ आह ‘नरजन्म’ मनुष्यमवः मानुषो जायते इत्यर्थः ॥ तत्र च किमित्यत आह, शिव मोक्षः, तत्र गमो गमनं, शिवगमः, भवति, अविरेण, धीमन् ॥ इदमाहुतं सुखेन सुकुले च जातो नरः पूर्वमपरिशीलितभावधर्ममासितारमा पुनरपि वृत्तोऽपि निमित्ताद् धर्मकर्मसु प्रवर्तते ॥ प्रवर्तमानश्च शुभ-शुभतरादिपरिणामानुगारेण कश्चित्सिद्धेन भवे मोक्षे गच्छति ॥ कश्चिद् द्वितीये, कश्चित् तृतीये, यावत् सप्तमे अष्टमे नातिक्रा-मतीत्यर्थः ॥ यदुक्तं—पुण्यपाकल्पे, ‘जो एयं संपच्छरियं धेरक्कणं जार आणाए अणुपाहिता अत्येगइया तेणेव भवगाहणेणं सिग्गहति, जाव सच्चदुक्कणं अंतं करिति ॥ अत्ये गइया दुचेणं भवगाहणेणं अत्येगइया तचेणं, जाव सच्चदुक्कणं नाइ-कमंतीति ॥ तांत्सरिकस्यविरकल्लपुमाक्कधर्मे एवेति यावः ॥ १३ ॥ यथा ग्रन्थानां धर्मो भवति, तथा संप्रपञ्चं प्रतिपादि-तम् ॥ संप्रति यथाग्रन्थानाम् अर्थो भवति तदाह—

पाणिग्रहाद पावट्टाणान्द्वारसेव जं हुंति ॥ होर अहम्मो तेसु य पवट्टमाणस्स जीवस्स ॥ १४ ॥

व्याख्या—ग्राणिनां देहिनां, वधो विनाशः, ग्राणिवधः, स आदिर्येषां तानि ग्राणिवधादीनि, विभक्तिलोपो दीर्घत्वं च प्राकृ-
तत्वात् ॥ पापस्य स्थानानि पदानि पापस्थानानि, अष्टादशैव, अष्टादशसंख्यान्येव, नाधिकानि नापि न्यूनानि, यत् यस्मात् भवन्ति,
सन्ति तानि, चामूनि, यथा—पाणाइवाय । १ । मलियं । २ । चोरिकं ॥ ३ ॥ मेहुणं ॥ ४ ॥ दविणमुच्छा ॥ ५ ॥ कोहं
॥ ६ ॥ माणं ॥ ७ ॥ माया ॥ ८ ॥ लोहं ॥ ९ ॥ रागं च ॥ १० ॥ दोसं च ॥ ११ ॥ कलहं ॥ १२ ॥ अब्भक्खाणं ॥ १३ ॥
पेसुन्नं । १४ । अरइरइसमाउत्तं । १५ । परपरिवायं । १६ । मायामोसं । १७ । मिच्छादंसणसल्लं । १८ ॥ इति भवति जायते,
अधर्मः पातकं, तेषु पापस्थानेषु, पुनः चः पुनरर्थे प्रवर्त्तमानस्य आकुट्टिप्रमाददपैः, प्रसज्जतः जीवस्य प्राणिनः भगवत्प्रतिपि-
द्वार्थकारित्वादिति भावः ॥ १४ ॥

उक्तः कारणद्वारेणार्थस्य संभवः

संप्रतिपापस्थानपरिजिहीयोत्पादानार्थम् अथैव फलमाह
“तत्तो तिरिअनरयगई अटं रुद्धं च दुब्बिज्झाणाइं ॥ सग्गापवग्गसुहसंगमो कहं तस्स सुमिणे पि ॥ १५ ॥
व्याख्या—ततः पापस्थानप्रसस्युपाजिताधर्मतः, तिर्यञ्चश्च नरकाश्च, तिर्यग्रकास्तेषु गतिर्गमनं तिर्यग्गतिर्नरकगतिर्वा तथावि-
धाऽरत्त्यतिशयात् आर्त्तं रौद्रं च द्वे ध्याने च, चः समुच्चयार्थोऽनुक्तोऽपि अत्र द्रष्टव्यः, भवतीति क्रियाऽध्याहार्या, तथा च तत्त उद्ध-
तोऽपि आर्त्तं रौद्रध्यानाकान्ततया पुनः पुररधर्मकर्माण्येव समाचरतीति, कथमसौ स्वर्गस्याऽपि सुखमनुभवेद्, दूरे मोक्षस्येति, अतः

एव आह 'संगेति' स्वर्गो देवलोकः, अपवर्गो मोक्षलोकः, स्वर्गापवर्गसुखानि तेषां संगमः संबन्धः, स्वर्गापवर्गमुत्तमंगमः, कथं न कथंचिद् इत्यर्थः ॥ तस्य पापस्थानप्रवृत्तिसंचितपाप्मनः, स्वप्नेऽपि, ह्यानविशेषेऽपि ॥ यदुक्तं "निवृत्तेन्द्रियसंपत्स्य लीनचित्तस्य मृदिनः ॥ अक्षद्वारमिव ह्यानं यत्तत् स्वप्नमिति स्मृतम्" स्वप्नं हि असंभाव्यवस्तुविषयमपि भवति, अरटवनात्, यदुक्तम्—अणुभूयादिदृष्टिचित्तियमुपगद्विगारदेवयाणूया ॥ मुमिषस्स निमिचादं पुण्णं पावं च ना भावोचि" पापम्यानरतस्य तु ताटगटलेशस्यारि अभावात् कथं स्वर्गादिषिष्यं स्वप्नं स्यात् इति भावः ॥ १५ ॥ धर्माधर्मपरिज्ञानस्य सुगुरुदर्शनमेव उपाय इति, यदुक्तं—तदुपसंहरन् संमति येषां सुगुरुदर्शनं भवति तानाह—

“तम्हा कपसु कयाणं सुगुरूणं दंसणं फुडं होइ ॥ कत्तो निप्पुण्णाणं गिहम्मि कप्पहुसुप्पत्ती ॥ १६ ॥

व्याख्या—यस्माद् गीतार्थानां गुरूणां दर्शनं विना धर्माधर्मयोः स्वरूपमपि नोपलभ्यते, दूरे तत्र प्रवृत्तिनिवृत्ती, तस्मात् कृतम् अनुष्ठितं सुष्ठु धर्मो विले, तथा, तेषाम् एव इत्यध्याहार्यं, सुगुरूणां ओमनधर्माचार्याणां, दर्शने मेलापकः, स्फुटं, व्यक्तं, साक्षादिति यागद्, भवति एनमेव अर्थं समर्थयितुं व्यतिरेकदृष्टान्तमाह 'कत्तोत्ति' कुतो निप्पुणानो निर्भोग्यानां शुद्धे, वेदमनि कल्पदुमोत्पत्तिः न वृत्तोपीत्यर्थः ॥ अत एवोक्तम्—“कहिं मायंगेहे एरावणो हत्थी, कहिं दारिद्रेहे रपणाण बुढी, कहिं विमिस्सगुहाए रयणप्पदेवो, कहिं मरुत्तलीए कप्पपायवो, कहिं अम्हारिसा, कहिं एवारिसाणं सुगुरूणं संबोमोत्ति ॥ इत्यर्थः ॥ ननु सुगुरुदर्शनं यदमीषां कथमपि न भवति, तत्किम् अमी अभव्या एव, इत्याद्यश्च ॥ आह—

भव्या वि केह नियकम्मपयडिपडिक्कलयाइ संभूया ॥ जत्थ सुसाहुविहारो संभवइ न सिद्धिमुक्खकरो ॥ १७ ॥
 व्याख्या—भव्या अपि न केवलम् अभव्याः, केचित् न पुनः सर्वेऽपि, निजकर्मप्रकृतिप्रतिकूलतया, स्वकीयक्रूरकर्मप्रातिलोभ्येन
 तत्र इत्यध्याहार्यं, यत्तदोर्नित्याभिसंवन्धात् तत्र प्रान्तप्राये देशे, संभूता उत्पन्नाः, यत्र सुसाधुविहारः सुविहितागमनं, न संभवति,
 असंयमक्षेत्रादिकारणात् न घटते, सिद्धिसौख्यकरः मोक्षसुखहेतुः साधवो हि संयमक्षेत्रे एव विहरन्ति, तत्र निशीथचतुर्थोद्दि-
 शके एवंविधं भणितं, यथा,—उन्निववासा कप्पो लाओ पायं च लब्भइ जत्थ, सज्जाएसणसोही वरिसइ काले य तं खित्तं ॥
 जत्थ खित्ते उन्निवा वासाकप्पा लब्भंति ॥ जत्थ य लाउ य पाया चाउक्कालओ य सुज्झए सज्जाओ ॥ जत्थ य मचाइयं सव्वं
 एसणासुद्धं लब्भइ विविहं धम्मसाहणोवगरणं जत्थ लहइ कालवरिसीनामराओ वासइ “न दिन्ना अहवा भिक्खावेलं सन्ना-
 भूमिगमणवेलं, सुत्तुं वासइ” “अहवा वासासु वासइ नोओदुवद्धे एस कालवरिसी एयं संजमखित्तं” भव्याः पुनः ॥ न य वत्सइ
 साहुजणविरहियम्मि देसे बहुगुणो वि” इत्यादि श्रावकसमाचारी जानानाः कथम् अन्यत्र वस्तुं वाछन्ति” परं प्रतिलोमकर्मणां
 बलात् वासन्ते, यदुक्तं—कम्माइं नूणघणचिक्कणाइं अइनिविडवज्जसाराइं ॥ नाणद्धियं पि पुरिसं पंधाओ उप्पहं नितीति भावः
 ॥ १७ ॥ अथ प्रतिकूलकर्मणां बलिष्ठत्वाद् अत्रष्टमं सुगुरुसंगमेऽसति, भव्यानां यद्भवति तदाह—
 “पयईएऽवि हु तेसिं सद्धम्मपसाहुण्णयमणाणं । सुगुरुणं अदंसणओ संदेहसयाणि जायंति” ॥ १८ ॥
 व्याख्या—प्रकृत्यैव चोक्तमूलद्रव्यत्वाद् धर्माभिलाषिस्वभावेनैव, अपि रेत्तार्थः दुर्निश्चयार्थः क्रियया योक्ष्यते, तेषां सुसाधुवि-

रहितेदेशवासिभ्यवानां सदर्मप्रसाधनोद्यतमनसां सम्बन्धमार्गानुष्ठानकरणप्रसक्तचिदानां सतां, किमित्यत आह सुगुरुणां अदर्श-
 नात् संदेहशतानि जायन्ते, किं साधव एकेन क्षमाश्रमणेन बन्धन्ते, द्वाभ्यां वा ॥ १ ॥ याचिका अपि ऊर्ध्वस्थिता एव साधून्
 बन्धन्ते, पञ्चाङ्गप्रणिपातेन वा ॥ २ ॥ प्रथमे क्षमाश्रमणे सुरुरसत्रिकादि पृच्छयते द्वितीये वा ॥ ३ ॥ नमस्कारान्त्यपदे पदमे
 हवद् मंगलमिति, पठ्यते होद् मंगलमिति वा ॥ ४ ॥ गुर्वभावे स्थापनाचार्यस्य अग्रे पद्मिधम् आवश्यकं क्रियते, यत्र तत्र वा ॥ ५ ॥
 अहोरात्रमध्ये द्वयोरेव संध्ययोः सामायिकं गृह्यते यदुद्यो वा ॥ ६ ॥ पोषधमपि पर्ण्येव गृह्यते सर्वदा वा ॥ ७ ॥ पोषधं च
 चतुर्विधादारप्रत्याख्यानैर्नैव भवति अन्यथापि वा ॥ ८ ॥ सुखवस्रिकया बन्दनकं दीयते अञ्जलेन वा ॥ ९ ॥ बन्दनकक्षणे
 याचिका ऊर्ध्वस्था एव आवर्त्तान् कुर्वन्ति उपविश्य श्रावकश्रदा ॥ १० ॥ बन्दनकं च शार्दूलमुदानन्तकोपरि दीयते औषधप्रद्विकर-
 जोदरणोपरि वा ॥ ११ ॥ सुरुरवस्रिकया अपि संकलिताया उपरि विल्लारिताया वा ॥ १२ ॥ द्वितीयबन्दनावर्त्तकरणानन्तरम्
 उत्तरपीयते न वा ॥ १३ ॥ आलोचनरुक्षामणकप्रत्याख्यानक्रमेण प्रमातवत्सन्ध्यायामपि बन्दनकं दीयतेऽन्यथा वा ॥ १४ ॥
 श्रावकैराचार्योदिपदस्थानामेव आघं बन्दनकं दीयते सर्वसाधूनां वा ॥ १५ ॥ गृहस्यैरीर्यापधिकीप्रतिक्रमणरूपमेव प्रतिक्रमणं
 क्रियते, यतिवत्, भूर्णदेवसिकादिरूपमपि वा ॥ १६ ॥ ह्यायनकसार्द्धपौषीश्रपार्धपौषीप्रत्याख्यानानि क्रियन्ते न वा ॥ १७ ॥
 पानकागारान् श्राद्ध उच्चरति न वा ॥ १८ ॥ चतुर्दश्यां पाधिकप्रतिक्रमणं पञ्चदश्यां वा ॥ १९ ॥ औदशिरयामेव चतुर्दश्यादितिर्यो
 प्रत्याख्यानचैत्यपूजादिकं क्रियते, अनन्तरतिर्यो वा ॥ २० ॥ यतिप्रतिष्ठिताः प्रतिष्ठा बन्धन्ते श्रावकप्रतिष्ठिता वा ॥ २१ ॥

रूपपदया परिणमन्ते इत्यर्थः ॥ १९ ॥ ननु—मिथ्यात्वं पञ्चविधं भवति, यथा—आभिग्रहिकम् ॥ १ ॥ अनाभिग्रहिकम् ॥ २ ॥ आभिनिवेशिकं ॥ ३ ॥ सांग्रयिकम् ॥ ४ ॥ अनामोगिकं च ॥ ५ ॥ यदुक्तम्—

“आभिग्रहादियं अणाभिग्रहादियं च तद्वदभिनिवेशियं चेव ॥ संसहयमणाभोगं मिच्छत्सं पंचहा होइ”

इति तत्र अभिग्रहेण इदमेव दर्शनं शोभनं न अन्यद् इत्येवं रूपेण कुदर्थेनविषयेण निर्दृष्टमाभिग्रहिकम् ॥ यद् वशाद् मोटि-
कादिदुर्दर्शनानाम् अन्यतमदर्शनं गृह्णाति ॥ १ ॥ एतद् निपरीतमनाभिग्रहिकं, यद् वशाद् सर्वाण्यपि दर्शनानि शोभनानि इत्ये-
वम्, इषद् माध्यस्थ्यम् उपजायते ॥ २ ॥ आभिनिवेशिकं यदभिनिवेशेन निर्दृष्टम्, यथा मोष्ठामाहिलादीनाम् ॥ ३ ॥ सांग्र-
यिकं यद् वशाद् भगवदर्दोषदिष्टेऽपि जीवादितरेषु संशय उपजायते, यथा न जाने किमिदं भगवद् उक्तम् धर्मोस्तिकायादि
सत्यम् इव मन्येति, ॥ ४ ॥ अनामोगिकं, यद् अनामोगेन निर्दृष्टं, तच्च एकेन्द्रियाणामिति ॥ ५ ॥ तदत्र किं नामकं कतिधं
य मिथ्यात्वं भवति ? इत्यत आह—

‘संसहयमिह भवत्यंति’

सांग्रयिकं, सांग्रयिकनामकम् इह एषु, मिथ्यात्वमेदेषु चतुर्थं सुबं ॥ ननु—यदि पृच्छन्ते तदा को गुणः ? इत्यत आह—
निस्संदेहाण होइ सम्मत्तं ॥ जुगपचरागमगुल्लिहियचयणदंसणसुइहितो स्ति ॥ २० ॥

ध्याल्या—निस्संदेहानाम् अपगतसंशयानां, भवति सम्मत्तं तत्त्वप्रदानं, गुणं वर्तमानकालः, तत्र प्रवरः शेषजनापेक्षया

उत्कृष्टो, बहुत्वाद्, आगमो येषां, ते युगप्रवरागमाः, ते च ते गुरवश्च युगप्रवरागमगुरवः, ते-लिखितानि ग्रन्थेषु निबद्धानि,
 तानि च तानि वचनानि च प्रत्युत संदेहापहारकवाक्यानि च, युगप्रवरागमगुरलिखितवचनानि तेषां दर्शनं स्वदृष्ट्या निरू-
 पणं, श्रुतिश्च कर्णाभ्याम् आकर्णनं, ताभ्याम् ॥ अयम् अभिप्रायः गुरवो हि प्रच्छानन्तरम् अतिप्रसन्नमनसो भणन्ति, यथा—
 आयुष्मन् ? साधवो द्वाभ्यामेव क्षमाश्रमणाभ्यां वन्दन्ते ॥ यदुक्तम्-आवश्यकनिर्मुक्तौ—“जह दूओ रायाणं नमिउं कजं निवेइउं
 पच्छा । वीसज्जिओ वि वंदिअ गच्छइ एमेव साहू वि ति” एवं च मद्रवाहुस्वामिवाक्ये दृष्टे श्रुते वा संदेहो विलीयते ॥ गया
 मद्र श्राविकया श्राद्धवत् पञ्चाङ्गप्रणिपातेन होमानन्देन साधवो वन्द्याः” अन्यस्य तद्विधेरश्रवणात् ॥ किं न उत्तराध्ययनेषु चित्र-
 संभूतीयाध्ययने ब्रह्मदत्तचक्रवर्तिकथानके सनत्कुमारचक्रिस्त्रीरत्नेन पञ्चाङ्गप्रणिपातेनैव संभूतमुनिर्वचन्दे, इति ज्ञायते तथा
 हि—“सणं कुमारो वि तेसिं चित्तसंभूयाणं वंदणत्थं संतेउरो गओ, तमुजाणे, वंदिआ, ते मच्चिवद्दूमाणपुब्बं, अंतउरसहिएणं ॥
 तओ इत्थीरयणसुणंदाए पाएमु पडंतीए साइसयं अलयफासमणुहवंतेणं, काउमारद्धं नियाणं संभूयेण चि ॥ अलका हि
 चूर्णकुन्तलाः ते च भालान्ते भवन्ति ॥ तेषां च स्पर्शः तदैव भवति ॥ यदि वन्द्यपादप्रत्यासन्नं वन्दकक्षिरो भवति, तच्च तथा
 पञ्चाङ्गप्रणिपातेन वन्दमानाया एव घटते, न तु ऊर्ध्वस्थिताया इति ॥ तथा महानिशीयेऽपि एवमेव, यथा—

“तओ भणियं सुज्जसिरीए जहा मज्झं सामिणी एणसिं मुणीणं महंगा भक्खत्तापाणाणं पत्तभरणं ।
 करिय, तओ हइतुट्टमाणसा उत्तमंगेण चलणगे पणमयंती, ता माए अत्र एणसिं दंसणेणं सामंभरियत्ति”

तथाऽन्यथापि आगमे भणितं यथा—ममणं मगवं महावीरं तिरसुतो आपाहिणं, पपाहिणं कर्ति वंदति नमसंति
स्तुवंति प्रयमन्तीत्यर्थः ॥ कोऽपि गवं पुरओ कटु उद्धट्टियाओ चेर ॥ कोऽर्थः ॥ ऊर्ध्वकोयेन ॥ सपरिवाराओ अभिमु-
द्वाओ विजयणं पंजलिं उडाओ पसुवातंसि चि ॥ अत्र ऊर्ध्वानां स्त्रीणां पर्णुपास्तिमात्रमेव भणितं, यदि चैता ऊर्ध्वस्या एव
अवन्दिष्यन्त तदा पर्णुपासनवत् चन्दननयस्करणे अपि उद्धट्टियाओ चेर इत्यादि पदपद्धतेः पुरस्तादेव न्यवेशयित्वेतां, न चैवं
तस्माद् ऊर्ध्वस्थस्त्रीरन्दनम् अपुक्तमेव प्रतिपाति, विधिवादाभावे परितानुवादस्यैव प्रामाणिकत्वात् ॥ किं च आचार्यपरम्परा-
गतस्य स्त्रीणां पञ्चान्नप्रथिपतेन साधुरन्दनस्य निषेधनं सिष्यात्वेहेतुः ॥ यदुक्तम्—आथरियपररणे आगयं ओ उच्छेयबुद्धीए
को वय इच्छेयवाई जमालिनातं स नासिदि इति ॥ तथा आयुष्मन् ? प्रथमधर्माश्रमणदानानन्तरं सुखरात्रिकादि प्रष्टव्यम् ॥ यतः
साधूनां वन्दनम् उच्छेयमथमजपन्यमेदात् त्रिधा भवति ॥ तत्राद्यं द्वादशार्चरूपं, द्वितीयं छोमावन्दनं, तृतीयम् आलोके
स्मृतां वा शिरो नमनमात्रं, शिरसि हस्तयोजनमात्रं वा ॥ तत्र द्वादशार्चने प्रथमवेलायाम् अत्यक्तान्तां यदुद्यमेन भवतां रात्रि-
र्व्यतिक्रान्ता इत्यादि प्रष्टव्यम् ॥ अठःच्छेओभावन्दनकेऽपि प्रथमवेलायामेव सुखरात्रिकादि प्रष्टव्यम्, समानयोर्गद्येयत्वात् ॥
छोकेंऽपि च नीतिनिपुणाः पूज्यपादानां मिलिताः सन्तः प्रथमं प्रणयन्ति, पश्चाद् भद्राः स्या इत्यादि सुखवाचां पृच्छन्ति ॥ गन्तु-
कामास्तु निरोधो भवतीति सुराणाः, पुनः प्रणम्य भवन्तीत्येवम् अत्रापि श्रेयं ॥ यदुक्तम्—“आवश्यके “जह-दूओ रायाणं,
इत्यादि तथा उपन्यभेदेऽपि मार्गे गच्छताम् गुरुस्पर्णां मिलितः शिरो नमयति, कं गुपं यत्रथ इति चे” पृच्छति, लब्धोत्तरः

सन् पादोऽवधार्यताम् इति बुवाणः पुनः शिरो नमयित्वा व्रजति, इति लोकलोकोत्तरस्थितिश्रवणे संशयो नश्यतीति ॥ तथा
 सौम्य ? यद्यपि, हवइ, होइ, इत्येतयोः पाठयोरर्थः पाठयोरर्थः विशेषः 'होइ मंगलं' इति च पाठे श्लोको न अधिकाऽधरो
 भवति, तथापि 'हवइ मंगलं', इत्येवं पठनीयं, महानिशीथाद्यनेकागमेषु अथैव पाठस्य प्रतिपादितत्वात् ॥ नमस्कारपटलनम-
 स्कारपञ्जिकादिग्रन्थेषु चेत्तमेव श्रेयोहेतुत्वेन समाधत्तत्वात् ॥ बहुश्रुतेरादृतत्वात् ॥ तथा च प्रयोगः होइ मंगलमिति पाठो
 मिथ्या, विसंवादवत्त्वाद् इति असिद्धं, ? चेत् सत्यं, किन्तु अयं, नमस्कारनिर्युक्तिपाठो न नमस्कारपाठनियामको व्यभिचा-
 दस्तद् भावाद् विसंवादवत्त्वात् इति असिद्धं, ? चेत् सत्यं, किन्तु अयं, नमस्कारनिर्युक्तिपाठो न युक्तः छन्दोभङ्गहेतुत्वात् छन्दो
 रात्, तथाहि तत्रैव 'वीयं हवइ मंगलं' इत्युक्तम् ॥ ननु 'पठमं हवइ मंगलं', इति पाठो न युक्तः छन्दोभङ्गहेतुत्वात् छन्दो
 ह्यत्र श्लोकः, स च अष्टाक्षरप्रमाणपाद एव भवति नान्यथा, अयं च नवाऽक्षरपादः ? इति चेद् सत्यं ॥ किन्तु अपि श्लोकेषु
 बहुशो नवाक्षरस्यापि पादस्य दर्शनात्, तथाहि दशवैकालिके 'भमरो आवियइ रसं' तथा 'न य कोइ इवहम्मइ' तथा 'छत्तस्स
 य धारणट्ठाए' इत्यादि ॥ अयमपि चूलिकारूप आर्ष एव गणधरप्रणीतत्वादिति, न कश्चिद् विरोधः ॥ किं 'इअ अट्ठागट्ठि अ-
 क्खरपरिमाणो होइ नवकारो' इत्यादि पूर्वश्रुतधरवचनानुयायित्वात् हवइ मंगलं इत्ययमेव पाठः, सताम् उपादेय इति
 स्थितम् ॥ अन्येषां च केषांचित् सन्देहानामुत्तराणि यथाऽवसरं लिखिष्यन्ते, केषांचित् स्थानान्तरतो बोद्धव्यानि ॥ इत्थं युग-
 प्रधानागमश्रीभद्रबाहुल्यामिप्रमुखवाक्यानां दर्शनेन श्रवणेन च क्षीणेण संदेहेषु क्षणादेव तत्त्वप्रतिपत्तिलपं सम्यगन्तम् उल्ल-

मति ॥ तच्च अतीवदुर्लभं महोपकारी च यदुक्तम् ॥ १ ॥ मिच्छन्तमहामोहं चकार मूढाणं इत्य जीवाणं ॥ पुत्रेहिं कदपि जायइ
दुष्टदो सम्मत्तपरिणामो ॥ १ ॥ अतो मृदुचमिचं पि फासियं वेहिं दुज्ज संमत्तं ॥ तेसि अवहपुग्गलपरिघटो होइ संसारो
॥ २ ॥ सुलहो विमाणवासो एगच्छचा य मेयणी सुलहा ॥ एकं पुण जिणमणियं सम्मत्तं दुल्लहं लोए ॥ ३ ॥ सम्म-
त्तम्मि उयलद्धे टरयाइं नरपत्तिरियदरहं दिव्याणि मणुसस्सि य दुवल्लसुहाइं सहीणाइंत्ति” एवं च महान् गुण इत्यर्थः ॥
आह—यथेवम् अद्युमयिपाकः संशयस्तर्हि येन यथाश्रितम् अनुष्ठानं स तथा करोतु तत्तदुज्झा, किं परकीयक्रियाकलाप-
चर्षया तस्याः संशयहेतुत्वात्, संशयस्य च मिथ्यात्वजनकत्वेन परिणतिविरसत्वात् ॥ यदि वा भवतु कथञ्चिद् असौ परिणा-
मरमणीयः, तथापि जिनगृहकारापणादिविषय एव एष युक्तो न पढावश्यकादिविषयः, जिनगृहकारापणादिद्रव्यस्यस्य पद-
जीवनिक्कायविराधनात्मकत्वेन सूत्रसूत्रितविध्वाराधनाम् अन्तरेण संसारं प्रत्यपि हेतुत्वात्, पढावश्यकं तु सावयव्यापारपरिहा-
रारम्भकत्वेन संयमक्रिया एवेति ॥ विशिष्टनिर्नराकारणम् एव तत् ॥ यदुक्तम्—“सामारणं भंते जीवे किं जणइ, गोयमा ?
सामारणं सायअजोगविइं जणइ ॥ चउवीसत्थएणं भंते जीवे किं जणइ, गोयमा ? चउवीसत्थएणं दंसणविसोहि जणइ ॥ २ ॥
वंदणएणं भंते जीवे किं जणइ, गोयमा ? वंदणएणं नियागोयं कम्मं खवेइ ॥ उचागोयं कम्मं निवद्धइ ॥ सोहग्गं च णं अप्पडि-
हयं आणाफलं निवत्तेइ दादिजमावं च जणइ, पडिकमणेणं भंते जीवे किं जणइ, गोयमा ? पडिकमणेणं वयछिदाइं पिहेइ, पिडिय
वयछिंइ पुण जीवे निरुद्धामेवे असगलचरित्ते अट्टसु पचयणमापासु उवउत्ते अप्पमत्ते सुपणिहिं दिए चिइरइ ॥ ४ ॥ काउ-

समेणं भंते जीवे किं जणइ, गोयमा ? काउसमेणं तीयपडुपन्नं पायच्छित्तं त्रिसोधति, विमुद्ध पायच्छित्तं जीवे निव्वुयहियएओ-
हरियभएव्व भारवहे पसत्थज्झाणोचगए सुहं सुहेणं विहरइ ॥ ५ ॥ पच्चक्खाणेणं भंते जीवे किंजणइ गोयमा, पच्चक्खाणेणं
आसवनिरोहं जणइ ॥ पच्चक्खाणेणं इच्छानिरोहं जणइ, इच्छानिरोहं गए जीवे सब्बदब्बेसु विणीयतण्हे सीयलभूर विहरइ,
पच्चक्खाणेण आसवदाराइं निरुंभइ त्ति” किं च मोक्षो ज्ञानक्रियाभ्यामेव भवति, नान्यतः ॥ आवश्यकं तु सदनुष्ठानत्वेन
ज्ञानक्रियामयमेव, यदुक्तम्—विशेषावश्यकं—‘नाणकिरियाहिं सुक्खो तम्मयमावस्सयं ? इत्यादि ॥ इत्योक्त्यन्वाह—
प्रसिद्धे आवश्यकं संशयः कतुम् अनुचितमेव, सम्यग्दृष्टीनां सम्यक्त्वातिचारत्वाद्, इत्याशयं संशयकारकान् उपशोक्यन्वाह—
“तो ते भव्वा जेसिं होइ सडावस्सए वि इइवुद्धी । कइ सिद्धंते बुत्तं भवसिचट्टहसुहकरं गयं ॥ २१ ॥
व्याख्या—अयम् आम्नायः धर्मचर्चा धर्मविचार एव, तस्यां च क्रियमाणायां यदि कस्यापि संशय उत्पद्यते ॥ उत्पद्यतां नाम,
तस्य तत्त्वजिज्ञासोत्पादनद्वारेण परीक्षाज्ञत्वात्, अकृतायां च परीक्षायां कदाचित् कनिद् अनुष्ठानमपि अनुष्ठीयेत, तच्च तत्त्वबुद्ध्यापि
अनुष्ठीयमानं केवलम् अनर्थायैव जायते, न हि विषम् अमृतबुद्ध्या भक्षितमपि अनर्थाय न जायते, ततो विचित्रम् अत्राभिप्रायः
चर्चाजनितसंशयातिरेकात् तत्त्वनिर्णयार्थपरीक्षायां प्रवर्तन्ते धर्मोर्धिनः ॥ परीक्षमाणाथ सुगुरुन् अनुमृत्स्व यदागमिकत्वेन
सम्यग् अवबुध्यन्ते, तच्च तत्त्वमिति प्रतिपद्यन्ते, ततश्च तत्त्वमतिपचिहेतुतया संशयः सम्यक्त्वाजम्, इति परिपाकसुन्दर एव असौ ॥
तथा आवश्यकमपि द्विधा भवति, द्रव्यावश्यकं भावावश्यकं च तत्राद्यं भावशून्यं विधिविकलम् अनवस्थितिरूपं लोकारञ्जनादिनिमित्त-

त्तकं ॥ द्वितीयं तु एतद् विपरीतं यदुक्तम्-अनुयोगद्वारे “आवस्सयं दुबिहं दब्बओ भावओ ष तत्थ दब्बओ जं संजुचाजुपीए
 अनुवउत्तो करेइ, एय दब्बावस्सयं, भावावस्सयं पुण जं सप्पओ वा सप्पणी वा सावगो वा साविगा वा तच्चित्ते तम्मणे तद्धेतु
 तदज्झवस्सिए तन्निव्वज्झवप्पणे तददोवउत्तए तदप्पियकरणे तन्भावणमाविए एगममणे जिणवयणधम्मपुण्येरेतुत्वात्, भावावश्यकं तु
 कालं आवस्सयं करिति, तं भावावस्सयं ति ॥ द्रव्यावश्यकं मवेहेतुः, द्रव्यधर्मत्वेन पापानुबन्धिपुण्येरेतुत्वात्, भावावश्यकं तु
 मोक्षहेतुः, भावधर्मत्वेन विशिष्टनिर्जराकारणत्वात् ॥ ततोऽपि अनेकरूपता सद्भावात् संशयोऽत्यन्तम् वचितमेव, यस्मात् ॥
 ‘ने’ तस्मात्, ते धार्मिकाः भव्याः विवेकप्रियत्वात् कल्याणपानं भविष्यन्ति ॥ येषां भवति-उत्पद्यते, पडावश्यकंऽपि सामाग्य-
 केचतुर्विंशतिसर्ववन्दनप्रतिक्रमणं कायोत्सर्गप्रत्याख्यानरूपभावस्तत्वेऽपि, न केवलं जिनगृहकारापणादिद्रव्यस्तत्वे इत्यपेक्षार्थः ॥
 इति वक्ष्यमाणस्वरूपा बुद्धिः सांश्रयिकी मतिः, सैव प्रकाशयते, कथं केन प्रक्षरेण, कस्य पुत्रया, सिद्धान्ते आगमे, उक्तं-म-
 पितम्, उक्तस्थाने ‘विपणोक्तवर्मनो’ ‘पुत्रगृह’ इत्यनेन बुद्धादेयः, भवः संसारः शिवं परमपदं, तयोपेयाक्रमे इत्युत्तरे
 ते करोति इत्येवं शीलं भगवद्विबद्धः समुत्कर्षः ॥ भवदुःखकर्षं शिवसुखकारम् इत्यर्थः ॥ एतद् पडावश्यकम् इदं हि मूलाऽनुष्ठानं
 ततो यथा क्रियमाणम् इदं मोक्षहेतुर्भवति ॥ तथा यदि सम्यग् ध्यायते, तदा तथैव क्रियते नान्यथा, संसारदुःखस्य अनभि-
 लषणीयत्वात्, प्रवृत्तिमार्गेणाऽपि साध्यत्वाच्च इत्यभिप्रायः, तेषामिति भावः ॥ आवश्यकं भावस्तत्रैव उपलब्धं ततो भावस्त-
 वविपया वक्ष्यमाणाः संश्रयाः सर्वेऽपि तत्रैवा एवेति व्यवस्थापितम् इत्यर्थः ॥ २१ ॥

अथ श्रावकान्तरपरिगृहीतपरिग्रहपरिमाणम् उपलभ्य कश्चिद् असंभाव्यसाधुदर्शनदेशवासितया तदेव प्रत्तिपक्षम् इच्छति,

अथ श्रावकान्तरपरिगृहीतपरिग्रहपरिमाणम् उपलभ्य कश्चिद् असंभाव्यसाधुदर्शनदेशवासितया तदेव प्रत्तिपक्षम् इच्छति,

ततस्तस्य तद् गृहीतुं कल्पते न वा इत्याकारं संदेहम् आह—
एसो किर संदेहो, जायइ केसिं पि इत्थ भव्वाणं ॥ परिगृहपरिमाणं सावगेण एगेण जं गहिंयं ॥ २२ ॥

तं अन्नो वि ङ्ग भव्वो धित्थणं पालए पयत्तेणं ॥ जइ ता जुत्तं किमजुत्तमित्थ तत्थुत्तरं एयं ॥ २३ ॥
व्याख्या—एष वक्ष्यमाणः, किलेति सत्ये, संदेहः जायते उत्पद्यते, केयमपि, गुरुविरहितदेशवासिनां, नतु अन्येषाम् ॥
अत्र प्रवचने, भव्यानां विमर्षकत्वाद् विवेकिनां, तमेव दर्शयति—परिग्रहो धनधान्यादिना नव विधः ॥ तस्य परिमाणं, नियति-
करणं, परिग्रहपरिमाणम्, उपलक्षणत्वाद् द्वादशव्रताभिग्रहणं, श्रावकेण, एकेन केनापि, यद् अनिर्दिष्टनामकं गृहीतं, गुरुपाथ्ये
श्रावकधर्मारोपणविधिना प्रतिपन्नं, तद् अन्योऽपि अपरोऽपि, दुः पूरणे, भव्यो धर्मार्थो, गृहीत्वा, स्वसाक्षीकम् अद्वीकृत्य, पाल-
यति, रक्षति, प्रयत्नेन आदरेण, यदीति अपवादलक्षणं, पश्चान्तरम्, आह—गुरुसाक्षिकगृहीतपरिग्रहपरिमाणपालनपक्षः तावत्
औत्सर्गिक एव ॥ यदि तद् उक्तयुक्त्या पालयति, तदा युक्तं विहितं, किम् अयुक्तम् अनिहितम्, अत्र जिनधर्मे ॥ अयोत्तर-
दानप्रस्तावनम् आह—‘तत्थुत्तरं एयं, इति ॥ तत्र संदेहे उत्तरं प्रतिवचनम्, एतद् वक्ष्यमाणमिति ॥ २३ ॥ तदेवाह—
“भवभीरू संविग्गो सुगुरुणं दंसणम्मि असमत्थो ॥ ता तं पचञ्जिज्जं पालइ आराहगो सो वि” ॥ २४ ॥
व्याख्या—भवभीरूः संसारोद्विग्नः, संविशो मोक्षाभिलाषी, सुगुरुणां सुविहिताचार्याणां, दर्शने ज्वलोकने, उत्सर्गो, मार्ग-

वैगम्यादिकारणेन अशुक्तो, यदि भवतीति शेषः 'ता' तदा तादृग् वेलायां, तत् परिग्रहपरिमाणं, प्रतिपद्य, आत्मसाधिकम् अङ्गीकृत्य, पालयति, उक्तमर्षादया निर्वाहयति, आराधको भगवदात्रार्ची, यदुक्तम्—“अचंति याव वाएण किं पि कत्थइ लं पियं गीयन्थो ॥ तारिमपत्त कारणं त कंरइ वत्ति” मोऽपि न केवलं गुरुसाधिकगृहोत्पत्तिग्रहपरिमाणपालक आराधक इत्य-
पेक्षार्थः ॥ २४ ॥ अथ अतिग्रसद्गन्निवारणार्थम् आह—

“जइ तं गीयन्थेहिं सुगुस्सहिं दिट्ठमत्थि सत्थोत्तं ॥ ता तं परो वि निणहउ तागहणं नसह्वा जुत्तं ॥ २५ ॥
व्याख्या—परीक्षति, पक्षान्तरं, तत् परिग्रहपरिमाणं गीतार्थः—सुगुहमिः—तुच्छप्ररूपकैः ग्रहम् अवलोकितम् अस्ति, भवति शास्त्रोक्तं च, यः समुच्चयार्थोऽनुक्तोऽपि दृश्यः, शास्त्रे आबन्धननिपुण्युपासकदशादौ, उक्तं भवितुं, शास्त्रोक्तम् उक्तम् यत्र तत् शास्त्रोक्तम्, एतस्य उक्तशब्दस्य लोपे मध्यमपदलोपी समासः ॥ शास्त्रसंवादी इत्यर्थः ॥ अत्र गुरुदृष्टं शास्त्रोक्तम् चेति पदद्वयेन, चतुर्भङ्गी मृचिता, यथा गुरुदृष्टं शास्त्रोक्तं चेति एको भङ्गः ॥ १ ॥ गुरुदृष्टं न शास्त्रोक्तम् इति द्वितीयः ॥ २ ॥ न गुरुदृष्टं, शास्त्रोक्तम् इति तृतीयः ॥ ३ ॥ गुरुदृष्टं न शास्त्रोक्तम् इति चतुर्थः ॥ ४ ॥ तथा प्रथमभङ्ग एव शेषान् तृतीयस्तु गुरभिः—रहस्यत्वात् नियेतुम् अन्तरयः एव, शेषी अनिष्टफलाग्निवि, प्रथमे एव भङ्गके यदि परिग्रहपरिमाणं भवति ॥ ता तदा-
परोऽपि पूर्वप्रतिपत्त्याद् अन्योऽपि, गृहातु प्रपद्यतां, न कश्चिदोपः, तस्य परिग्रहपरिमाणस्य ग्रहणं व्योकरणं न, नैव अन्यथा द्विती-
यादिभङ्गरूपेण प्रकरणं युक्तं न्याय्यम्, अविधेयस्यापि कारणसंभवेन तद्वहणस्य सदोषत्वादिति भावः ॥ २५ ॥ अथ केचित्

आहुः—आविकाग्रतिलेखितस्थापनाचार्यस्याग्रे आविका एव वन्दनाद्यनुष्ठानं कुर्वन्ति, न आवकाः, आविका हि स्त्री स्त्रीणां चतुर्थपात्रत्वेन लौकिकेऽपि विशिष्टे कार्ये न प्राधान्यं, किं पुनर्लौकीचरे ॥ यदुक्तम्—धम्मो पुरिसप्पभवो पुरिसवरदेसिओ तत्रापि प्राधान्यं, तत्रापि पुरिसजिह्वो ॥ लोए वि पहु पुरिसो किं पुण लोगुत्तमे धम्मे” ॥ १ ॥ यत्रापि च प्रक्षणादिकार्ये स्त्रीणां प्राधान्यं, तत्रापि बहुम-
 पुरपहेतुकमेव, तत् न सहजं, विधवानां तत्र अनधिकारात् तथा च किं स्त्रीकृता प्रतिलेखना नमस्कारावलीवत् आद्वैः बहुम-
 न्यते उत द्विचत्वारिंशद् दोषविशुद्धार्थिकालाभवन्निति, संशयवान् पृच्छति ॥

“ठवणायरिए पडिलेहियम्मि इह साविगाइ वंदणयं ॥ किं सावगस्स कप्पइ सामाइय-माइकरणं च ॥ २६ ॥
 “ठवणायरिए पडिलेहियम्मि इह साविगाइ वंदणयं, प्रतिलेखिते प्रत्युपेक्षिते, इह जिनशासने, आविकया आद्विकया वन्द-
 व्याख्या—स्थापनाचार्ये अक्षकपदककाष्टदण्डादिरूपे, प्रतिलेखिते प्रत्युपेक्षिते, इह जिनशासने, आविकया आद्विकया वन्द-
 नकं द्वादशावर्त्तरूपं, किंशब्दः प्रश्ने आवकस्य कल्पते—संगच्छते, दातुम् इति शेषः ॥ वन्दनकशब्देन अत्र वन्दनकमात्रविषय-
 एव संशय उक्तः ॥ इति मुग्धबुद्धिरूपलक्षणानभिज्ञो, मा ज्ञासीद् इति, तद् अमनिरासार्थं वन्दनकशब्दोपलक्षितम् अपि साक्षा-
 देव सामायिकादि आहु—‘सामाइयमाइति’ सामायिकं समभावलक्षणं यदुक्तम् “जो समो सव्वभूएसु तसेसु थावरेसु य ॥
 तस्स सामाइयं होइ इइ केवलिभासियं” तद् आदिर्यस्य तत् सामायिकादि तस्य करणम् अनुष्ठानं सामायिकादि करणं, मका-
 रोऽलाक्षणिकः, आदिशब्दात् पोपधचैत्यवन्दनप्रतिक्रमणकार्योत्सर्गप्रत्याख्यानानां ग्रहणम्, सामायिकादि अपि कर्तुं कल्पते
 इत्यर्थः, चः समुच्चये, इत्थं स्थापनाचार्यविषयायां पृच्छायां प्रतिपादितायां कश्चिदाह—अनुपपन्ना इयं पृच्छा, असिद्धधर्मिक-

त्वात्, काकदन्तपरीक्षावत्, न च अयम् असिद्धो हेतुः, गृहमेधिनाम् अनुष्ठानालम्बनरेन स्थापनाचार्यस्य धर्मिणोऽभावात्,
 अभावाच्च सिद्धान्तसिन्धोः शानन्दकामदेवाद्यनेकमविरोक्तप्रमाणोपासकत्वकन्यतामध्येऽन्यत्र वा कापि स्थापनाचार्यगोचरस्य
 विधिवादस्य चरितानुवादस्य च अनुपलभ्यमानत्वाद्, अनुमीयते ॥ न च अनागमिकं मोक्षाधिभिः—रात्रियते, तस्माद् यदा
 गुरुवः प्रत्यागन्ता भवन्ति ॥ तदा नत्पादमूलं मर्मम् अनुष्ठानं क्रियते, गुरुमाधिकस्य तस्य बहुतमरुलन्वात् ॥ तदभावे तु स्वसा-
 थिकमर, प्रत्याग्नान्तरात्, प्रत्याख्यानं हि गुरोरभावे स्वसाथिकम् अपि क्रियते, तद्यदि सामायिकाद्यपि तथैव क्रियते तदा
 को दोषः, ॥ न हि सामायिकादि आवश्यक प्रत्याख्यानं तु नेति ॥ अथवा सामायिकादि परमं मोक्षाङ्गं, प्रत्याख्यानं तु न ॥
 यदि वा सामायिकादिमूत्र गणधरप्रणीत प्रत्यारयानं तु न ॥ तस्मात् प्रत्याख्यानात् अविरोधाद् निरालम्बनेऽपि क्रियमाणे सामा-
 यिकरूढौ दोषाभाव एवति ॥ किम् अन्तर्गङ्गनास्थापनाचार्येणेति ? अत्रोच्यते असिद्धमर्मिकत्वाद् इति हेतुरसिद्धः ॥ धर्मो हि
 अत्र स्थापनाचार्यो भवता विनश्चितः, स च किं सर्वथैव असिद्धः ॥ अयं साधूनां, किं वा श्रामकाणां ॥ न आद्यः आचार्येनिधे-
 पकाले तस्यापि आनुस्यूके “नामं टवणा दविण भागे य चठध्विहो य आयरिओ” इत्यादिना स्थापितत्वात् दण्डकस्य स्थापना-
 र्थार्यत्वेन तत्र तत्र श्रूयमाणत्वात् च ॥ किं च लौकिका अपि गुरुपाशेभ्यो निजगुरुपादुका आराधयन्ति, तस्माद् अस्त्येव,
 नापि द्वितीयः, पूर्वमुदर्सिप्ति—राष्ट्रतरात्, तथा च आरम्यके “मरुवच्छम्मि य विजए नदपिडए वामव्रासनागधरे टवणा
 आयरियस्स सामायारी पठंनणया” इति गाथायां मरुवच्छे इको आयरिओ तेण विजओ नाम सीसो उओणि पट्टविओ कजेण

सो अंतरा वासावासेण रुद्धो नडपिडए गामे वासावासं नागधरे ठिओ, तस्स ठवणा आयरिथस्स"इत्यादि तच्चणौ चेति, तथा
 च विजयसाधुदृष्टान्तेन आधुनिकमुनिभि—रपि गुरुविरहे स्थापनाचार्यसाक्षिक एव आवश्यकतादि सामाचारीप्रयोगः कार्यः,
 इति व्यवस्थापितं-॥ चरितानुवादस्यापि आगमकत्वेन व्यवस्थापकत्वात् ॥ नापि तृतीयः सिंहश्रावकेण स्थापनाचार्यसाक्षिकस्यैव
 पोषधस्य गृहीतत्वात्, तथा हि विवाहचूलिकायाम् "दियवुडि कुसुमसेहर सुव्वइ दव्वाहिगारमज्झमि ठवणायरियं
 ठविडं पोसहसालाइ पुण सीहो । १। उम्मुक्कभूसणो सो इरियाइपुरस्सरं च मुहपुत्तिं । पडिलेहिय तो पच्छा
 चउन्विहं पोसहं कुणइ चि" ननु—विवाहचूलिका सांप्रतं न वर्त्तते, तत्कथं ज्ञायते गाथाद्वयमपि एतत् तन्मध्यवर्त्तीति ?
 उच्यते संप्रदायात्, किं व्यवच्छिन्नेषु अपि पूर्वेषु तद्गता एता गाथा इति संप्रदायाद् अधुनापि न ज्ञायते " ननु ज्ञायते एव
 तासां संप्रदायस्य आसुरूपप्रवर्त्तितत्वात्, अयं च आक्षेपः प्रवर्त्तितऽनास्ति—वेति सम्यग् निर्णेतुं न शक्यते ? नैवं, अस्यापि आक्षे-
 रेव प्रवर्त्तितत्वात्, कथमिदं निधीयते ? इति चेद् उच्यते संवादकप्रमाणान्तरदर्शनात् तथाहि आवश्यकद्वयौ, सामायिकस्थभन्ते
 पदचालनाऽवसरे, भाष्यकारसंवाददर्शनपूर्वकं, श्रीमलयगिरिणा उत्सर्गतो गुरुसन्निधौ एव आवश्यकं विधेयं, गुर्वभावे तु
 स्थापनाचार्याग्रे एव, न तु प्रकारान्तरेण इत्युक्तं, यथा, अथ सामायिकस्यादौ एव गुरो—रामत्रणवचनं किमर्थम् ? उच्यते गुरु-
 कुलवासोपसंग्रहार्थं ? यथा सर्वदा एव हि शिष्यो गुणार्थी सन् गुरुकुलवासी भवेत्, गुरुकुलवासे च वसतां प्रतिक्षणं ज्ञाना-
 दिगुणोत्सर्पणात् ॥ उक्तं—च भाष्यकृता ॥ १ ॥ आमंतेइ करेमि भंते सामाइयंति सीसो यं, आहामंतणवयणं गुरुणो किं कार-

णमिमंति भण्णइ गुरुदुलवासोवसंगदत्तं, जहा गुणत्थीद निधं गुरुदुलगासी हविअ तीसो जओऽभिद्वियं नाणसा होइ
 मागी थिरयरओ दंसणे चरिते य, भस्सा आव कहाण् गुरुदुलवासं न मुञ्चंति” ॥ १ ॥ अन्यच्च सामादिरुसादी गुर्वाभषणम्
 अभिदधान एवं ज्ञापयति, सर्वकाल गुरुरादमूले प्रतिक्रमणं कार्यं, वसत्यन्तरेऽपि पृथक् कारणवद्यतः संयस्तुकावो गुरुपादमूले
 प्रतिक्रान्त्वा वसति ॥ तथा च कल्पाध्ययनोक्ता एवं सामाचारी ॥ यदि लक्ष्मी वसतिस्ततोऽन्यत्र कतिपये साधयः संयस्तुकामा
 आनार्यसमीपे प्रतिग्रम्य प्रादोषिककालग्रहणोत्तरकालं मूत्रपीक्यी अर्थपीक्यी च कृत्वा, अन्यस्यां वसती भच्छन्ति ॥ अथ अन्तरा
 ध्यापदादिसर्वं, ततोऽर्धपोरपीं ज्ञापयन्ति, ततः मूत्रपीक्यीमपि ॥ तथा नरम कायोत्सर्गं द्वितीयम् आद्यं यान्त् निष्ठति अपि
 सहस्ररश्मी तत्र यान्तीति ॥ तथा गतदपि ज्ञापयति, यतिना सर्वाण्यपि कार्याणि गुरुना पृच्छयैव कर्षेय्यानि, नान्यथा, सामा-
 यिकप्रतिपत्तेरपि गुर्वाभषणपूर्वकत्वात् उक्तं च “आयरसयं पि नियं गुरुपायमूलम्मि देसियं होइ ॥ वीसं पि छु संय-
 मतो कारणओ जह भित्तज्जाण्” त्वं यिण मव्यावस्सयाहं आपुच्छिऊण कज्जाहं ॥ जाणा यिण मामंतणयर-
 णओ जेण सव्वेसिं ॥ सामादयमादिमयं ॥ भदंत सरो य तदादीये तेणानुवत्ताह तओ करेमि भंतेसि मव्वेसु
 अथ किमिति गुरुन् आपृच्छयैव सर्वाणि कार्याणि कर्षेय्यानीति ? चेद् उच्यते इह परमार्थतः कृत्यम् अकृत्यं वा गुरवो जा-
 नते, विनयप्रतिपत्तिश्च शिष्येण, एवं कृत्वा भवति, भगवदाज्ञा च आराधिता स्यात्, तथाहि भगवताम् इयम् आज्ञा, उच्छा-
 सादि प्रमुच्य श्रेयं गुर्वनापृच्छया न किमपि कल्पते कर्तुमिति ॥ उक्तं च—

“किञ्चाकिञ्चं गुरवो विदंति विणयपडिवत्तिहेउं च ॥ उस्सासादि पञ्चतुं तदणापुच्छाह पडिसिद्ध”
 अथ यत्र गुरुर्न भवति, तत्र कथं कर्त्तव्यमिति चेद् प्रतिसमाहितम् अत्र भाष्यकारेण “गुरुविरहम्मि य ठव-
 णा गुरुवदेसोवदंसणत्थं च ॥ जिणविरहम्मि य जिणविबं सेवणामंतणं सहलं ॥ रणणोव परुक्खस्स वि जह
 सेवामंतदेवया एव । तह चेव परुक्खस्स वि गुरुणो सेवा विणयहेउं ति” एवं च यथा अहति परोक्षे अहद् विम्भं,
 राज्ञि परोक्षे राजप्रतिविम्भं, सारस्वतादिमन्त्रदेवतायां परोक्षायां सारस्वत्यादिमूर्त्तिं—राराध्यते, खेष्टसिद्धौ, तदा—राधनामन्त्रादि च
 सर्वं सफलमपि भवति ॥ तथा गुरोरपि परोक्षे विनयप्रतिपत्तिहेउं गुरुस्थापना आराध्या श्रेयोऽर्थिभिर्यथा तदा—मन्त्रणादि
 सर्वमपि सार्थकं स्यात् ॥ यदि पुनः परोक्षे गुरौ स्वसाक्षिकम् अपि आवश्यकम् अकरिष्यत् तदा तथापि अभणिष्यत्, न च
 भणितं तस्माद् ज्ञायते, न स्वसाक्षिकम् आवश्यकं विधानम्, इति सिद्धः स्थापनाचार्यः ॥ ननु—असौ भवतु तेषां, ये गुरुणा
 परिगृहीताः, तेहि गुरुपरतन्त्रत्वात् गुरुणा हि सह प्रतिक्रामन्ति, तदभावे स्थापनाचार्यस्याग्रे एव ॥ गुरुणा च परिगृहीता-
 स्तावत् साधव एव न श्राद्धा असंयतत्वादिति, ते निकटस्था अपि, न गुरुणा सह प्रतिक्रामन्ति किं पुनः दूरस्थाः, ततः किं तेषां
 स्थापनाचार्येणेति चेद् ? तत्किं ये गुरुणा परिगृहीतास्ते एव, सति सामीप्ये गुरुणा सह प्रतिक्रामन्ति ॥ १ ॥ उत ते गुरुणैव
 सह प्रतिक्रामन्ति ॥ २ ॥ अथ गुरुणा सहैव प्रतिक्रामन्ति ॥ ३ ॥ यदि वा गुरुणा सह प्रतिक्रामन्त्येवेति ॥ ४ ॥ चत्वारो विक-
 ल्याः ॥ तत्र न आद्यः गच्छान्तरीयमाधूर्णकसांभोगिकयतिभि—व्यभिचारात्, ते हि अदीक्षितत्वेन—अनुत्थापितत्वेन—अदत्तो-

रेशुममुरेशुधेन — अराचितागमनेन चाप्परिशुद्धीता अपि सांभोगिरूपञ्जालनगुरुणा सह प्रतिक्रामन्त्येव, प्रतिक्रमणसामा-
 चाराः प्रायस्तुल्यन्तान्, नापि द्वितीय सार्थीभिर्व्यभिचारात्, ता हि गुरुणा परिशुद्धीता अपि निरुद्धा अपि न सह
 प्रतिश्रामन्ति. गारा एव सा रूपा रीनाम् अस्थानप्रसङ्गान् ॥ नापि तृतीयः, प्रादोपि कालग्राहिभिर्व्यभिचारात् तेहि प्रादो-
 पिरकालग्रहणाथ प्रायो गुरुभ्य प्रथम प्रतिश्रामन्ति ॥ नापि चतुर्थः, ग्लानप्रतिज्ञापरकैर्व्यभिचारात्, ते हि ग्लानार्थं गुरु-
 भ्यः पूर्वमपि पश्चादपि ग्लानन मह गति प्रतिश्रामन्ति ॥ तस्मात्तु गुरुपरिशुद्धीतस्य सह प्रतिक्रामणे हेतुः ॥ किं तर्हि गुरुदे-
 द्यापेक्षिप्रतिश्रमणनिरन्यथा-तुल्यवन्ति, गुवादेद्यापक्षी प्रतिश्रमणविधिश्च आदानामपि समान एवेति, तेऽपि गुरुणा सह प्रति-
 श्रामन्त्येव, किं च साधूनामस एव ग्रिथिरुक्त इति, यदि आदान आद्रियन्ते तर्हि सकलस्यापि आश्रयकस्य अनादरमसङ्गः ॥
 तदत्रानां बन्दनप्रतिश्रमणकारोत्तमर्गादीनां विधेः साधून् एव उद्दिश्य आपश्यकनिर्युक्तपादौ उक्तत्वात्, तथाहि—

“पदेन महद्वययजुसो भगवत्तममाणपरित्यज्जियमर्द्धभो ॥ संविगगनिज्वरक्षी किञ्च कम्मकरो ह्ययं साह ॥ १ ॥
 जीनो उ परिष्कमभो अगुरुणं पायकम्मजोगाणं ॥ क्षाणपमत्था जोगा, जे ते न पडिक्खे साह ॥ २ ॥
 वउरंगुलमुहपुसी उज्जपट्टुवरदत्तिथरयहरणं ॥ वोमट्टयत्तंदेहो काउस्समगं करिज्जाहि ॥ ३ ॥ इत्यादि एवं च सम्मणेण
 मायणा ए अयसस कागव्वयं हयं जग्गहा ॥ इत्यादिना विशेषः ॥ तद्यदि पूर्वोपरविशेषस्य परिहरणार्थं साध्याश्रितमपि
 बन्दनादिकं धादिसाद्रियने, तर्हि तदिधिरपि मर्वोऽपि आद्रियतां, नहि विधिमन्त्रेण विषेयं विधातुम् उचितम्, अनर्थप्रस-

॥ ननु—एवं स्थापनाचार्यवद् रजोहरणस्यापि आदरप्रसङ्गः, ? साधवो हि आवश्यककवेलायाम् असति गुरौ यथा
 ज्ञात् ॥ ननु—एवं स्थापनाचार्यवद् रजोहरणस्यापि आदरप्रसङ्गः, ? साधवो हि आवश्यककवेलायाम् असति गुरौ यथा
 स्थापनाचार्यं स्थापयन्ति, तथा रजोहरणेन स्वपादौ भुवं च प्रतिलिखन्ति ॥ वन्द्यपादावपि तत्रैव स्थापयन्ति ॥ तद्यदि यतिवद्
 गृहस्थैरपि आवश्यकं विधेयं, तदा रजोहरणस्यापि ग्रहणप्रसङ्गः ? इति चेन्न एकादशप्रतिमाप्रतिपत्तौ एव गृहस्थस्य तत्राधिका-
 रात् ? ननु—अर्वागपि औपग्रहिकरजोहरणं गृहस्थस्य उक्तम् अस्ति, इति तेनासौ स्वपादौ भुवं च प्रतिलिखतु, वन्द्यपादावपि
 तत्रैव स्थापयति ? इति चेद् न पूर्वाचार्यप्रवर्तितसमाचार्यतिक्रमणप्रसङ्गात् ? ननु—पूर्वाचार्यैरेवंविधा सामाचारी किमिति न
 प्रवर्त्तिता ? उच्यते गृहस्थस्य औधिकोपकरणत्वेन मुखवस्त्रिकारजोहरणयो-रभावात्, औधिकं ह्युपकरणं यद्यस्मिन् कार्ये व्यापार्य-
 तथा उक्तं, तत् तत्रैव व्यापार्य नान्यत्र, अन्यथा आज्ञाभङ्गादयो दोषाः ॥ अत एव साधवो मुखवस्त्रिकया ऊर्ध्वकायम् एव प्रति-
 लिखन्ति नाधः कार्यं कदाचिदपि, गृहस्थानां तु मुखवस्त्रिका न औधिकोपकरणं असार्त्तदिवत्वात् किं तर्हि औपग्रहिकमेव, सामा-
 यिकग्रहणादिके कारणे एव उपस्थिते तस्या गृह्यमाणत्वात् परिभुज्यमानत्वाच्च, यदुक्तम् ओहेण जस्स गहणं भोगो पुण कारण ।
 सतो होही ॥ जस्स उ दुगं पि नियमा कारणओ सो उवगहिओत्ति ॥ अत एव ते वृद्धपरम्परागतविधिना तथा एव ऊर्ध्वका-
 यमपि अधःकायमपि भूमिमपि परिमितत्वेन प्रतिलिखन्ति, तस्या एव च मध्यभागे वन्द्यपादावपि स्थापयन्ति ॥ औपग्रहिकस्य
 कार्यनैयत्याभावात् तथाच किं तेषां रजोहरणेन तत्साध्यस्य अन्यथापि सिद्धत्वात् ॥ केवलं यदा ते रात्रिपोषधं गृह्णन्ति, तदा
 उच्चारप्रसूवणादिकार्येण पोषधशालाया वह्निर्निगच्छन्तः प्रविशन्तश्च चक्षुरविषयभूताया आक्रम्य भूमेः प्रचुरत्वेन प्रत्युपेक्षणं

मृगमयिकया कटीमङ्गलानेकदोषसंभानया कर्तुम् अनुत्सहमानास्तदर्थं रजोहरणमपि औपप्रदिक्कम् गृह्णन्ति ॥ अन्यथा निर्धृ-
 णत्वेन जीवनिगधनाप्रसङ्गः ॥ एव च आवश्यकविधौ न गृहस्थानां रजोहरणस्य अपेक्षा, तत्साध्यविधीनां मृगवस्त्रिकयाऽपि
 औपग्रहिकत्वेन पूर्वाचार्यानुमतत्वेन च साध्यमानत्वात्, किं च नागं नियमो यदूर्ध्वकायो मुखानन्तर्केनैव, अयःकायश्च रजो-
 हरणेनैव प्रतिस्त्रियते, कायोऽस्मिन् पारिते गङ्गुलक्षणस्य ऊर्ध्वकायस्य रजोहरणेनापि, अथारुदसूक्ष्मजन्तूत्तारणार्थं कण्डूयना-
 पर्थं च अयःकायस्य मृगानन्तर्केनापि प्रतिस्त्रियमानत्वात् ॥ ओभाचन्दनकोलायां द्रवस्यापि अस्य केवलैर्नैव प्रच्छादिकाश्च-
 लेन धानकेन प्रतिस्त्रिय्यमानत्वाच्च ॥ ततो यथा ओभाचन्दनक्षणे एकैर्नैव प्रच्छादिकाश्चलेन मुखवस्त्रिकाकार्यं रजोहरणकार्यं च
 गृहस्थाः पूर्वंन्ति, तथा यदि एकया मुखवस्त्रिकया कृतिकर्मोऽग्रे द्रवमपि अदः कुर्वन्ति तदा किं दूषणं, नतु—‘एवं’ रजोह-
 रणस्यापि मुखवस्त्रिकाकार्यकरणप्रसङ्गः, अद्ययत्वात् ॥ नहि मुखवस्त्रिकासाध्यं संपातिमजीवरक्षा नासाद्युपग्रन्धादिकं रजोह-
 रणेन कर्तुं शक्यते ॥ यदि पुनर्नियमः स्यात्, तदा ओभाचन्दनके गृहस्थोऽपि मुनियन्मुखवस्त्रिका-रजोहरणाभ्याम् एव कार्यं
 प्रतिस्त्रियेत् नचैरम् ॥ अयेदम् अल्पछत्सम् इत्यत्र उत्तरीयाश्चलमात्रेणैव कार्यं प्रतिस्त्रियते ? एवं तर्हि मुनिरपि अत्र उत्तरी-
 याश्चलेनैव कार्यं प्रतिस्त्रियेत्, नचैवं तस्माच्च नियमः ॥ यतु आगमे मुखानन्तर्केन पादादिप्रमार्जने साधूनां प्रायश्चित्तम् उक्तम् ॥
 तदतिप्रमङ्गनिवारणार्थम् अन्यथा पूर्वेषुरपप्रदक्षितमर्षोदातिक्रमणेन अनन्तसंसारिणस्ते स्युरिति ॥ स्थापनाचार्यस्य तु अवश्यं
 भावेन अपेक्षा, तदभावे हि गुर्वोदेयापेक्षान्तरमयकविधयो-निरालम्बनत्वेन आकाशप्रहरा इव सर्वेऽपि निरर्थकाः स्युः, साधक-

तमान्तराभावात् ॥ न च रजोहरणस्थापनाचार्ययोः कश्चित् प्रतिबन्धोऽस्ति, येन एकस्मिन् गृह्यमाणेऽन्यस्यापि ग्रहणप्रसङ्गः ॥
 अथ च एकस्मिन् त्यज्यमाने परस्यापि त्यजनप्रसङ्ग इति ॥ एतेन यत् केचिद् द्रुवते, प्रतिक्रामन्तो गृहस्थाः पादप्रतिलेखनादि
 विधिसाधनार्थं चिलवलयं गृह्णन्तीति, तद् अनागमिकं वेदितव्यं, तत्साधकस्य विधिवादस्य चरितानुवादस्य च अभावात् ॥
 युक्तिवादस्य च निषिद्धत्वात् ॥ किञ्च सामर्थिकाद्यनुष्ठानार्थं यदि श्राद्धो रजोहरणम् अग्रहीष्यत्, तदा नेदं साधूनां लिङ्गम् अभ-
 विष्यत्, साधारणत्वात्, लिङ्गं चेदम् इष्यते, तस्मान्न गृह्णन्ति ॥ स्थापनाचार्यस्तु न कस्यापि लिङ्गमिति, सर्वसाधारण एव ॥
 ननु—यदि लिङ्गत्वाद् रजोहरणग्रहणं श्राद्धस्य न युक्तं, तर्हि मुखपोत्तिकाया अपि ग्रहणं न युक्तं तुल्ययोगक्षमत्वात् ? इति चेत्
 न, केवलाया मुखवस्त्रिकाया लिङ्गत्वायोगात्, रजोहरणयुक्ता एव एषा लिङ्गं, यदुक्तं पिण्डनिर्युक्तौ “लिंगे रयहरणमुहपोत्ती-
 ति” रजोहरणं तु केवलमपि लिङ्गं, यदुक्तम् ओघनिर्युक्तौ ‘लिंगद्वा चेव रयहरणमिति’ किन्तु रजोहरणे सति अवश्यतया मुखव-
 स्त्रिका भवतीति ? सापि लिङ्गत्वेन उक्ता, किं नोक्तं, स्वावभासित्वम् अग्रमाणेपि मिथ्याज्ञाने भावादलक्षणमपि अवश्यं भावितया
 प्रमाणलक्षणत्वेन यथा प्रमाणं स्वपरावभासिज्ञानं बाधविचर्जितम् इति ॥ किञ्च स्यादपि एषा केवलाऽपि लिङ्गं यदि, रजोहरणमिव
 साधूनामेव स्यात्, न चैवम् उत्कटनाम्नां मातङ्गभिभूणामपि अस्या भावात्, न च ते साधवो धर्मानधिकारित्वे सति अतिशय-
 ज्ञानिना अदीक्षितत्वात् शासनलाघवकारित्वाच्च ऋषिघातकचत् ॥ अपि च यदि ते साधकः स्युः, तदा लिङ्गत्वेन रजोहरणमपि
 गृह्णीयुः ॥ नच गृह्णन्ति तस्मान्न साधवः ॥ अपि च यदि एकाकिनी अपि मुखपोत्तिका साधोलिङ्गं स्यात्, तदा श्रीधनगिरि-

स्तम्भां राजसभायां वचस्वामिनो त्रनाभिलापोत्पादनार्थम् असाधारणतरेन “गिण्हलहं रयहरणं कम्म रयपमज्जनं धीरोतिवत् ‘गिण्ह-
 लहं मुहपूत्तिं धम्मयरयमाहणं धीरो’ इत्यपि अभिगच्छते” ॥ न च मणितगान् तस्मान् ध्यायते न लिङ्गम्, इति रुधं तुल्ययोगक्ष-
 मत्तम्, तस्मात् अलिङ्गयेन साधारणा मुरगपोत्तिका धर्मोपकरणत्वाद् गृह्णाति एव क्रियारूढे श्राद्धः ॥ तथा च गृहीतायामपि
 अस्या न लिङ्गतः साधर्मिकस्य श्राद्धस्य, दशमप्रतिमाग्रहन यावत्, यदुक्तं “दशमसिद्धाया सावय पयवण साहम्मिमा न लिङ्गेण
 ति” श्राद्धा हि दर्शनेन त्रायारूढश्रमप्रतिमाप्रतिपत्तिभेदेन एकादशधा भवन्ति ॥ तत्र आद्या दश ग्रन्थनत एव साधर्मिकाः, न
 लिङ्गतः, लिङ्गस्य रजोहरणस्य एकादश्यामेव प्रतिमायां प्राचरेण उक्तरात् ॥ यदुक्तम् “तुरमुंडो लेयेण च, रयहरणं उगगहं च
 पेसूण । समणभूओ निहरइ धम्म काण्ण फासंतो लि” यदि पुनर्मुगपोत्तिकाऽपि लिङ्गं स्यात्, तदा तद्ग्रहणमपि अत्रोच्येत,
 लिङ्गतः साधर्मिकत्वं प्रतिहेतुत्वात्, न चोक्तं तस्मान्न लिङ्गं, किं तर्हि रजोहरणस्य महत्त्वारिणी पोषधस्य इव सामायिकं, ततो
 यथा पोषधे गृहीतेऽप्यं गृह्यमाणमपि सामायिकं पोषधमन्तरेणापि गृह्यते, एवं रजोहरणेन सह गृह्यमाणाऽपि मुखपोत्तिका
 रजोहरणम् अन्तरेणापि गृह्यते एव, अतश्चान्तरीयत्वाद् ॥ यदि वा भवतु लिङ्गं तथापि सामायिके गृहीते मति, साहणं मगासाओ
 रयहरणं निसिञ्जं वा मगाइ ॥ अह घरे तो से उगम्महिं अत्थि, तस्स असाइ पुचस्स अंतेणं पडिलेदिता ॥ इत्याद्यावश्यकत्वं
 णिप्रमाण्यादीपग्रहिकं रजोहरणमपि आदस्तावत् गृह्णाति ॥ त्वदि मुगपोत्तिकापि औपग्रहिणी गृह्णाति तदा को दोषः ॥
 नहि रजोहरणं जीयरथाहेतुर्मुखवग्निरा न ॥ अथवा रजोहरणं सुउगमिस्सा न, यदि वा रजोहरणं साधुलिङ्गं सुउ-

वसिष्ठा न, इति ततो यथा साधोलिङ्गेऽपि रजोहरणमुखवसिष्के क्रियासाधनत्वात् गृहस्थः स्वीकरोति, तदा किं वक्तव्यम् अलिङ्गस्य स्थापनाचार्यस्य स्वीकरणे ॥ किं च यदि स्थापनाचार्यो अस्य अविहितः स्यात्, तदा सामायिकस्य सर्वशब्दभणनम् इव ॥ सत्त्वं ति भाणिर्जुनं विरई खलु जस्स सत्त्विया नत्थि, सो सत्त्वविरइवाइ बुक्कइ, देसं च सत्त्वं च" इत्यादाविव दोषं दर्शयित्वा कापि निर्वार्येत ॥ ननु निवारितः, नापि तदग्रेऽनुष्ठानम् अनुतिष्ठतां श्राद्धानां कश्चिद् दोषः, प्रत्युत गुर्वाभत्रणाऽवग्रहयाचनादिपदसफलतालक्षणो गुण एव ॥ अन्यथा ऐर्यापथिक्याम् आदेशमार्गेण, सामायिके भदंतेति गुर्वाभत्रणं २ वन्दनके च क्षमाश्रमणेति गुरुसंबोधनं ॥ ३ ॥ अवग्रहाधःकायसंस्पर्शनानुज्ञा च ॥ ४ ॥ बहुशुभेन रात्रिव्यतिक्रमणादि पृच्छा ॥ ५ ॥ इत्यादि सर्वनिरालम्बनत्वेन असंबद्धमेव स्यात् ॥ तथा च आवश्यककर्तुं रुन्मत्ताद् अविशेषः ॥ अथ दूरस्थमपि गुरुम् अधिकृत्य आवश्यकं क्रियते इति न कश्चिद् दोषः ? इति चेद् न अमितावधिकत्वेन अवग्रहप्रवेशस्य, उच्छेदनकवर्जनस्य च दुर्घटत्वात् ॥ किं च साधवोऽपि एवमेव कुर्वन्तु, किम् एवमपि स्थापनाचार्येण ॥ नहि एते श्राद्धेभ्यः केनाऽपि गुणेन हीनाः, येन निरालम्बनमनुष्ठानं कर्तुम् न शक्नुयुः ॥ किं च एवमेव स्तोकोपधित्वम् अधिको गुणो भविष्यति ॥ अथ एवमेव भणितोऽस्ति सामायिकमृत्रस्य भन्ते वदविचारावसरे ? तर्हि श्राद्धानामपि भणितोऽस्ति सामायिकमृत्रस्य भन्तेपदस्य उभयसाधारणत्वात् ॥ अपि च सर्वेऽपि धर्मगच्छेष्टु साधुभिः श्राद्धेऽथ अविशेषेण स्वं स्वम् अनुष्ठानं स्थापनाचार्यस्याग्रे क्रियमाणम् अविगानेन च आचार्यपरम्परायाम् आगच्छत्साक्षाद् ईक्ष्यते ॥ आचार्यपरम्परागतं चातिक्रमिषुं न युज्यते मिथ्यात्वहेतुत्वात्, यदुक्तम्

वृद्धीय ॥ सो रेऽरं छेयमादं वसालिनासं स नासिही ति” तस्माद् अनुक्तविशेषान्तरम् आशयकं साधुभिः श्रद्धैश्च समानेनैव
 विधिना विधेयम्, माधारणानुष्ठानन्वात्, यद् पूर्णं साधारणमनुष्ठानं न चरनुक्तविशेषान्तरं सन् समानेनैव विधिना विधेयं,
 यथा उपधिप्रतिनेशनं, माधारणानुष्ठानं चेद् “नमर्णेण सागण्यं य श्रमस्त स्याज्जप्यं ह्यवर जम्हा ॥ अंलो अहो निसिस्ता तम्हा
 आरम्भं नाम” इति वचनान्, तस्मादनुक्तविशेषान्तरं समानेनैव विधिना विधेयमिति ॥ यश्च साधुभ्यः श्राद्धस्य आवश्यक-
 विधौ दिनेष्वेतेष्वस्ति, यथा साधु रेकागमय सामायिकं गृह्णानि, श्राद्धस्तु ग्रनेकागारम् इत्यादिकः, स सर्वोपि “सामाशयमि उ
 क्तम्, ममजो इव सारजो इव जम्हा ॥ एण काण्णेण, गदूजो मापाइयं कुजा” इत्यादिग्रन्थेन उक्तत्वात् तदेव कार्यः ॥ ननु—
 एते नहि साधुन् श्राद्धस्यापि रचोदरं नैव पादप्रतिलेखनादि प्रसजति, मुरानन्तरं न तस्य कापि अनुक्तत्वात् ? न, तस्य तथा
 गदूजरन्तरगतत्वात्, गदूजरन्तरगतं हि सिद्धान्तोक्तम् इव मन्यते, अन्यथा साध्व्योऽपि वन्दनकायारम्भे साधुन् मुरानन्त-
 केन पञ्जरिगुणिषा न्यापनं प्रतिलिखेयुः ॥ प्रकारान्तरेण प्रतिलेखनस्य अप्रतिलेखनस्य वा चास्सेऽनुक्तत्वात् ॥ यद्येतेन गुर्वभावे
 ममाधिरमेव क्रियते, प्रत्याग्न्यान्तरादिति, तत्रोच्यते-प्रत्याग्न्यान्तरमपि न सप्ताधिकम् “जाणंतो जाणंतगस्स सगासे कोइ”
 इत्यादि चतुर्भूतैरचनारैर्यथ्यप्रसङ्गात् ॥ भगवतु वा कथमपि तच्चया, अधिग्रहणमात्ररूपत्वात्, भदन्त धमासमणेत्वादि गुर्वे-
 वेतिपदगदितग्रन्थाच्च, तथापि न रथान्तेन सामायिगाद्यपि तथैव कर्तुं लभ्यते ॥ एवं हि तीर्थेऽहं इव ‘अंते’ पदरहितं सामा-
 यिरगमम् उपरेत्, दुष्प्राप्तमप्य अनुज्ञानीभिर्ज्ञातग्रहम्, इत्यादि गुर्वोचितगमपरिचलं च गन्दनकण्डं धामनागुरुं च सकल-

मापि नोचोरेत् ॥ निर्विषयत्वात्, तथा च साधुरथुत्तरसमाचार्योपनिषत्, अथ अखण्डमेव मूत्रम् उच्चारणीयं ? न, सर्वोपदर्-
 हितस्य सामायिकमूत्रस्य आद्वैतचार्यमाणत्वात् ॥ अथ सर्वमितिपदं तैरेव भगवद्भिर्निवारितम् ? एवं तर्हि यत्तै-निवारितं
 तन्मुच्यतां, स्थापनाचार्यस्तु कथं मुच्यते, नहि असौ तै-नियारितः ॥ किञ्च यदि आनन्दकं न्यसाधिकं क्रियते, तदा चैत्यवन्दना-
 ऽपि तथैव क्रियतां, क्रियत एव, किं न कृतान्तिनजन्मकाले शक्रेण सुधर्मायां सभायामिति ? चेद् अहो आगमज्ञता यदेकम् असंशङ्कं
 प्रलपितुं प्रवृत्तोऽसि, शक्रेण हि तदानीम् उत्पन्नमात्रं भावार्हन्तमेव अवधिद्वानेन साक्षात्कृतम्, अवलम्ब्य सा मारब्ध्या इति
 कथम् आत्मसाक्षिकी ॥ किं च इयं चैत्यवन्दनापि न भवति, भावार्हद् विपगत्वात्, स्थापनार्हद् विषया च असौ इष्टा, चैत्यस्य
 स्थापनार्हदर्थत्वेन व्याख्यातत्वात् ॥ तथा किं नाम देवानागपूर्वमाणम् अस्ति येन आत्मसाक्षिकीं करिष्यन्ति, इति स्वर्गेनसि
 विमृश्यतां, श्रूयन्ते च सिद्धायतनेषु स्थापनार्हतो नन्दमाना देवा, जीवाभिगमादिषु नन्दीश्वरकल्पता मध्ये ॥ यदि चासौ
 स्वसाक्षिकी एव स्यात्, तदा स्थापनार्हदुभिः न किञ्चित्, तेषां चाकिञ्चित् कर्तव्ये को नाम जिनभवनादि-निर्माणे प्रवर्तितः ॥ एषं च
 कथं वा श्रीशत्रुञ्जयादितीर्थस्थितस्थापनार्हद्वन्द्वनार्थम् उत्सर्ज्यते, अर्चयेन्मधुविन्देन किमर्थं पर्वतं व्रजेदिति श्रुतेः ॥ एषं च
 सम्यक्त्वशुद्धिनिवन्धनानां जिनभवनविम्बयात्राकारापणादीनाम् उत्सर्पणानाम् उच्छिन्ना प्रगुतिः ॥ तथा च लामम् इच्छन्तो
 मूलनाशः संजातः ॥ अथ स्थापनार्हन्तो जस्यं कार्ष्णते एव चैत्यपूजा अन्ययाऽनुपपत्तेः, आचक्ष्य चैत्यपूजारत एव मन्त्राः

यदुक्तम् "अरहंतचेदयाणं सुमादुपूयारओ दढायारो सुस्मावपो वरतरं" इति ततो न पूर्वोक्तदोषाऽयकाशः ? इति चेद् एवं तर्हि
व्यापनाचार्योऽपि कार्यते एव ? नहि असौ न पूज्यते यदि न पूज्येत तदागमे साधर्मिकचैत्यं न प्रत्यागदयिष्यत, वारतक्रान्ती
मुकुमालपुत्रय नारारयिष्यत ॥ प्रतिपादितं चागमे, कारितं च अचन्तीमुकुमालवारचक्रपुस्तन, ततो ह्यायेऽवश्यं स्थापनाचार्यः
पूज्यते एव श्राद्धः ॥ ननु पूज्यन्तु यथा कामं परमावश्यकम् अस्याग्रे न कुर्वन्ति, तप्तायोगोलरुदयतेन तेषां गुरुगा स्थाप-
नतायाम् अकृतत्वादिति ? चेन्न एवं हि स्थापनार्हदग्रेऽपि चैत्यवन्दनस्य अकरणप्रसङ्गः ॥ नहि तैर्दृष्टाऽपि स्थाप-
नतायां कृताः सन्ति, अथ तैरर्हन्तुं देवत्वेन प्रतिपन्न इति तत्स्थापनाग्रे चैत्यवन्दनं कुर्मन्त्येव ? तर्हि धर्माचार्योऽपि तैर्गुरुत्वेन
मतिपन्न एवेति, तत्र स्थापनार्हदग्रेऽपि भावश्यकं नृर्यन्तु ? ॥ किंच गुरोरनापत्तत्वाद् यदि तत्स्थापनाग्रे आवश्यकं न कुर्वन्ति ॥
तदा सांधाद् गुरोरग्रे विशेषतो मा र्हातुः, नहि यद्यद् स्थापनाया अपि अग्रे न विधीयते तत्तदग्रे विधीयते, स्थापनापेक्षया
स्याप्यस्य अभीष्टवमत्वात्, ॥ अथ चैत्यानां वन्दनं चैत्यवन्दनम् इत्यन्वयवद्वाद् इदं व्यापनाग्रे एव क्रियते, ? यदुक्तं 'वंदर
उमओकालं पि चेदयाहं थयरुइयरमोसि, आवश्यकं तु नित्यकृत्यम्, अवश्यं हि क्रियते इत्यावश्यकम् इति व्युत्पत्तेः, नित्यकृत्यं तु
निरेधमेव भवति, सापेक्षत्वे हि कुतोऽपि अमति अपेक्षणीये अकरणप्रसङ्गः ॥ तथा च नित्यकृत्यत्वव्यापातः ॥ अत इदं
स्वमाधिक्रमेति ? चेन्न, आनुश्रयकनिर्मुक्तिमाप्यचूर्णिकत्याद्यागमविरोधात्, एषु हि गुरुणा सहैव प्रतिक्रमणं कार्यमित्युक्तम् ॥
वधादि आरम्भकनिर्युक्ता "अर पुण निम्मात्ताओ आवांसंओ कररिति मग्गे वि ॥ सट्ठादकरणायाययद पच्छा गुग्गु ठंति मेमा उ

जहासत्ति ॥ आपुच्छित्ताण ठंति सट्ठाणे सुतत्थसरणहेउं आयरियठियम्मि देवसियं ति ॥ एतच्चूर्णिरपि ईदृश्येव स्वयं परि-
भाज्या ॥ भाण्यकल्पौ तु प्रागुक्तावेव स्मरणीयौ, किंच इदमपि चूर्णवुक्तमस्ति यथा—जइ नत्थि अइयारो ताहे संदिसहेति
भणिए पडिक्कमहत्ति भणियन्वं ॥ अह अइयारो तो पायच्छित्तं पुरिमहाइ दाहंति ॥ इदं च गुरुकृत्यकार्यभणनम् अनर्थकमेव
समंपश्यत ॥ यदि स्वसाक्षिकम् आवश्यकम् अभविष्यत्, अथैते आगमाः साधून् आश्रित्य प्रवृत्ताः ? इति चेत् प्रवर्त्तन्तां नाम
तथापि नित्यकृत्यं निरपेक्षमेव भवतीत्येवंरूपा भावत्की व्याप्ति-भंगा एव, साध्वावश्यकस्य नित्यकृत्यस्यापि भावाचार्यस्याप-
नाचार्यान्यतराऽपेक्षित्वात् ॥ तद्यदि श्राद्धानामपि तथा स्यात्, तदा को दोषः ॥ नहि एते 'वन्दइ उमओकालं पि चेइयाइ'
इत्यक्षरप्रामाण्यात् नित्यकृत्यमपि चैत्यवन्दनं चैत्यस्याग्रे न कुर्वन्ति ॥ जिणविरहम्मि वि जिणविंनसेवणा, इत्यादि दृष्टान्तस्य
साध्यविकलताप्रसक्तेः ॥ ननु आवश्यकचूर्णौ प्राभातिकप्रतिक्रमणविधौ स्तुतित्रयदानकालनिवेदनानन्तरम् उक्तम् "जइ चेइ-
याणि अत्थि तो वन्दंति ति" तथा व्यवहारचूर्णावपि उक्तम्, अत्यन्तापवाददशायां 'जइ चेइयघरे ठिया वेयालियं कालं पडि-
कंता, अकए आवस्सए, गोसे य कए आवस्सए, जइ चेइए न वंदइ मासलहू, इति ॥ सांप्रतं तु यूयं सदापि प्राभातिकस्य
प्रतिक्रमणस्यान्ते सान्ध्यस्य चादौ, असत्सु अपि चैत्येषु चैत्यवन्दनां कुर्वन्तो दृश्यध्वे, इति चैत्यवन्दनाऽपि मनोमात्रानुयायिनी
एव ? इति चेद् न अक्षकपर्दकाष्टादौ हि पञ्चपरमेष्ठिनां स्थापनात् ॥ तथा च आवश्यकक्रादिकरणकाले स स्थापनाचार्य इति
व्यपदिश्यते, चैत्यवन्दनवेलायां तु स्थापनार्हन्निति ॥ ततस्तदग्रे क्रियमाणासौ कथम् आत्मसाक्षिकी इति ॥ ननु-एकत्रैव अर्ह-

द्वापदेन आचार्यव्यपदेनैव विरुध्यते ? इति चेच्च तद्विवन्धनयो—तर्हि च गुरुत्वयोरैकत्र सदभावस्याः आगमे संस्थापितत्वात् ?
 एतच्च अग्रे व्यपदेनारभाष्यीय 'आचार्यियगद्वयेण', इत्यादिग्राथादिभि—दर्शयिष्यते, तस्मात् सामायिकदण्डकं यद् गुर्वोभयप्रणाय
 मते इति पदम् उपन्यस्तं, तदिदं ज्ञापयति, यथा सामायिकं गुरुसन्निधावेव गृह्यते, न दूरे, दूरस्थस्याभिपुत्रीकर्तुमशक्यत्वेन
 आमन्त्रणारिपयन्त्यादिति ॥ अनेन च गुरुमाधिकानुष्ठानत्वं चास्य निर्धारितं, तथाच यदा गुरुः प्रत्यासन्नो न भवति, तदा सामा-
 यिकस्य अग्रहणं ना प्रसंजीत इति गुरुपरिहृत्वि य दृवणे, त्वनेन स्वापन्नाचार्यग्रे तद्ग्रहणमुक्तं, प्रमाणान्तरोपपन्नमपि इदं, तथा-
 हि—विवादाध्यासितं सामायिकग्रहणं, गुरुपारोक्ष्ये गुरुस्वापनाग्रे विधीयते, गुरुसाधिककार्यत्वात्, यद् गुरुपारोक्ष्ये, गुरुस्या-
 पनाग्रे न विधीयते, तद् गुरुसाधिककार्यस्यैव न भवति, यथा उच्यतामिति ॥ नचेदं गुरुमाधिकं कार्यं न भवति, मते पदस्य
 वीरत्यग्रसङ्गात् ॥ तस्माद् गुरुपारोक्ष्ये व्यापनाचार्यस्यैव अग्रे विधीयते, इति व्यतिरेकानुष्ठानम् ॥

एवं द्वेषाप्यपि आपश्यमानि गुरुणा पृच्छन्त कर्तव्यानीति स्थापितम् ॥ अनेनैव आमन्त्रणवचनेन, यतः पष्णामपि आवश्य-
 कानाम् आदिभूतं सामायिकं, तस्य च आदौ न्यस्तं, मते पदं, द्वेषेऽपि अनुवर्तते, यदुक्तम्—“एवं चिप सन्नाचस्सयारं आपु-
 त्तो क्खेमि मते नि सुव्वेगु सि, तत्तल्लान्यपि गुरुपारोक्ष्ये स्वापनाचार्यस्याग्रे एव कार्योणि ॥ तथाच नयोगो—यद् यस्य अग्रे
 विधीयते, तद् तदभावे तत्स्वापनाग्रे विधेयं, यथा देववन्दनं, विधीयते च आनन्दकं गुरोरग्रे, इति सिद्धः आदानानामपि

स्थापनाचार्यः ॥ तत्प्रसङ्गेन चिल्वलयग्रहणनिषेधमुखानन्तग्रहणे च साधिते ॥

अपरः आह-भवतु श्राद्धानामपि स्थापनाचार्यः, परमसौ स्थाप्यप्रमाण एव कर्तुमुचितः, न लघुतरो महत्तरो वा, तावत् प्रमाणे हि तस्मिन् दृष्टे सोऽयम् इत्यध्यवस्यन्ति, तद्भक्ताः ॥ किं नाध्यवसितः कृतपुण्यप्रतिनिधिः, कृतपुण्य इति तत्पुत्रैः ॥ आंगमेऽपि दण्डक एवासौ स्थापितो दृश्यते ॥ तथाहि-आवश्यकचूर्णौ शीतलाचार्येण भागिन्यमुन्यधिष्ठितदेवकुलिकायां दण्डकं स्थापयित्वा तदग्रे प्रतिक्रमणालोचने कृते ? इति चेद् न, स्थापनाकल्पस्य अनियतमानस्यैव आगमे प्रतिपादितत्वात् ॥ तथाह्यन्ये श्यके “अक्षवे वराडए वा कडे पुत्ते य चित्तकम्मे य ॥ सवभावमसवभावं ठवणाकप्पं वियाणाहीति” अक्षवराटकानां स्वभावत एव लघुत्वात्, काष्ठादीनां यादृच्छिकत्वेन अनियतत्वात् ॥ किं च स्थाप्यप्रमाणैव स्थापना यदि अभविष्यत् तदाऽहत्स्थापनापि तादृश्येव अकारयिष्यत्” अहन् चोत्कृष्टतः पञ्चघनुःशतप्रमाण एव, जघन्यतस्तु सप्तहस्तप्रमाण एव, भवति, ततो लघुतराश्च अहत्प्रतिमाः सर्वा एव अप्रामाणिक्यः स्युः ॥ सांप्रतं च लघुतरा एव दृश्यन्ते, तथा च तासाम् आराधनम् अफलमेव स्यात् ॥ नच अफलं भवति, संविश्रुतधरैराहतत्वात्, तस्माद् यथा स्थाप्यमानात् लघ्व्यो लघुतरा लघुतमा अपि तीर्थकृत्प्रतिमा आराध्यन्ते ॥ तथा स्थापनाचार्योऽपि स्थाप्याचार्यात् लघुरपि आराध्य एवेति ॥ अथ राकापक्षीयाः संगिरन्ते-भवतु असौ यावांस्तावांस्तथापि चैत्यवन्दनां कर्तुकामः साधुः श्राद्धो वा, चैत्येऽपि स्थापना-

१ तथाहि आवश्यक एवासौ दृश्यते इति पुस्तकान्तरे बाधिकपाठोऽस्ति तथिन्यम् ।

चार्यस्यैव अग्रे ऐर्यापथिकीं प्रतिक्रामति, न देवसाग्रे, स्थापनार्हत्वात् ? ऐर्यापथिकी हि यमनागमनाद्यतिचारविशोधनार्थमेव प्रतिक्रम्यते ॥ अतिचारविशुद्धिश्च गुरोरेवाग्रे क्रियते, यदुक्तम् ओषनिर्युक्ता, गन्तूण गुरुसगासं काऊण य अंजलिं विण-यमूलं ॥ भव्येण अत्तसोही कायुव्या एस उवणसोत्ति ॥ गुरोरमावे तु गुरुस्थापनाग्रे, इति युक्तमेव, देवगृहेऽपि स्थापनाचार्यस्थापनमिति ? ॥

अत्रोच्यते स्वादेव इदं पुक्तं यदि तीर्थकरे गुरुत्वं न स्यात् ; सदपि वा यदि श्रुतधरैराहृतं न स्यात् ॥ न चैतद् अस्ति द्वितीय-स्यापि अस्य आगमे व्यवस्थापितत्वात्, तथाहि--व्यवहारदशमोर्देशकग्रन्थमाग्रे “दसयिहयेपावचं इमं समासेण होइ वि-श्रेयं । आपरियउचउकाण थेरेय तवस्सि संछेयं ॥१॥ अत्तरंतकुल्लगणे या, संचे साहम्मि येपावचेय ॥ एएसिं तु द-सण्हं कायव्वं तेरसपएहिं ॥ २ ॥ इति गाथाभ्यां दशविधयेपायस्ये उक्ते परः प्राह तित्थपरचेयावचं न मणि-यमित्थं तु किं न कायव्वं ॥ किं वा न होइ निज्जर तद्धियं अह चेट्ठयायरिओ ॥ १ ॥ आयरियग्गहणेणं तित्थ-यरो तत्थ होइ गहिओ उ । किं च नहोपायरिओ आपारं उषदिसंतो य निदरिसणत्थ जाह खंदगण पुट्ठो य, गोयमो मययं केण उ तुग्गं सिट्ठं घम्मायरिण पव्वाहेत्ति ॥ तथा भगवत्यामपि कृणिकसंग्रामे गाढप्रहारजर्जरिताङ्गो नाणपीओ वरुणनामा पर्यन्ता राधनाभिमुखः प्राह--“नमोत्तुणं समणस्स भगवओ महावीरस्स आइगरस्स जाव संपाविउका-मस्स मम घम्मायरियस्स चि” तदेतं सिद्धान्ताधरः श्रीमहावीरस्य धर्माचार्यत्वे “उगणा वि य नियगुरुणो सुचे मंते सि जेण

गणहारी ॥ आमंतइ तित्थयरं, सेसा अप्पण्णा य गुरु^१ इति विशेषवचकगाथा 'आयरियभत्तिराओ कस्स तुनवत्तम-
 हरिसी सरिसो ॥ अवि जीविअं ववसिअं न चैव गुरुपरिभवो सहिओ' इत्युपदेशमालागाथाया च गुरुत्वे च व्यवस्थापिते, निश्ची-
 यते तीर्थकरत्वगुरुत्वयोनैकत्र विरोधः ॥ १३ ॥ ततो यथा प्रत्यक्षस्य अर्हतोऽग्रे भावार्हत्त्वसद्भावात् शक्रस्तवादिभणनं, गुरुत्व-
 सद्भावात् सामायिकादिग्रहश्च क्रियते ॥ तथा परोक्षस्य तस्यैव स्थापनाया अग्रे शक्रस्तवादिभणनमिव इर्यापथिकी प्रतिक्रमणमपि
 क्रियते एव ॥ यदि स्वकीयो धर्माचार्यस्तत्र प्रत्यक्षो न स्यात्, प्रत्यक्षे च गुरौ गुरोरेव अग्रे प्रतिक्रम्यते, नार्हद्विम्बस्याग्रे ॥
 गुरुरिहमिमं य ठवणा त्ति, वचनात् नहि अर्हति साक्षाद्दृश्यमाने तं विहाय तद् विम्बं वन्द्यते ॥ एवं हि पुरिमतालनगरशकट-
 मुखोद्यानान्तराले समवसृतं श्रीमहावीरम् अतिक्रम्य श्रीमछिन्नाथैत्यार्चनिकानिमित्तं गच्छन् वागुरुश्रेष्ठी शक्रेण यन्निवारित-
 स्तद् असमीचीनम् एव स्यात्, न चासमीचीनम्, आवश्यकचूर्णवुक्तत्वादिति, चैत्ये पृथग्स्थापनाचार्यस्थापननिषेधः ॥
 इति चतुर्विधस्यापि संघस्य अनुष्ठानालम्बनत्वेन साधिते स्थापनाचार्ये काश्चिदाह-न श्राविकाभिरसौ संघट्टनीयः, चारि-
 त्रित्वेन अध्यवसितत्वात्, साक्षाद् गुरुवदिति ॥ तास्तं स्पृशन्त्येव न कथं प्रत्युपेक्ष्यन्ते येन तद् विषया पृच्छा क्रियते इति?
 अत्रोच्यते, यद्येवं तर्हि तासां वन्दनकमपि दातुं नोचितं, मुखानन्तर्के त्वन्मतेऽञ्चले वा, वन्द्यपादद्वयं संस्थाप्य वन्दनकस्य
 दीयमानत्वेन गुरुसंघट्टनस्य अवश्यंभावेन जायमानत्वात् ॥ अन्यथा अधःकायस्पर्शनस्य अभावात् तदनुज्ञापनं स्वकायस्पर्श-
 वशोद्भूतवन्द्याधःकायकृमक्षामणं चासमीचीनमेव स्यात् ॥ अथ अञ्चलोपरि प्रवर्त्तिनीपादौ स्थापयित्वा वन्दनकं ता ददति, न

एवंहि सर्वथैव गुरुरवन्ध एव तासां प्रसजति ॥ नहि प्रवर्चिनीवन्दनेन स वन्दितो भवति ॥ नापि प्रवर्चिनीगुणरात्रिव्यति-
क्रमणादिपृच्छया स प्रश्नो भवति, तदाहि अन्येन भुक्ते अन्यस्य वृत्तिः स्यात् ॥ किं च त्वन्मते प्रतिनीनामपि अग्रे आद्व्या-
वन्दनक ददति ॥ तच्च अत्यन्तमनुचितमेव स्यात् ॥ आर्थिकासंपत्तनस्य विशेषतस्तेषां परिहार्यत्वात् ॥ अथ कल्पितस्य तदधः-
कायस्पर्शेऽपि न दोषः, पारमार्थिकस्यैव तस्याऽस्पृश्यत्वात्, एवं तर्हि आचिकाभिरपि स्थापनाचार्यः संपत्तनीय एव स्यात्
रुत्पिताचार्यत्वात् ॥ कल्पितगुर्वधःकायपत् ॥ अपि च एता भगवते पूजाधनेर्द्धत्यतिमां स्वहस्तेन स्पृशन्त्येव, तथा च हेतो-
रनेकान्तिकता, चारित्रित्वेन अध्यवसितस्यापि अर्हदुचित्यस्य स्त्रीभिः संपत्तमानत्वात् ॥ किं च स्वाप्ये इव स्थापनायां वर्ज्यते
इति न्यतिः ॥ स्वाप्यध्याय ब्रह्मचारी गुरुः, तस्य च त्रयमालिन्धेहेतुरात् आचिकाभिः स्वसंपत्तो वर्ज्यते एवेति ॥ ततः स्थापना-
यामपि ज्ञेयौ वर्ज्यते एवेति, संपत्तकरत्नार्थम् आसां स्थापनाचार्यो निषिध्यते इति ॥

यदि तदा प्रतिनीनाम् असौ विशेषतो निषिध्यतां, ताभिः स्वस्यापि च ब्रतमालिन्धेहेतुत्वेन, तत्र स्वसंपत्तस्यातिशयेन वर्ज्य-
मानत्वात्, नच आर्थिकाः स्थापनाचार्यं न संपत्तन्ते, तन्मतेऽपि ताभिस्रस्यैव अग्रेऽनुष्ठानस्य समाचर्पमाणत्वात्, तदर्थं प्रति-
लिख्यमानत्वाच्च, अन्यथा 'गुरविरहमिमय टगणा' इत्यस्य व्यापातः, तत्र न संपत्तीभिः स्थापनाचार्यैः संपत्तनीयः चारित्रित्वेन
अध्यवसितत्वाद्, साधानुगुरुद इत्यनेन यः पुरुषपतेन अध्यवसितः सोऽचेतनोऽपि ब्रह्मव्रतगुस्पर्धं संपत्तीभिर्न संपत्तनीयः, यथा,
सुप्तमदर्भूर्दिष्ठतमृतपुरुषपकायः ॥ ॥ ॥ च स्थापनाचार्य इत्यनेन, वा प्रसङ्गानुगुणेन चाश्रितत्वात् पददीपम् अनुमानं न न्यमाध्यं

साधयितुम् अलम् ॥ नापि हेतु-
तत्तस्य प्रतिलेखनस्थापनादिकाले स्पर्शनेऽपि न कश्चिद् दोषः ॥ नापि हेतु-

अथ आर्थिकास्तत्र निजमहत्तरां स्थापयन्ति, तथाकरणप्रसङ्गात् च, तस्माद्यथा चारित्रित्वेन
वर्धित इति ? चेद् न स्थापनाचार्यव्यपदेशव्याघातप्रसङ्गात् ॥ आविकानामपि तथाकरणप्रसङ्गात् च, तस्माद्यथा चारित्रित्वेन
वर्धित इति ? चेद् न स्थापनाचार्यव्यपदेशव्याघातप्रसङ्गात् ॥ आविकानामपि तथाकरणप्रसङ्गात् च, तस्माद्यथा चारित्रित्वेन

अध्यवसितमपि स्थापनार्हं पूजाद्यर्थं स्पृशन्ति, आविकास्तथा स्थापनाचार्यम् अपि ॥ यथा चैनम् आर्थिकाः प्रत्युपेक्षन्ते
तथा आविका अपीति सिद्धः आविकाणामपि स्थापनाचार्यः ॥ एवं च आविकाप्रतिलेखितस्थापनाचार्योत्रे वन्दनकाधनुष्ठानं

कर्तुं श्राद्धस्य कल्पते नेवति यत्स्पृष्टं तत्रोत्तरम् आह—
कर्तुं श्राद्धस्य कल्पते नेवति यत्स्पृष्टं तत्रोत्तरम् आह—

कम्पद् न एगकालं, वन्दनसामाहयादि काउं जे ॥ एगस्स पुरो ठवणायरियस्स य सहसद्धीणं ॥ २७ ॥
कम्पद् न एगकालं, वन्दनसामाहयादि काउं जे ॥ एगस्स पुरो ठवणायरियस्स य सहसद्धीणं ॥ २७ ॥

व्याख्या—कल्पते संगच्छते आविकाप्रतिलेखितस्थापनाचार्यस्यापि अग्रे सामायिकाधनुष्ठानं कर्तुं, आवकस्य, वृद्धानुमत-
व्याख्या—कल्पते संगच्छते आविकाप्रतिलेखितस्थापनाचार्यस्यापि अग्रे सामायिकाधनुष्ठानं कर्तुं, आवकस्य, वृद्धानुमत-

त्वात्, सधवस्त्रीप्रोखिताहर्दविम्बाग्रे चैत्यवन्दनमित्र, यदि पुनः स्त्रीकृत इति प्रतिलेखनाग्रमार्जने पुरुषस्य अकल्प्ये स्यातां तदा त-
त्वात्, सधवस्त्रीप्रोखिताहर्दविम्बाग्रे चैत्यवन्दनमित्र, यदि पुनः स्त्रीकृत इति प्रतिलेखनाग्रमार्जने पुरुषस्य अकल्प्ये स्यातां तदा त-

दिनदीक्षितस्योपाश्रयागतस्य द्रमकसाधो—रूपवेशनार्थं भगवती आर्यवन्दना स्वकीयम् अनुपशुक्तमासनं न अदापयिष्यत्,
दिनदीक्षितस्योपाश्रयागतस्य द्रमकसाधो—रूपवेशनार्थं भगवती आर्यवन्दना स्वकीयम् अनुपशुक्तमासनं न अदापयिष्यत्,

साध्वीप्रतिलेखितत्वेन तस्य साध्वनुपभोग्यत्वात्, दापितं चेदं तथा, तस्माद् ज्ञायते स्त्रीकृते अपि प्रतिलेखनाग्रमार्जने पुरुषस्य
साध्वीप्रतिलेखितत्वेन तस्य साध्वनुपभोग्यत्वात्, दापितं चेदं तथा, तस्माद् ज्ञायते स्त्रीकृते अपि प्रतिलेखनाग्रमार्जने पुरुषस्य

कल्पे एव ॥ अत एव, स्त्रीप्रमार्जितेऽपि स्थाने स्त्रीप्रतिलेखितैरपि, मुखानन्तककाष्ठासनाद्युपकरणै—रावश्यकं समाचरन्ति श्राद्धाः ॥
कल्पे एव ॥ अत एव, स्त्रीप्रमार्जितेऽपि स्थाने स्त्रीप्रतिलेखितैरपि, मुखानन्तककाष्ठासनाद्युपकरणै—रावश्यकं समाचरन्ति श्राद्धाः ॥

गृहीते च सामायिके शीतात्ताः स्त्रीप्रतिलेखितामपि प्रच्छादिकां प्राचूणवन्तीति भावः ॥ न पुनः कल्पते एककालं समकालं
गृहीते च सामायिके शीतात्ताः स्त्रीप्रतिलेखितामपि प्रच्छादिकां प्राचूणवन्तीति भावः ॥ न पुनः कल्पते एककालं समकालं

रन्दनमामायिकादीति, उभयपदोपादाने कारणं प्रागेव उक्तं, ममासस्तु सुगम एव, कर्तुम् अनुष्ठातुं ने इतिपादपूर्त्तां, इजेरापाद-
 पूर्णे ॥ २ ॥ २१७ ॥ इति वचनान् एरुस्य स्थापनाचार्यस्य पुरः चः पुनरर्थो यथास्थानं योजित एव आद्यआदिकानां आ-
 र्क्ये प्रारब्ध वन्दनायनुष्ठानं कृत्वा प्रभूतेषु एव आबिकाः प्रारमन्ते ॥ आबिकासु वा प्रारब्धम् अनुष्ठानं कृत्वा प्रभूतासु एव
 आद्याः प्रारमन्ते, न पुनरेकेषु कृत्वन्मु अपरे युगपद् वा द्वयेऽपि प्रारमन्ते इत्यर्थः ॥

अयमभिप्रायः यथा गुरोर्ग्रन्थ एकं आद्यं पुरस्कृत्य तदृष्टलयाः आद्याः आदिकाश्च मिलिता एव, पुरस्सआद्यानुसारेण
 रन्दनक्राघनुष्ठानं कुर्वन्ति तथा गुरोर्भावे पोषयशालायां म्यगृहेऽन्यत्र वा कापि मिलित्वा एकस्मैव स्थापनाचार्यस्य अग्रे संहव
 न कुर्वन्ति ॥ अनेकदोषोद्भवसंभावनया वृद्धानाम् असंमतत्वात् ॥ यदि पुनरिदं वृद्धानां संमतम् अभविष्यत्, तदा स्थापना-
 चापस्य इव देवगृहे देवस्यापि अग्रे गुरुणा इव पुरश्चरथावेकेणापि समं आविकाधैत्यवन्दनाम् अकरिष्यन्, नच कुर्वन्ति, तथा
 प्रभूभरनागवत्त्वात् ॥ ततो द्यायते वृद्धानाम् असंमतमिदम्, इति ॥ नच वाच्यम् एवं तर्हि गुरुप्रेषितलेखस्यापि अग्रे उभयेऽपि
 अमी मिलित्वा रन्दनक्रं ददलेवेति ॥ तस्य कदाचित्कत्वेन ॥ तथा दीयमाने वन्दने दोषाभावात् ॥ किंच नित्येष्वेव कृत्येषु
 निष्पत्तिक्रमो दोषाश्च, न नैमिचितिकेषु, तेषां कचित्कथंनिन् क्रियमाणत्वात्, तथाहि द्वावित्पर्यन्ति द्वावित्देववन्दनं आदिरपि
 समं आबिकाः कुर्वन्त्येव, पृथग्स्तुविस्तोत्रामणनान् लेखाग्रे वन्दनक्रमपि नैमिचितिकमेव, ततः द्वावित्देववन्दनम् इव, इदमपि
 आद्यैः मदैव कुर्वन्ति ॥ अपि च प्रापूर्णेकगुरोरिव गुरुप्रेषितलेखस्याग्रे आद्यैः सह वन्दनं ददतीषु स्त्रीषु प्रायः शुभ एव भावो

भवति ॥ तदाऽऽगमनोच्छलितापूर्वानन्दपूरैकव्याप्तान्तःकरणत्वाद्, उभयेषां, लोकोजपि च तादृशीं गुरुभक्तिम् आलोक्य प्रायः
प्रशंसन् बोधिबीजम् अर्जयतीति भावः ॥ २७ ॥

जिनधम्मो हि श्रूयमाणः परमपदेहहुरतोऽसौ निर्गुणेऽपि व्याख्यातरि श्रोतव्य एव, किम् अमेध्यात् न गृह्यते काञ्चनमपि,

कस्यापि मतम् आकर्ण्य संशयानः पृच्छति ॥

उत्सुत्ताभासगणं चेइयहरवासिद्धवर्लिङ्गीणं ॥ जुत्तं किं सावयसावियाणं वक्खाणसवणं त्ति ॥ २८ ॥
उत्सुत्ताभासगणं चेइयहरवासिद्धवर्लिङ्गीणं, चैत्यगृहवासिनो मठपत्यः, उपलक्षणत्वाद् अचैत्यगृहवासिनश्च, ते च
व्याख्या—उत्सुत्रभाषकाणाम् आगमोत्तीर्णवादिनां, चैत्यगृहवासिद्रव्यलिङ्गिनां, युक्तं संगतं, किं, प्रश्ने, श्रावकश्राविकाणां व्याख्यान-
ते द्रव्यलिङ्गिनश्च, वेपमात्रोपजीवका—स्तेषां चैत्यगृहवासिद्रव्यलिङ्गिनां, युक्तं संगतं, किं, प्रश्ने, श्रावकश्राविकाणां व्याख्यान-
श्रवणम्, उपदेशाकर्णनम्, इति पृच्छासमाप्तौ, इदमाकृतं, पार्थस्थादिभिर्व्याख्यायमानानि, धर्मशास्त्राणि श्रोतुं कल्पन्ते नवा-

इत्यर्थः ॥ २८ ॥ तत्रोत्तरं

तित्थे सुत्तात्थाणं, सवणं तित्थं तु इत्थ पाणाई ॥ गुणगणजुओ गुरु खल्लु, सेससमीवे न तग्गहणं ॥ २९ ॥
व्याख्या—तीर्थे संसारसमुद्रोऽनेनेति तीर्थं, तस्मिन् सूत्रं सिद्धान्तः, अर्थस्तदभिधेयं, सूत्रं च अर्थश्च सूत्रार्थौ तयोः प्राकृत-
त्वात् बहुवचनं, श्रवणम् आकर्णनं, ग्रहणमिति यावत् युक्तमिति शेषः, तीर्थपुनरत्र जगति, ज्ञानादिगुणगणयुतः, ज्ञानदर्श-
नचारित्रादिगुणयुक्तः ॥ एवंविधस्यैव, संसारसमुद्रतरणकारणत्वात्, गुरुः यथावस्थितवस्तुवादी खल्लु, निश्चयेन, यत उक्तम्—

अभ्यङ्गिगचारिस्तो ययगगाहणाओ य जो भवे तित्थं ॥ तस्स सगासे दंसणवयगाहणं तह प सोदीय ॥
 तथा, उखोयओ व्य गुरो, फलओ कण्डुमुच्च, प्रायारिओ चित्तामणिच्च, मुहवो वंगमतित्थं पणिक्कामि ॥ इति उपस-
 न्नस्यल्लिङ्गिनः धानादिगुणविकृतत्वेन परिग्रहारम्ममग्रत्वेन च मयोदधिपातहेतुवशा अतीर्षत्वात्, यदुक्तं,
 परिग्रहारम्ममग्रा-स्तारयेयुः कथं परान् ॥ स्वयं दरिद्रो न परमीभ्यरीकर्तुम् ईश्वरः ॥ १ ॥

समीपे पार्श्वे, नो निषेधे, तद्ग्रहणं मृत्रार्थग्रहणं, पुक्तमिति शेषः ॥ ननु पार्श्वस्थादीनां तदैव अतीर्षत्वं यदा एषां मिथ्या-
 दष्टित्वं सेत्स्यति ॥ तदैव च दुःमाध्यमस्ति, तथाहि किम् एषां मिथ्यादष्टित्वं निवयनयावलम्बनेन अभिधीयते, व्यवहार,
 नयारलम्बनेन वा, नाद्यः निवयनस्तस्य सतोऽपि छयस्यैर्दुरपिगमत्वात् ॥ अदवागुर्वतन्त्रेषु हि देवगुरुतन्त्रपुद्धि-मिथ्यादष्टित्वं-
 तुभ्याश्च कापि क्रियादीनेषु अपि असंभवात्, कापि क्रियापुक्तेष्वपि संभवात्, अर्थागूढविभिनिधेतुम् अशक्यत्वात् ॥ ततः कथं
 पार्श्वस्थादयो मिथ्यादष्टित्वाज्जिक्ताः भवन्ति ॥ नापि द्वितीयः व्यवहारतन्त्रेषु मिथ्यादष्टित्वस्य अग्रसिद्धेः, तथाहि प्रयोगः
 विवादास्पदीभूताः साधवः, सम्पत्प्रादष्टितया व्यवहर्त्तव्याः, सुभाषणामपि आपत्तादिकचन्दनादिव्यवहारयोग्यत्वात्, ये तु तेषां
 व्यवहृतिपन्ते, न ते तथा, चन्दनादिव्यवहारयोग्याः, यथा दिग्वाससः ॥ न च न तथा अमी, तस्मान्न तेषां ॥ एते न. व्यवह-

१ मिथ्यादष्टित्वा व्यवहृतिपन्ते ॥ २ सुभाषणामपवादिरिचकन्दनादिव्यवहारविषया न इति न च, किन्तु आपत्तादिकचन्दनादिव्यवहारयोग्या एव ॥ १ न मिथ्या-
 एव इति स्वतन्त्रे एव ॥

र्त्वेत्या इति ॥ वन्दनादिव्यवहारो हि गुणवत्तामेव तावदुत्सर्गतः क्रियते, गुणवत्परिज्ञानं च निश्चयतः केवलज्ञानादिप्रत्यक्षज्ञानात्, व्यवहारतस्तु सिद्धान्तोक्ततल्लक्षणयुक्तः, यतः “गुणाहि ए वन्दणाय, छन्दमर्थो गुणागुणे अयाणंती । वंदिष्य च गुणहीणं गुणाहि यं वावि नो वंदे ॥ १ ॥” इति पूर्वपक्षम् आशंक्य उक्तं “निच्छयओ दुन्नेयं कोभावे कम्मि वट्ठइ समणो । वचहारओ उ कीरइ, जो पुव्वट्ठिओ चरित्तंम्मि ॥ २ ॥ आलोएणं विहारेणं ठाणे चंक्रमणेण य । सक्का सुविहिओ नाडं, भासा वेणइएण य ॥ ३ ॥ इत्युत्सर्गतस्तावद् गुणवद्भ्य एव वन्दनादिव्यवहारः, अपवादतस्तु निर्गुणानामपि लिङ्गप्रवचनसार्धमिकाणां, पार्श्वस्थादीनामपि क्रियते एव । तथा च । आवड्यके जगुज्जत्पूज्याः श्रीमद्रत्नाहुस्वामिपादाः “सुक्कधुरासंपागडसेवी चरणकरण पव्वभट्ठो । लिगावसेसमित्ते जं कीरइ तं पुणो बुच्छं” अत्र धूः शब्देन संयमधुरा परिगृह्यते, तथा च मुक्तसंयमधुरश्चासौ संप्रकटसेवी चेति विग्रहः शेषं सुगमं “वायाए नमोक्कारो हत्थुस्सेहो य सीसनमणं च । संपुच्छणं छणं छोभवंदणं वावि” सुगमा एतच्च नमस्कारादि नाऽविशेषेण क्रियते किं तर्हि “परिया-यपरिसपुरिसं खित्तं कालं च आयमं नाडं । कारणजाए जाए जहारिहं जस्स जं जुगं” एतदेव विवृणोति

‘परियाओ बंभच्चें, परिसविणीया से पुरिस नच्चा-वा । कुलकज्जा दायत्ता, आघवओ गुणागमसुयं वा ॥ १ ॥
 अस्या व्याख्या—पर्यायो ब्रह्मचर्यम् उच्यते, तत् प्रभूतं कालम् अनुपालितं-येन, परिपद् विनीता तत्प्रतिबद्धासाधुसंहतिः शोभना ‘से’ अस्स पुरिसनच्चावत्ति, पुरूपं ज्ञात्वा चाऽनुसारोऽत्र दृष्टव्यः । कथं ज्ञात्वा कुलकार्यादीनि अनेन आयत्तानि आदि

बुद्धत्वात् गणनेयकार्यपरिग्रहः आप्त्यञोक्ति आख्यातस्तस्मिन् क्षेत्रे प्रसिद्धस्तद् वलेन तत्राख्यते इति क्षेत्रद्वारार्थः 'गुणागमसुर्यनति,
गुणा ओमप्रतिजागरणादय इति कालढागार्थः आगमः मृत्तार्थोपयरूपः, श्रुतं मृत्मेव गुणाथ आगमथ श्रुतं चेति एकग्रद्भावः,
उद्गु मा यस्य विद्यते इत्येव ज्ञान्ता इति । एतदर्थमेव गाथाद्वयम् आह—

"गिरान्मि मयमिन्द्र, नामस पभावेण निरुचसगं तु । ओमस्मि य परिनप्पह साहणं आगमम् य ॥ १ ॥
एवं गिरास्स कुञ्जा उपपन्ने कारणप्यगारमि । कलिऊण जहाजोगं वायार्धिणं समग्गाणि ॥ २ ॥

(निगदसिद्धं) एताद् अकुचवंतो, जहा रिहं अरिहदेसिए मग्गे । न भवद् पवयण भस्ति अ भस्तिमंतादयो दोजा इ
प्याग्या—एतानि वारु नमस्कारादीनि रोपोत्कृतया अर्द्धवतोऽनुभारोऽत्र लाक्षणिकं, यथाहं, यथा योग्यम्, अर्हद्
दग्गिते मार्गे, न भनति प्ररचनभक्तिः, ततः किम् इत्याह 'अभस्तिमंतादयो दोमा, प्राकृतशैलयाऽमत्तयादयो दोपाः, आदिशुब्दा-
रथार्थभ्रंशयन्धनादय इति गाथार्थः ॥ इत्यावय्यके पार्थस्यादिभिः समम् अपवादतो वन्दनादिव्यवहार उक्तः, तस्माद् आप-
वादिकोऽपि वन्दनादिव्यवहारो नान्यै-मिथादृष्टिभिः सह विहितः, पार्थस्यादिभिस्तु सह विहित इति कृत्या 'निच्छयनयस्स
वरणसुत्तरपाए नाजदंमणचहोऽवि वरहरस्स उ चरणे हयमि मयणाओ मेसाणं । इत्यागमादपि अमी व्यवहारतः सम्यग्
दृष्टित्वेनैव व्यवहर्तव्याः इति ? ॥ अत्र समाधीयते, व्यवहारम एव सम्यग्दृष्टितया पार्थस्यादीन् यदि आगमे भणितं स्यात् ।
नहि असागम् एतदुपरि रुध्दिद् देपोऽस्मि, येन अमीणां गुणं मन्तमपि अपलपिष्यामः । किन्तु आगमे 'जो जह वायं न कुणद्

मिच्छादिद्वी तथो हु को अनो । वहुइ य मिच्छत्तं परस्स संकं जणेमाणो, इत्यादिना मिथ्यादृष्टितया एव एते व्यवहर्त्तव्या
 इत्युक्तम् अस्ति, तत्किं कुर्मः, यच्च तेषां मिथ्यादृष्टित्वं किं निश्चयतो व्यवहारतो वेत्यादिना विकल्पद्वयेन आशङ्क्य, नाद्यो, निश्च-
 यतस्तस्य छद्मस्यैर्दुरधिगमत्वाद्, इत्यादिना दूषितं, तत्रोच्यते अहंन्मतवाह्यलोकानां मिथ्यादृष्टित्वं निश्चयनयेन ज्ञातुं न शक्यते
 शक्यते वा, यदि आद्यस्तर्हि तेऽपि मिथ्यादृष्टित्वेन न व्यवहर्त्तव्याः ॥ अथ द्वितीयः तर्हि कथं तज्ज्ञातुं शक्यते ? जिनोक्तजीवा-
 जीवादिपदार्थानाम् अश्रद्धानाद् वा, विपरीतप्ररूपनाद् वा, संशयकरणाद्वा, अनादरणाद्वा, इति चेद्, एवं तर्हि यद्येतानि अश्रद्धा-
 नादीनि द्रव्यलिङ्गिष्वपि भवन्ति तदा तेऽपि निश्चयतोऽपि मिथ्यादृष्टितया ज्ञातुं शक्यन्ते एव, अथ एतानि तेषु न भवन्त्येव,
 किमराज्ञाम् आज्ञा, आगमे हि जमालिप्रभृतिषु तत्सद् भावस्य उक्तत्वात् ॥ अथ एतानि एतेषु भवन्ति, परं ज्ञातुं न शक्यन्ते, इदं
 तर्हि लौकिकेषु कथं ज्ञातुं शक्यन्ते, येन ते मिथ्यादृष्टितया व्यपदिश्यन्ते । प्रत्यक्षादि प्रमाणादिति चेद् हन्त ! इदं
 प्रमाणं लिङ्गिष्वपि प्रवर्तते एव । किं न ज्ञातं विजयसेनसूरिशिष्यै रात्रौ स्थण्डिलविप्रकीर्णाङ्गारनिर्दयमर्दनरूपतच्चेष्टितदर्श-
 नेन रुद्रदेवाचार्यस्य जीवाद्यश्रद्धानम्, एवम् अधुनाऽपि प्रत्यक्षादिप्रमाणवशात् लिङ्गिष्वपि अश्रद्धानादीनि निश्चीयन्ते
 एव । तथाहि सचिच्चविराधनादि प्रतिपेद्यार्थनिःशङ्कप्रवृत्त्याऽश्रद्धानं, सुविहिताचार्यपरम्परागतसामाचार्यादिव्यतिक्रमकर-
 णेन विपरीतश्रद्धानं, देवप्रतिबद्धस्थावरप्रायोग्यकृपवाटिकादिजिनमतविरुद्धार्थप्रवर्त्तकत्वेन, विपरीतप्ररूपणं, स्वमतपरमत-
 समतादर्शनेन संशयकरणं, प्रतिलेखनाप्रमार्जनादिक्रियाशैथिल्याद् अनादरणं चेति, ततो निश्चयतोऽपि मिथ्यादृष्टय एव

ण्ते । अत एव आरभ्यकं उन्मार्गग्रर्षकत्वेन ज्ञानदर्शनचरित्रापगमे जाते, लिङ्गिनाम् अवलोकनमात्रमपि संसारकारणम्,
 इति न कर्तव्यमेव इदम् इत्युक्तं, यथा “उन्ममगादेसणात् चरणं नासिति जिणचरिंदाणं । वावघदंसणा एतु, नष्ट-
 लब्धमा नारिमा ददु ॥ १ ॥ जिनरंन्द्राणां सम्वन्धिभूतं चरणं नाशयन्ति, आत्मनः, व्यापघदर्थना विनष्टसम्यग्दर्शनास्ता-
 दृशा द्रष्टुमपि न लब्ध्या न कल्पन्ते इत्यर्थः ॥ किं पुनस्तैः सह संवासादयः, एतु दृष्ट्याद् यद्यपि केचित् तदन्तःपातिनस्तादृग्
 अभिनिवेगामान् भगवन्नित्यादितत्तत्तत्तद्व्यापघदर्थनास्तथापि व्यापघदर्थना इव द्रष्टव्याः ।
 अतन्नेऽपि तदइष्टविशुष्टनपश्चित्ततया ‘पक्कणकलेरसंलो’ इत्यादि आगमन्यायेन मातृवत्सद्भूषितदिजाङ्गजगद् द्रष्टुमपि न कल्पन्ते
 तथा च आरभ्यकगुणिः “इदुमपि न कल्पति किमंग पुण संवासो, संयुज्जणा संयवो वा, एतु सदा जेवि केद निच्छयवि-
 दीए अचारघदंसणा, तदहि वायघदंसणा इव दद्व्या । ते य ददु पि न लब्ध्या न कल्पंति ॥ एवं च यदा निश्चयनयेन केचि-
 न्गम्यगृहोऽपि तदन्तर्वाग्यागुलतया मिथ्यागृहिदेदीयतया उपपादितस्तदा कैर कया उन्मार्गदेदिनां, व्ययहारलो (मिथ्या-
 दित्तव्युत्पादनामिषी, यदपि व्यवहारतो लिङ्गिनां सम्यगृहित्वसाधनाय, विगदासदीभूताः साधनः सम्यगृहितया व्यवहर्त्त-
 प्या इत्यादि व्यतिरेकानुमानम् उपन्यस्तं, तदपि न चारु, साध्यविपर्ययव्यासत्वेन हेतोर्विगद्वत्त्वान् तथाहि अत्र साध्यं पार्थ-
 व्यादीनां सम्यगृहितया व्यवहर्त्तव्यत्वं, तस्य च विपर्ययः सम्यगृहितया अव्यवहर्त्तव्यत्वं, तेन च व्याप्तः प्रकृतो हेतुः
 निगिष्टानिगप्रन्यायं हि परतीर्थेद्योऽपि तदेदित्वाद् उपचर्यते मुविहिदेः, सच सम्यगृहितया अव्यवहित्यमाण एव, सुमा-

धूनाम् आपवादिकवन्दनादिव्यवहारयोग्यः, निमित्तं हि तावत् प्रवचनप्रभावनाहेतु-रिति, सुविहिताः शिक्षन्ते एव, केवलम्
 आजीवकाद्यर्थं गृहस्थानाम् अग्रे न कथयन्ति, भूताधिकरणत्वात्, तपःक्षयहेतुत्वाच्च, यदि पुनः भूताधिकरणत्वात्, तपःक्षय-
 हेतुत्वाच्च, इदमंशिक्षणीयं स्यात्, तदा यद्, उक्तम् ओघनिर्युक्तौ “अहंसेसदेवया वा निमित्तगहणं सयं च सीसो च” इत्यादि
 गाथाविवरणे अतिशयोऽवध्यादिस्तदभावे क्षपकादिगुणाकृष्टा देवता कथयति ‘अहंसेसदेवया वा निमित्तगहणं सुत्तत्थेसु निम्मा-
 एणं सयमेव निमित्तं धित्तव्वं ॥ अहंसेसदेवया वा निमित्तगहणं सुत्तत्थेसु निम्माएणं सीसो गहणधारणसंपन्नो निव्वि-
 कारी जो सो गिण्हारविज्जइ जदा आयरिओ बुहो हवइ, तथा अविकारिस्स, सीसस्स, देइ, जाहे सो न
 होज्जा, ताहे अन्नो कोइ पुच्छिज्जहिइ त्ति ॥ तदसमीचीनमेव स्यात् । तस्मात् शिक्षन्ते एव, केवलं यदा तद् वेदिनः
 स्वतीर्थ्या न लभ्यन्ते, तदा मनाक् लाघवसंभवेऽपि परतीर्थिकानामपि पार्श्वे शिक्षन्ते एव, यदि पुनः प्रवचनलाघवहेतुत्वाद्
 अन्यतीर्थिकानां पार्श्वे इदम् अशिक्षणीयम् अभविष्यत् । तदा श्रीकालिकाचार्य आजीवकानां पार्श्वे न अशिक्ष्यत निमित्तं
 युगप्रधानत्वात्, शिक्षितं च तत्तेन यदुक्तं पञ्चकल्पभाष्ये

मेहावी सीसम्मीओ हामिएकालगज्जथेराणं । सज्झंतिएण अहं सो रिवं भंतेणं इमं भणिओ ॥

संज्झंतिएण ॥ प्रातिवेश्मिकेनेति, अइ वहुयं मेधीयं नयनाओ तारिसो मुहुत्तो उ । जत्थ थिरो होइ, सेहो, निक्खंतो अहो
 हु वोदत्तं ॥ २ ॥ वोदत्तं मूर्खत्वं, तो एव स ओमत्थं, भणिओ, अहं गंतु सो पइद्धानं । आजीविसगासम्मी, सिक्खइ ताहे

निमित्तं तु ॥ ३ ॥ मञ्जो मत्थंति मागमार्यं सनन्दमित्यर्थः तस्मात् ज्ञायतेऽन्यतीर्थि कानामपि पार्थेऽतिशयिन्यो विद्याः शिक्ष्य-
न्ते एव । नच वाच्यं ताः शिक्ष्यन्त एव, केवलं वन्दनाद्युपचारस्तेषां न क्रियते असंयतत्वात् । प्रवचनप्रत्यनीकत्वाच्चेति ?
तुमन्तरेण तद्धामस्य श्रमंभवान्, विद्या हि विनयेन घनेन विद्यया वा लभ्यते, नान्यथा, यदुक्तम्

विनयेन विद्या प्राप्या पुष्कलेन घनेन वा । अथवा चिद्यया विद्या चतुर्थं नैव कारणम् ॥

इति तत्र साधुभि-विनयेनैव केवलेन विद्या गृह्यते, न घनेन निर्ग्रन्थत्वेन तस्य अभावात् । नच निजविद्यया अधिकरणहेतु-
त्वेन तद्वानस्य साधूनाम् अनुचितत्वात् । यदिवा दीयतां कथमपि घनं स्वविद्या वा, तथापि तदनपेक्षितत्वात् प्रतिपत्तिमात्रप्री-
यत्वाद्वा कश्चिद्विनयवृत्तिमन्तरेण नार्पयति स्वविद्यां, तदा सापि निस्साधारिके किञ्चित् क्रियते, अतिशायिविद्यालामस्य महा-
गुणत्वात्, यदि पुनः सम्यग्रत्वहानिहेतुत्वात्, प्रवचनमालिन्यकारित्वाच्च, तद्विद्याग्रहणकालेऽपि अन्यतीर्थिकानां वन्दनाद्युपचारो
विधेयो न अमविष्यत्, तदा तद्विधिरपि आगमे न श्रमणिष्यत । मणितथायं तथाहि-पञ्चकल्पभाष्ये 'धूमपणामे जिणपणामं,
इति अस्मायम् अर्थः—यौद्धपार्थे प्रवचनोन्नत्यर्थं विद्यां गृह्णन्तः साधवस्तदनुवृत्त्या तत्स्वपुं प्रणमन्तो जिनप्रणाममेव मनसा
द्वर्तन्तीति, तस्माद्विहितं विधेय एव असौ, अन्यथा विद्याग्रहणानभवान् । तथा च अयं हेतुः पार्थिव्यादीनां मिथ्यादृष्टित्वमेव
साधयति, तथाहि-विवादाध्यासिता, मिथ्यादृष्टयः, मुयाधूनामपि आपवादिकवन्दनादिव्यवहारयोग्यत्वात् ॥ परतीर्थिक-
त्वादिचत् ॥ यदि वा यो मिथ्यादृष्टिर्न भवति, स साधूनाम् आपनादिकवन्दनादिक्रयोग्यो न भवति, यथा सुश्रावकः,

सुमुनिर्वा । न च अमी न तथा, तस्मान्मिथ्यादृष्ट्य एवेति । यदपि एषाम् आपवादिक्वन्दनादिसमर्थनार्थं 'मुक्कधुरा संपा-
गडसेवी' इत्यादिना आवश्यकसूत्रवृत्त्योरनुवादोऽकारि, तेनापि न व्यवहारिकसम्यग्दृष्टितया, नापि चारित्रितया, तेषां
तत्समर्थ्यते । अपि तु अनुद्यत्ति विना तेषाम् उपसर्गवर्गकारित्वादिति कारणेन इति सिद्धं मिथ्यादृष्टित्वम् एतेषां, तत्सिद्धौ चा
तीर्थत्वमपीति न युक्तं लिङ्गिनां पार्श्वे सूत्रार्थग्रहणं, यदुक्तम्

क्षीरं भाजनसंस्थं न तथा वत्सस्य पुष्टिमावहति । आवल्गमानशिरसो यथाहि मातुःस्तनात् पिबतः ॥ १ ॥
तद्वत् सुभाषितमयं, क्षीरं दुःशीलभाजनगतं तु । न तथा पुष्टिं जनयति, यथा गुणवतो सुखात्पीतम् ॥ २ ॥
शीतेऽपि यत्र लब्धो, न सेव्यतेऽग्नि-र्यथा इमशानस्थः ॥ शीलविपन्नस्य वचः पथ्यमपि न गृह्यते तद्वत् ॥ ३ ॥
चारित्र्येण चिहीनः श्रुतवानपि नोपजीव्यते सद्भिः ॥ शीतलजलसंपूर्णः कुलजैश्चाण्डालकूप इव ॥ ४ ॥
इत्यतः पार्श्वस्थादीनां पार्श्वे निजबालका अपि सूत्रादि पाठयितुं न कल्पन्ते श्रमणोपासकानां, किं पुन-र्धर्मश्रवणम् इत्या-

शय इत्यर्थः ॥

संग्रतिमूत्रकारः स्वदत्तोत्तरस्य सैद्धान्तिकतां दर्शयितुं पूर्वोक्तार्थसंमतिमाह—भाणितं च दर्शनसप्ततिकायां हरिभद्र-

सुरिभि र्यथा ॥

“इहारा ठवेइ कन्ने, तस्सवण मिच्छमेइ साहूवि ॥ अवलो किमु जो सद्धो जीवाजीवाइअणभिन्नो ॥ ३० ॥

व्याख्या—इतरथा यदि यथाछन्दोपाश्रयेऽन्यगत्या गताः सन् साधुस्तदारब्धधर्मरूपा विषातार्थं प्रयुक्ता अन्ये उपाया
 विफलीभूता भवन्ति । तदा स्वगयति करादिना, पिबचे कर्णो, श्रुती, नतु प्रथमत एव । प्रथमतस्तु वचनपाटवशक्तौ सत्यां
 नररूपां निगमयन् व्याधानं करोति । यथा एतदेवं न भवति ॥ अर्थं तत्प्रतिपातं कर्तुं न शक्नोति, ततो ध्यानं करोति ॥ अथ
 तथापि स धर्मकथां करोति एव, तत उचैः स्वरेण स्वाध्यायं करोति ॥ यदि तथापि न तिष्ठति, तदा कर्णो स्वगयति ॥
 अथवा गुप्तः सन् घोरणं करोति, महता शब्देन, तोऽपि निर्विण्णः सन् उपसंहरति धर्मकथामिति ॥ यदुक्तम् ओषनिर्युक्ता
 पार्थस्यादिसानगतादिसाधुविधिभजनानन्तरम् । एवंमेव अक्षाछन्देऽपि हिण्णजाजक्ष्ण अज्झग्गण कप्पा ठाण्णट्ठिओ
 निसामे सुवणाहरणायगहिण्ण सि ॥ यः पार्थस्यादिसाने वसतो विधिवक्ता, एवंमेव विधिर्यथाछन्दस्यानेऽपि स्थितस्त
 द्रष्टव्यः ॥ केवलम् अयं विंशपः, 'पडिहणत्ति', इत्यादि गुगमं 'सुरणाहरणायत्ति', गुप्तः सन्नाहरणा पोत्थति, घोरणं करोती-
 त्यर्थः ॥ गृहीतैर्नैव उपधिना तत्र तिष्ठति, विराधनामवाद् इत्यर्थः ॥ किमिति तरूथाविषातार्थमेवम् असौ करोति ॥ इत्यत
 आह तत् श्रवणाद्, यथाछन्दवचनश्रवणाद्, मिव्यात्तम् एति, विपर्ययं याति, साधुरपि संभगन् निःशेषश्रुताथयोधो मुनिरपि
 यथाछन्देऽग्नया विपरिणमति, किं पुनः श्रावक इत्यपेरर्थः ॥ तथा च आह किं पुनः किमत्र वक्तव्यं यः श्राद्धः श्रावकः अवलः
 सन् मार्गे विशिष्टावष्टमरहितोत्तरदानादौ असमर्थश्च, स तु मुक्तरां विपरिणमतीत्यर्थः ॥ अवल्लते निमित्तमाह 'जीवाऽजीवा-
 घनभिन्नः, तथापि यागमग्नद्रहणासंभवाद् इत्यर्थः ॥ ननु यदि द्रव्यलिङ्गिनां देवनापि श्रुता मतिभ्रंशेऽस्तुस्ति न शोध्यते एव,

किन्तु यदा ते मार्गादौ मिलन्ति, तदा ते वन्द्यन्ते न वा ॥ यतः केचिद् वदन्ति पार्थस्यादयः छोभन्नन्दनादिना वन्द्या एव, लिङ्गप्रवचनाभ्यां सुविहितसाधर्मिकत्वात् सुविहितवदिति ? तान् प्रति अपरे ब्राह्मणः, किं पार्थस्यादीनां प्रतिपत्तिविशेषरूपं वन्द्यत्वं साध्यते, लिङ्गसाधर्मिकत्वेन प्रवचनसाधर्मिकत्वेन वा, नाद्यः निह्वानामपि वन्द्यत्वप्रसङ्गात्, तेहि केचिद् लिङ्गतः साधर्मिका अपि न वन्द्यन्ते, ततो लिङ्गमात्रम् अप्रमाणमेव, यदुक्तम् ॥

जइ ते लिङ्गप्पमाणं, वंदाही निह्वे तुमं सव्वे ॥ एए अचंदमाणस्स लिङ्गमवि अप्पमाणं ते ॥
तथा 'वैसो वि अप्पमाणो असंजमयएसु वहमाणस्स' इत्यादि ॥ यदि पुन—लिङ्गमात्रं वन्द्यत्वे साधकम् अभविष्यत्, तदा नात्यक्षन् अङ्गारमईकं तच्छिष्याः, तस्य तथाविधधर्मपरिणामाभावेऽपि, लिङ्गमात्रसदभावात् ॥ नापि द्वितीयः, श्रावकाणामपि तथोभावन्दनादिना वन्द्यत्वप्रसङ्गात् ॥ तेषां प्रवचनसाधर्मिकत्वात् ॥ किं च पार्थस्यादीनां प्रवचनसाधर्मिकमेव असिद्धम् ॥ तन्मूलभूतस्य सम्यक्त्वस्य सिद्धान्ते तेषां निषिद्धत्वात् ॥ तथाहि ॥

तेसिं अजुत्तं चरणं, न य सम्मत्तं न देस चारित्तं ॥ समणगुणसुक्कजोगी, संसारपवट्ठगा भणिया ॥ १ ॥
तथा "अहमाहमेहिं नामायरिय उवज्झाय साहुलिंगीहिं ॥ जिणघरमढआवासो, पकप्पिओ सायसीलेहिं ॥ २ ॥
तथा "संपागडपडिसेवी, काएसु वएसु जो न उज्जमइ ॥ पवयणपाडगपरमो, सम्मत्तं पेलवं तस्स ॥ ३ ॥
इत्यादि अत एव न जानाति इत्यादि भङ्गकरचनायां सम्यक्त्वहीने तृतीयभङ्गे एव चैत्यवासिन उक्ताः ॥ तथाहि भङ्गकर-

चनाप्रतिपादिका च इषं गाथा “चउमु न जाणइ य चउमु णब्भुपगमो न पालइ, पालइ एगंतरे अट्ट” इति ॥ स्यापत्ता चंवं

न जानाति	नाब्भुपगच्छति	न पालयति	सामग्र
न जानाति	नाब्भुपगच्छति	पालयति	कुल
न जानाति	अब्भुपगच्छति	न पालयति	बीचासि
न जानाति	अब्भुपगच्छति	पालयति	अचीयरा
जानाति	नाब्भुपगच्छति	न पालयति	मेणियार्इणं
जानाति	नाब्भुपगच्छति	पालयति	एणुतरसुरं
जानाति	अब्भुपगच्छति	न पालयति	संमिग्गपण्डिउ
जानाति	अब्भुपगच्छति	पालयति	मुमन्निजइअट्ट

किंच जे इमे पासत्याइणो, ते साह साहूणि सावगसाविगा एगपक्खे वि न पडंति ॥ इत्यादिभिः कल्पार्थैः पार्थस्यादीनां प्रवचनवासुत्वमेवोक्तम्, इति कुतः प्रवचनसार्धमिक्त्यम्, अतएव ओष्ठनिर्णयको, अथ साहम्मिया बहवे भिन्नचित्ता, इत्यादि माथायां सार्धमिक्ता लिखत इति सार्धमिक्तपदं विग्रहः श्रीहरिमद्रूपयो, न पुनः प्रवचन्त इति ॥ एवं च असंगमेनैव तृतीयविकल्पो निरुद्धः इति परस्परविरुद्धमतद्रयोत्थसंग्रहप्रभवो वृच्छामन्योत्तरम् आह—

इत्येवं लक्षणा सा न भवति, अपि तु अकीर्ति भवति ॥ नूनमयमपि एवं स्वरूपो येन येषां वन्दनं करोति ॥ तथा निर्जरा कर्म-
 धयलक्षणा सा न भवति, तीर्थरूपाऽऽद्याविराधनादारेण निर्गुणत्वात् तेषामिति, कायकेश्यो अवनामादिलक्षणः, तं च एवमेव
 मध्येन करोति, निर्वर्त्तयति, तथा कर्म धानावरणीयादिलक्षण, तस्य बन्धो विशिष्टरचनया आत्मनि स्थापनं, तेन वा आत्मनो
 त्वविमृष्टमन्दने आद्या भङ्गः । ११ तं दृष्ट्वा अन्येऽपि वन्दन्ते इत्यनवस्था ॥ २ ॥ तान् बन्धमानान् दृष्ट्वा अन्येषां मिथ्यात्वम्
 ॥ ३ ॥ कायकेश्यो देवतान्यो वा आत्मविराधना वद्वन्दनेन तत्तुतासंयमानुमोदनात् संयमविराधना चेति ॥ ननु गुणाधिके
 वन्दनकम् उक्तम्, अतो गुणाधिकत्वात् “पासत्योसद्यद्वृत्तीलपीय संसत्तत्रणमहाछंदं ॥ नाज्ज तं सुविहिता सत्त्वपयसेण
 वञ्चति” इत्याद्यागमपलात् सुविहिताः पार्थस्यादीन् मा स वन्दन्त, थावकास्तु किमिति न वन्दन्ते, तेषां गृहस्यतया सकल
 सावयव्यापारप्रसक्तत्वेन ततो गुणहीनत्वात् ॥ उच्यते पार्थस्यापेक्षया तेषाम् अमप्रतत्त्वेन वत्तमगुणत्वात् ? उक्तं च
 केसि पि संजयाणं केहिं पि गुणेहिं सावगा अहिया ॥ अम्हा ते देसजइ ह्यरे उ ण ओभयओ भट्ठा ॥ १ ॥
 तथा अरहंत चेदयाणं मुसाहुप्यारओ ददायारो । सुस्तावगो वरतरं न साहुचेसेण चुपघम्मो ॥ छडीवनिक्का
 पदया विवञ्जिओ नेव दिक्खिओ न गिही जइघम्माओ चुको चुद्ध गिदिदाणघम्माओ” इत्यादि ॥ किंच उपदासादिदोष-
 भयान् यथा कृतमायुःपान् वैदग्मिकान् जानानः धादो न वन्दते, तथा पार्थस्यादीनपि ॥ यदुक्तम् ॥

जह वेलंगलिङ्गं जाणंतस्स न मओ हवइ दोसो । निद्धंघसुत्ति नाऊण वंदमाणे धुवं दोसो ॥ १ ॥
इत्यर्थः ॥ ३२ ॥ ननु उत्सर्गतो मा वन्दन्ताम् एते, अपवादतस्तु वन्दन्ते एव, अन्यथा तद्विधिभणनस्य वैयर्थ्यम् ॥

भणितश्च तद्विधिर्यथा बहिर्भूम्यादौ मिलितस्य द्रव्यलिङ्गिनोऽभिलापः क्रियते, हे तपोधन कीदृशस्त्वं चन्द्रगच्छीयो नागेन्द्रगच्छीयो वेत्यादिलक्षणः ॥ गुरुं पुरुषं कार्यं वा अपेक्ष्य तस्यैव नमस्कारः क्रियते ॥ नमस्ते इति, गुरुरं चापेक्ष्य अभिलापन-नमस्कारगर्भो हस्तोच्छ्रयः क्रियते, गुरुरतमं चापेक्ष्य शिरो नम्यते, कुशलं भवतः इत्यादि पृच्छयते, तद्बहुमानतः किञ्चित्कालं तत्सन्निधौ आस्यते, एष तावत् बहिर्दृष्टस्य विधिः, कारणविशेषतः पुनस्तत्प्रतिश्रयेऽपि गम्यते, तत्रापि एष एव विधिः—
त्कालं तत्सन्निधौ आस्यते, एष तावत् बहिर्दृष्टस्य विधिः, कारणविशेषतः पुनस्तत्प्रतिश्रयेऽपि गम्यते, तत्रापि एष एव विधिः—

नवरम् आरभध्यावृत्त्या तथोभवन्दनं क्रियते, वन्दनकं वा दीयते, यदुक्तम् “वायाए नमोक्कारो” इत्यादि इत्यत आह—

‘जो पुणकारणजाए, जाए वायाइओ नमोक्कारो । कीरइ सो साहूणं, सहूणं सो पुण निसिद्धो ॥ ३३ ॥

व्याख्या—यः पुनः कारणजाते प्रयोजनप्रकारे ज्ञानादिकार्ये इति यावत्, जाते उत्पन्ने सति, वागादिको वाचनिकादि-नमस्कारो वन्दनं क्रियते, विधीयते, अवसन्नादीन् प्रति इति शेषः ॥ ‘सो साहूणमिति’ व्यत्ययोऽपि आसामिति प्राकृतलक्षणेन तृतीयार्थे पृष्ठी ॥ ततश्च साधुभिः श्रमणैः क्रियते, इति पदम् अत्रापि आवर्त्यते, क्रियते न श्रमणोपासकैः, यदेव न यथा तथा क्रियते ॥ किं तर्हि? यदि ब्रह्मचर्यप्रतिपालनरूपेण पर्यायेण आत्मनः सकाशात् स उपरिवर्त्ती भवति, यदि तत्परिवारोऽपि संमुखम् उचितप्रतिपत्तिं करोति ॥ यदि कुलगणसंवकार्यकरणक्षमो भवति, यदि तद्बलेन तत्र क्षेत्रे स्थातुं शक्यते, यदि दुर्भिक्षाद्यव-

व्याप्यो ते च माद्रिह्यं कर्तुम् उन्महन्ते, यदि वा ततः मृतं मृगार्थो वाऽपेक्ष्यते इति, यदुक्तं 'परिपाथपरिसेत्यादि' तदाहि
 तदकारणे प्रपचनामन्तिः स्वार्थभ्रंशादयो दोषा भवन्त्येव, साधूनां, तत्र तदानीम् अधिक्रम्यत्वात्, यदा तु साधनः स्वयमधि-
 करलाः समानरत्ना वा भवन्ति, तदा तान प्रति न किञ्चित्कुर्यन्ति ॥ यदुक्तम् "पासत्पार्श्याणं तद् चिह्नं जह न होइ से मम् ॥
 परम् जभो अवाय, तदभांरे दग्धो वञ्जे" इति, ततः आवकाः कदापि न कुर्वन्ति, तेभ्यः सदाऽपि समधिक्रम्यत्वात् ॥ ननु-
 कारणतोऽपि यत् भ्रमणानां कर्तुमनुमत्त, सत् तदुपायकानां विशेषतोऽनुमत्तं, तेषां महतामपि अशुभतघरत्वात्, इत्यत आह,
 गृहाणं सो पुनति, धाद्वानां स पुनर्नेमस्मरो निषिद्धो निगतिः, आगमगतविशिष्टविचारानभिप्लव्येन अनलरत्नात् तेषां,
 इतिप्रिगन्तस्य इव पार्श्वव्यादितान्मस्य महाव्यामोहदेतुत्वात्, पर्वायपरिणत् पुरुषादिविद्येपरिवर्पणस्य धाद्वानाम् अनुपयोगित्वेन
 असौमयाय ॥ ननु क निषिद्धः ? उच्यते दर्शनसप्तति काराम्—

यंदणपूयणसकारणां मदनं न कल्पयं काउ । लोगुसमलिनीणं, यि केसिं चेयं जओ मणियं ॥
 ननु कुतः कारणात् न वक्ष्यते ? उच्यते "यगणरिसंयायाओ वप्पज्जइ संसओ कूडं जं से तम्हा तमणाययणं
 भिच्छं भिच्छएसहेऊ पा ॥ इति वृद्धत्वात्पुनरुपायेऽपि लोकोचरिक्तानायतननिचारे मणितं ॥ लोउत्तरियं पुण जे
 जिणायम्मस्या परं मद्दुपघाण । चट्ठति देमणा परणदेसओ तेसिं संमग्गी ? ग्गमिहमणाययणं सुट्ठु यि भम्महि
 मग्ग महग्ग । "होइ गुणकानि हेऊ ता परं यच्चणिअं तु" अन्यथा परमादेवः श्रीधेस्विकृत्यो देवमात्राय

जलाशयावताण साधु दृढपक्षा कपक्षान् आपगन्तिम्, आपन्नसत्त्वां साध्वीं च, दर्शनमात्राद् अवन्दिष्यत ॥ नच ववन्दे-
 तस्मात् ज्ञायते निषिद्धः एव एष इति ॥ ३३ ॥ आह—पौषधशालायां मिलिता बहवः श्रावका विकथापरिहरणार्थं यदि कंचिद्
 धर्मविचारं कुर्वन्ति, प्रकरणविशेषं वा कंचित् स्वबोधानुसारेण विचारयन्ति, तत्तेषां युक्तम् अयुक्तं वा? धर्मचर्चायाः शुभभाव
 प्रबन्धनिबन्धनत्वात्, मिथ्यावादस्य च क्रूरकर्मबन्धकारणत्वाद् इत्याशयवान् पृच्छति ॥

“पोसहि्यसावयाणं पोसहसालाइ सावगा बहुगा । गंतुं पगरणजायं, किंपि वियारिंति तं जुत्तं” ॥ ३४ ॥
 व्याख्या—पौषधं पर्वानुष्ठानं पौषधेन चरन्तीति पौषधिकाः, गृहीतपौषधाः, ते च ते श्रावकाश्च, पौषधिकश्रावकाः, तेषां,
 नतु श्राविकाणां, पौषधशालायां पौषधग्रहणोचितस्थाने श्रावकाः, बहव एव बहुकाः स्वार्थे कः प्रभूताः, गत्वा प्रकरणानि
 उपदेशमालादीनि, तेषां जातं सदृशं, प्रकरणप्रकारमित्यर्थः ॥ किमपि अनिर्दिष्टनामकं विचारयन्ति इति, स्वमतिभानुसारेण
 अर्थापयन्ति, तद् युक्तं संगतम् इति पृच्छार्थः ॥ ३४ ॥ तत्रोत्तरं भण्यते,

केणइ गीयत्थगुरुं, आराहंतेण पगरणं किंचि । सुहुसुयं नायं चिय तस्सत्थं कहइ सेसाणं ॥ ३५ ॥
 व्याख्या—केनचित् पौषधिकेन अन्येन वा गीतार्थगुरुम् आगमज्ञम् आचार्यम् आराधयता शुश्रूषमाणेन प्रकरणं धर्मशास्त्रं
 पञ्चाशकादिकं, किंचित् अनिर्धारितनामकं, सुहु शोभनम् अक्षरार्थभावाथार्थवगमक्रमेण इत्यर्थः ॥ श्रुतम् आकर्णितं ज्ञातमेव बुद्ध-
 मेव, नतु अज्ञातं, तस्यैव एवात्राध्याहार्यः प्रकरणस्यैव, नतु आवश्यकनिर्युक्तिचूर्ण्यदेः तस्य चतुर्दशपूर्वधरादिप्रणीतत्वेन आग-

मत्वाद्, आगमस्य मूलतः पदजीवनिकायमेव यावद् अर्थतः पिण्डेपणामेव, यावद् उत्कृष्टतोऽपि श्रावकस्य कल्पते नाधिकः ॥
एतेन यत् केपाचिद् मते आवश्यकमनियुक्तिं गृहस्थाः पठन्ति, आवश्यकचूर्णिं च स्वयमेव विचारयन्ति, तदयुक्तम् इत्यावेदितव्यं
भवतीति ॥ अथ विचारं, कथयति भणति, स इति शेषः, शेषाणां शुश्रूषालोकानाम् अग्रे इति शेषं, तस्य यथा गुरुमुतावधारि-
तार्थं कथ्यमानस्य, मनोवचनकायवृत्त्यापारनिरोधकत्वेन धर्मध्यानपोषकत्वेन स्वमतपरमतविशेषप्रकाशकत्वेन, संवेगनिर्वेदा-
धुरतादकत्वेन कस्यापि प्रतिबोधहेतुत्वेन च बहुगुणत्वादित्यर्थः ॥ ३५ ॥ ननु एवं कथ्यमाने तत्र विभिन्नमतिकाः श्रोतार
इति, कोऽपि किमपि अन्तरान्तरा पृच्छति, व्याख्यावा च सैदान्तिकार्यानिभिन्नत्वेन कदाचित् तदुत्तरं दातुम् असमर्थोऽपि
भवति । ततो यदि अभिमानाद् यदपि तदपि तददाति, तदा उत्सन्नमायित्वम्, अथ न ददाति, तदा विविधं उपहस्यते,
भण्यते च यथा कस्ते व्याख्यानेऽधिकारो, यत्तुगमायामपि पृच्छायाम् अधोमुखो जातः, तवः किं कर्त्तव्यमिति, अत आह—
“तं च कर्त्तव्यं अस्मै, जह पुच्छद् कोवि अवरमयि किञ्चि । जह मुणइ तं पि सो कहइ, तस्स अह नो मणिजे मं ॥ ३६ ॥”
व्याख्या—तं प्रकरणविशेषं, पुनः, चः पुनरर्थे, कथयन्तं व्याख्यान्तम्, अन्यः समीपस्थः, यदि पृच्छति, पर्यनुयुक्ते, कोऽपि
सम्यगुपदिमिध्यादृष्टिर्वा, अपरमपि प्रसङ्गागतं, किञ्चिद् विचारान्तरं प्रकारणान्तरं वा, यदि ‘मुणइति’ जानाति ‘श्रोत्राणमुणो’
॥ ३७ ॥ इत्यनेन प्राकृतलक्षणेन ज्ञायातोः, स्थाने मुणादेशः ॥ तदपि स श्राद्धः कथयति, तस्मा पृच्छकस्य अग्रे इति शेषः ॥
अथ नो जानाति, तदा मणेद् ब्रूयात्, इदं वक्ष्यमाणम् इत्यर्थः ॥ ३६ ॥ तदेव आह—

३७ ॥

एयं खलु गीयन्ते, गुरुणो पुच्छिय तओ कहिस्सामि । इय जुत्तीए सहो भवभीरू कहइ सङ्गणं ॥ ३७ ॥
व्याख्या—एतत् यत् त्वया पृष्ठं, खलु निश्चये, गीतार्थान् स्वसमयपरसमयविदः, गुरुन् धर्माचार्यान् पृष्ट्वा ततः कथयिष्यामि
भणिष्यामि, क्त्वाप्रत्ययेनैव गुरुपृच्छानन्तर्ये भणनस्य लब्धेः, अवलम्बद्योतनार्थम् अत्र ततः शब्दः, इति एवंरूपया
युक्त्या रीत्या मर्यादया इति यावत्, नान्यथा इति भावः, शब्दः भवभीरुः उत्सृज्यमाणान् अनन्तसंसारी मा भूवम् इति
शङ्कितहृदयः कथयति, किं न वाचयामास पुस्तकं पर्वसु पोषधं गृहीत्वा सकलकुटुम्बस्थायि जिनदासश्रावकः, श्राद्धानाम्
अग्रे ॥ ननु श्राविकाणां, ताः सामान्यतरपि व्याख्यानेऽनुचिताः किं पुनः श्राद्धस्य, अत एव अयम् आचार्यवन सभाम् आपूर्य
व्याख्याति, व्याख्यानयतनाऽनभिज्ञत्वात् ॥ यदुक्तं पौषधविधौ जिनवल्लभसूरिभिः “गुरुमुहाओ वा जहावधारियमट्ठ
पयमणुपेहेइ । तत्परतं तो तेमेव, अन्नसिं किंचि साहेइ वा, न पुण सभापवंधेणं धम्मं कहेइ, जम्हा अहिगा-
रिणा खु धम्मो कायव्वो, अणहिगारिणो दोसो आणा भंगाड चिय धम्मो आणाए पड्डिबुद्धो, इत्थ य भवस-
यसहस्स महणो विवोहओ भविय पुंडरीयाणं, धम्मो जिणपन्नत्तो, पक्कपजयणा कहेयव्वो, पक्कपो निसीह-
ज्झयणं जेण सावज्जणवज्जाणं, वयणाणं, जो न जाणइ, विसेसं, बुत्तं पि तस्स न खमं किमंग, पुण देसणं काउं,
अन्नं च किं इत्तो कट्ठयरं सम्मं अणहिगयसमयसम्भावो अन्नं कुदेसणाए कयट्ठरागग्गिम पाडेइ ॥ एवं विहा
य बट्ठअसुहकम्मसंचोइया, दुरहीयकुनयलवमयविमोहिया, जिनमयं अयाणंता, जिणवयणमन्नहा भासिऊण,

अष्ट रंगदं जंति जं पुण पदह, सुजेह, जणस घम्मं करेह इयाह, तं पच्छा कच्चि सयं तेणचि जइ तं पुराहीप-
 मिनि ॥ एच्छा कट्टसि, जेण चारित्तं पच्छा कट्टं, उच्चिखल्लो, गिही जाओ, पुराणेवि, दुघह ॥ १ ॥ सिद्धदुत्तो
 ममज्जगो अभज्जगो वा समितं मुंढं मरेह, भिग्गं हिंढइ, वा नवा ॥ २ ॥ सारुविगो पुण सुक्किलयत्थपरि-
 रिओ मुंढमसितं पंरइ, अभज्जगो ग पत्ताईसु भियगं हिंढइ ॥ ३ ॥ अत्ते भणंति, पच्छा कडसिद्धपुत्ता, वेय
 ते असिक्का ने सारुयिगा” इति निगीयणुणिः सिद्धपूतगारुणिकयोः स्वरूपमग्रत उपयोगो इत्यत्र मसद्वा उक्तं, ततो व्रतं
 सुत्तर। पही जालो, यः स ऽय व्याख्याति इत्यभिप्रायाद् इत्यर्थः ॥ ३ ॥ अतः सर्वेषु अवि दिनेषु पोषणं गृह्यते, प्रतिनियतेषु वा ?
 यत् एकं मुरंतं, सामग्रीमनूभावे मर्यदाऽपि श्रावकस्य पोषणम् अनुशातुं युक्तं, सदनुष्ठानत्वात् आवश्यकत्वात् ॥ ततो न प्रतिनि-
 यगदिनानेषधिष्ठा सत्ता सामग्रीविक्रलीकार्यो, यदि न प्रतिनियते एव दिने तदिषेयं स्यात्, तदानीं यदुक्तं—द्वावाधम्मैकयुथायाम्
 अष्टममक्किक्कस नन्दुमुण्डिगरथेठिनः पोषणप्रदणं, तद् असमीचीनं भवेत्, अष्टमस्य दिनत्रयात्मकरूपेण प्रतिनियतदिनातिक्रमण-
 धीलत्वात्, इति ! नन पक्तव्यं, यथाष्टमं दिनत्रयमागी, अपि एवोद्देशेन प्ररुपत्वात् पूर्वग्रहणेन गृह्यते, एवं पोषणमपीति,
 इत्थ उरुठट्ठोद्धोरायममाणत्वादिति ॥ अपरे त्वाहुः पोषणप्रदणं न सर्वदा कार्यं, विग्रिष्टकालानुष्ठानत्वात् यद्यद् विग्रिष्टकालानु-
 स्थानं, तत्तत् न सर्वदा कार्यं, यथा पढावन्न्यक्तं ॥ विग्रिष्टकालानुष्ठानं च इदं, तस्मान्न सर्वदा कार्यं न च अस्य विग्रिष्टकालानु-
 स्थानरूपम् अमिदं, पोषणं हि एकारणग्रवं वा स्यात् षट्पुर्णमतिष्ठा वा, नान्यत् ॥ सत्र व्रतं पर्यानुष्ठानमेव पूर्वोच्यतेत्यम् एव

व्याख्यातत्वात् ॥ तथाहि—उत्तराध्ययनेषु नवमाध्ययनवृत्तौ, पोषधोऽष्टम्यादितिथिषु व्रतविशेष इति, आवश्यकवृत्तावपि उक्तं, पोषधोपवासातिथिसंविभागौ तु प्रतिनियतदिवसानुष्ठेयौ न प्रतिदिवसाचरणीयौ इति आवश्यकचूर्णावपि उक्तम्—
 “सन्वेसेषु कालपन्वेसेषु पसत्थो जिणमए तवो जोगो ॥ अट्ठम्मि पन्नरसीसु य नियमेण हविज्ज पोसहिओ त्ति”

तपोयोग उपवासादिः आससेनवाचकेनापि उक्तम्—
 सन्वेसेष्वपि तपोयोगः प्रशस्तः कालपर्वसु ॥ अष्टम्यां पञ्चदश्यां च नियतः पोषधं वसेद् ॥ १ ॥
 सन्वेसेष्वपि तपोयोगः प्रशस्तः कालपर्वसु ॥ अष्टम्यां पञ्चदश्यां च नियतः पोषधं वसेद् ॥ १ ॥

इत्यादि विधिवादः ॥ चरितानुवादे तु चतुःपन्वमिव जिनदासाद्यनेकश्रावकपोषधस्य श्रूयमाणत्वात् ॥ प्रतिमापि पर्वानुष्ठानमेव, यदुक्तम् आवश्यकनिर्गुक्तिवृत्तौ—
 होइ चउत्था चउइसि अट्ठमिमाइसु दिवसेसु पोसहं । चउन्विहं पि पडिपुन्नं सो उ सम्ममणुपालेत्ति ॥ १ ॥
 ‘चउत्थेत्ति’ चतुर्थी, प्रतिमा, ततो व्रतविशेषत्वात् प्रतिमाविशेषत्वाद्वा सिद्धं पौषधस्य विशिष्टकालानुष्ठानत्वं, सर्वकालानुष्ठेयत्वं साधयति—यश्चास्य सर्वदानुष्ठेयत्वसाधनाय सदनुष्ठानत्वादिति हेतुः, परेणोक्तः, सोऽनैकान्तिकः पाक्षिकप्रतिक्रमणसंपूर्णोपधिग्रतिलेखनादि व्यभिचारात्, तद्धि सदनुष्ठानमपि प्रतिनियते एव पक्षान्तादिलक्षणे दिने विधीयते, न सर्वेषु दिनेषु, ह्यनुष्ठानतोऽपि साध्यविकलः, पडावश्यकैऽपि सर्वकालविधेयस्य असंभवात् ॥ नहि भगवतो महावीरस्य तीर्थे अजितादितीर्थकृत्तीर्थेषु इव यदा तदापि एतद् अनुष्ठीयते ॥ एवंहि ‘अंतो अहो निसिस्से’ इत्यादिकालनैयत्योपदेशस्य नैरर्थक्यप्रसङ्गः, तथा सर्वेष्वपि

धर्मगच्छेत्पु मतिनिगते एव राक्ष्यन्तरूपे, दिनान्तरूपे, वा वाले पोष्यं घृह्यते, न यदा वदा, इत्येतस्य सर्वदा ग्राह्यत्वसाधनं
 ग्रहचिन्ताधितरगात्, अममीचीनमेव ॥ किं च ज्ञाताधर्मकथायाम् । ततेन नंदे मणिपारसिद्धौ अक्षया गिणहकालसमयंसि
 जेढा मूलंसि मासंसि अट्टमभक्तं गिणहइ ॥ २ ॥ पोसहसालाए जाव चिहरइ तण्णं नंदरस अट्टमभक्तंसि परि-
 णममाणंसि तण्हाण ह्मुहाण अभिभूतरस समणस्स इमे एया रूपे अज्झत्थिणः समुत्थज्झित्था, पत्ताणं ते राईस-
 रजावत्पमित्तयो, जेसिणं रायगिहस्स घट्ठिया यहुओ वायीओ पुग्गखरणीओ जाव सरपत्तियाओ जत्थ यहुजणो
 ण्हायइ पियइ इत्यादि संपेहइ संपेहिसा कल्लं पोसहं पारेइ, इत्येतायट्ठ एयास्ति वृत्तिठ्ठा तु इदं तुग्गमत्थाव न
 व्याख्यानं, तवः कैरधर्मयता निर्योरितं यत्सर्वदा पोष्यं गृह्यते इति, जेढामूलंसि मामंसि, इति ज्येष्ठपूणिमायाम् अट्ठमे भक्ते
 वृत्तीयदियत्ते, पर्यणि एव त्रिदिवसिकं प्रतिमाज्जलरात्रौ कायोत्सर्गम् पोष्यस्य संभवात्, कथं नन्दमणिकारदृष्टान्तेन पोष्यस्य
 अपराधुष्ठानता, सर्वोऽज्जगत्सर्वसमाचारी विरुद्धाऽपि साध्यते ॥ नह्यत्र, त्रिरात्रं पोषधी अपर्यणि एव वा द्वितीयादी पोषधी
 इत्यस्ति ॥ यच्च श्रीविजयेन सप्तदिनानि यावत् पोष्यं गृहीतम् इत्यागमे श्रूयते ॥ यदिह लोकार्थं, न मोक्षार्थं, विद्युत्पातलक्ष-
 णोपद्रवटालनबुद्ध्या प्रवृत्तत्वात् इति, न तन्निदर्शनं, कार्यं मोक्षार्थमेव अनुष्ठानस्य इह विचारयितुम् आरब्धत्वात् ॥ तस्मैव भग-
 वदाधारपूर्वकत्वात् तस्माद् यथा सदनुष्ठानत्वेपि आवश्यकं संश्रुणं सन्ध्याद्वये एव अनुष्ठीयते ॥ तथा पोष्यमपि उक्तपर्यंतु एव
 संपूर्णम् अनुष्ठेयम्, एकैकस्य तु तदवयवस्य सामायिकादेरिव अनुष्ठिती न कालनियम उक्त इति । यत्र कामचार एवेति, अतो

भगवन् किं तत्तन्म्, इत्यत आह—

उद्दिष्टमि च उद्दसि पंचदसमी उ पोसहदिगंति । एयासु पोसहवयं संपुनं कुणइ जं सहुो ॥ ३८ ॥
न्याख्या उद्दिष्टेति, सामायिकी संज्ञा, अमावास्यावाचिका, यदुक्तं दशाश्रुतस्कन्दचूर्णौ चतुर्थश्रावकप्रतिमाव्याख्याने
'उद्दिष्टा अमावस्साइति' तत उद्दिष्टा अमावास्या, अष्टमी चतुर्दशी च प्रसिद्धे, 'पंचदशमी, पूर्णिमा, तुरवधारणे, एता एव
तिथयः पोषधदिनं, पुष पुष्टौ, पोषं वृद्धिं धर्मस्य धत्ते धारयतीति पोषधः, पुष्यतिथिविधयो व्रतविशेषः ॥ पोषधस्य दिनं
पोषधदिनं, पर्वानुष्ठानत्वेन अस्य समये प्रसिद्धत्वात् ॥ यदि पुनः संपूर्णमपि पोषधं प्रतिदिनविधेयम् अभविष्यत्, तदा भगवतो
महावीरस्य पञ्चमगणधरः प्रथमयुगप्रधानः श्रीसुधर्मस्वामी सूत्रकृदङ्गे श्रावकवक्तव्यतामध्ये "चाउद्दसदुद्दिष्टपुत्रिमासिणी
सु पडिपुनं पोसहं पालेमाणो विहरइ" इत्याद्यालापकं नाभणिष्यत् ॥ मणितथ अयं, ततो ज्ञायते पर्वानुष्ठेयोऽयम् इति ॥
अत एवोक्तं-सद्धान्तिकशिरोमणिना श्रीजिनवल्लभसूरिणा "तो भवसुहविरयमणो, अणन्नसामन्नचरणरागेण ॥ जतिसुहकंखी
किर कुणइ सन्वओ पोसहं सहुो ॥ तं च चउद्दसि अट्टमी, पजोसवणाइपव्वदिवसेसु ॥ साहुसगासे पोसहसालाहधरे वइय कुञ्जा
॥ २ ॥ इति अन्यैरपि श्रुतधरैरेकधा खोपज्ञशास्त्रेषु एतद् विशिष्टतिथिसाध्यतया एव उक्तं, कियदन्न लिख्यते, स्वयमेव
तत्परिभावनीयम् ॥ 'इतिशब्द उत्तरवाक्यसमाप्तौ हेतुमाह ॥ एयासुत्ति, एतासु उद्दिष्टादिसु तिथिषु' 'पोषधव्रतं संपूर्णं, चतु-
र्विधं करोति, समाचरति, यस्मात् कारणात् आद्धः उपलक्षणत्वात् श्राविकाऽपि, तस्या अपि द्वादशव्रतप्रतिपत्तौ अधिकृतत्वात् ॥

ननु चतुर्मासकपर्णपुष्पे, मधुचने महापर्वणी भण्येते, उरिष्टादिभ्यस्तपसाऽनुष्ठानेन विशिष्टशुभभावेहेतुत्वेन चैतयोः गुरुत्वात् ॥
उष्ट्र यदि सत्यमेव, पोष्यं पर्वानुष्ठानं तदा एते विशेषेण अत्र वक्तुमुचिते अपि किमिति नोक्तं ? यदि वा चतुर्मासकं नतुर्दशी
पञ्चदशी ग्रहणेन संगृहीतं, तदेकतरतिथिभाविन्यात्, साम्यत्सरिकं तु न, मात्रपदस्येतत्तुर्थी भावित्वात् ; मात्रपदस्येतत्तु-
र्थ्याथ उरिष्टादितिथिभ्योऽतिभिन्नत्वात् इति, तदवश्यं वक्तुं युक्तम् ! इति चेत् सत्यं, किन्तु उपलक्षणत्वात् लब्धमिति ?
नोक्तम् ? अन्यथा महाकल्याणकानि अपि वक्तव्यानि स्युः ॥ तेषामपि पुण्यदिनत्वेन पोषघदिनत्वात् तथा च सूत्रगो-
रवे स्यादिति “अथवाऽन्यथा व्याख्यायते, उरिष्टादिविशिष्टपर्वत्वेन मधुचने प्रसिद्धास्त्रियः, यदुक्तं सूत्ररुद्रहृषी “घाउदसद्वसु-
विहपुष्पिमासिणीनु” इत्यादि आलापकं विष्णुमता शीघ्राश्चार्थेण उरिष्टासु महाकल्याणिकसंघनिधतया पुण्यतिथिरेन
प्रत्याख्यातासु इति, ताथ चतुर्मासिकसाम्यत्सरिकमहाकल्याणिकदिनानि उच्यन्ते ॥ अष्टमीचतुर्दशी पञ्चदशी शुद्धीके
पूर्णिमाऽमस्यास्ते च सामान्यपर्वत्वात् पृथगेव उक्ते इत्यर्थः ॥ ३८ ॥ ननु केनचिद् अष्टमीचतुर्दशीज्ञानपञ्चम्यादिपुण्यति-
थिषु महाकल्याणकेषु चैकाग्रनकादिनपोषिद्वेषकरणनियमो गृहीतः, तत्र अष्टम्यादीनां महाकल्याणकेन सह योगे सति किं
करोति ? इत्यत आह—

अह कश्चि अष्टमी चतुर्दशी य तत्थ वि य होइ वयजोगो । वयसरेणं भण्णद नियमो कट्ठाणमाहओ ॥ ३९ ॥
तत्संजोगा जो कोवि गुरुतरो निव्वियाहओ नियमा । सो कायज्जेजं निव्वियंति पकासणा गम्भं ॥ ४० ॥

व्याख्या—‘यदीति, संभावनायां, कथमपि, तिथिपातवशात् स्वभावाद् वा, केषांचिद् हि कल्याणकानां, तयारव तथ्या-
 र्भावात् ‘अष्टमी चतुर्दशी, वा भवतीति क्रिया योज्या ॥ चः शब्दो वाशब्दार्थः, अनुक्तज्ञानपञ्चम्यादिविशिष्टतिथिसमुच्च-
 ग्रार्थो वा, तत्रापि, च अष्टम्यां चतुर्दश्यां वा, चः समुच्चये स च अग्रे योक्ष्यते, ‘भवति, संपद्यते, व्रतयोगश्च, व्रतसंवन्धश्च ॥
 ननु व्रतमिति किम् उच्यते, इत्यत आह ‘व्येति, व्रतशब्देन अनुस्वारोलाक्षणिकः, ‘भण्यते, कथ्यते, नियमोऽभिग्रहः, इह
 कल्याणार्थं तपोऽपि कल्याणं, तादर्थ्याद् अभेदोपचारो यथा इन्द्रार्थास्थूणापि इन्द्रः, ततः कल्याणं कल्याणकतप आदौ पूर्व,
 यस्य, स कल्याणादिः, कल्याणनियमः, मकारो अलाक्षणिकः, प्राणातिपातादिनियम इव कल्याणकादिनियमो व्रतम् उच्यते ॥
 इत्यर्थः ॥ तत्र तिथिपातवशात् यथा कर्त्तिकामावास्याः पतने सति, चतुर्दशी वीरनिर्वाणकल्याणनियमयोग इत्यादि ॥
 वाच, यथा चैत्रे अष्टमी ऋषभनाथजन्मव्रतकल्याणनियमयोगः, श्रावणे चाष्टमी पार्श्वमोक्षकल्याणनियमयोग इत्यादि ॥
 अत्र केचिद् अमुं संप्रदायं व्याचक्षते, यथा ‘पोसहवयदिणयोगे’ इत्यस्य परिग्रहपरिमाणगाथापदस्य संसुग्धस्य अर्थपृच्छायाम्
 इदम् उत्तरं दत्तं पूज्यैरिति ॥ तत्र पोषधशब्दोऽष्टमी चतुर्दशी वाचकतया ग्रवचने रूढः, तथाहि आद्यश्रृङ्गे ‘पोसहो-ववासे
 चउन्विहे पन्नते’ इत्यादि आलापकवृत्तौ इह पोषधशब्दो रूढया पर्वसु वर्त्तते, पर्वाणि च अष्टम्यादितिथय इति ॥ ततोऽसौ न
 अनूद्य व्याख्यातः, किं तर्हि एतस्य अर्थोऽष्टमीचतुर्दश्यौ एव उक्ते, व्रतशब्दस्तु कल्याणकादिनियमवाचकतया न ग्रसिद् इत्यसौ
 विवृत्य व्याख्यात इति, अपरे पुनराहुः—‘तिहियोगे तवमेगं वयमसमरणे अणन्तरतिहीसु’ इत्येतत्परिग्रहपरिमाणगाथाद् गूढा-

धेतृत्वात् व्याख्यातम् इत्यर्थः ॥ तयोऽष्टमीत्रतयोः, चतुर्दशीत्रतयोर्वा संयोगः सम्बन्धः तत्संयोगः, तस्मिन्, व्यत्ययोऽपि आसाम्, इति वचनान् मत्तम्यर्थे पञ्चमी, यस्तपोविशेषः कोऽपि अनिर्दिष्टनामा 'गुरुरतो, बृहत्तरः' निर्विकृति-रादौ यस्य आचाम्लादेः स निर्विकृत्यादिक, ननु दृष्याद्यनापेक्षया एकान्नं गुरुतरं वर्तते, वत्कथम् एकान्ननादिरिति नोक्तम्? उच्यते यदपेक्षया एकान्नं गुरुरित्युच्यते भरता, तस्य ह्याद्यनस्य जागमानुक्तत्वात्, आक्सयकनिर्णयको हि दृश्ये प्रत्याख्यानानि उक्तानि, यथा-

नचकार-पोरस्मीणगुरिमद्विक्कासणेगठाने य । आर्ययिल अभसत्ते चरिमे य अभिगगहे यिगईति ॥

तेषा मध्ये च अस्याऽभावात्, इति सिद्धान्तम् आधित्य दृष्याद्यनापेक्षया एकान्नस्य गुरुत्वं साक्षात् अत्र नोक्तम् ॥ उपलक्षणा-
धेतृत्वात् द्वेयम्, अत्यन्तहीनसरजन्तून् उदिस्य प्रमादजयनाथं दृष्याद्यनस्यापि गीतार्थे-रादवत्त्वात्, तथा च अग्रे वक्ष्यति 'अद्वहिं
दोकासणेहि' चेति नियमात् निश्चयेन स कर्त्तव्यो विषेयः, किं न कियते एकस्यामेव विधौ चतुर्दशीत्वात् चतुर्थस्य चतुर्मासकृत्वात्
च षष्ठस्य त्रासौ षष्ठमेव, यत् यस्मात् हेतोः निर्विकृतिकम्, 'इतिशब्दः पादपूरणे,' एकाद्यनात् गुरुत्वं, महत्, ननु इदं पिरद्वम्,
आगमेहि निर्विकृतिकात्, पुरिमादस्य पुरिमाद्वीग एकाद्यनस्य, एकाद्यनाच्च, आचाम्लाच्चतुर्थस्य, यथोत्तरं द्विगुणद्विगु-
णत्वेन गुरुत्वमुक्तम् अस्ति, यथा "निन्नीयं पुरिमद्वं पुरिमद्वं अंकिं चउत्तं च । छट्ठं च अद्वमं चिय कमेण पच्छित्तगुरुआइं ति'
यथोत्तरम्, द्विगुणाद्विगुणत्वं त्रैपाम् एवं-द्वाम्यां निर्विकृतिभ्यां पुरिमादस्य, द्वाभ्यां पुरिमाद्वीभ्यां त्रैकाद्यनम्, द्वाभ्यां चैकाद्य-
नाभ्याम् चाचाम्लं, द्वाभ्यां आचाम्लाभ्यां चतुर्थम् इति ॥ यदुक्तम्-विष्णुनामे विष्णुर्नामं ॥ इति पुरिमद्वं, दोहि

पुरिमड्डेहि एकासणं, दोहि एगासणेहि आयंविहं उववासोचि, ततो निर्विकृतिकाच्चतुर्गुणत्वेन एकासनकम्
एव गुरु, नतु एकाशनात् निर्विकृतिकम् ॥ किंच निर्विकृत्यादीनां गुरुत्वग्रकटनार्थं विशेषकमानमपि कृतम् अस्ति, यथा निर्विकृ-
तिकस्य सपादैको विशेषको मानं, स च षोडशभिर्गुणितो विशतिविशेषका भवन्ति, इति षोडशभिर्निर्विकृतिभिरुपवासः, तथा
पुरिमाद्विस्य तु मानं साद्वौ द्वौ विशेषकौ, तौ च अष्टभिर्गुणितौ विशतिविशेषका भवन्ति, इति तैरष्टभिर्गुणितो विशतिविशेष-
विशेषकाः पञ्च, ततस्तैश्चतुर्भिरुपवासः, आचाम्लस्य दश विशेषकाः, ततस्ताभ्यां द्वाभ्याम् उपवासः ॥ उपवासस्तु विशतिविशेषो-
पक इति तथाचोक्तम् 'माणं कमेण निव्विय पु-रिमेगासणनिरुद्धखमणाणं' पायजुइक्क १ दुअहुं २ पण ३ दस ४ वीसा ५ तह
विसोया इति ॥ एवं चैकाशनकात् निर्विकृतिकं लघुतरं, पञ्च विशेषकोपेक्षया सपादैकं विशेषकस्य अल्पतरत्वाद् इति ? अत्रो-
च्यते न विरुद्धम्, अन्येन अभिप्रायेण उक्तत्वात्, आगमे हि तदेव निर्विकृतिकम् एवं विचारितम्, यत्र केवलं विकृतीनामेव
नियमो न भोजनसंख्याया, नापि अशनसंख्याया न चापि त्रिधाद्याहारसंख्यायाः, तच्च सपादैकविशेषकमानत्वात् एका-
शना—छष्टु एव, सांप्रतं तु पूर्वार्चापरम्परागतसामाचार्या एकाशनकसहितं त्रिविधाहारं च निर्विकृतिकं क्रियते, तैस्तु
त्रिभिरेव उपवास इत्येकाशनात् किंचिन्न्यूनसप्तविशेषकमानत्वेन गुरुतरमेव निर्विकृतिकम् इति, एतदेव आश्रित्य निर्विकृतिकस्य
गुरुतरत्वं उक्तम् सूत्रकारेण इति न कश्चिद् दोष इत्यर्थः ॥ ४० ॥ अथ कश्चिद् गृहीते सामायिके, तदुचितम् आवश्यकं वा
व्यापारं कुर्वन्नन्तरान्तरान् बहुवारान् तेजस्कायेन वा अपक्रायेन वा संघटितः, सच तद्विराधनाशुद्ध्यर्थं तेजस्कायस्य अपक्रायस्य वा

बहवः संयदृका जाता इति सामान्येन आलोचयति, अथ एतावन्तो लघुका गुरुका वा सान्तरा निरन्तरा वा इत्यादि व्यक्त इति प्रश्नम् उद्दिश्य उत्तरमाह—
पण्डिकमणे च कुणन्तो बिजुपईकाइण्हि जइ कहवि। वारा दो चउ फुसिओ तो बहु फुसिओ सि आलोए ॥४१॥

व्याख्या—‘प्रतिक्रमणम्’ आवश्यकं, ‘चकारोऽनुक्तसमुच्चये, प्रतिक्रमणं हि सामायिक्रमो व्यापारः, ततोऽन्यान् अपि स्त्रीपुंसैकतरोऽत्र कर्त्ता गम्यते ‘विधुत्’ तडित् माच आकाशिकत्वाद् उरकादीनाम् उपलक्षणम्, प्रदीपस्तु भौमत्वात् ज्वालाङ्गा-
रादिरूपस्य अग्रेः, विधुच प्रदीपश्च विधुत्प्रदीपो तौ आदी एषां पृथ्वीकायादीनां ते तथा, तेः यदि कथमपि निरवधानतयादि-
प्रकारेण, सावधानो हि तच्छंकायाम् अपवरकादौ प्रविश्येत्, कम्बलं वा प्राशुण्यात्, सामायिकस्य साधुतुल्यत्वात्,
साधवश्च स्पृष्टनशङ्कायां कम्बलं प्राशुष्वन्ति, यदुक्तम्—सविच सलिलमहिगारय संपादम पमुकुलजीवाणं । रक्सुद्धा उवइड्डं
कंनलगहणं सुसाहणं ॥ १ ॥ कंनलगहणमद्वुरचगुणेण नोदगाई जिया विचळंति अतिगारमलिणयाए य अंगसंगंमि जंति रायं ॥
बारान् बेलाः दो वीन् चतुरो वा, वा शुब्दोऽनुक्तोऽपि अत्र द्रष्टव्यः, स्पष्टः, संघटितः ‘तो’ तदा, बहुस्पष्ट इत्यालोचयेत् गुरुणां
सामान्येन निवेदयेद् इत्यर्थः ॥ ४१ ॥ तर्हि सर्वोऽपि एवम् अविशेषेण आलोचयति ? न इत्याह—
जइ को बिहोइ दगखो ता जावइयाणि हुंति फुसपाणि । तावइयाणि गणिआ अतिमञ्जे जो चष्टं मणइ ॥ ४२ ॥

व्याख्या—‘यदि’ भवति कोऽपि, ‘दक्षः’ चतुरः ‘ता’ तदा यावत्कानि यावन्ति भवन्ति, स्पर्शनानि तावत्कानि तानि गण-
 नेत्, संख्यायात्, गणयित्वा संख्याभणनपूर्वकं गुरुमूले आलोचयेत् इति शेषः ॥ अतिमुग्धो जिह्वाः, विसरणशीलो वा, यो
 भवतीति क्रिया अत्र गम्या, यत्तदो-र्नित्याभिसम्बन्धात्, स इत्यत्र ज्ञेयं, स एव यथेष्टम् अवधारणप्रवृत्तिरित्येवोऽपि अत्र
 भवतीति क्रिया अत्र गम्या, यत्तदो-र्नित्याभिसम्बन्धात्, स इत्यत्र ज्ञेयं, स एव यथेष्टम् अवधारणप्रवृत्तिरित्येवोऽपि अत्र
 अध्याहार्यः ॥ बहू भणइत्ति, बहू स्पृष्ट इत्यालोचयति नान्यः ॥ अन्यस्य ह्येवम् आलोचने शुद्धेरभात्र एव निरादरत्वात्, अति
 मुग्धस्य तु एवम् आलोचनेऽपि सम्यग् शुद्धेरभाव एव, अज्ञत्वेन तस्य नियतां संख्याम् आलोचयितुम् अशक्यत्वात्, अनालोचितस्य
 प्रायश्चित्तदाने गुरोरनधिकृतत्वात् चेति ॥ ननु-चन्द्रादित्यविमानप्रभाभिः सामायिकस्थस्य किं स्पर्शनकं न भवति? अथ
 भवति परं परिहर्तुं न शक्यते? यत् तद् विषये, किमपि न पृष्टं नापि उत्तरं दत्तम्? इति चेद् उच्यते-भवत्येव स्पर्शनमात्रं
 केवलं तासाम् अचेतनत्वेन तत्र विराधनाया अभावात् ॥ ननु-सिद्धान्ते तासामपि सकर्मकत्वेन सचेतनत्वं सूचितम्
 इव दृश्यते? तथाहि विवाहप्रज्ञप्तौ “अत्थि णं भंते? सख्खीसकम्मलेसा पुग्गला ओभासंतित्ति? हंता अत्थि? सहख-
 पेण मूर्त्ततया ये ते सख्खिणः वणादिमन्तः, कर्मणो योग्याः, लेख्याः कृष्णादिकाः कर्मणो वा लेख्याः, लिशश्लेषणे इति
 वचनात्, सम्बन्धः सह तथा वर्तन्ते सकर्मलेख्याः, पुद्गलाः स्कन्दरूपाः ‘ओभासंति’ प्रकाशन्ते, कयरेणं भंते? सख्खीसक-
 म्मलेसा पुग्गला, ओभासंति, जान पगासंति? गोयमा? जा इमाओ चंदिमसूरियाणं द्रवाणं विमाणेहिंतो लेसाओ वहिया
 अभिनिस्सडाओ पयाविति, एएणं गोयमा, ते सख्खीसकम्मलेसा पुग्गला ओभासंतित्ति ॥ ‘लेसाओत्ति’ तेजांसि वहिया अभि-

निस्सदाओति ॥ यद्विस्तात् अभिनिःसृता निर्गताः इति सिद्धं सर्ममेलमयतान्यथाऽनुपपत्त्या चन्द्रादितेजसां सजीवत्वमिति ?
 अत्रोच्यते चन्द्रादिप्रभाणां मर्ममेलमयत्तम् उपचरितत्वाद् अत्र उक्तं, न पुनः बाह्यव्यत्वान्, यदुक्तं श्रीसुद्धमषडेवमुरिभिरस्यैव
 आलापकस्य वृत्तां, इह च यद्यपि चन्द्रादिविमानपूजला एव, शुद्धिवीर्यायिकत्वेन सचेतनत्वात् सर्ममेलश्याः ॥ तथापि तन्नि-
 र्गतप्रकाशपूजलानामपि तद् हेतुरुत्वेन उपचारात् सर्ममेलमयम् अपचरन्त्यम् इति ॥ दृश्यते च कारणधर्मोः कार्ये उपचर्य-
 प्राणाः यथा अमबी अपि मग्निपुत्रो मयी मण्यते, मायं च वास्तवं नव सायंकुन सिद्धमिति, न आपचारिकेण, नहि अभिर्मणिनक
 इत्यनेन पदेन माणयके अग्निरम् उपचरितम् इत्यमं दहति, पाकादित्रियां वा जनयति, तस्मात् माणयकस्यैव चन्द्रादि
 प्रमाणां संपर्केऽपि न विरायना, किंच कृत्वाचित् जीयानाम् उद्द्योतनाप्रसूमास्ति, यदुदयाद् अमीषां शरीराणि दूरव्यानि
 अपि अनुपपन्नसदात्मसम् उद्द्योतं कुर्वन्ति, यथा वतिदेवोत्तरेवक्रियचन्द्रग्रहनधरातारबौषधिमणिप्रभृतयः ॥ तथा केषां-
 चिद् जन्तूनाम् आतपनाप्रसूमास्ति, यद् उदयाद् एतेषां शरीराणि दूरस्थानि अपि स्वयम् अनुपपन्नि अपि उष्णप्रकाश-
 रूपम् आनयं कुर्वन्ति ॥ यथा सूर्येविग्मादिः तथाच तच्छरीरसाक्षे कथं विरायना येन आलोप्यते ॥ ननु एवं तर्हि विद्युत्प्रदी-
 पादिप्रमाणमन्धेऽपि न विरायना, विद्युदादीनाम् अधिक्रायशरीराणां दूरस्थत्वात् ? इति चेद् न, अधिक्रायेषु हि न उद्द्योत-
 नास्तः कर्मण उदयोऽस्ति तथा म्याभाव्यात् ॥ नापि आतपनाप्रः अपाधिगत्वात्, पाद्विरेषु एव हि आतपोदयस्य आगमे मणि-
 तत्वात् ॥ तर्हि कथम् अमी दूरस्थमपि वस्तुम् उद्द्योतयन्ति वापयन्ति चेद् ? उच्यते; उष्णशरीरोदयेन उष्णश्रोहितवर्णनामोद-

येन च प्रकाशयुक्ता अग्निकायिकजीवा एव तदानीम् इतस्ततो विस्तरन्ति ॥ न तत्प्रभा असत्त्वात्, केवलं ते एव अतिमृक्ष-
 त्वात् प्रभा इत्युच्यन्ते ॥ तत्संपृक्ताश्च पदार्थाः उद्बोधोत्तापवन्त इव प्रतिभान्ति तथा च अग्निकायिकजीवानां क्षारशरीरस-
 म्वन्धे, अवश्यं जीवविराधना भवति ॥ ततः सामायिकस्थः आलोचयति, चन्द्रसूर्यादिविमानादीनां सचित्तत्वेऽपि तत्प्रभाणां
 नामकर्मप्रभावतो जातानां स्पर्शनेऽपि अचित्तत्वेन विराधनाया अभाव इति न आलोचयते इति भावः ॥ ननु-चन्द्रोद्भव-
 लायां रात्रौ सामायिकस्थस्य विद्युत्प्रदीपादिज्योतिषा स्पर्शनकं भवति वा नवा ? उच्यते न भवति ! चन्द्रोद्बोधोत्तवति
 प्रदेशे, अन्यत्र तु भवत्येव ॥ ननु कुतोऽयं विशेष इति चेद् ? भण्यते, चान्द्रेण तेजसा तस्य अभिभूतत्वात्, अभिभूयन्तेहि ज्यो-
 त्सनानाम् अतिप्रचलतया इन्दुकिरणैः, विद्युत्प्रदीपादिभ्यः पृथग् भूय इतस्तत एकैकशो विस्तृता ज्योतिःसंज्ञा अग्निकायिकाजी-
 वाः परस्पररोपष्टम्भरहितत्वेन तथाविधाहारविकलत्वेन क्षणिकत्वेन च अतिमात्रम् अवलत्वात्, यथा दिवा दिवाकरकरप्रसरेण ॥
 इयांस्तु विशेषः, सूर्यप्रभाणां ग्रचण्डत्वात् तत्प्रद्योतेनापि विद्युदादिज्योतिरभिभूयते, अतोऽनातपेऽपि स्थितस्य अस्य तेन स्पर्श-
 नकं न भवति, चन्द्रप्रभाणां तु मृदुत्वात् तत्प्रद्योतेन तन्न अभिभूयते, इति तत्प्रद्योतवति अपि प्रदेशे स्थितस्य तेन स्पर्शनकं
 भवत्येव, केवलं चन्द्रात्पे एव न भवति, तत्रापि चन्द्रप्रभाभिर्व्याप्ते एव शरीरभागे पटावृते इव तन्न भवति, अन्यत्र तु भव-
 त्येवेति ॥ बृहत्संप्रदाय इत्यर्थः ॥ ४२ ॥ ननु आलोचिते सति गुरुवः प्रायश्चित्तं ददति ? तत्र च स्वाध्यायोऽपि लभ्यते, स
 च पूर्वगृहीतनियमानुरोधेन प्रतिदिनगुण्यमानस्वाध्यायेन पूर्यते नवेति ? पृच्छायां समाधानम् आह—

‘पद्दिवसं सञ्ज्ञाप अभिगृहो जसस समयसहस्राई । सो कम्मवल्लयेह ऊ अहिगो आलोयणाए भवे’ ॥ ४३ ॥

व्याख्या—‘दिवसं दिवसं प्रतीति प्रतिदिवसं, ‘स्वाध्याये’ परिवर्चनारूपे, पूर्वपठितगुणने इति यावत्, ‘अभिग्रहो’ नियमः, यस्य श्रावकआधिक्योरन्यतरस्य, भवतीति क्रियाञ्चाद्धारः, श्रुतं च सहस्रं च श्रुतसहस्रे ते आदी यस्य, स तथा, प्रतिदिनं स्वाध्यायस्य श्रुते सहस्रं वा गुणयिष्यामि इत्थं रूप इत्यर्थः ॥ सोऽभिग्रहीतस्वाध्यायः, तस्य इत्यत्र द्रष्टव्यं, कर्मक्षयहेतुः, अपूर्वदुष्पलामद्वारेण कर्मनिर्जराकारणम्, आलोचना तु मुख्यत एव कर्मक्षयहेतुः, तदर्थम् एव अस्याः प्रारब्धत्वात्, अत एवोक्तम्, अधिक उपरितनः, अभिग्रहीताद् इति गम्यम्, अधिकशब्दस्य अवधिमतो अवश्यवेक्षितत्वात्, आलोचनायाम् अपराधशुद्ध्यर्थं भवेदित्यर्थः ॥ ४३ ॥ ननु यस्य पञ्चमु अपि तिथिषु एकाग्रनादि तपः करिष्यामि इत्यभिग्रहो भवति, स यदि तास्येव तिथिषु नियमिवाद् तपसो महचरम् आलोचनार्थे तपः करोति, तदा तद्विरुद्धं आलोचनातपसि प्रविशति, विधितपसि वेति प्रश्ने प्रत्युचरमाह—

“एगासणाह पञ्चसु, तिहीसु जससत्थि सो तवं गम्यं । कुणह इह निव्विययाई पचिसह आलोयणाइतथे” ॥ ४४ ॥

व्याख्या—एकाग्रनम् आदि-र्थस्य तदेकाग्रनादि पञ्चसु द्वितीयापञ्चम्यष्टमेकादशीचतुर्दशीरूपासु तिथिषु ॥ ननु अष्टमी-चतुर्दश्योस्तपोनियमः क्रियमाणः संगच्छते, तथोऽगुण्यतिथित्वेन लोके प्रसिद्धत्वात् । पर्यन्त आगमजप उक्तस्याच्च, पूर्वणि च तपो पद्गुणम् एव भवति ॥ यदुक्तम् “उचरकरणं एगमयाय आलोयचेइवदणया । मंगलधम्मकहावि च, पध्वेसु तपो गुण

इति चि" न पुनर्द्वितीयादिषु तद्विपरीतत्वात् ? अथवा सत्कृत्यत्वात् असौ अविशेषेण पञ्चदशस्वपि तिथिषु युज्यते, न पुनः प्रतिनिगतासु, तासाम् अनागमिकत्वेन मिथ्यात्वहेतुत्वादिति चेत् ? सत्यं, यद्यपि एताः पुण्यदिनत्वेन लोके न प्रसिद्धाः, नापि पर्वत्वेन आगमेऽपि उक्ता दृश्यन्ते, तथापि केनापि कारणेन बहुश्रुतैराहताः तथाहि पण्डितराजपरमाहृतधत्तपा-

लेन उक्तम्—
पवत्वनं आगमभाष्ये उत्तरे ७३
दिवसेसु । तिब्वाभिलासविरओ परिहरओ पंचसु तिहीसु त्ति ॥

पञ्चविहविसयसुखं उवमुजइ परिमएसु । पञ्चतण्डुलानि मन्त्राणि का
गता एव पञ्च तिथयः । पञ्चदशीसहिताः षड् भवन्ति, ता अपि श्रुतधरैरादृताः तथाहि दिनकृत्ये-छण्हं तिहीणं मञ्झामि का
तिही अज्ञासारो किवा । कष्टाणंगं अज्लोगनाहाणं संतिथं इति ॥ ननु सामान्योक्तौ कथं ज्ञायते तैरेता एव विवक्षिता नान्याः ?
इति चेद् उच्यते वृद्धव्यवहारात्, तेषामेव ग्रन्थान्तराच्च, तथाहि तद्ग्रन्थः-उदिट्टमि चउदसीसुं च पुनिमवीएगरसि पञ्च-
मि दोगासणादित्तवं, इत्यागमिकवत् बहुमाननीयाः, श्रुतधरवचनस्य प्रायः श्रुतमूलकत्वाद् इति, यस्य अस्ति आलोचनाग्रहणात्
प्राग् एव भवति, स तपो गुरुकम् अभिग्रहीततपोऽपेक्षया, महर्निर्विकृत्यादिकं करोति ॥ इह आसेव तिथिषु प्रविशति आलो-
चनायास्तपसि उपलक्षणत्वात् कल्याणकर्षुषणादिकम् उद्दिश्य कुतमपि तत्र प्रविशति, मनश्चिन्तितस्यैव, अहन्मतं प्रामाणिकत्वा-
त् ॥ १४६ ॥

चनार्यास्तपास उपलब्धं तत्तु । अहं न कुणइ जो सो गुरुतवो विजं तिहि तपे पडइ ॥४५॥
द्वितीयः ॥ ४४ ॥ अतिप्रसङ्गनिवारणार्थम् आह—
जइ तं तिहि भणियतवं अन्रत्यदिणे करिज चिहिसजो । अहं न कुणइ जो सो गुरुतवो विजं तिहि तपे पडइ ॥४६॥

सुबोधत्वात्, नैऋति कश्चित् संचेतनः स्वगोप्यं कस्यापि अत्र यथा तथापि निवेदयति, नापि कश्चिद् पृष्टहस्तं बांछन् स्वापराधं प्रभो
 रग्रे एवं एव विज्ञप्स्यति, तथापि करणविधिः पृथग् वक्तुम् युक्त एव, अन्यथाहि एतेषां स्वार्थनिष्पद्यमानान्नपानादिभोजित्वेन
 सावधारम्भसंभवेन च, यतिविध्यसंभवे सति एवम् एव अनुष्ठीयमानम् इदम् अन्धवत्यमानरज्जुन्यायेन आयासैकफलमेव मा
 भूत् ॥ अथवा सोऽपि मा भाणि, समानकृत्यं हि समानैव विधिना विधेयम्, इत्यमी साधुवत् प्राय-
 श्चित्तम् अनुष्ठास्यन्तीति ॥ तथापि आलोचना ग्रहणविषयोत्कण्ठोत्पादनार्थम् अन्येन व्यतिरेकेन वा, निदर्शनं किञ्चिद् दर्शयितुं
 समीचीनं, यथा अमुकः श्रमणोपासक इत्थं शल्यम् उद्धृत्य विधिवत् प्रायश्चित्तम् अनुष्ठाय चैवंविधसुखभागी जातः, यदि
 वाऽनुद्धृते शल्येऽमुको दुःखभागी जात इति ॥ न चेदम् अयुक्तम् अस्ति, ततो ज्ञायते नास्ति एव आगारिणां प्रायश्चित्तमिति ॥
 असति चाऽस्मिन् व्यवस्थाकरणम् अयुक्तं, ग्रामाभावे सीमाकरणवद् इति? अत्रोच्यते यद्यपि छेदग्रन्थेषु निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीवत् नामो-
 च्चारणपूर्वकं गृहस्थानां प्रायश्चित्तं पृथग् भणितं, कुतोऽपि कारणात्, सांप्रतं नोपलभ्यते, तथापि तत्रास्ति एवेति न वक्तव्यमेव,
 तेषामपि यतिवत् ज्ञानदर्शनचारित्र्यवत्त्वात्, तच्च तेषाम् आगमेन प्रतिष्ठितम् । अनुमानेनापि तथाहि ॥ तेषां दर्शनम् अस्तीति
 ज्ञायते, उपशमादिभिल्लिङ्गैः, दर्शने च सति ज्ञानम् अवश्यमेव भवति, सह भावित्वात् यदुक्तम् 'कारणकञ्जविभागो दीवपगा-
 साण जुगव जम्मेवि । जुगवुप्पन्नं पि तहा हेळु नाणस्सं संमत्तं' एवं च पञ्चमज्जलमहाश्रुतस्कन्धादि पञ्चजीविकायाश्चयन-
 पदर्थन्तं सर्वमपि तेषां श्रुतज्ञानमेव, चारित्र्यं तु अनुमीयते, मूलोत्तरगुणरूपल्लिङ्गैः, तत्र साधूनां मूलगुणाः पञ्चमहाव्रतानि पट्टं

म्याग्या 'यदि' तत्र णागमनादितिथिमपितं विधिरिद्वयम् उद्दिश्य अभिगृहीतं तपः, अन्यत्र द्वितीये दिने कुर्यान्
 रिदृश्यान् 'भिषिगमजो' विधिवरः, तद्वय गुणकं निश्चित्यादि तपः आलोचनायां प्रचिद्यति, नान्यथा इत्याशयः ॥ ननु
 किमिति णस्य इत्यत्र आह- 'अदेनि' अय इति. व्यनिराकरूपे पद्यान्तरे, अय न करोति, द्वितीये दिने, विधितपः, यः
 कथितः, तस्य इत्यत्र अप्यादायं, तस्य 'मोति' तत्र नपुमकस्यापि अत्र वच्छब्दस्यस्य तपसः पुल्लिङ्गत्वं प्राकृत-
 तत्त्वादि न न निगोदासमाजिताना मान्नमान्नघृष्टानां पुल्लिङ्गत्वं उक्तमस्ति 'यथा ममदाम शिरोनमः' ॥ १ ॥ ३२ ॥ इति
 तथा च प्रयोगः 'सादृ तयो क्वायजो जप मजो मणुज न पिनेर नि ॥ गुर्मेवि 'विधितपोज्येष्ठया महदपि' अपिरत्र योज्यो
 निममममममम, तयो निराकृत्यादि, यस्यान् कारणान् विधितपसि, 'पतनि' लपति, तस्याजमिगृहीतत्वेन अवश्यकृत्यत्यादिति
 'चर न इत्तर नो मोनि' पाठोऽत्र तुमगतः प्रनिमानि, अप्याहारानपेक्षत्वात्, 'तो' तदा ज्ञेयं पूर्ववद् इत्यर्थः ॥ ४५ ॥ ननु
 प्रपूज्योऽन्यं विचारः, एतन्मूलस्य गृहस्थोचितस्य प्रायश्चित्तस्य आगमेननुपदिष्टत्वात्, नदि कल्पपञ्चमहाराष्ट्रिष्टद्वयग्रन्थेषु भावका-
 नात् प्रायश्चित्तं वा दानरूपं वा कापि एतद् भगिनमस्ति ? अथ अभयितमपि एतदस्ति इति ज्ञायते, आपत्तिकारणादीनाम्
 आहृदयार्थेनां दानकारणानां च द्रव्यधेयस्मृतमागमगृह्यादिभेदानां माधुष्य आदेपु च समानत्वात्, कारणममत्वे च कार्यस्यापि
 समरूपेण, तथा च माधुष्यं तेषाम् इदम् प्रापयेत्, दीयते चेति चेद् ? तथापि आलोचनाभिधिः पृथग् भगिनम् उचितः, तेषाम्
 अगम्यगम्येन विभक्त्यभावात्किञ्चात्, योहि ज्ञान्योचयितुं न जानाति, न कार्यं प्रायश्चित्तं ब्रह्मिष्यति, यदि वा सोपि नाजमानि,

वेरमणस्स समणोवासएणं इमे पंचइयारा जाणियन्वा न समायरियन्वा ॥ 'तज्जहा बंधवहेच्छविच्छेए अइभारे भत्तपाणवुच्छेए'
 इत्यादिना ग्रन्थेन सम्यक्त्वस्य द्वादशव्रतानां च प्रत्येकं पञ्च पञ्च अतीचारा इति ॥ एते च अनाभोगसहसाकारादिकारणवशाद्
 उत्पद्यमानाः स्वं स्वं व्रतं मलिनयन्ति, अतः शोधा एव ॥ तच्छुद्धिश्च न कथंचन, यदि प्रायश्चित्तं नाभविष्यत् ॥ नहि शोध-
 नकम् अन्तरेण शोद्धयस्य शुद्धिर्भवति ॥ ततोऽस्त्येव अस्यापि प्रायश्चित्तम् ॥ अपि च 'संवे वि य अईयारा संजलणाणं तु उदय-
 ओ हुति ॥ मूलच्छिजं पुण होइ वारसण्हं कसायाणं' इत्यावश्यकनिर्युक्तिगाथाविवरणे महाश्रुतधरश्रीहरिभद्रमूरिश्रीमलयगि-
 रिभ्याम् उक्तम् ॥ यथा अप्रत्याख्यानकपायचतुष्टयोदयवशसमुत्पन्नाः सम्यक्त्वातिचाराः पुनः सम्यक्त्वरोपणरूपेण
 अष्टमप्रायश्चित्तेन शोध्यन्ते, तथा अनन्तानुबन्धकपायचतुष्टयोदयवशसमुत्पन्नाः सर्वेऽपि आलोचनादिच्छेदपर्यन्तप्रायश्चित्त-
 मूलेन अष्टमप्रायश्चित्तेन प्रक्षाल्यन्ते इति ॥ तथाहि तदेकतरवृत्तिः 'संवेविय' इत्यादि सर्वेऽपि आलोचनादिच्छेदपर्यन्तप्रायश्चित्त-
 शोध्याः ॥ अपि शब्दात् कियन्तोऽपि, अतिचरणानि अतिचाराश्चारित्रस्वलना विशेषाः, संज्वलनानामेव उदयतो भवन्ति
 तुः शब्दः एवकारार्थः ॥ द्वादशानां पुनः कपायाणाम् उदयतो मूलच्छेदं भवति, मूलेन अष्टमस्थानवर्तिना प्रायश्चित्तेन छिद्यते,
 अपनीयते यत् दोषजातं तद् मूलच्छेदम्, अशेषचारित्रोच्छेदकारी इति भावः ॥ पुनः शब्दः प्रक्रान्तार्थविशेष एव भवति ॥
 द्वादशानाम् अनन्तानुबन्धस्य प्रत्याख्यानप्रत्याख्यानव्रणलक्षणानां कपायाणाम् उदये, अथवा मूलच्छेदं दोषजातं यथा

च रात्रिमोजनमृतं, यदुक्तं धर्मसंग्रहिण्याम्--

‘चारित्त परिणामो जीवस्स सुहो उ होइ विन्नेओ । लिगं इमस्स भणियं, मूलगुणा उत्तरगुणा य ॥ १ ॥
पाणाइचापचिरमणमादी निसिभत्तचिरइ पज्जंता । समणाणं मूलगुणा, पन्नत्ता वीयरगोहिं ॥ २ ॥’

उत्तरगुणाथ पिण्डविद्युद्धादयः, आक्ख तु मूलगुणाः पञ्चैव अणुव्रतानि ॥ उत्तरगुणास्तु गुणव्रतद्विधाप्रतानि, रात्रि-
भोजनविरतिस्तु भोगोपभोगव्रतान्तर्गतत्वेन उत्तरगुणाः ॥ सम्यक्सत्वं तु उभयोरपि मूलगुण एव, यदुक्तं विद्येष्वावस्यंके ‘समत्तसमे-
याई मरुव्वाणुव्वयाई मूलगुणा’ इत्यादि ‘निसिभत्तचिरमणं पि हु नणु मूलगुणो कइ न गहिंयंतं । उत्तरं वयधारिणो विय तयं
मूलं गुणो सेसयस्मियरो” छेपकस्य गृहस्थस्य ‘इतर’ उत्तरगुणः, एवं च यदि श्राद्धसम्बन्धिनानां ज्ञानादीनाम् अतीचाराद्भेदप-
श्यन्त, तदा प्रायश्चित्तमपि न अभविष्यत्, तत्रान्तरीयकत्वात्, नहि यदन्तरेण यत् न भवति तत्तत्र अनुत्पद्येऽपि भवति,
यदप्यमारेऽपि धूमभवनप्रमदात् ॥ भवन्ति चैते कपायोदयवशात् गृहिणामपि धर्मस्य सम्यक्सत्वादेः ॥ यदुक्तम् आबुडयकनियु-
क्तौ-से य सम्भत्ते पसरयसम्मत्तमोइणीय कम्ममाणुवेयणोवसमखयसमुत्थे पसयसंवेगाइल्लिंमे सुमे आयपरिणामे पन्नत्ते,
सम्मत्तस्स सम्मणोगामएणं इमे पंच अईआरा जालियव्वा न समायरियव्वा ॥ तंजहा ‘संका ॥ १ ॥ कंखा ॥ २ ॥ चित्ति-
मिच्छा ॥ ३ ॥ परपासंडपमंसा ॥ ४ ॥ परपासंडसंयओ ॥ ५ ॥ धूलगपाणाइगायं समणोवासओ पच्चग्गाइ, से य पाणाइनाए द्रुविहे
पन्नत्ते तंजहा संकप्पओ य आरंभओ य, तत्थ सम्मणोगासओ संकप्पओ जावज्जीणं पच्चग्गाइ नो आरंभओ, धूलगपाणाइवाय

वेरमणस्स समणोवासएणं इमे पंचहारा जाणियव्वा न समायरियव्वा ॥ 'तज्जहा वंघवेहेच्छविच्छेए अइमारे भत्तपाणवुच्छेए'
 इत्यादिना ग्रन्थेन सम्यक्त्वस्य द्वादशव्रतानां च प्रत्येकं पञ्च पञ्च अतीचारा इति ॥ एते च अनाभोगसहसाकारादिकारणवशाद्
 उत्पद्यमानाः स्वं स्वं व्रतं मलिनयन्ति, अतः शोच्या एव ॥ तच्छुद्धिश्च न कथंचन, यदि प्रायश्चित्तं नाभविष्यत् ॥ नहि शोध-
 नकम् अन्तरेण शौद्ध्यस्य शुद्धिर्भवति ॥ ततोऽस्त्येव अस्यापि प्रायश्चित्तम् ॥ अपि च 'संवे वि य अईयारा संजलणाणं तु उदय-
 ओ हुति ॥ मूलछिजं पुण होइ वारसण्हं कसायाणं' इत्यावश्यकनियुक्तिगाथाविवरणे महाश्रुतधरश्रीहरिभद्रमूरिश्रीमलयगि-
 रिभ्याम् उक्तम् ॥ यथा अप्रत्याख्यानकपायचतुष्टयोदयवशसमुत्पन्नाः सम्यक्त्वातिचाराः पुनः सम्यक्त्वारोपणरूपेण
 अष्टमप्रायश्चित्तेन शोध्यन्ते, तथा अनन्तानुवन्धिकपायचतुष्टयोदयवशसमुत्पन्नाः 'संवेविय' इत्यादि सर्वेऽपि आलोचनादिच्छेदपर्यन्तप्रायश्चित्त-
 मूलेन अष्टमप्रायश्चित्तेन प्रक्षाल्यन्ते इति ॥ तथाहि तदेकतरवृत्तिः 'संवेविय' अतिचाराश्चारित्रस्खलना विशेषाः, संजलनानामेव उदयतो भवन्ति
 शोच्याः ॥ अपि शब्दात् कियन्तोऽपि, अतिचरणानि अतिचाराश्चारित्रस्खलना विशेषाः, संजलनानामेव उदयतो भवन्ति
 तुः शब्दः एवकारार्थः ॥ द्वादशानां पुनः कपायाणाम् उदयतो मूलछेद्यं भवति, मूलेन अष्टमस्यानवर्त्तिना प्रायश्चित्तेन छिद्यते,
 अपनीयते यत् दोषजातं तद् मूलछेद्यम्, अशेषचारित्रोच्छेदकारी इति भावः ॥ पुनः शब्दः प्रक्रान्तार्थविशेष एव भवति ॥
 द्वादशानाम् अनन्तानुबन्ध्यप्रत्याख्यानप्रत्याख्यानव्रणलक्षणानां कपायाणाम् उदये, अथवा मूलछेद्यं दोषजातं यथा

संभवतो योज्यते, तद्यथा प्रत्याख्यानावरणकपायचतुष्कोदये सर्वविरतिरूपस्य चारित्रस्य मूलछेद्यं सर्वनाशरूपं दोषजातं भवति ॥
अप्रत्याख्यानकपायचतुष्कोदये, देशविरतिचारित्रस्य अनन्ताऽनुबन्धिरूपायचतुष्कोदये तु सम्यक्त्वस्येति ॥ न चैव-
माभ्यां स्वमस्या कल्पयित्वा स्यात्तम् इतिवाच्यं; जीतकल्पसूत्रकृताधीजिनमद्रगणिकमाश्रमणेनापि इदं गाथा एव-
मेव महाभाष्ये व्याख्यातत्वात्, तथाहि 'अतिचारा छेदं वा सत्त्वं सज्जलपदतयो हुन्ति तेसकसाओदयओ मूल-
छिन्नं च तारुहणं' अथवा 'संज्ञममूलछिन्नं तदयस्तुमोदये नियतं सम्मत्तादी मूलछिन्नं पुनः पारसगहं पि,' इत्यतः
सिद्धं धादस्य देशविरतेरविरतसम्यग्गृह्येऽपि मूलारयम् अष्टमपायध्विचं, तत्सिद्धी तदद्योगर्त्तान्यपि आलोचनादीनि सप्त
प्रायश्चित्तानि सिद्धान्येव, आलोचनादिछेदपर्यन्तसप्तप्रायश्चित्तोभ्यातिचारकारणस्य संज्ञलनरूपायोदयस्य गृह्येऽपि अपि
मावात्, इत्यागमोक्तानि अष्टौ प्रायश्चित्तानि ध्यादस्य, अत एव असौ गुरुणाम् आलोचयति, यथा भगवन्नय अहं परतीर्थिकेन
पार्थस्यादिना वा आलपितो यदि वा चैत्यादिकार्यनिमित्तं समर्थ इति कृत्वा, यथा स उचितदानादिना आवर्जित इत्यादि
गुरोः पुरः प्रकाशयति, आलोचनानामात्रेण अस्य शुद्धिर्भवति, ॥ १ ॥ तथा प्रतिक्रामति, सहसाकाराद्, अनाभोगात् वा,
दुर्लविरुद्धे धर्मविरुद्धे वा मापिते, चतुर्विधेऽपि अनर्थदण्डे कृते हिंसा दोषानापत्तौ शुर्वादिषु मनसा प्रद्वेषे, वाचान्तरभाषादौ
वायेन पुरो गमनादौ च कृते सति, तदैव स परितापं मिथ्यादुष्कृतं ददाति, प्रतिकर्मणमात्रेणैव अस्य शुद्धिर्भवति ॥ २ ॥
तथा परक्यादौ स्पृहामात्रकारणशुद्ध्यां गुरोः समक्षम् इदम् आलोच्य मिथ्यादुष्कृतं ददाति, आलोचनाप्रतिकर्मणरूपेण

मिश्रेण अस्य शुद्धिर्भवति ॥३॥ तथा भोजनवेलायां भोजनभाजने केनापि परिवेषितमपि प्रत्याख्यातं मद्यमांसमधुम्रधणादिकम् ।
 आर्द्रकादिमिश्रितं सूरणादिकं वा त्यजति, अस्य चैवं रूपेण विवेकेन शुद्धिर्भवति ॥ ४ ॥ तथा जीवोपघाताद्यात्मके दुःस्वप्ने
 दृष्टे, सामायिकग्रहणानन्तरं बहिर्गमनागमनादिके वा जाते कायोत्सर्गं करोति, एतावतैव अस्य शुद्धिर्भवति, ॥ ५ ॥
 स्थूलजीवादिविराधनायां जातयां निर्विकृत्यादिकं पण्मासावसानं तयोऽपि करोति, अन्यथा कथं भगवान् श्रीगौतमस्वामी द्विती-
 याणुत्रतातिचारशुद्ध्यर्थम् आनन्दश्रावकं प्रायश्चित्तरूपायां तपःकर्मप्रतिपत्तौ प्रेरयिष्यत्, प्रेरितश्च अयं तेन भगवता, यथा
 उपासकदशाज्ञप्रथमाध्ययने, "अत्थि णं आणन्दा एयस्स ठाणस्स आलोएहि जाव तवोकम्मं पडिवज्जाहि" इत्यादि तस्माद् इदमेव अस्य शुद्धिहे-
 महालए तं नं तुमं आणन्दा एयस्स शुद्धिम् अमन्यमानश्छेदं कारयति, देशविरत्यारोपणकालात् सम्यक्त्वाऽऽरोप-
 तुर्भवति, ॥ ६ ॥ प्रभूतेनापि हि तपसा स्वस्य शुद्धिम् आवकत्वपर्यायच्छेदोऽत्र छेद उच्यते, तेन कृतेन शेषस्य आवकत्वपर्यायस्य
 णकालाद् वा आरभ्य अहोरात्रपञ्चकादिक्रमेण आवकत्वपर्यायच्छेदोऽत्र छेद उच्यते, तेन कृतेन शेषस्य आवकत्वपर्यायस्य
 शुद्धिर्भवति, ॥ ७ ॥ तथा स्थूलप्राणातिपातादित्रतविराधनायां रौद्राध्यवसायेन संकल्पकृतायां निरवशेषश्रावकत्वपर्यायच्छेदं
 नारयित्वा भूयोऽपि सम्यक्त्वं देशविरतिं वा स्वस्य आरोपयति, एवं विधं हि मूलप्रायश्चित्तम् अनेनैव अस्य शुद्धिर्भवति, ॥८॥ इति,
 एवं च एतानि अष्टौ प्रायश्चित्तानि साधूनां साध्वीनां श्रावकाणां आश्रमेषु भवन्त्येव ॥ तथा श्रीजिनभद्रगणिक्रमा-
 श्रमणेन उक्तम्, अनन्तानुबन्धिभिः कर्षयैः सम्यक्त्वं, प्रत्याख्यानवरणैश्च सर्वविरतिचारित्रम्, अपत्याख्यानेश्च देशविरति-

संभवतो योजयते, तद्यथा प्रत्याख्यानावरणकपायचतुष्कोदये सर्वविरतिरूपस्य चारित्र्यस्य मूलछेदं सर्वनाशरूपं दोषजातं भवति ॥
अप्रत्याख्यानकपायचतुष्कोदये, देशविरतिचारित्र्यस्य अनन्ताऽनुबन्धिकपायचतुष्कोदये तु सम्यक्तरस्येति ॥ न चैव-
माभ्यां स्वमत्या कल्पयित्वा ख्यातम् इतिवाच्यं; जीतकल्पसूत्रकृताथीजिनभद्रगणिकामाश्रमेनापि इयं गाथा एव-
मेव मद्राभाष्ये व्याख्यातत्वात्, तथाहि 'अतिचारा छेदंता सन्ने सञ्जलणहतगो हुन्ति सैतकसाओदयओ मूल-
छिजं च तात्तृण" अथवा 'संजममूलछिज तदयक्कुतोदये नियतं सम्मत्तादी मूलछिजं पुण चारसण्हं पि,' इत्यतः
सिद्धं आदस्य देशविरतेरविरतसम्यग्दृष्टेरपि मूलारयम् अष्टमशायधिचं, तत्सिद्धौ तदधोऽर्त्तान्यपि आलोचनादीनि सप्त
प्रायधित्तानि सिद्धान्त्येव, आलोचनादिछेदपर्यन्तसप्तशायधिचशोभ्यातिचारकारणस्य संजमलनरूपायोदयस्य गृहस्येपु अपि
भाषात्, इत्यागमोक्तानि अहो प्रायधित्तानि आदस्य, अतएव असौ गुरुणाम् आलोचयति, यथा भगवन्नय अहं परतीर्थिकेन
पार्थस्यादिना वा आलपिवो यदि वा चैत्यादिकार्यनिमित्तं समर्थे इति कृत्वा, यथा ता वचितदानादिना आरञ्जित इत्यादि
गुरोः पुरः प्रकाशयति, आलोचनामात्रेण अस्य शुद्धिर्भवति, ॥ १ ॥ तथा प्रतिक्रामति, सहमाकाराद्, अनामोगात् वा,
शुलविरुद्धे धर्मविरुद्धे वा मापिते, चतुर्विधेऽपि अनर्थदण्डं कृते हिंसा दोषानापत्तौ गुर्वोदिषु मनसा प्रद्वेदे, वाचान्तरभाषादौ
कायेन पुरो गमनादौ च कृते सति, तदैव स परितापं मिथ्यादुष्कृतं ददाति, प्रतिक्रमणमात्रेणैव अस्य शुद्धिर्भवति ॥ २ ॥
तथा परछयादौ स्पृहामात्रकारणशुद्धया गुरोः समक्षम् इदम् आलोच्य मिथ्यादुष्कृतं ददाति, आलोचनाप्रतिक्रमणरूपेण

क्षाभिलाषी स्वभावादेव प्रतिपत्स्यते, ? तर्हि श्राद्धानामपि मध्यात् तादृग् विशेषतः प्रतिपत्स्यते, तेषां हि वन्दनादिव्यवहारव्यति-
 क्रमाभावेन लाघवाऽभावात्, अपि च, न सर्वेषु अपि अपराधेषु छेदमूले एव प्रायश्चित्ते; शेषाणां वैयर्थ्यप्रसङ्गात्, किं तर्हि कस्मिं-
 श्चिदपि किमपि, ततो यस्मिन्-अपराधे छेदो मूलं वा भणितमस्ति, तस्मिन्नेव तद्दीयते नान्यस्मिन्, आशातनादोपप्रसङ्गात्,
 स च अपराधो न सर्वैरपि सर्वदा क्रियते, महत्तरत्वात्, किं तर्हि ? कदाचिदेव केनापि एकैर्नैव; तस्य चेन्महान् पश्चात्ताप
 उत्पद्यते, तदा ऽसौ साधुर्वा गृहस्थो वा भवतु, अवश्यमेव छेदं मूलं वा प्रतिपद्यते, शक्याऽनुष्ठानत्वात्, अन्यथा छेदसूत्रकर्तु-
 श्रीभद्रबाहुस्वामिपादा न एवं ब्रूयुः, यथा मूलैर्नैव प्रायश्चित्तेन द्वादशकपायोदयभाविसम्यक्त्वाणुव्रतादिमूलगुणवातकं दोषजातं
 छेद्यते इति, उक्तं चैतत् तैः, यथा 'मूलच्छिजं पुण होइ वारसण्हं कसायाणं', इति ततो निश्चितम् आलोचनादीनि मूलान्तानि
 अष्टौ प्रायश्चित्तानि गृहिणोपि गृह्णन्ति इत्यर्थः ॥ अतएव च दृश्यन्ते पूर्वाचार्यपरंपरागतायां जीतव्यवहारसामाचार्या सम्य-
 क्त्वाणुव्रतादिद्वादशविधश्राद्धधर्मातिचारेषु यथास्थानम् अमूनि, यत्तु निशीथादिषु भेदेन नोक्तानि, तत्र ग्रन्थगौरवादिप्रसङ्गः का-
 रणम्, न पुनरसत्त्वम्, तदाहि जीतसामाचार्यामपि न स्युः, नहि कूपान्तरसज्जलं निपाने संभवति, सन्ति च बृद्धपरम्पराग-
 तत्वेन आगमकल्पायां जीतसामाचार्या, तस्मान्निशीथादिश्रुतान्तर्गतानि एव; केवलं स्थालीपुलाकन्यायेन निर्ग्रन्थाश्रितप्राय-
 श्चित्तदर्शनेन तत्र अवधार्याणि, समानत्वात्, तथा छेदमूलयोः पूर्वप्रतिपन्नस्य प्रतिपद्यमानकस्य वा गृहस्थस्य अनुपलक्षणं, तद-
 भिज्ञानस्य लघुत्वस्य अभावात्, नहि गृहस्थः पर्यायस्य देशतः सर्वतो वा छेदे जाते यतिवत् कस्यापि पश्चाद् वन्द्यते, वन्द्य-

चारित्रं च विनाशयत इति ॥ तथाहि विवेकावश्यकैः—सम्पत्तयेषां महाव्यापुन्यादे मूलगुणा, मूलं तेषां-हारो वारस-
 तयादणो एए” तेषां हारो, इत्यादि क्षेपाणाम् चत्तरगुणानाम् आधारः स्थानं, तद्व्यतिनः, सम्यग्मत्वादिमूलगुणव्यतिनः,
 एते अनन्तानुदन्त्यादयो द्वादशरूपाया इति” ॥ तथाच एकतरकापोदयेन सम्यक्त्वाद्यन्यतरस्मिन् धाते, यदि श्राद्धः प्राय-
 धिनं न प्रतिपद्यते, तदा तदनन्तरं प्रभूततममपि अनुष्ठीयमानं मग्नमूलगुणस्य अनुष्ठानं निष्फलमेव स्यात्, यदुक्तम् ‘अवि-
 सुद्धस्त न षड्द गुणमेही तत्तिया ठादनि, तस्मात् यथा साधुः साधुः वा स्वत्रतस्य उज्जीवनाय प्रायश्चित्तं प्रतिपद्यते, तथा
 श्राद्धः आदिकाऽपि सम्यग्मत्त्वस्य देशविरतेषां पुनरुज्जीवनाय प्रायश्चित्तं प्रतिपद्य भगिष्यमाणविधिना करोत्येव, अन्यथा
 देवोपयिष्या अप्यप्रतिक्रमणप्रसङ्गः, तत्प्रतिक्रमणस्य आलोचनाप्रतिक्रमणकार्योत्सर्गरूपप्रायश्चित्तकरणलक्षणात्वात्, तथा पूर्वो-
 क्तस्वरूपाणां आलोचनादीनाम् अद्यानामपि अकरणप्रसङ्गः, तद्विरूपत्वात् । ननु भगन्तु प्रायश्चित्तानि गृहव्यस्य; परन्तु पठेय न पु-
 नर्यतिवद् अष्टौ छेदस्य, मूलस्य वा, प्रतिपत्ता मूत्रेऽज्जगमानत्वात्, नहि कश्चिद् गृहस्थोऽप्युता धारस्तत्रपदव्याप्यस्य छेदं कारयन्
 पुनरपि देशविरतिं सम्यक्त्वं वा प्रतिपद्यमानो वा दृश्यते ? इति चेत् न, एतं हि चतुर्णां प्रायश्चित्तानां व्यपश्छेदः प्राप्नोति,
 भगन्तु नेति चेत् न, मूत्रे हि नीर्यं यावत् अष्टौ प्रायश्चित्तानि वर्तिष्यन्त इत्युक्तमस्ति, तथाहि—दस ता अनुमजंती जा चउ-
 दसपुच्छिपटमसंयपणं, तेण पेरेणहविहं जा तित्थं ताग सोद्वन्नं ॥ इति ॥ ननु छेदमूलं साधनः प्रतिपत्त्यन्ते इत्येतान्येव
 मूत्रं चरितार्थम् ? इति चेत् न, तेऽपि हि कालमाहात्म्यात् मांघ्रवं प्रतिपद्यमाना न दृश्यन्ते, अथ माधूना मयात् रुचिन्ने-

धानिलापी स्वभावादेव प्रतिपत्स्यते, ? तर्हि श्राद्धानामपि मध्यात् तादृग् विशेषतः प्रतिपत्स्यते, तेषां हि वन्दनादिव्यवहारव्याते-
 क्रमागार्थेन लागनाऽभावात्, अपि च, न सर्वेषु अपि अपराधेषु छेदमूले एव प्रागशिते; शेषाणां वैयर्थ्यप्रसङ्गात्, किं तर्हि कस्मि-
 न्निदमपि किमपि, ततो गमि-न्नपराधे छेदो मूलं वा भणितमस्ति, तस्मिन्नेव तद्दीयते नान्यसिन्, आशातनादोपप्रसङ्गात्,
 म न अपराधो न सर्वेषां सर्वदा क्रियते, महत्तरत्वात्, किं तर्हि ? कदाचिदेव केनापि एकेनैव, तस्य चेन्महान् पश्चात्ताप
 उत्पद्यते, तदा ऽमो साधुर्वा गृहस्थो वा भवतु, अवश्यमेव छेदं मूलं वा प्रतिपद्यते, शक्याऽनुष्ठानत्वात्, अन्यथा छेदसूत्रकर्तु-
 श्रीभद्रनाट्टस्वामिपादा न एवं ब्रूयुः, यथा मूलैर्नैव प्रागशितेन द्वादशकपायोदयभाविसम्यक्त्वाणुत्रतादिमूलगुणघातकं दोषजातं
 छेद्यते इति, उक्तं चेत्तत् तैः, यथा 'मूलच्छिजं पुन होइ वारसण्हं कसायाणं', इति ततो निश्चितम् आलोचनादीनि मूलान्तानि
 अष्टौ प्रागशितानि गृहिणोपि गृह्णन्ति इत्यर्थः ॥ अतएव च दृश्यन्ते पूर्वार्थापरंपरागतायां जीतव्यवहारसामाचार्या सम्य-
 कत्वाणुत्रतादिद्वादशविधश्राद्धधर्मोत्तिचारेषु यथास्थानम् अमूनि, यत्तु निशीथादिषु भेदेन नोक्तानि, तत्र ग्रन्थगौरवादिप्रसङ्गः का-
 रणम्, न पुनरसत्ताम्, तदाहि जीतसामाचार्याभिप्रायि एव; केवलं स्थालीपुलाकन्यायेन निर्ग्रन्थाश्रितप्राय-
 तत्त्वेन आगमकल्पायां जीतसामाचार्या, तस्मान्निशीथादिश्रुतान्तर्गतानि एव; प्रतिपद्यमानकस्य वा गृहस्थस्य अनुपलक्षणं, तद-
 शितदर्शनेन तत्र अवधार्याणि, समानत्वात्, तथा छेदमूलयोः पूर्वप्रतिपन्नस्य प्रतिपद्यमानकस्य वा गृहस्थस्य अनुपलक्षणं, तद-
 भिधानस्य लघुत्वस्य अभावात्, नहि गृहस्थः पर्यायस्य देशतः सर्वतो वा छेदे जाते यतिवत् कस्यापि पश्चाद् वन्द्यते, वन्द-

मानो ॥ कैरपि न वन्द्यते, इति, आलोचनायाः प्राथम्यतुःकर्णत्वेन इतरजनानाम् अग्रमेयत्वात् च, अतएव आलोचनाग्रहण-
विधिः पृथक्नोक्तः, करणविधिस्तु मन्त्राकृ भिन्नभूयोक्त इवानुमीयते, अन्यथा सूत्रकारोऽत्र 'आलोचनानिमित्तं पारद्वतवग्नि,
इत्यादि चतुर्थत्वारिंशद् गार्थाभिः सिद्धान्तानुहारिणमेव करणविधिं न प्रत्यपादयिष्यतः तथा आलोचनाविषये निदर्शनानि
आगमेषु ग्रहण्येव, तथाहि गुरुनक्षत्रमोऽपि, ऋषिधात्यपि, आजीवकदर्शनी अपि, मंखलिपुत्रो गोशालक आलोचननिन्दनग-
र्हणामिन्देव केवलमिन्द्रादशदवलोकं समुत्पन्नः ॥ तथा प्रान्तदेववासिश्रावकपुत्रिका, महाधार्मिकाऽपि, अनालोचिता
प्रतिक्रान्तविवाहक्षणकृतमहर्षिदुगुप्सामभावतो वेद्यादुहितरेन उत्पन्ना, महादुर्गेन्धी इत्यागमोक्तेन धाद्धानो प्रायश्चित्तप्रति-
पत्ति-रितिसिद्धम् ॥ तथा च युक्तमेव व्यवस्थाकरणम् इत्यर्थः ॥ ४५ ॥ ननु सोऽपि किं सामार्यं करिन्तो मण्डं अयनेदं,
कुंडलाणि नाममूर्धं तंनोलपावारगमाह वोसिरद, इत्यावृद्धयकृष्यिप्राप्ताप्यात् सर्वं प्रावारकादि त्यक्त्वा सामाधिकं पोषधं वा
गृह्णाति गृहस्यः, तथाच असौ तस्मिन् गृहीतं निप्यावरण एव तिष्ठति, उत कदाचिद् गृह्णाति प्रावरणम्? यदापि गृह्णाति
तदापि कति तानि गृहीतुं कल्पन्ते? इति प्रश्ने प्रवचनमाह—
उत्सगमनेयेणं सावगस्स परिहाण साटमादचरं ॥ कप्पइ पाउरणाइं न सेस्समचवाग्गओ त्तिप्पिण ॥ ४६ ॥

व्याख्या—'उत्सर्गनेयेन' उल्लुटनीत्या, 'आवरणस्य' इदं न पदं यद्यपि निर्विशेषणम् उपन्यस्तं, तथापि वक्ष्यमाणायाम्
"एवं कथं सामादया वि" इत्यतिदेशगतायां सामाधिक्यस्याविकाग्रद्वणाद् इहापि सामाधिक्यस्य भ्रादृश्य इति ज्ञेयं, नेपथ्य

स्वेच्छाचारित्वात्, परिधानशटकात् अर्धोऽशुकात् 'अपरम्' अन्यद् 'शेषम्' अधिकम्, 'प्रावरणादि' प्रावरणीयम्-उत्तरीयम्-
 तत्प्रभृतिशुद्धमानप्रतिलेखनमपि, किं पुनरशुध्यमानप्रतिलेखनम् अङ्गुनटोपकादि, न कल्पते न युज्यते परिभोक्तुमिति शेषः,
 तदानीं तस्य यतिभूतत्वात्, यदुक्तम् "सामायियमि उ कए समणो इव सावओ हवइ जम्हा", इति यतयथ हेमन्तेऽपि उत्सर्ग-
 र्गतो ऽप्रावरणा एव तिष्ठन्ति, यदुक्तम् 'हेमन्तेसु अवाउडा' इति तथाच सामायिकस्योऽपि उत्सर्गेण अप्रावरण एव तिष्ठति ॥
 अपवादतः काट्टदाहशीतादिकारणम् आश्रित्य त्रीणि उत्तरीयाणि प्रावरीतुं कल्पन्ते, नाधिकानि, कालप्रतिलेखितानि अपि
 तस्य यतिवृत्तित्वात् ॥ यतीनां च शीताद्यपवादे कल्पत्रयस्य क्रमेण प्रावरणम् उक्तम्, तथाहि ओवनिर्धुक्तिभाष्ये "जाहे तह
 वि न तरे, ताहे निविट्ठेण पाउणेखोमं तेण वि असंथरं, तो दो खोमी पाउणे, ताहे, तहवि असंथरं, तो तइओ ओणिण पाउणे
 इति" यत एव प्रावरणपरिभोग आपवादिकोऽत एव असौ परिधानात् अन्यद् वत्त्वं शीतदंशमशकादिकारणतः प्रतिसेवितुकाम
 एव सामायिकग्रहणक्षणे प्रावरणं संदेशयति, नान्यथा यथा उष्णकालादौ इति भावः ॥ ४६ ॥ इत्युक्ता सामायिकस्थस्य श्राद्धस्य
 उत्सर्गतोऽपवादतश्च कल्पप्रावरणस्य व्यवस्था, संप्रति आविकाया उत्सर्गतस्ताम् आह—

एवं कयसामाइया वि साविगा पढमनयमएणेह ॥ कडिसाडग कंचुयमुत्तरिज्ज-वत्थाणि धारेइ ॥ ४७ ॥
 व्याख्या—'एवं' यथा सामायिकस्थः श्राद्ध उत्सर्गेण परिधानम् एव एकं वत्त्वं धारयति, तथा कृतसामायिका प्रतिप-
 न्नाऽऽद्यशिक्षाव्रता, 'अपिः' समुच्चयार्थो, भिन्नक्रमत्वात्, अनन्तरपदेन योज्यते, आविका ऽपि, यदि वा यथास्थानमेव योज्यते,

कृतमामायिका ऽपि आधिका किं पुनरकृतसामायिका ऽपि, अपत्याख्यातभावव्यापारत्वेन तस्या अप्रतिलेख्यकञ्चकगूणित-
 शाटिकादिव्युत्सर्गे कारणाभावात्, 'प्रथमनयमतेन' उत्कृष्टन्यायेन उत्सर्गेण इत्यर्थः, 'इह' त्रिनमते कटिशटक्रुञ्चुकोत्तरीयव-
 स्त्राणि धारयद्, स्वदेहे यथा स्यानोपयुक्तान्येव निमृषात्, मकारो ज्ञाद्यणिकः, तत्र 'कटिशटकं' परिधानं 'रुञ्चकं' कूर्पासकं,
 कञ्चुलिकेति यावत्, 'उत्तरीयम्' उपरितनाशुकम्, अयमभिप्रायो-यद्यपि सामाधिक्यग्रहणवलायां परिधानादन्यः सर्वोऽपि परि-
 ग्रहः, सावयव्यापारहेतुत्वात् व्युत्पद्यतया उक्तः, इत्यप्रतिलेख्यत्वादट्टनवत् कञ्चुलिकागूणितशाटिके न सामायिके परिमो-
 कुम् अर्हतः, तथापि स्वस्य अन्येषां च अद्युभभावहेतुदर्शनेनस्तनअयनाद्यभ्यायवाऽटादकृतया यद्गुणा, कञ्चुलिका शाटिका
 प्रच्छदयदा इत्येवान् सामायिके ऽपि न व्युत्पद्यन्ति, त्रिनवचनरदुमानात्, महासत्यः आविक्रास्तवः कथम् अन्यदा व्युत्प-
 जन्ति, तथा च या गृहिण्यो निरोगा अपि सम्यक्स्यप्रतिपत्त्यनन्तरं स्वदेशानुरोधाद्वा, घर्मोदिकरणाद् वा, वस्त्रमालिन्यादि-
 भयाद् वा, यूकापातादिशङ्कया वा, वैधन्यस्यित्या वा, अपरिहितकञ्चुका भस्मानविदीर्णपरिधाना अस्यगितशिरसः परिधाना-
 ऽञ्चलस्यगितशिरसो वा, स्त्रीवृन्दमध्येऽपि चिरं तिष्ठन्ति, किं पुनः पुरुषालोके ता विराधका एव बोद्धव्याः, प्रनवनलाधव-
 हेतुत्यादिति ॥ ४७ ॥ इत्युत्सर्गतः सामायिकस्यआधिकायाः दीर्घेव वस्त्राणि कल्पन्ते इत्युक्तम्, अथ अपवादम् आधित्य
 कल्पवस्त्रसंख्यां, प्रतिकर्मणनीतिं चाह—

'वीर्यपण्णं तिण्डुवरि तिहि उ चत्थेहि पाउअंगी उ ॥ सामादयचयं पालइ तिपयं परिहरइ पडिकमणे ॥ ४८ ॥

व्याख्या—‘द्वितीयपदेन’ अपवादेन शीतादिकारणेन इति यावत्, यदुक्तम् जासा लंघणसेवा तं त्रियपयं वदन्ति गीयत्या इति, ‘त्रयाणां’ शाटिकाकञ्चुकोत्तरीयरूपाणां उत्सर्गिकवस्त्राणाम् ‘उपरि’ ऊर्ध्वं त्रिभिरेव नाधिकैः, तुरेवार्थः, ‘वस्त्रैः’ प्रावरणैः ‘प्रावृताङ्गी’ आच्छादिताङ्गी, ‘तुः’ पुनरर्थोऽन्यपदेन योक्ष्यते, ‘सामायिकत्रयं’ ‘पालयति’ पारं नयति, अत एवच शरीरलघ्नवस्त्रयाद् अधिकम् एकं द्वे वा त्रीणि वा वस्त्राणि प्रावरीतुकामा अप्यसौ प्रावरणं संदिशा प्येव प्रावृणोति नान्यथा, ‘प्रतिक्रमणे’ तु षोढाऽवश्यकरणावेलायां पुनः, त्रिपदं शीतावाद्याद्यपवादपरिगृहीतं प्रावरणरूपं स्थानत्रयं ‘परिहरति’ परित्यजति, स्वस्थानोपयुक्तैकैकशाटिकाकञ्चुकोत्तरीयेभ्योऽन्यत् प्रतिक्रमणकाले श्राविकाया न कल्पते इत्यर्थः ॥

ननु—अपवादे निर्ग्रन्थानां कल्पसप्तकम् अनुज्ञातम् अस्ति, तथाहि कल्पभाष्ये “अप्या असंश्रुतौ निवारितो होइ तिहिं उ वत्थेहिं गिण्हइ गुरुवदिने पगासपडिलेहणे सत्त, तिन्नि कसिणो जहन्ने पंच य पडिदुव्वलाइं गिण्हिजा, सत्त य परिजुनाइं एयं उक्कोसयं गहणं” इति ‘निवारितो होइ ति, अग्यादिविराधनातो निवारितो भवतीत्यर्थः ॥ तत्कथं सामायिकस्यत्वेन निर्ग्रन्थतुल्यस्यापि श्राद्धस्य अपवादतः त्रीण्येव उक्तानि ? कथं वा सामायिकस्यत्वेन निर्ग्रन्थी समयाः श्राविकाया अपि त्रीण्येव उक्तानि ? इति चेत् उच्यते; यतीनां यावत् जीविकत्रयत्वेन, विहृतपःकारित्वेन, शीतलाहारभोजित्वेन, अनभ्यङ्गशरीरत्वेन, प्रायोमलिनजीर्णवस्त्रत्वेन, अनिवातोपाश्रयत्वेन, रुक्षवृत्तित्वेन, च शीतं प्रचुरं लगति, तेन च षोढेनाल्पसंहननत्वेन, ते घनमावाध्यन्ते, इति तेषां सप्तोपदिष्टानि; श्राद्धास्तु मुहूर्तमात्रपाल्यसामायिकत्रयत्वादिना तद् विपरीता इति तेषां कियतापि शीतेन

मोदतेनापि न काचिद् आपाधा भवति; इति ग्रीष्मेव उक्तानि ॥ एवं श्रायिकणामपि भाष्यम्, अत्यन्तापवादे तु एवं, “जहा
 समार्हिं चरुणि वि कडाहं पाउणइ” इति वचनात्माभूनाम् इव द्रयानामपि एषां गहन्यपि ग्रावरीतुं कल्पन्ते ॥ यदि वा विठु-
 पृतपःप्रतिपच्चित्रश्राद् यदा एव सामायिके चिरकालं तिष्ठति, यथोपधानतपोगही, तदास्य गृहस्थस्यापि तावन्ति प्रावरणानि
 कल्पन्ते ॥ चारदूमिः प्रावृत्तैः शीतयमोदिना नाग्रम्यते, यद्यपि उपधानतपोवाही पौषपस्य एव उच्यते, न सामायिकस्य;,
 तथापि पौषधे मति अवश्यमेव सामायिक भवतीति, तदीया एर सर्गाऽपि उत्सर्गापवादादिव्यवस्था तत्र भवति, केवलं गु-
 र्यासंस्कारकादिविधिरेवान् अधिकः, तन्मूलस्य द्ययनविधेः पौषधे एव उक्तत्वादिति ॥ ‘पुष्पं जाहे तहयीत्यादि’, ओषनिर्घुक्ति-
 माप्येण कल्पप्रपस्य प्रावरणमेव आपवादिक् साधोरुक्तम्, नतु ग्रहणं, एत आधिकोपकरणान्तर्गतत्वेन उत्सर्गेण साधुः कल्प-
 प्रपे गृह्णाति, यदुक्तं चतुर्दशोपकरणसंख्यायां ‘तिन्नेव य पच्छादगा, इति, केरलम् इदं संवर्तितमेव सत् उत्सर्गेण वामस्कन्धेन
 वहति, शीतवागादिकारणेन पुनः प्रावृणोतीति, अत्र तु ‘गिण्हइ गुरूवदिधे’ इत्यादिना कल्पमाप्येण कल्पसप्तकस्य ग्रहणमेव
 आपनादिकम् उक्तम्, ततो यति-स्त्वर्गेण तिस्रः प्रच्छादकाः संगृह्णाति, अपवादतस्तु सप्तप्रावृणोति, च तिस्रो ऽपि, सुप्तापि
 अपवादत एवेति, न पूर्वापरविरोधः इत्यर्थः ॥ ४८ ॥

ननु—एवमपि अनाभोगेन वा, सहसाकारेण वा, यदि पूर्वोऽभ्यासवशात् कञ्चुकरदितया ऽपि श्रायिकया सामायिकं गृहीतं
 स्यात्, वदा किं कार्यम् इत्यत आह—

जइ कंचुगाइ रहिया निणहइ सामाइयं च सुमरिजा ॥ तो पच्छा अंगटं करइ गरहेइ पुन्वन्कयं ॥ ४० ॥

व्याख्या—‘यदि’ ‘कशुकेन’ कृपासकेन स्त्रील्लिङ्गत्वं प्राकृतत्वात् ‘रहिया’ रहिता नञित्वा, ‘गृह्णाति’ प्रतिपद्यते, ‘सामायिकम्’ आद्यशिक्षाव्रतं, ‘च’ समुच्चयार्थो ऽनन्तरपदेन गोहयते, ‘खरेज’ चिन्तयेत्, ‘तो’ ततः पश्चात् अनन्तरम् ‘अंगटमिति’ कम्’ आद्यशिक्षाव्रतं, ‘च’ समुच्चयार्थो ऽनन्तरपदेन गोहयते, ‘खरेज’ चिन्तयेत्, ‘तो’ ततः पश्चात् अनन्तरम् ‘अंगटमिति’ स्थगनं, स्थग आच्छादनम् ‘अङ्गस्य’ वक्षस्यलक्षणस्य, स्वगो अङ्गसगः, उरच्छदः, तं करोति, यदि स्वगृहे तदा प्रत्यासन्नत्वात् स्मृत्यनन्तरमेव गृहीतकशुलिकया, अथ पौषधशालायां तदा उत्तरीयाश्रलेन उद्घाटित-गोप्यावयवा शगमाग्रमपि न तिष्ठति, साध्वी समानत्वादिति भावः, ‘गर्हेत’ गुरुसाक्षिकं निन्देत्, पूर्वम् अङ्गस्यगनकरणान्, प्राग् कृतम् अनुष्ठितं पूर्वकृतम्, अनुष्ठानम् इति विशेष्यम् अत्र ज्ञेयम् ॥ यथा हा मया यातकिन्या मोक्षदागकत्वेन अनित्यचिन्तामणिकल्पं सामायिकाङ्गुष्ठानं प्रमादाद् अविधिकरणेन विराधितमिति ॥ यद्यपि अत्र एकैव गर्होक्ता, तथापि निन्दापि ज्ञेया, सदाचारित्वात्, यदुक्तं ‘निन्दामि गर्हामीत्यादि’, मिलितयोश्चानयोः क्रियमाणयोर्महती शुद्धिर्भवति, तथाहि । निन्दणयागणं भजे ? जीवो किं जणेइ ? गोयमा ? निन्दणयागणं पच्छाणुतायं जणइ ॥ पच्छाणुतायं पिरज्जमाणे करणगुणसेहिं पडिचज्जइ, करणगुणसेहिं पडिचन्ने य अणगारे मोत्तणिज्जं कम्मं उग्घाएइ, तथा गरिहणएणं भजे जीवे किं जणइ ? गोयमा गरहणयागणं अपुरिकारं जणइ, अपुरिकारेणं जीवे अप्पमत्थेहिन्तो जोगेहिन्तो नियत्ताइ, पसत्थेहिं न पवत्ताइ, (पडिचज्जइ) पसत्थजोगयडिबन्ने न णं अणगारे अणंतयाइ पज्जवे न्येइ सि ॥ ननु यदि कञ्चुक-

रदितया स्त्रिया मामाधिकं गृहीतं, तत्कृतो निन्द्यं गर्ह्यं वा ? नादे तत्र कश्चित् सारथव्यापारो जातो, नापि असमभावः,
 इति, यदि पुनरपरिहितेन कञ्चुकेन कृतमिति निन्द्य, तर्हि पुरुषेण न कर्त्तव्यमेव इदम् ? तस्य कञ्चुरुपरिधानासंभवात् ? यदि
 वा अनेनापि अद्विक्रया परिगृहीतया एव कर्त्तव्यम्, अपरिहिततया कृतं तदपि गर्ह्यं स्यात्, नर्चनं, तत् तथाकृतमपि स्त्रिया न
 गर्ह्यं, किं तर्हि अनुमोदनीयमेव; अत्रतिलेखकञ्चुरुक्त्यागपूर्वकत्वात्, इति, 'गर्ह्येति, यदुक्तं तदयुक्तमिव प्रतिमाति ? इति चेद्
 नैव; नहि स्वप्रतिष्ठाभञ्जनमेव एक निन्दताया हेतुः, किं तर्हि ? भगवदर्हदाज्ञासुष्ठनमपि; ततो यद्यपि अत्र सारथव्यापारः
 कोऽपि न जातो, नापि, समभावस्त्यक्तस्तथापि भगवदाज्ञा सण्डिता एव अधिकरणेन, भगवता हि सर्वज्ञेन स्थगिताङ्गी-
 भिरेव स्त्रीभिः क्रियमाणस्य धर्मोनुष्ठानस्य यद्गुण्यताम् आलोच्य पुरुषापेक्षया तासाम् उपकरणयानुल्यम् उक्तम् ॥ तथाहि-
 सार्धूनां चतुर्दशैरुपकरणानि, साध्वीनां च पञ्चविंशतिः, तथा श्राद्धस्य देवपूजादिद्रव्यस्तरकरणशेलायो 'एगसाढएणं' उक्त
 रासंगेणमिति, वचनेन परिधानोत्तरासङ्गरूपे द्वे वस्त्रे उपदिष्टे, तथा सामायिकादिभावस्तरकरणेऽपि अस्मैव परिधानाद्,
 अन्येषां वस्त्राणां "मय्यं पावारगमाद् योसिरद्" इत्यनेन त्याग्यत्वम् उक्तम् ॥ नतु आविहायाः, तस्या एकरस्राया द्विवस्त्राया
 वा धर्मोनुष्ठानेषु अनधिकृतत्वात्, यदि पुनः पुरुषपरद् एकैरेव परिहितेन परिधानेन, द्वाभ्यामेव वा परिधानोत्तरीयाभ्याम्,
 आशुताद्री स्त्री जैनधर्मोनुष्ठानेषु अधिकारिणी स्यात्, तदा पञ्चविधमपि अभियमं पुरुषपरद् एवाऽपि अकुरिष्यत, पुनस्तु
 एनम् एवं करोति ॥ मच्चिचाणं दब्बाणं चिउस्सग्गणयाए ॥ १ ॥ अच्चिचाणं अचिमोयणयाए ॥ २ ॥ एगसाढएणं

उत्तरारसगेणं ३ चक्षुष्पफासे अंजलिपगहेणं ४ मनसो एगगयाए ५ इति, न चैवं सी करोति, एतां प्रति सूत्रे तृतीयालापक-
स्थाने कुतोऽपि कारणात्, आलापकान्तरस्यैव भगवद्भिरुक्तत्वात् ॥ तथाहि—भगवत्याम् सन्निधानं दृष्ट्वाणं विउस्सगगण-
याए, अञ्जितानं दृष्ट्वाणं अविमोयण्याए २ विणओण्याए जायलट्ठीए ॥ ३ ॥ चक्षुष्पफासे अंजलिपगहेणं ॥ ४ ॥ मणसो
एगगयाए इति ॥ ५ ॥ तस्मादेकवत्त्रा द्विवत्ता वा सी धर्मानुष्ठानेषु अनधिकारिणेषु, इति ॥ तथा द्विवत्तया कृतोऽभिग-
मादिर्द्रव्यस्त्वोऽपि निन्द्यः, ॥ किं पुनः सामायिकादिर्भावस्तवः, यदि पुनः कश्चुफाद्येकतरवराहीनत्वेन अनधिकारिण्या ऽपि
स्त्रिया कृतं सामायिकाद्यनुष्ठानम् अनिन्द्यम्, तर्हि परिधानरहितेन श्राद्धेनापि कृतम् अनिन्द्यमेव, एकवत्तालागस्य उभयत्रापि
तुल्यत्वात्, अथ नमगृहस्यकृतं निन्द्यमेव ? जुगुप्सानीयत्वात्, तर्हि कश्चुकरहितया स्त्रिया ऽपि कृतं निन्द्यं; तथा अपि सत्तां
जुगुप्सनीयत्वात् ॥ असत्तां च स्वाश च मोहोदीपकत्वेन अनेकानर्थहेतुत्वात् च ॥ किंच प्रतिलेखयितुम् अशक्यः कश्चुक इति ॥
यदि तमन्तरेण कृतं सामायिकम् अनुमोदनीयं ? तर्हि पौपधं तथा कृतं विशेषेण अनुमोचं स्यात्; तस्य विशिष्टानुष्ठानत्वात्,
अप्रतिलेखितेनापि हि परिधानेन, परिधानोत्तरीयाभ्यां वा सामायिकं गृह्यते, वन्दनं दीयते, प्रतिक्रमणं च क्रियते, न पुनः
पौपधं गृह्यते, यदापि कथमपि गृह्यते, यथा पश्चिमरात्रौ, तदापि गृह्यते कानन्तरम् उद्गच्छति सूर्योच्चयमेव प्रतिलेख्यत एवैतत्,
अन्यथा दीपः, नत्वेयं सामायिके, ततो यदि अप्रतिलेख्यत्वात् सामायिके कश्चुकोऽनुनितस्तर्हि पौपधे विशेषेण अनुचितः,
तथाच न पौपधे कथमपि असौ परिधीयेत, न त्वेनम् अस्ति, नहि कस्मिन्निदपि धर्मगच्छे, श्रियः पौपधे कश्चुकं न परिदधति,

अपि तु सर्वेषु परिदधति एव, लोके लोकोत्तरे चाऽस्य वृद्धपरम्परागतत्वाद्, भोष्यावयवभोषकरेण सगुणरथाय, तस्माद् यथा “एगसाह्वेणं उत्तरासद्वेण” इत्यालापको न स्वीयिपस्तया “सत्वं पापार गमाद् बोसिरद्” इत्यपि, यदि वा “सत्वं पापार-गमाद् बोसिरद्” इति वचनग्रामाभ्यात् पुरुषः परिधानादन्यदेव वस्तं व्युत्सृजति, न पुनः परिधानमपि, गीतु परिधानकञ्चुको-त्तरीयेभ्यो ज्येष्ठतदेव, न पुनः परिधानादीनि अपि, तेषां शिष्टानुमतत्वेन तस्मा अपरिहार्यत्वाद्, तयान् तदेकतरहीनया स्त्रिया कृते, दिगन्तरनरकत्वम् इव सामायिकानुष्ठानम् अविधिना कृतत्वाद् निन्द्यम् एवेति, युक्तमेव उक्तम्, ‘गारेह पृन्वकपे’ इति मारः ॥ ४९ ॥

ननु—अकायत्वाविशेषेऽपि भेषजलाद् भूमिजलं भिन्नकारणत्वाद् इति, भिन्नगुणत्वाच्च भिन्नं द्रव्यं भवतु, परन्तु पदेतदेव भेषजलं भूमिजलं वा एकत्र पटे स्थितम् एलाभिर्योसितं, द्वितीये तु मुस्तापूर्णेन, तदा तस्य जलस्य द्विगुल्यापि एकतराद्, तद्व-न्ययोश्च द्वयोरपि सुरभित्वेन एकजारीयत्वाच्च, किम् अभिन्नद्रव्यता, उत गन्धभेदात् भिन्नद्रव्यता ? इति वक्ष्ये सति आह—
‘एलामुत्थाद्गम्यं भिन्नं भिन्नं जलं भवे द्बन्द्वे’ ।

व्याख्या—एला मुस्ता च द्वे अपि प्रसिद्धे ते आदौ येषां ते तथा, तान् गतं भिद्यमावनम्यत्वाद्, भेदेन एकमाजनस्यत्वाद् वा, क्रमेण प्राप्तं, यदि वा ते गता उक्तीत्या पतिता यत्र तद् एलापुस्तादिगतम्, एलामुस्तादिभिः पृथक् पृथक् प्रागुक्तीकृत-मित्यर्थः ॥ अत्र एलामुले उत्कटगन्धगुणवया उपन्यसे, इत्यादिमुभ्देन अन्यान्यपि उत्कटगन्धस्पर्शनिषेव प्रादाणि,

यथा 'फोगरंगखदिरचूर्णविभीतकदाडिमच्छष्ठी ग्रीष्मातपवह्वयादीनि तेषामेव परिणामकत्वात्, यदुक्तम् "अधिकगुणः परिणामक इति" केवलम् अशुभानि लघुनमूत्रादीनि शीघ्रमेव परिणमयन्ति, शुभानि चन्दनपाटलादीनि तु चिरेण, यदुक्तम् कल्पभाष्ये ।

चन्द्ररसगन्धफासा जे द्रव्ये जम्मि उक्कडा हुंति ॥ तह तह चिरं न चिट्ठइ असुभेसु सुभेसु कालेणं ॥
 अस्याश्च चूर्णिः यसिन् द्रव्ये वर्णादयोऽशुभास्तेपि (खिप्पं क्षिप्रम्) परिणामयन्ति, शुभेषु तु चन्दनादिषु कालेणं परिणामो भवइ 'चिरेण ति' 'भणियं होइ ति' जलं, सरः-कूपाद्येकतरत् पयः, भिन्नभाजनस्थं पूर्वापरकालभेदाद् एकभाजनस्थं चापीति, शेषः, छन्दोनुरोधात् पदव्यत्ययः, अत्र हि भेद एव साध्य इत्यसौ एव क्रियया सम्वध्यते, 'भिन्नं भिन्नं' पृथक् पृथक् 'भवेत्' स्यात् द्रव्यं परिणामकभेदात्, नतु गन्धभेदात्, अन्यथा एकस्मिन् जलघटे स्तोकाः पुरातन्यो वा एलाः प्राक्षिप्ताः, द्वितीये तु प्रभूता नवा वेति उभयत्रापि गन्धभेदात् द्रव्यभेदः स्यात्, नचैवं तस्मात् परिणामकभेदात् द्रव्यभेदः, तथाच कौपत्वेन (कूपभवत्वेन) सारसत्वेन वाऽभिन्नयोरपि द्विष्टत्वमात्रेण भिन्नयोरैलाभिर्मुस्तया च सुरभित्वेन समानं गन्धान्तरम्, फोगरंगेण खदिरचूर्णेनच रक्तत्वेन, समानं वर्णान्तरं, विभीतकेन दाडिमच्छल्या च कपायत्वेन समानं रसान्तरं, ग्रीष्मसूर्या-तपेन वह्निना चोष्णत्वेन समानं स्पर्शान्तरं च पृथग् आपादितयोरपि जलयो-भिन्नद्रव्यता, किं पुनर्यानि परिणामकेन गन्धान्तरं वर्णान्तरं रसान्तरं स्पर्शान्तरं च अविसदृशम् आपादितानि, तेषां सुतरां भिन्नद्रव्यता इत्यर्थः ॥ नचैतत् स्वमनीषि-

कया उक्तम्, इत्याह—

घणरसभेयओ जं दव्वविभेओ वि समयमओ ॥ ५० ॥

व्याख्या—चक्षुषा ग्राह्यः, परिणामः कालादिः, पञ्चधा वर्णः, रमनया ग्राह्यस्तिकादिः वोडा रसः, उपलक्षणत्वाद् गन्ध-
स्पर्शविधौ, तत्र ग्राणेन ग्राह्यः सुरभ्यादि-द्वेषा गन्धः, स्पर्शेन ग्राह्यः परिणामः कठिनादिरष्टधा स्पर्शः, वर्णरसयो-
र्भेदः पूर्वस्मान् वर्णादिर्मात्रद्रव्यमात्रिध्वेन अन्यो वर्णादिः वर्णरसभेदतः तस्मान् वर्णरसभेदतः वर्णरसगन्धस्पर्शभेदत इत्यर्थः,
'जं' यस्मात्कारणात् द्रव्यस्य भेदोऽन्यत्वं द्रव्यभेदः, सोऽपि न केवलं वर्णादीनां भेदः पर्यायत्वात्, 'समयमतः' मृतोक्तः,
तद् भेदात् द्रव्यभेदोऽपि समयमतः, घर्मधर्मिणोः कथंचिद् अभेदस्यापि मृते प्रतिपादितत्वादिति ॥ अथवा अपिभिन्नक्रमे,
तथाच एवं योजना, न केवलम् द्रव्यधेनकालभेदात् द्रव्यभेदः, समयमतो वर्णरसभेदतोऽपि, वर्णान्तरादीनामपि मानरूप-
त्वेन द्रव्यभेदकत्वात्, अत एव निर्दीयमाप्यचूर्णोः शीतोदकस्य उष्णोदकस्य वा प्रासुरस्य चत्वारो भेदा उक्ताः, यथा 'सी-
तेतर फासुक चउहा, दव्वे संसह मीसमं सिचं, काले पोरिसिपरओ, वध्माइ परिणयं भावे, जं सीओदगं फासुअं इतरंति, जं च
उष्णोदयं फासुयं तं चउव्विहं, दव्वओ १ सिचओ २ कालओ ३ भावओ ४ य तत्थ दव्वओ जं गोरस—संसहे भायणे छुटं,
सीतोदगं, तेण गोरसेण परिणामियं, दव्वओ फासुअं । १ । गितओ ह्यतलादीसु ठिइअं मइरं लवणेणं मीसिअइ ॥ लवणं
वा मइरेणं ॥ २ ॥ कालओ, जं इंधण छुटे पहरमिचेणं फासुअं भवर ॥ ३ ॥ भावओ, जं वध्मगंधरसकरिम विप्परिणये तं

भावओ फासुयं ॥ ४ ॥ इति ॥ ननु—वर्णादीनाम् चतुर्णामपि भेदाद् द्रव्यभेदः, उत एकैकस्यापि ? उच्यते उभयथापि ?
 केवलं यदा चतुर्णामपि भेदः तदा शीघ्रमेव द्रव्यभेदो भवति, यथा अत्रावणादिपाते जलस्य, यदा तु एकैकस्य तदा चिरेण
 शेषाणां पूर्वधर्मोपग्रहहेतुत्वात्, यथा चन्दनपाते जलस्य ॥ यदुक्तं कल्पभाष्यचूष्योः 'जो चंदणेण कडुरसो संसट्टजले य दूसणा
 जाओ ॥ सो खलु दगस्स सत्थं फासो उ उवगहं कुणइ ॥ १ ॥ चन्दणस्स कडुरसो तं उदयस्स सत्थं, फासो सीयलो सो
 पुण जलस्स वि उवगहं करइ ॥ २ ॥ तेण चिरेणं विद्धंसइ संसट्ट पाणगस्स वि एमेव ॥ नवरं अंओ रसो फासो सीयलो चेवत्ति
 ॥ ३ ॥ ननु—यदि वर्णाधिकतरस्यापि भेदात् द्रव्यभेदः, स्पर्शभेदाद् ? इति चेद्, नैवं, नह्यसौ शीतस्पर्शः परिणामकद्रव्यान्तरज-
 तदेव क्षणान्तरे शीतीभूतं सद् द्रव्यान्तरं स्यात्, सूर्याग्न्यादिव्यतिरिक्तानां सर्वेषामपि सहजेन अनुष्णस्पर्शत्वात्, नच स्वाभाविकै-वर्णा-
 नितः, किं तर्हि ? स्वाभाविक एव, सूर्याग्न्यादिव्यतिरिक्तानां सर्वेषामपि सहजेन अनुष्णस्पर्शत्वात्, नच स्वाभाविकै-वर्णा-
 दिभिर्भेदं कश्चिद् ब्रूते, एकस्यापि द्रव्यस्य अनेकद्रव्यत्वप्रसङ्गात्, किं तर्हि औपाधिकैः; तैरपि न ग्राह्येस्तादृशैः, किं तर्हि
 विशिष्टैः, अत एव सत्यानघृतादीनाम् औष्णमात्रकरणेऽपि न द्रव्यान्तरत्वम्, तथाच शीतीभूतमपि क्षीरादिकं न द्रव्यान्तरं
 स्वाभाविकस्पर्शवत्त्वात् 'अत एव अपराद्धेऽपि पूर्वलिप्तुक्तद्रव्यतयैव तत्परिभुज्यते न द्रव्यान्तरतया ॥ ननु—परिणामकद्रव्या-
 न्तरजनितस्पर्शान्तराभावेऽपि त्रिदण्डोत्कलितस्य जलस्य प्रहरत्रयादेरुर्ध्वं द्रव्यान्तरत्वम् उच्यते, सचितीभूतत्वात् ? इति
 चेद्, नैवं, नहि द्रव्यस्य सचिच्चत्वात् भेदो भवति, किं तर्हि विरुद्धधर्माध्यासात् कारणभेदात् वा ॥ अन्यथा अपक्वचणकादि-

दालिमध्ये, तिलवर्चिमध्ये वा, सकुठनिष्कलद्रायादिमध्ये वा, द्रव्यद्रव्यमयप्रसङ्गः, तत्र केषांचित् अपरिणतत्वेन सन्नि-
 त्तानामपि चणकादीनां भवित्वा, तथाच सत्तिचनियमस्य इव द्रव्यसंख्यानियमस्यापि प्रसङ्गप्रसङ्गः, नच असौ समीचीनम्
 द्रव्यनियममहशोधकप्रायश्चित्तस्य तत्र अदानात्, तस्मात् त्रिदण्डोद्भूतं जलं घणान्तरेण गृहीतीभूतमपि तदेव द्रव्यमिति भागः ॥
 ननु—भवतु भिन्नमाजनस्याम् एकमपि जलम् एलामुस्तादिभि-विभिन्नद्रव्यैः प्रामुकीकृतत्वात् भिन्नं मिश्रं द्रव्यं, परं यदि
 पौषधिकाः आद्याः आदिका वा तादृशमपि तत् स्वस्यगृहाद् पृथक् पृथक् आनीय पौषधशालायाम् एकत्र कलश्यादी क्षिपन्ति,
 तदा तदेकं द्रव्यम् अनेकानि वा ? इत्यत आह—

जइ पोसहसालाण सहासही वि पोसहम्मि ठिया ॥ एगत्य गिवन्ति मये, तमेव द्रव्यं न संवेहो ॥ ५१ ॥

व्याख्या—‘यदि’ ‘पौषधशालायाम्’ धर्मस्थानविशेषे, आद्याः आदिका वा, ‘अपिगो गृह्णार्यो’ न समुपपत्त्यर्थः, अन्यथा
 पौषधस्यानां आदानां आदिकानां चेकनापि अवस्थानप्रसङ्गः, पौषधे स्थिताः, गृहीतपौषधाः, ‘एकत्र’ कलश्यादी भावने, ‘क्षि-
 पन्ति’ न्यस्यन्ति, एलामुस्तादिभिर्विभिन्नद्रव्यैः प्रामुकीकृतत्वेन मिश्रगुणत्वेन च भिन्नं भिन्नं द्रव्यं जलं कर्मोऽत्र ज्ञेयम्,
 प्रकरणात्, तदा ‘भवेत्’ स्यात्, तत् नानोपाधिविशेषितं जलवृन्दम्, एकं विभक्तिलोपः प्राकृतत्वात्, एकमेव अवधारणस्य
 इष्टत्वात्, ‘द्रव्यं’ न सन्देहः, सर्वेषामपि तेषां मिश्रद्रव्यादिगुणानां जलानाम् एकेन उरुष्ठगुणेन एकत्वेन परिणमितत्वात्,
 परिणम्यते हि अधिकगुणेन हीनगुणम्, यथा एको सुप्ताग्रामुकजलषटो द्वाभ्यां विभीनरु(षट्प) प्रागुरुजलषटाभ्यां मिलितो,

यदि वा द्वौ सुस्ताग्रासुकजलघटौ एकेनापि प्रभूतलवणग्रासुकजलघटेन मिलितौ, तथा चोच्यते “सुखादुतोयप्रवहा हि नद्यः

समुद्रमासाद्य भवन्त्यपेयाः” इति भावः ॥ ५१ ॥

अथ कृतया एव क्रियया कर्मबन्धो, न अकृतया; इति कस्यचिन्मतम् आशङ्क्यमानेन केनचित् पृष्टं यथा क्रोशचतुष्कादिना दिक्षु गमनपरिमाणे कृते, क्रोशार्धमपि अगच्छतः, क्रोशचतुष्कादिगमनभावी कर्मबन्धो भवति, न वेति? तत्रोत्तरमाह—

जेण दिसापपरिमाणं कोसचउक्कं दुगं च कयमित्थ ॥ कोसद्धं पि न गच्छइ, तह विहु बन्धो त्थ विरईओ ॥ ५२ ॥

व्याख्या—‘येन’ धर्माधिना ‘दिशां’ परिमाणं दिक्षुपरिमाणं, ‘क्रोशानां’ चतुष्कं, ‘क्रोशचतुष्कं’ वा ‘कृतं’ विहितम्, अत्र क्रोशचतुष्कादिनियमविषयीकृतासु दिक्षु, क्रोशार्धमपि, दूरे क्रोशचतुष्टयादि इत्यपेक्षार्थः, ‘न गच्छति’ न याति, यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धात्, स इति गम्यते, ‘तथापि’ हुनिश्चये, ‘बन्धः’ कर्मबन्धः, ‘अस्त्येव’ भवत्येव, अत्रार्थे हेतुमाह—
अविरतेः विरत्यभावात्, बन्धस्य हि प्रवृत्तिरिव अचिरतिरपि कारणम्, यदुक्तम् “बन्धस्तस्य मिच्छ अविरयकसायजोग ति

हेयवो चउरो ति” इत्यर्थः ॥ ५२ ॥

ननु—मथितं दधि विकृतिरुत उत्कृष्टद्रव्यम्? यदि विकृतिस्तदा कथमपि उत्कृष्टद्रव्यं भवति वा नवा? यदि भवति, तदापि निर्विकृतिकप्रत्याख्यानं कल्पते न वा? इत्यत आह—

जइ गालियं च दहियं, तहावि बिगई जलं न जं पढइ ॥ पडिण चि जलं तं निडिगंमि चिह्निण न कप्पड घ ॥ ५३ ॥
 व्याख्या:—‘यदि’ ‘गालितं’ वस्त्रमध्येन निष्कासितं, चकारोऽनुक्तम् मथितं समुधिनीति, ततो न केवलं पूरं इत्तेन वि-
 लोडितं गालितं चेत्यर्थः ॥ ‘दधि’ क्षीरज्ज, तथापि विकृतिरेव एवोऽत्र द्रष्टव्यो अवधारणस्य इष्टत्वान्, नोत्कृष्टद्रव्यम्, द्रव्या-
 न्तरेण परिणामान्तरम् अनापादितत्वान्, कियन्तम् अवधि यावद्? इत्यत आह—‘जलमिति’ जलं पानीयं, यागन् ‘न
 पतति’ एकीभावेन तन्मध्ये न परिणमते, यतो द्रव्यान्तरेण इतैव विकृतिः, उत्कृष्टद्रव्यं भवति नान्यथा, यद् वरयति ‘बिगई
 द्रव्येण इपा ज्ञातं उक्तेसग भवे दव्वं ति, ‘जलं’ सुण्डवर्कराजीरकलरणगूर्णादीनाम् उपलक्षणं, किन्तु पतितेऽपि प्रत्य-
 ययं परिणतेऽपि जले, जलसुण्डाद्यैकतरे, तद् दधि परिणामान्तरं लब्धघोलसंज्ञं, निरिक्तनिकं प्रत्याख्यानविशेषे ‘बिहिते’
 कृते, ‘न कल्पते’ न भोक्तु संगच्छते, उत्कृष्टद्रव्यत्वात् ॥ एवं च यदा उत्कृष्टद्रव्यत्वान् घोलोऽपि निरिक्तनिकं न कल्पते, तदा
 कथं मथितं कल्प्यते, तस्य विकृतिरेन विशेषेण अकल्पनीयत्वान्, चकारात् कदाचिद् घोलः कदाते च विकृष्टतपोनिर्वा-
 हहेतुत्वात्, एतच्च सूत्रकारः स्वधमेव अग्रे प्रतिपादयिष्यते इत्यर्थः ॥ ५३ ॥

ननु—यथा सर्वतः परिणतेन केवलेनापि जलेन दमो विकृतिभाव उपहन्यते, तथा गुडस्यापि उपहन्यते? इत्यत आह—
 जइ मंडियाइ जोगो पायकओ कोवि णेइ गुडचुण्णो ॥ उच्चरइ सो चि नियमा गुडबिगई णेइ अनुवहता ॥ ५४ ॥
 व्याख्या—‘यदिचि’ संभावनायां मण्डिका अशोकवर्तिनामा पकाशविशेषः, मण्डिका आदियेषां ते मण्डिकादयः,

आदिशब्दात् खाद्यक-सेविकामोदककर्करीयकादीनां ग्रहः, तेषां योग्यो निमित्तं मण्डिकादियोग्यः, कृतः पाको यस्य स कृत-
पाकः, त्तान्तस्य परनिपातः प्राकृतत्वात्, एक इत्यर्थः, कोऽपि सिन्ध्वादिदेशजगुडसम्बन्धित्वेन अनेकविधत्वात् अनिर्दिष्टनामा
भवति, गुडस्य इक्षुरसकाथस्य 'चूर्णः' श्लोदः, गुडचूर्णः, उद्धरति मण्डिकालेपनिकादिकार्यकरणात् पश्चात् तिष्ठति, सोऽपि
न केवलम् अपक इत्यपेरर्थः, नियमात् निश्चयेन गुडविकृतिर्भवति ॥ ननु गुडपाको गुडस्य विकृतिगतम् एवेति केचिद् वदन्ति,
तथाहि प्रवचनसारोद्धारे ॥

‘अद्धकठितेक्षुरसो १ गुडपाणीयं च २ सक्करा ३ खंडं ४ पायगुलं ५ गुलविगई विगइगयाइं तु पंचेवत्ति’ ॥

अर्धकथितेक्षुरसः काकवः, पाकेनोपलक्षितो गुडः पाकगुडो, येन पकान्नोपरिलेपो दीयते, शेषं प्रसिद्धार्थमेवेति, विकृ-
तिगतं च न विकृतितया वक्तुं लभ्यते, उत्कृष्टद्रव्यभेदत्वात्, इत्यत आह—‘अणुवहयत्ति’ अनुपहता द्रव्यान्तरेण परिणामा-
न्तरम् अनापादिता, हेतुगर्भविशेषणम् इदम् अनुपहतत्वादित्यर्थः अयम् आशयः यद्यपि उष्णजलेन सह गुडः पक्वस्तथापि
अस्य न विकृतिभावो भयः, जलमात्रेण कासांचित् विकृतीनाम् उपघाताभावात्, नहि जलेन सह कथितम् इति दुग्धं विकृति-
भावं त्यजति, तस्माद् यदा जलेन सह पको गुड-स्रदैव यदि मण्डिकादिभावकद्रव्यान्तरेण समं संवध्यते, शुण्ठीचूर्णा-
दिभिर्वा मिश्र्यते, तदा विकृतिभावं त्यजति, नान्यथा, वृद्धग्रवादस्य एवंविधस्यैव श्रूयमाणत्वात्, कल्पचूर्णौ तु मत्सण्ड्या
अविकृतित्वम् उक्तम्, खण्डपाक इति कृत्वा, न पुन-गुडपाक इति कृत्वा इति संभाव्यते, यतो मत्सण्डी खण्डविकार

एवोच्यते, यदुक्तं हेमनाममालायां 'सिता च मधु धूलिस्तु खण्डस्तद् विकृतिः पुनः । मत्संढी कानिष्ठं चापीति' ततो न कल्प-
पूर्णो विरोध इति भावः ॥ ५४ ॥

ननु—पूर्वम् उक्तं वर्णरसभेदाद् एकस्यापि द्रव्यस्य भेदो भवतीति ? ॥ ततश्च नानाजातीयत्वेन नानादेशजत्वेन नवपुरा-
णादिभेदेन च विभिन्नवर्णरसानां पूर्णीफलादीनामपि अनेकद्रव्यताप्रसङ्गः ॥ एव च कथम् उपभोगत्रते द्रव्यसंख्यातिक्रमो
न भवति, यानि हि दिनमध्ये ज्यदापि अनेकजातीयानि अनेकानि उपभुज्यन्ते, किं पुनः विवाहाद्युत्सवे ? इत्यत आह—
'सन्व्याहं पुष्कलाहं नाणाचिह्नजाहरसविभिन्नाहं ॥ पुष्कलमेगं द्रव्यं उपभोगययमि विज्ञेयं' ॥ ५५ ॥

ध्यास्या—'सर्वानि' समस्तानि 'पूर्णीफलानि' पूयानि जातयः सोषारत्यचिकणत्वाद्यवान्तरसामान्यानि, इदं सोषारम् इदं
सोषारम् इत्याद्येकाकारप्रत्यये हेतुत्वात्, यदुक्तं "भिन्नक्रियागुणेऽपि बहुषु द्रव्येषु भिन्नमात्रेषु ॥ एकाकारा बुद्धि-
र्भवति, पतः सा भवेज्जातिरिति" रसा आम्वादविशेषाः, रसो वर्णादीनाम् उपलक्षणं सहचारित्वात् तेष्वपि हि तत्र
नाना विधा भवन्ति, यथा सुपकत्वद्रुपकत्वाभ्यां च, तत्र वर्णगन्धभेदाः, मृदुत्वकठिनत्वाभ्यां, महस्व-
लघुत्वाभ्यां च स्पर्शभेदाः, नानाविधाय, ते जातिरसाश्च नानाविधजातिरसाः तैर्विभिन्नानि पृथक् भूतानि नानाविधजाति-
र्यद्विभिन्नानि पूर्णीफलं, पूर्णीफलनामकम् एकं द्रव्यम्, उपभोगत्रते द्वितीये गुणयते तस्य यावत् जीविकत्वात् ॥ ननु सा-
मान्यश्रत्याख्यानं तस्य अल्पकालिकत्वात्, तदुक्तं यत्स्वल्पसंभावनायां हि असौ प्रत्याख्या-

नमपि न करोति, संख्यानियमाभावात्, अथ अष्टम्यादिविशिष्टतिथिनियमं वशात् करोति, ? चेत्तदा द्रव्याण्यपि आधिकतमानं मुक्तलानि करोति, नियमाभावात्, आकस्मिकां तु तस्यां यथा गृहीतमेव प्रत्याख्यानं पालयति, तस्य अहोरात्रमात्रावधिकत्वेन व्यवस्थान्तरायोगात् ॥ अणुव्रतधारिणस्तु यावज्जीविकव्रतत्वेन व्यवस्थान्तराभावे नियमभङ्गः स्यात्, एकदशया हि प्रायः कस्याचिद् एव कालगमनादिति ॥ व्यवस्थान्तरम् उक्तम् 'विज्ञेयं' बोद्धव्यम् ॥ ५५ ॥ ननु—यदि दैवसिकप्रत्याख्याने सर्वेषां पूगानां नानाविधजातिसविभिन्नत्वेन नैकं द्रव्यत्वं, तर्हि सर्वेषां नागवल्लीदलानामपि नैकं सचिच्चत्वं, हेतोः समानत्वात्, तथा च प्रत्याख्यानक्षणे स्वल्पसचिच्चग्राहिणो न एकजातीयानां तेषां भक्षणे सचिच्चसंख्यानियमभङ्गः ? इति चेत् नैवं, यतोऽजान्तरजातिसभेदात् द्रव्यस्यैव भेदः समयमतो, यदुक्तम् अत्रैव प्राक् 'वनरसभेयओ जं दन्वविभेओ वि समयमओ त्ति, न सचिच्चादेः, ततो यथा गव्यत्वमाहिपत्वाद्यवान्तरजातिभेदात् भिन्नान्यपि दुग्धानि एकैव विकृतिः ॥ एवं सर्वजातीयानि अपि नागवल्लीदलानि एकं पर्णसचिच्चमिति न कश्चिद् दोष इत्यर्थः ॥ ५५ ॥

ननु—नानाविधजातिसविभिन्नानि किं पूर्णीफलानि एव एकं द्रव्यम् ? उत अन्यान्यपि कानिचित् इत्यत आह—

“एवं जलकणेघयतिष्ठलोण विभिन्नाहं विविहजाइगयं ॥ एगं दन्वं परिगहपमाणवयगहियगणणाए” ॥ ५६ ॥

व्याख्या—‘एवं’ पूर्णीफलवत्, जलानि च कणाश्च घृतानि च तैलानि च जलकणघृततैललवणानि, विभ-
क्तिलोपः प्राकृतत्वात्, विभिन्नान्यपि नानादेशजत्वेन, विसदृशवर्णरसत्वेन, विविधजातिमत्त्वेन, च विभक्तान्यपि, अपि

शुब्दोऽत्र द्रष्टव्यः, 'विभिन्नजातिगतं' नानारूपजात्याश्रितम् एकं द्रव्यम् ॥ ननु व्यक्त्याश्रितं, परिग्रहप्रमाणत्रतगृहीतगणनायां,
 नतु व्येकासनादि प्रत्याख्यानं, तत्र हि नानाविधैकजातीयव्यक्त्याश्रितम् एव, एकं द्रव्यं प्रमाणं विज्ञेयमिति पदम् अत्रापि
 अनुवर्त्तनीयम्, अयम् आशयः आश्रं मीमं च जलम् अगान्तराशेषविशेषसहितम् एकमेव द्रव्यम्, तथा कणशब्देन शालिमुद्गा-
 दयः सर्वेऽपि धान्यभेदा गृहीताः, तत्र कलमशालिरक्तशालिमहाशाल्याद्यनेकान्तरभेदकलितः शालिरकं द्रव्यम्, एवम् अन्ये-
 ष्वपि मुद्गादिधान्येषु वृष्णकालीयवर्षाकालीयाद्यनेकान्तरभेदयुक्तत्वं भावनीयम्, तथा गोमहिषीछाग्येडिकासम्यन्धित्वेन
 नानाविधमपि घृतम् एकमेव द्रव्यम्, तथा तिलसर्पपातसीलटादिजतनेन अनेकभेदमपि तैलम् एकमेव द्रव्यम्, विचित्राका-
 रोत्पन्नत्वेन विभिन्नरसान्यपि सैन्यवत्सौवर्चलनिडलवणसमुद्रलग्नयवधारादीनि पञ्चापि लवणानि एकम् द्रव्यमिति ॥ ननु वि-
 ठतिसचिस्तव्यतिरिक्तमेव भक्ष्यमस्तुप्रवचने द्रव्यं रूढं, प्रत्याख्याने भेदेन तत्परिमाणकरणस्य उक्तत्वात्, तथाहि आवश्य-
 कपूर्णां "सचिस्तद्व्यविगर्हं पाणहर्तंगोलचरत्थकृतुमेतु । बाहणसयणविलेखण इत्थी दिसिन्हाण भत्तेतु त्ति" तथाच द्रव्यसंख्या-
 नियममङ्गनिवारणार्थम् आरम्भे व्यवस्थान्तरे पूर्णीफलातिदेनेन अन्येषां प्रासुरज्वलराद्राभ्रादिद्रव्याणाम् एव एकद्रव्यत्वम्
 अतिदेष्टुम् उचितम्, न जलकणलवणपृतवैलानां, तन्मध्ये केषांचिद्विशेषाणां सचिचत्वेन केषांचित् विवृत्तित्वेन जात्यन्त-
 रत्वात्, एतेषां च विविधजात्याश्रितम् एकसचिचत्वम्, एकविकृतिरं च, यथा संभवम् अतिदेष्टुम् उचितम्, यथा तत्तत्संख्या
 नियममङ्गो न स्यात् ॥ तदु नातिदिष्टं, यदेकद्रव्यमम् अतिदेष्टुं नोचितं तदतिदिष्टम् इत्यहो आचार्यस्य चातुर्यम् इति ?

अत्रोच्यते स्यादेव आचार्यस्य चातुर्यं यदि जलकणघृतादिकं द्रव्यं न स्यात् ; अथ च अस्ति तत्तथा, तथाहि—विवादाध्या-
 सितं, जलकणघृतादिकं द्रव्यं, भक्ष्यं तत्तद् द्रव्यमेव यथा पूगीफलमित्यन्वयः ॥ यद् द्रव्यं न भवति तत्
 भक्ष्यमपि न भवति, यथा मरुमरीचिकाजलम् इति व्यतिरेकः, भक्ष्यं चेदं तस्माद् द्रव्यमेव, यदि पुनः सचिन्तत्वात् जलादिकं, स्वा-
 विकृतित्वात् घृतादिकं द्रव्यं न स्यात्, तदाऽशनत्वाद् ओदनादिकं, पानकत्वात् सौवीरादिकं, खादिमत्वात् द्राक्षादिकं, स्वा-
 दिमत्वात् पूगीफलादिकमपि द्रव्यं न स्यात् ॥ तथाच प्रभूतरपि एतैर्भक्षितैर्न द्रव्यसंख्यानियमभङ्गः ? किं च द्रव्यनियमे
 कृते किं परिहियते, चतुर्विधस्यापि आहारस्य द्रव्यत्वात्, तद्द्रव्यतिरिक्तस्य वस्तुनोऽभावात् ॥ ननु निम्बच्छल्लयादि ? इति
 चेत् न तस्यापि अनाहारत्वाद्, यदुक्तम् 'अणाहारो मोयच्छ्ली' इत्यादि ॥ अथ चतुर्विधोऽपि आहारो द्रव्यमेव; तर्हि तदन्त-
 र्गतत्वात् विकृति-सचित्ते अपि द्रव्यम्, नहि जीवपुद्गलधर्माधर्माकाशकाया द्रव्याणि इत्युक्ते आहारो न द्रव्यमिति वक्तुं
 शक्यते, अपौद्गलिकत्वप्रसङ्गात्, एवं विकृति-सचित्ते अपि यदि द्रव्यं न स्याताम् ॥ तदाऽनाहारत्वप्रसङ्गः, तथाच ताभ्यां
 प्राचुर्येण भक्षिताभ्यामपि नोपवासादिप्रत्याख्यानभङ्गः स्यात्, तस्मात् ते द्रव्ये एव इत्युचितमेव विविधजात्याश्रितम् एकद्र-
 व्यत्वं तयोरतिदिष्टम्, एकसचिन्तत्वम् एकविकृतित्वं च तयोरतिदिश्येत, यदि प्राग् सामान्यप्रत्याख्याने सिद्धं न स्यात्,
 सिद्धं चैतत् सामान्यप्रत्याख्यानेऽपि, तथाहि पातनिकमंगलपुरीयमेदपाटीयाघनकजावीयानि अपि नागवल्लीदलानि एकस-
 चिन्तत्वेन, गोमहिष्यादि सम्बन्धित्वेन अनेकान्यपि दुग्धानि, दधीनि, घृतानि, चान्यान्यपि तैलादीनि तिलसर्पपादिस्वस्व-

हेत्वनुयायित्वेन, अनेकजातीयानि अपि एकविकृतित्वेन गण्यन्ते, इति कथम् अतिदिग्भेदे प्रागेव सिद्धत्वाद्, द्रव्याणां तु
 विविधजात्याश्रितम् एकं द्रव्यत्वं न सामान्यप्रत्याख्याने व्यवहियते, इति भोगोपभोगप्रते तदुपदिश्य विकृतिसचिचयोरपि
 अतिदिष्टं, यादवा हि अनेकरूपा भवन्ति, ततो यदा कश्चिद् द्रव्यसंख्यायामेव विकृतिसचिचे गणयति, तदा यथा नियम-
 भङ्गो न भवति, अन्यथा व्यवस्थाश्रिते एकद्रव्यत्वे सति अनेकमेदाना दुग्धादिविकृतीनां, पर्णादिमचित्तानां च भक्षणे
 द्रव्यप्राप्त्युपेक्षात्, तथाच नियमभङ्गो मा कदाचिद् भूयात् इति युक्तमवैतद् अतिदिष्टम्, यदि वा वर्णान्तराद्यभावेऽपि
 बुभुक्षेऽपि हेतो रविचीभूताना जलकणादीनाम्, अविकृतीभूतयोध घृतवैलयोर्मोर्गादिकारण्यश्चात् उपभोगे उपस्थिते, यान्त्
 जीविक्रान्तप्रतिपालनार्थम् एकद्रव्यतोक्ता, भवति हि जलगणादीनां वर्णान्तराद्यभावेऽपि अचित्तत्वं, घृतवैलयोश्च अविकृतित्वं,
 तथा हि जलानां क्षेत्रान्तरे नीताना पञ्चनाधोलनावश्चात्, तथा कणानामपि कियतः कालाद्भवं स्वभावत एव अचित्तत्वा
 भवति, यदुक्तं स्थानाङ्गे “अह भंते सार्लीणं वीहीणं गोह्रमाणं जयाणं जयजयाणं एणसि धम्मानं कोट्टाउत्ताणं
 पट्ठाउत्ताणं मच्चाउत्ताणं मालाउत्ताणं ओलित्ताणं छित्ताणं लंछिपाणं मुद्धियाणं पिहियाणं केवइयं
 कालं जोणी सचिहइ ? जह्मेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिणिण संयच्छराइं तेण परं जोणी पमिलाइ तेण
 परं पविदरसइ, तेण परं जोणी चिदरसइ, तेण परं वीये अभीए हवइ स्ति ॥ तथा कलमसूरतिलमुगमास-
 निष्फायकुलत्थ आलिसंदग सतीणिपलिसंयमाणं, घच्चाणं, जोणी जह्मेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पंचसंयच्छ-

राइं जोणी संचिट्टइ, तेण परं जोणी पमिलाइ, जाव तेण परं जोणी वुच्छेए पन्नत्ते ॥ तथा अयसिक्कुसुं भकु-
द्वकंगुरालग वरगकोद्धगसण सरिसव-सूलग-वीजाणं, जोणी उक्कोसेणं सत्तसंवच्छराइं संचिट्टइ त्ति ॥
तथा स्वभावस्यस्य लवणस्यापि अचित्ता भवति, यदुक्तं कल्पभाष्ये जोयणसयं तु गंताअणाहारेणं तु भण्ड-
संकंती वायागणिधूमेणं चिट्टन्तं होइ ॥ लोणाई हरियालमणोसिलपिप्पलीय खजूर मुदिया अभया, आइ-
न्नमणाइन्ना ते वि हु एमेव नायब्वा त्ति ॥ 'अनाहारे त्ति' खेदशजाहारभावेन 'भंडत्ति' भाजनान्तरसं-
क्रान्त्या खर्जूरदयोऽनाचरिताः, अभयादयस्तु आचरिता इत्यर्थः, घृततैलयोरपि अतिपुरातनीभूतयो-र्यदि वा औषधैः सह-
पक्वयोरविकृतिता भवति, यथा कल्याणघृतशतावरीघृतनिर्भिभजनलाक्षातैलादीनाम् इति न कश्चिद् दोष इत्यर्थः ॥ ५६ ॥

ननु—उपवासादौ कृतं चालकादिमुखं सुम्भतः नत्वा—
मनं भक्तिव्यापि त्वत् प्रमाणान्तरेणैव ज्ञायते, इत्यत आह—

एवं भणितमस्ति, उत प्रमाणान्तरणव ज्ञायत, इत्यत आह
 गवम्भरूपपमुहाणं वयणं चुम्बह कओपवासाई ॥ तस्स उ पच्चक्खाणे भंगो संभवह जुत्तीए ॥ ५७ ॥
 व्याख्या—गर्भरूपा डिम्भाः ते प्रमुखे आदौ येषां ह्यादीनां ते गर्भरूपप्रमुखा—स्तेषां बालकह्यादीनाम् इत्यर्थः, 'वदनं'
 मुखम् उपलक्षणम् इदम् अन्येषामपि चुम्ब्यावयवानां, 'चुम्बति' प्रसारितनिजोष्ठाभ्यां स्पृशति, यत्तदोर्नित्याभिसम्बन्धात् य
 इति दृश्यम्, 'उपवासो' अभिक्तार्थः, आदिशब्दोऽत्र प्रकारवचनः, तदर्थस्यापि सत्त्वात्, यदुक्तम्, 'सामीप्येऽथ व्यवस्थायां

प्रकारेऽप्यपे तथा, चतुर्ल्यर्थेण मेधा-व्यादिशब्दश्च उपलब्धयेत्, इति, उपयासद्विविधाहारयतुर्विधाहार एव वा भवति, नान्यथा, ततोऽन्यान्यपि यानि कानिचित् प्रत्याख्यानानि त्रिविधाहाराणि चतुर्विधाहाराणि वा भवन्ति, तानि सर्वेष्वपि उपवासप्रकाराणि, यथा आचाम्लं निर्विकृतिकम्, आलोचनामत्तम् एकाग्रनक्तम् पुरिमादं चेति, ठतानि उपगासादीनि येन स कृतोपचासादिः, कृतत्रिविधाहारचतुर्विधाहारप्रत्याख्यान इत्यर्थः, तस्य प्रत्याख्यानिनः, तुरेवार्थः ॥ क्रियया बोध्यते, प्रत्याख्याने त्रिविधाहाररूपे चतुर्विधाहाररूपे वा, 'संभवत्येव' षट्ते एव, 'युक्त्या' प्रत्ययादिप्रमाणान्तरेण, नतु आगमेन, तस्य प्रायः सूचकत्वात्, युक्तिस्तु इयं स्तन्यतैलाभ्यादिना बालकस्य, दृढपकस्नूरिकाश्रीगुण्डताङ्गुलाद्यन्यतरसेन स्त्रीणां, मघादिना वेश्यादीनां मूलं प्रायो भावितम् एव भवति, ततस्तस्मिन्नुन्यमाने तद् आस्वादविशेषः संवेद्यमानः सृष्टातिशयहेतुत्वाद् आहार एव, युक्तिगम्यं तु युक्त्यैव प्रतिपादनीयम्, यदुक्तं पञ्चमस्तुते, "अहं वरप्राणेष्वप्यं जहा जहा तस्मै अवगमो होह, आगमियमागमेणं लुत्तीगममं तु लुत्तीए" इत्यर्थः ॥ ५७ ॥

ननु—दधिगुडपृथक्कणिकानिषम्यो द्रव्यविशेषो विसन्दनम् उच्यते, तच्च केचिद् उरुष्ठद्रव्यम् एव धुनते, तथाहि प्रवचनमारोद्वारे "पक्षपयं पयकिटी पक्वोसहि उवस्तिरियसपि वा । निग्मंजगवीसंदणमायं पयविपद् गयाइं ति" विठ्ठतिगतं चोत्कटद्रव्यम् एवोच्यते, तच्च आत्यन्तरम् इति ? अपरे तु धुनते, विकृतिरेव इदम् अधिकृतमृष्टाहे पिळीयमानयोर्दधिगुडयोर्मध्ये घृतमिधितक्कणिवापावेन अस्य निष्पन्नत्वादिति किं तत्रम् ? इति प्रश्ने शिष्यहिनाय सोदाहरणम् प्रत्युचरम् आह—

दधितरमज्झविखत्तो गोहुमचुण्णो य पक्कविगई उ ॥ सिद्धो लग्गइ नियमा तह वीसंदणमओ विगई ॥ ५८ ॥
 व्याख्या—‘दधस्तरः’ सारो दधितरः, तस्य मध्यं दधितरमध्यं, तत्र ‘क्षितो’ न्यस्तः, दधितरमध्यक्षितः गोधूमचूर्णः, स-
 मिता कणिका इति यावत्, चकारात् धृतेन पूर्वं भावित इति गम्यते, यतोऽसौ दृष्टान्तया उपन्यस्तो भक्ष्यविशेषो धृतमोदितेन
 दधितरावलोडितेन वटिकारूपतया सधृतकटाहे पक्कं गोधूमचूर्णेन निष्पद्यते निष्पद्यते द्वितीयाद्वादिस्थितोऽपि सिद्ध-
 शब्दो ऽत्र योज्यते, ‘सिद्धो’ ऽग्नितापतसधृतकटाहे पक्कः, ‘सुद्धइ’ इति पाठं केचित् पठन्ति, तदा कटाहादौ पक्क इति प्रसिद्ध-
 त्वात् स्वयमेव ज्ञेयम्, शुद्धो द्रव्यान्तरेण अनुपहतः, दधिवटिकानाम्ना तरवटिकानाम्ना वा प्रसिद्धः, पक्कविकृतावेव पक्कान्न-
 विकृतावेव, विभक्तिलोपः प्राकृतत्वात्, तुरेवार्थः, ‘लगति’ मिलति, ‘नियमात्’ निश्चयेन, तथाहि दधिवटिकावत्, सधृतक-
 टाहादौ सिद्धं विस्यन्दनं सपादलक्षादिदेशप्रसिद्धं भक्ष्यान्तरम्, अतो विकृतिरेव नोत्कृष्टद्रव्यं, तत्प्रतिपादिकायाः प्रवचनसा-
 रोद्धारगाथाया आगमेन सह विरुद्धत्वात्, आगमेहि धृतधृष्टस्य विकृतित्वमेव उक्तम्, तथाहि कल्पभाष्ये ‘घयघट्टो पुण विग-
 ईति, तत्र तु विकृतिगतत्वं यथा पक्कयं घयकिट्टीत्ति, धृतकिट्टिका च मेहाडुकमेव व्याख्यातं वृत्तिकृता, यथा धृतकिट्टिका
 धृतमलिका मेहाडुकम् इति भावः ॥ घयघट्टो पुण विगई, इत्यादि गाथावृत्तौ तु श्रीहरिभद्रसूरिभिर्धृतधृष्टो मेहाडुकम् इत्युक्तम्,
 ततो यथा धृतधृष्टस्य प्रवचनसारोद्धारकर्त्रा उक्तमपि विकृतिगतत्वं गीतार्थेन बहुमन्यते, तथा विस्यन्दनस्याऽपि ॥ अपि च
 अस्य धृतविकृतिगतता ऽपि न युज्यते, धृतेन सह पक्कत्वात्, अन्यथा लपनश्रीप्रभृतिपक्कान्नस्याऽपि धृतविकृतिगतता स्यात्,

यत्तु घृतमन्त्रेण पच्यते तत् छिडपिसं मण्यते, तद् अविच्छिदेव तद्ग्रान्त्या एव च विस्रन्दनस्य विहृतिगतत्वं तेन उक्तम् इति संभाव्यते, परं तदपि न घृतस्य घृताज्पकत्वात्, विस्रन्दनं च घ्रायः मर्चयापि घृतेनैव पच्यते, यत्र तु मिन्धुदेवादी प्र-
कारान्तरेण इदं निष्पद्यते, तत्रापि घृतेनैव, तथाहि तत्र अग्निपतसतापनिष्कार्या प्रगलन् प्रेक्षणमध्ये तद्गततक्रसंग्रहनिमित्तं
स्तोकं कणिकादि प्रक्षिप्यते, यथा घृतं प्रधानं भवति, तसं च उपरितनं घृतं पृथक् क्रियते, तलघृतगततक्रपका समिता विस्रन्द-
नम् उच्यते, यदुक्तं एवमुक्तकृतौ श्रीहरिभद्रमूरिभिः “अद्विन्दपममन्त्रादुत्तुलुण्णनिष्कस्ययिसंदणं ति” अत एवास्य
कल्पमाध्ये विकृतित्वम् उक्तम्, ‘यययडो पुण विगरे वीसंदणमोयंका इच्छंतीति’ युतधरेरपि इदमेव षड्गुणत्वात् प्रमाणी-
कृतम्, अन्यथा श्रीहरिमद्रमूरिः श्लोपेण पञ्चरस्तुके श्रीजिन्वन्द्रमूरि-दिनरूपोपात् इदमेव माथाद्यकलं न न्यधिपत्,
तस्माद् एफान्तेन विकृतिगतम् अयुक्तमेव इत्यर्थः ॥ ५८ ॥

ननु—सामापिकस्यो विद्युता, प्रदीपेन च यदा दृश्यते, तदा च मानुष्या तिरस्त्र्या च संपद्यते, तदा अस्य विद्युत्सपर्येन-
कात् प्रदीपसपर्येनकं, स्त्रीसंपद्यताश्च तिरस्त्रीसंपद्यते चाभिन्नं भिन्नं वा भवति, ? इत्यत्र आह—

विज्युयपदेवेणं फुसिओ तं फुसणयं तओ हृच्चा ॥ भिन्नं नारीमंजारीणं च संचट्टणं ॥ ५९ ॥

व्याख्या—‘विद्युत्’ तडिद् सा च आकाशिकमूलकादिकं लययति, प्रदीपस्तु मौमत्वात् प्रदीपनकादिज्योतिः मूचयति,
ततो विद्युता प्रदीपेन च समुच्चयार्थयद्यन्तो ऽत्र दृश्यः मकारो लाघणिकः, ‘दृष्टः’ संपद्यितः, मामापिकस्य इति पदं

विशेष्यं ज्ञेयं, तत् स्पर्शनकं, ततो विद्युदादेः प्रदीपादेः भवेत् भवति, 'भिन्नं भिन्नं' मिथः पृथक् पृथक्, भिन्नग्रायश्चित्तवि-
पयत्वात्, तथाहि "तिविहजलजलणफुसणे विज्जुफुसणे यं भिन्नं लहु गुरुगा । चउ लहुग्घारग्गमी तं चिय दग्गमट्ठिय गमेया"
जलज्वलनस्पर्शने जघन्यमध्यमोत्कृष्टभेदात् त्रिविधेऽपि, क्रमेण भिन्नमासलघुमासगुरुमासाः प्रायश्चित्तं, प्रदीपस्पर्शनके तु क-
म्वलीप्रावरणं विना जाते चतुर्गुरुप्रायश्चित्तम् इति ॥ अयं तु विशेषः प्रायश्चित्तसामाचार्यो वर्तते, ननु कुतोऽयं विशेषः ?
इति चेद् उच्यते, विद्युदादीनां दूरस्थत्वेन अत्यस्थिरत्वेन च प्रायो लघु एव स्पर्शनकं; प्रदीपादीनां तु प्रायः प्रत्यासन्नत्वेन
स्थिरत्वेन च गुरुकमेव इति, पृथक् एव आलोचनीयं, न पुनस्तेजस्कायत्वाविशेषाद् एकतया एवेति, 'नारी' मानुषी 'मा-
जारी' विडालिका, तिरश्चीनां सर्वासाम् उपलक्षणं, नारी च मार्जारी च नारीमार्जार्यो, तयोः, द्वित्वे बहुवचनं प्राकृतत्वात्,
'संघट्टनं' स्पर्शनं, 'चः' समुच्चये, ततो न केवलं विद्युत्प्रदीपादीनां स्पर्शनं भिन्नं भिन्नं, मानुषीतिरश्च्योः संघट्टनमपि ॥ नहि
ग्राह्यं मानुषीस्पर्शं मोहोदयलक्षणो दोषः प्रादुर्भवति, तादृगेव तिरश्चीस्पर्शनेऽपि, अतएव अन्योः प्रायश्चित्ते महान् भेद

उक्तः ॥ यथा—

पुरिससिस्तथी फासे चउलहु, इत्थीउ होइ चउगुरुकं, लहुसंसंतरफासे अंचलतिरिफासणे भिन्नं,
अतो भिन्नम् एवालोचनीयम्, न पुनः स्वीत्वाविशेषात् एकतया इति भावः ॥ ५९ ॥

ननु—जलस्तिमितिमात्रं धान्यं विरुहकं भण्यते, उत प्रकटाङ्कुरम् ? इति प्रश्ने समाधानम् आह—

यत्तु पृथग्मन्तरेण पच्यते तत् लिङ्गपिसं मच्यते, तद् अविकृतिरेव तद्विश्रान्त्या एव च विस्यन्दनस्य विकृतिगतत्वं तेन उक्तम्
 इति संभाव्यते, परं तदपि न घृतस्य घृताऽप्यकत्वात्, विस्यन्दनं च प्रायः सर्वत्रापि घृतेनैव पच्यते, यत्र तु सिन्धुदेशादौ प्र-
 कारान्तरेण इदं निष्पद्यते, तत्रापि घृतेनैव, तथाहि तत्र अधिपतस्तत्तापनिकायां प्रगल्भन् त्रेक्षणमध्ये तद्गततत्क्रसंग्रहनिमित्तं
 स्त्रोक्तं कणिकादि प्रक्षिप्यते, यथा घृतं प्रधानं भवति, तस्य च उपरितनं घृतं पृथक् क्रियते, तलघृतगततत्क्रपका समिता विस्यन्द-
 नम् उच्यते, यदुक्तं पञ्चषस्तुकश्रुतौ श्रीहरिसद्रसूरिभिः “अद्वनिद्वयममञ्जयूढतंदुलगुणनिष्फन्नयिस्सर्वण ति” अत एवास-
 कृत्यमाध्ये विकृतिरगम् उक्तम्, ‘पच्यन्ते’ पुन विगर्हं वीसंदनमोयके इच्छंतीति” श्रुतधरेरपि इदमेव चद्रुगुणत्वात् प्रमाणी-
 ठवम्, अन्यथा श्रीहरिसद्रसूरिः स्वोपेक्षे पञ्चषस्तुके, श्रीजिनरस्रसूरि-दिनस्यर्योयाम् इदमेव मायाशकलं न न्यक्षिपत्,
 एस्माद् एकास्तेन विकृतिगतम् अपृक्तमेव इत्यर्थः ॥ ५८ ॥

ननु—मामायिकस्यो विधुता, प्रदीपेन च यदा एष्टयते, तदा च मानुष्या तिष्ठया च संघट्यते, तदा अस्य विधुत्सर्पण-
 काद् प्रदीपसर्पणं, स्त्रीसंपट्नाश्च विरधीनपटनं चाभिन्नं मित्रं वा भवति, ? इत्यत आह—

विधुत्सर्पणं फुसिओ तं फुसणयं तओ दृज्वा ॥ भिन्नं भिन्नं नारीमंजारीणं च संघट्टणं ॥ ५९ ॥

व्याख्या—‘विधुत्’ तद्विद् सा च आकाशिकमुलकादिकं लक्षयति, प्रदीपस्तु मौमत्वात् प्रदीपनकादिगयोतिः भूचयति,
 ततो विधुता प्रदीपेन च समुच्चयार्थवद्बन्धोऽय एष्टव्यः परारो लाक्षणिकः, ‘एष्ट’ संघटितः, सामायिकस्य इति पदं

तानि भृष्टविरूढानि 'न भक्षयति' न खादाते, भृष्टानामपि तेषां विरहकशब्दाच्चत्वेन नियमभङ्गहेतुत्वात्, साचिचत्रता। पु
 प्रवृत्तिदोषभयात् न भक्षयति इत्यर्थः ॥ ननु अतिपरिपक्त्वेन स्फुटकर्कटी न साचिचा उच्यते, किन्तु साचिचप्रतिबद्धा, ततो
 वीजेषु अपनीतेषु तां साचिचत्रती श्राद्धो भक्षयति नवा ? लोकप्रवादस्य उभयथापि श्रूयमाणत्वाद् ? इति प्रश्ने अन्यापदेशेन

उत्तरम् आह—

‘तह फुट्कक्कडी असइ नहु साहु ति’ ।

तथा विरहकवत् ‘स्फुटा, वल्लिस्थिता एव विहसिता, कर्कटी बालुंकी, स्फुटा चासौ कर्कटी च स्फुटकर्कटी, तां प्राकृत-
 त्वाद् अनुस्वाराभावः, अस्नाति भक्षयति नैवं, हुरवधारणे, साधुः, सुविहितः, आत्मविराधनादिदोषहेतुत्वात्, सा हि सर्पग-
 रलपातादिविषयत्वेन अनेकदोषनिबन्धनम् इति, तां जीवितनिरपेक्षः साधुरपि न भक्षयति, किं पुनः श्राद्धः, तस्य गृहस्थ-
 त्वेन तद्विपरीतत्वाद् इति भावः ॥ ६१ ॥

ननु—काचिदेव स्फुटकर्कटी गरलादियुक्ता भवति, न सर्वाऽपि, तत्कृतः सर्वाऽपि असौ त्यज्यते ? इति प्रश्ने प्रवृत्तिदोषम्
 एव उत्तरं दृष्टान्तेन दृढयितुम् आह,—
 जइ बायंगणपसुहं पि तीमणं सया अचिन्तामपि न जई ॥ गिण्हइ पवित्तिदोसं. सम्मं परिहरिउं इच्छन्तो ॥ ६२ ॥
 व्याख्या—यदीति संभावेन, ‘धृन्ताकं’ फलविशेषः, धृन्ताकं प्रमुखं यस्य, तत्तथा, प्रमुखशब्दात् आर्द्रकमूलकास्थान-

पयद्वंद्वं तु धनं जलभिन्नं तं तु भण्णद्वि विरुद्धं ॥ सेसं जलभिन्नं विरुद्धमपि न भवे ॥ ६० ॥

न्याय्या—यच्चदोर्नित्याभिसम्बन्धान् यद् इति गम्यम्, तु अप्यर्थो भिन्नकमथ, 'धान्यं' जलेन वारिणा 'भिन्नमपि' आद्रीकृतम्, अपि व्याप्तम् इत्यर्थः, 'प्रकटाङ्गुरं' व्यक्ताङ्गुरम्, तच्च तुरेवार्थे, 'विरुद्धं' विरुहसंज्ञकं, योगम्, अद्वयमानाङ्गुरं 'जलभिन्नमपि, उदकार्द्रमपि, दुर्निधये, 'चणकादि' आदिशब्दाद् गोपधूमादि, 'विरुद्धम्' अपि-रेवार्थः क्रियया योक्ष्यते, न भवति एवेत्यर्थः, ॥ ६० ॥

ननु—प्रतिप्रदानि विरुद्धाणि सचिदानि अचिदानि तदापि तानि विरुद्धकत्रती भक्षयति नवा?

इत्यत आह—

धुग्गाणि विरुद्धाणि य इति अचिदानि तह विरुद्धनियमो । ताणि न भक्खइ तह कुट्टकफण्डी असइ न
ए स्माप्सुत्ति ॥ ६१ ॥

न्याय्या—मृदानि अग्नितापतप्तप्रभर्जनिकायां पक्वानि 'विरुद्धानि' विरुद्धाणि, पुनः, 'च' पुनरर्थे, 'भवन्ति' संपद्यन्ते, 'अचिदानि' प्रायुक्तानि, तथापि, अपि अत्र द्रष्टव्यः, विरोहन्तीति विरुद्धाः 'नाम्युपपद्यद्वाङ्' इत्यनेन कप्रत्ययः, विरुद्धाणां नियमो त्रयं यस्य स विरुद्धनियमः, यद्यपि त्रयं भक्षणविषयेऽपि भवति, यथा पयोत्रतो न दधि अस्ति, न पयोऽस्ति, दधिन्नः, अगोरसत्रतो नोमे, तस्मान् तत्त्वं त्रयात्मकम् इति, तथापि अत्र अभक्षणे त्रेषणम्, ततो विरुद्धाभक्षणनियम इत्यर्थः,

अथार्थान्यतरगुणं द्रव्यम् उपलक्षयति, अधिकगुणस्यैव परिणमकत्वात्, 'कृतं' विहितम्, अथैव, यत्र दिने पृष्ठमाष्टमादि वा
 ग्राख्यातम् तत्रैव इत्यर्थः ॥ 'जलं' पानीयं, तुः पूरणे, प्रगता असवः प्राणा यसात् तत्प्रासुकम् अचित्तं, तथा उद्धरितमुस्ता-
 यखण्डचूर्णेन तज्जातीयया वा, न पुनस्त्यैव, तस्या आद्यदिनजलसम्बन्धेन निर्विपीभूतत्वात् 'कल्ये' द्वितीयेऽपि दिने,
 उपलक्षणत्वात् तृतीयादिष्वपि दिनेषु क्रियते-विधीयते, प्रासुकम् इति शेषः, 'यदि' तदा, तत्प्रासुकं जलम्, एकमेव द्रव्यं
 परिणामकद्रव्यस्य एकत्वात्, किं न भवन्ति एकत्रैव दिने भिन्नभिन्नधटस्थानि मुस्तया प्रासुकीकृतानि जलानि, एकं द्रव्यम्,
 इत्यत्राप्यर्थे, संदेहो न कार्यः ॥

ननु—एवम् एकेन वाद्यरेण व्याधारितानि प्रभूतान्यपि तेमनानि एकमेव द्रव्यं स्युः ? इति न वाच्यम् तेषां भिन्नभाजने
 त्वेन अनेकद्रव्यत्वस्यैव सिद्धत्वात्, नहि भिन्नद्रव्यत्वेन सिद्धम्, एकया मुस्तया प्रासुकीकृतम्, इति भिन्नभाजनस्थम् आम्ने
 भौमं च जलम् एकद्रव्यं भवति, तस्माद् यन्मूलद्रव्यम् एकमेव सिद्धं भवति एकजातीयेन च द्रव्येण परिणमितं भवति,
 तदेव एकद्रव्यं, न अन्यद् इत्याशयः ॥ तथा च उपवासाचाम्लादिग्रत्याख्याने पूर्वोक्ते मुस्तया प्रासुकीकृतम् इति यज्जलं पीतं,
 तदेव उद्धरितं वर्षाकालादौ स्निग्धकालत्वादिकारणात् अपराहे संध्यार्थां वा 'पुष्पण्हकयमचित्तं जलमवरणहम्मि जायइ स-
 चित्तं सिसरे वासासुं चिय गिण्हम्मि सयमहोरत्तं, इति वचनग्रामाण्यात् पुनः सचिच्चीभूतम् इति, तदेव तज्जातीयम् अन्यद्
 वा मुस्तया प्रासुकीकृतं पित्रतां न द्रव्यसंख्यानियमभङ्गः ॥ ननु इदम् अयुक्तम् उक्तम्, ग्रत्याख्याने हि इच्छानिरोधाद्यर्थमेव

कमरिचमञ्जरीगूरणप्रभृतिर्गृह्यते, 'अपि' शब्दो जीरकहिंसादिभिः सुसंस्कृतत्वेन अतिमुखप्रियत्वेन भुक्ताहारजरकत्वेन सौ-
 घकत्वेन च, तथा दुस्त्यजताम् आह, ततो वृन्ताकप्रमुखमपि, 'तेमनं' व्यञ्जनं, सदा नित्यकालम् 'अचिचमपि, अग्निपक्त्वेन
 प्रागुक्तमपि, नशब्दः क्रियया बोध्यते, 'यतिः' साधुर्न गृह्णाति प्राचुर्येण लभ्यमानमपि नस्वीकरोति, प्रवर्तनं प्रवृत्तिः, स्वस्य
 अन्येषां च प्रसक्तिः, सा एव अन्येहेतुत्वात् दोषः, प्रवृत्तिदोषः, तं सम्पद् मनोवचनकायशुद्धा, 'परिहर्तुं' वर्जयितुम्, इच्छन्
 वाञ्छन्, तदा कथं कर्षासवस्वीरसां यत्नाज्जनिकां वातोद्रेकहेतुं स्फुटकर्कटीं, गृह्णातीति, चावयद्येषः ॥ अयम् अमिप्रायो-य-
 प्यपि सर्वोपि स्फुटकर्कटी आत्मविराधनाहेतुर्न भवति, तथापि वर्जयत एव, तद् अवर्जनस्य आत्मविराधनाहेतुस्फुटकर्कटी-
 भवणेऽपि हेतुत्वात्, एतेन स्फुटकर्कटीवत् परार्थं निष्ठितत्वेन निदोषमपि वृन्ताकादि, (तीयने) प्रवृत्तिदोषप्रमात् भ्राजस्वापि
 वर्जयेत् एव इत्यन्यापदेशेनोक्तम् इत्यर्थः ॥ ६२ ॥

ननु—येन सुप्तादिना द्रव्येण एकस्मिन् दिने जलं प्रासुकीकृतं, तेनैव द्रव्येण द्वितीयेऽपि दिने यदि प्रासुकीक्रियते,
 तदा तत् प्रत्याख्यातपष्ठाष्टमादेः धादस्य पातुं कथ्यते नवा ? चतुर्थे एव पष्ठाष्टमादौ अपि एकस्यैव द्रव्यस्य भुक्तलीक्रियमा-
 णत्वात् इत्यत्र आह—

जीप सुत्थाश्चकपं अज्जेव जलं तु फासुगं तीप ॥ कहेव कीरद जइ तमेगदळ्यं न संदेहो ॥ ६३ ॥
 व्याख्या—यथा, सुप्तादिपुण्डीकृतमुखैकसुण्डचूर्णेन इत्यर्थः ॥ सुप्ता उत्कटगन्धगुणत्वात् अन्यदपि उत्कटवर्णगन्ध-

यतस्तेऽपि उत्कृष्टतः सचिच्चाहारवर्जका भवन्ति, यदुक्तम् 'उक्कोसेणं तु सद्धो उ सचिच्चाहारवज्जओ त्ति, ततस्तेपामपि अपेयमेव इदम्, तर्हि किं पिबन्तीति ? चेद् उच्यते उष्णोदकं; तेनापि तत्कार्यस्य आचमनादेः, सर्वस्यापि निर्वाहत्वात्, नच इदं गृहस्था न पिबन्ति, अपि तु पिबन्ति एव, द्रव्यरोगोपशमकत्वात्, नापि लोकविरुद्धम् आयुर्वेदोक्तत्वात्, नच अपवित्रं वा- ह्यशौचार्थं प्रायः सर्वैरपि जनैः प्रतिदिनम् आसेव्यमानत्वात्, तद् यदि भावरोगोपशमनार्थम्, अन्तरङ्गशुद्धिनिमित्तं च, प्रत्याख्यानं कृतेऽपि इदं पिबन्ति, तदा सौभाग्योपरिमञ्जरी तेषाम्, इह लोके परलोके चास्य अतिसुखान्वहत्वात्, नच आ- गमानभिमतम् 'उसिणोदगं तत्तफासं षडिगाहिज संजए' इत्यागमात् साधवस्तावत् इदं प्रतिगृह्णन्ति, उसिणोदगततभोइणो, इति सूत्रकृदङ्गवचनात् पिबन्ति च, तथा च तदुपासकत्वात् श्राद्धा अपि तत्पिबन्ति, यदुक्तं, भुंजए जं च साहूणं दिन्नं अ- सणमाइयं, इति साधूनां च उष्णोदकम् उपयोगित्वात् दत्तं न शीतोदकम्, इति तत्र पिबन्ति इत्युत्सर्गतः, यदुक्तं, साहूण कप्पणिजं जं न विदिन्नं कर्हि चि किपि तर्हि । धीरा जहुत्तकारी सुसावगा तं न भुंजंति, इत्यागमस्यापि संमतम् एव । किञ्च प्रत्याख्यानाचारे द्वयानाम् अपि समाने सति एके उष्णोदकं पिबन्ति नान्ये, इति, का इयम् अर्धजरती, तस्माद् प्रवचनला- धवहेतुत्वेन विरुद्धाचरणम् उत्सृज्य उभयैरपि उष्णोदकमेव पेयं, न शीतोदकम्, तत्पाननिषेधस्य श्राद्धानां साध्वाश्रितानिपे- धश्रुत्या एव अनुमितत्वात्, प्रत्याख्यानविधेर्द्वयानामपि अविशिष्टत्वात् ॥ अपि च यदि श्राद्धाः प्रासुकत्वात् शीतोदकं प्रत्याख्यानेऽपि अपासन्, तदा यतयोऽपि सुलभत्वात् अदुष्टत्वाच्च तदेव ग्रत्यगृहीष्यन् ? यतः श्राद्धाः सुकरत्वात् सुखप्रिय-

क्रियते, नतु इच्छाशृङ्गार्यम्, ततस्तस्मिन् कृते कृपायद्रव्यवासितमपि शीतोदकं गृहीतेहेतुत्वात् पातुं न कल्पते, किं पुनरेलाभु-
 स्तादि-वासितं तस्य भोगाद्रत्वेन विशेषेण अकल्पनीयत्वात् ? इत्येतद्विषया एकानेकद्रव्यचर्चा न संगता; यदि पुनः प्रत्या-
 ख्यानैऽपि कृते शीतोदकं येयम् अमरिष्यत्, तदा मुविदिता अपि अपास्यन्, तेषां विशेषतः प्रत्याख्यानवत्त्वात्, नच ते
 पिगन्ति, सिद्धान्ते निषिद्धत्वात्, तथाहि दशवैकालिके 'सीओदगं न सेविञ्चा' इत्यादि सीओदगं न विदे न पियावए, इत्यादि
 च, तथा गून्छदङ्गे 'सीओदग पडिदुगुंछिणो अपडिच्चस्स ल्वावसक्किणो, सामाइयमाहु तस्स जं जो गिहमत्तेसणं न सुअइ'
 इति तथा उत्तराध्ययनेष्वपि । 'सीओदगं ण सेवेञ्जा वियइस्सेसणं चरे' इत्यादि सिद्धान्तनिषिद्धमपि यदि गीतार्थैः केनापि
 पुष्टालम्बनेन कल्पप्रानरणवत् आचीर्णं स्यात्, तदापि इयतापि नच तेराचीर्णं, तद् ग्रन्थे ऽपि तन्निषेधस्यैव इदममानत्वात्,
 तथाहि 'तम्हा अमारवासं पुन्नाओ परिण्यंति धीमन्ता, सीओदगाइभोगं, विवागकडुयं छि न करन्ति,' इति गाथाश्रुतौ शी-
 तोदकादिपरिभोगं विपाद्यभोगवत् विपाककडुक्रम् इति कृत्वा न कुर्वन्तीति, एतेन यत्केचित् 'सीओदगं, इति शब्दस्य सचिचो-
 दकमिति संस्कारं स्पष्टसिद्धौ च कुर्वन्ति तदपास्तं वेदितव्यम् यतोऽयं अस्य 'शीतोदकेति, हरिभद्रहरिभिर्व्याख्यातत्वात्,
 इत्यागमनिषिद्धत्वात् गीतार्थानाचीर्णत्वात् च इदं साधूनाम् अपेयमेव इति, तत् कथं आदानां प्रत्याख्याने वेयं भवि-
 ष्यति, अनुमानेनापि यस्य अपेयत्वम् माध्यते, एलाभुस्तादिवासितं जलं, विशिष्टप्रत्याख्यानवताम् अपेयम्, शीतोदकत्वात्,
 मथितोदकम्, विशिष्टं च प्रत्याग्नानं तत् यत्र सचिचं सर्वथापि न मध्यते, तादृशं च प्रत्याग्न्यानं आदा अपि कुर्वन्त्येव,

यतस्तेऽपि उत्कृष्टतः सचिन्ताहारवर्जका भवन्ति, यदुक्तम् 'उक्थोसेणं तु सद्धो उ सचिन्ताहारवज्जओ चि, ततस्तेषामपि अपेयमेव
इदम्, तर्हि किं पिवन्तीति ? चेद् उच्यते उष्णोदकं; तेनापि तत्कार्यस्य आचमनादेः, सर्वस्यापि निर्वाहत्वात्, नच इदं
गृहस्था न पिवन्ति, अपि तु पिवन्ति एव, द्रव्यरोगोपशमकत्वात्, नापि लोकविरुद्धम् आयुर्वेदोक्तत्वात्, नच अपवित्रं वा-
ह्यशौचार्थं प्रायः सर्वैरपि जनैः प्रतिदिनम् आसेव्यमानत्वात्, तद् यदि भावरोगोपशमनार्थम्, अन्तरङ्गशुद्धिनिमित्तं च,
प्रत्याख्यानं कृतेऽपि इदं पिवन्ति, तदा सौभाग्योपरिमञ्जरी तेषाम्, इह लोके परलोके चास्य अतिसुखावहत्वात्, नच आ-
गमानभिमतम् 'उसिणोदगं तत्तफासं पडिगाहिज संजए' इत्यागमात् साधवस्तावत् इदं प्रतिगृह्णन्ति, उसिणोदगतत्तभोइणो,
इति सूत्रकृदङ्गवचनात् पिवन्ति च, तथा च तदुपासकत्वात् श्राद्धा अपि तत्पिवन्ति, यदुक्तं, भुंजए जं च साहूणं दिन्नं अ-
सणमाइयं, इति साधूनां च उष्णोदकम् उपयोगित्वात् दत्तं न शीतोदकम्, इति तन्न पिवन्ति इत्युत्सर्गतः, यदुक्तं, साहूण
कप्पणिजं जं न विदिन्नं कर्हिं चि किपि तर्हि । धीरा जहुत्तकारी सुसावगा तं न भुंजंति, इत्यागमस्यापि संमतम् एव । किञ्च
प्रत्याख्यानानाचारे द्वयानाम् अपि समाने सति एके उष्णोदकं पिवन्ति नान्ये, इति, का इयम् अर्धजरती, तस्माद् भवचनला-
घवहेतुत्वेन विरुद्धाचरणम् उत्सृज्य उमयैरपि उष्णोदकमेव पेयं, न शीतोदकम्, तत्पाननिषेधस्य श्राद्धानां साध्वाश्रितनिषे-
धश्रुत्या एव अनुमितत्वात्, प्रत्याख्यानविधेर्द्वयानामपि अविशिष्टत्वात् ॥ अपि च यदि श्राद्धाः प्रासुकत्वात् शीतोदकं
प्रत्याख्यानैऽपि अपास्यन्, तदा यतयोऽपि सुलभत्वात् अदुष्टत्वाच्च तदेव प्रत्यगृहीष्यन् ? यतः श्राद्धाः सुकरत्वात् मुखग्रिय-

त्वाद् इन्द्रियाऽऽप्यायकत्वाच्च तदेव स्वार्थं प्राप्तुकं कारयिष्यन्ति, मिष्टं वैधेनापि उपदिष्टं चेद् तदा कोऽपि नाम तन्नाद्रियते,
 ततस्तस्मिन् गृहस्थेभ्यः, प्राचुर्येण लभ्यमाने सति किमिति उष्णोदकादिगन्धेषु साधवः करिष्यन्ति, परिपन्थिहेतुत्वाद्, अर्के
 चेन्मधुविन्देन किमर्थं पर्वतं ब्रजेत् इति श्रुतेः, तथा च धीतोदकनिषेधनम् उष्णोदकोपदेश्य द्वावपि अनर्थकी स्याताम्,
 तस्मात् प्रत्याख्यानं कृते आद्या अपि उष्णोदकमेव पिबन्ति ? इति, अत्रोच्यते, ननु एतामुत्तादिवासितं जलं विशिष्टप्रत्या-
 ख्यानवतत्वाद् अपेयम्, इत्युक्तं भवता, किं प्रत्याख्यानमद्भेदतुत्वाद् ॥ १ ॥ सविचत्वाद् वा ॥ २ ॥ प्रसज्जीग्युक्तत्वाद् वा ॥ ३ ॥
 जीवसंसर्गहेतुत्वाद् वा ॥ ४ ॥ कृपतडागादित्यजीवघातिसंसारकपातत्वाद् वा ॥ ५ ॥ गृद्धिहेतुत्वाद् वा ॥ ६ ॥ धी-
 तोदकत्वाद् वा ॥ ७ ॥ वृषाणरीपट्टप्रतिपन्थित्वाद् वा ॥ ८ ॥ भोगाङ्गत्वाद् वा ॥ ९ ॥ आगमनिषिद्धत्वाद् वा ॥ १० ॥
 इति दशविकल्पाः, तत्र नाद्यः पथः अनियतत्वात्, नहि प्रत्याख्याने प्रासुक्जलपानम् अवश्यमेव नियम्यते, तृपोदयवर्ता स-
 विचजलपानप्रसङ्गात्, प्रत्याख्यानोत्तरप्रसङ्गाच्च, नियम्यते चेद्, तदा मुत्तादिमावितोदकस्य इव उष्णोदकस्यापि अपेयत्व-
 प्रसङ्गः, तस्यापि प्राप्तुकत्वाद्, अथ केवलं धीतोदकमेव नियम्यते, तदा उष्णोदकमपि सध्यान्तरेण धीवीभूतं पातुं न कलयते,
 भङ्गेहेतुत्वाद्, अथ अनुष्णोदकमेव नियम्यते इति न प्राक्तनेन नियमसङ्गः, तस्य धीवीभूतस्यापि उष्णोदकगन्धवाच्यत्वाद् ?
 एवं तर्हि तन्दुलोदकादीनि साधूनां पातुं न कल्पन्ते, किंच अनेकानि प्रत्याख्यानानि भगवन्ति, ततो यत्र प्रत्याख्याने तन्नि-
 यम्यते, तत्र तद्वदुत्तमाणां भङ्गेहेतुर्भवतु, अन्यत्र कथम् ? अतिप्रसङ्गात्, नच सर्वेऽपि तन्निषम्यते अनुक्तत्वात् अशक्यत्वाच्च ॥

नापि द्वितीयः, असंभवात्, एलादाभाह पारणामकद्रव्यैः संपृक्तमात्रमपि जलं मिश्रं भवति, किं पुनर्भावितं, यदि पुनः
 सचिच्छं स्यात्, तदा तेषां वर्णान्तराद्यादाकत्वेन उक्तं जलं प्रति शस्त्रत्वम् असमीचीनमेव स्यात्, उक्तं च तत् तथाहि आ-
 चाराङ्गनिर्युक्तौ “द्वन्द्वं सत्थग्विग्विसन्नेहं विलखारलोणमार्दियं, भावे उ दुष्पउत्तो वाया काओ अविरेई य त्ति” अथ एलादीन्ध-
 नसंपर्केऽपि न अचिच्छं ? तर्हि न तैर्वासितं, वासनायाः कालक्रमेण भागात्, ततो वावद् असौ न भवति, तावदिदं मिश्रम्
 एवोच्यते, न पुनः सचिच्छं यदुक्तम् ओवनिर्युक्तौ “उसिणोदगमणुव्वत्ते, दंडेवासे य पडियमित्तम्मि । तंदुलोदकमपि यावद्
 अतिप्रसन्नं न भवति, तावन्मिश्रमेव” लघुघटिकाद्वयादिना कालेन अतिप्रसन्नं जातं तु प्रासुकं भवति, यदुक्तम् ‘आदेमतिंयं
 बुब्बुयभायणविंदू य चाउलन भेदो । सुच्छेण तिन्नि वेए चाउल उदगं बहुपसन्नं ति, अथ तैर्वासितमपि ग्रहरत्रयाद्यनन्तरं पुनः
 सचिच्छीभवति ? एवं तर्हि उष्णोदकमपि ग्रहरत्रयादेरुर्ध्वं सचिच्छीभवति, इति तदपि अपेयं स्यात् ? अथ तस्याम् अवस्था-
 याम् अपेयम् एव ? तर्हि एलादिवासितमपि तस्याम् अवस्थायाम् अपेयं भवतु, न पुनः सर्वदापि, तदापि सचिच्छवर्जनका-
 नामेव अपेयम् नतु अन्येषां, तेषां हि नागवल्लीदलाद्यनेकसचिच्छभक्षणप्रसक्तत्वेन, नियमाभावात्, तस्माद् इदम् अवक्तव्यमेव
 उभयोरपि समानत्वात् ॥ अथ एलादिवासितम् अप्रासुकमेव शीतोदकत्वात् कूपस्थजलवत् ? इति चेद् नैवं नहि कूपस्थे जले
 शीतोदकत्वात् अप्रासुकत्वम् किं तर्हि वर्णान्तराद्यनापन्नत्वात् ? यत्तु वर्णान्तराद्यापन्नं तत्कृपादिस्थमपि जलं प्रासुकमेव, यदुक्तं
 निशीथे-मार्गे गच्छता भगवता श्रीमहावीरेण तडागस्थं जलं सर्वमपि वर्णान्तराद्यापन्नत्वेन कालतः स्थितिसमाप्त्या वा प्रासुकीभूतं

ज्ञानेन ज्ञातमपि तृषातुराणामपि महासुखीनाम् अग्रे न भवितुम्, अतिप्रसङ्गनिवारणार्थम् इति, यदि पुनः श्रीतोदकत्वाद् इदम् अत्रासृकं ? तर्हि त्रिदण्डोत्कलितमपि अत्रासृकम् सृष्णोदकत्वाद् तापोदकत्वाद् इत्यपि वक्तुं शक्यते एव, तस्माद् यद् वर्णान्तरादिरूपत्वेन परिणतं, तच्छ्रीतोदकं वा भवतु उष्णोदकं वा भवतु प्रासृकमेव, इतरद् अप्रासृकम्, अतएव चत्वारो भङ्गा उक्ता निश्चीये ।

“सोऽत्रोदि उसिणोदे फासुग-अफासुगे य चउमंगो, । ठायंते लहुलहुगा कस्स अगीयत्थसुसं तु”

चूर्णिस्तु एवं-सीओदगं फासुयं । १ । सीओदगं अफासुयं । २ । उसिणोदगं फासुयं । ३ । उसिणोदगं अफासुयं । ४ । पठमे मंगे उसिणोदगं मीत्ती भूतं, चाउलोदगाइ वा, विइयमंगे वि तं चैव अपरिणयं पहरतिगादि उट्ठं वा, तइये मंगे उ-सिणोदगं उज्वत्तवट्ठं, चउत्थमंगेवि तापोदगाइ पढमत्तइयमंगे ठायंतस्स मात्त लहु, वीयचउत्थेसु चउलहु, एवं कस्स पच्छित्तं, आयरिओ मणइ, एवं अगीयत्थस्म पच्छित्तं ति, किंच यपि अव्यक्तेतनावरणात्, श्रीतोदकं समावातः सचित्तमेव स-थापि उपधातकद्रव्यान्तरसम्बन्धात् प्रासृकमपि भवत्येव, यदुक्तं निश्चीये “कामंखलु चैयवं सज्जेसि एगिंदिआण अयत्तं । परि-णामो तुण तेसि वण्णाइ इंधणं पप्पेत्ति” केवलं कियति अपि कालेऽतिक्रान्ते न पुनस्तत् सृणादेव, अत एवोक्तं निश्चीयसूत्रे “जे भिवसु उस्सेइमं वा, सस्सेइमं वा, चाउलोदगं वा, वारगोदगं वा, तिओदगं वा, सुमोदगं वा, अजोदगं वा, सुमोदगं वा, आयमं वा, सोवीरं वा, अंबकंजियं वा, सुद्धवियटं वा, सुद्धवियटं वा, अहुणाघोयं, अणंजिलं, अवकंठं, अपरिणये अविद्धत्थं, पट्ठिगाहेइ, तस्स

पच्छिन्नं" इत्यादि तस्माद् अधुना धौतत्वादिविशेषणोपेतत्वेन मिश्रत्वाद् अमीषाम् अग्राह्यत्वं, न पुनः सचिचत्वाद्, इत्यसिद्धोऽयं
 हेतुः ॥ नापि तृतीयः भागासिद्धत्वात्, नहि एलादिभावितं सर्वमपि जलं त्रसजीवयुक्तमेव भवतीति नियमोऽस्ति, तद्विरहित-
 स्यापि तस्य दर्शनात्, ततो यत् त्रसयुक्तम् तद् अपेयं भवतु, शेषं तु कथं, नहि त्रिदिनातिक्रान्तं दधि जीवयुक्तत्वाद् अपेयम्
 इति, इतरत् अपि अपेयं भवति, यदपि त्रसयुक्तं, तदपि अतिनिविडवस्त्रेण गालितं सन्निर्जोवं भवति, नच वस्त्रेण न
 गाल्यते 'वस्त्रपूतं पिबेज्जलम्' इतिवचनात्, लौकिका अपि वस्त्रेण जलं गालयन्ति, किं पुनर्लोकोत्तरिकाः, किंच श्रावकाः
 खानमपि गालितेनैव जलेन कुर्वन्ति, किं पुनः पानं, तथा चोक्तं दिनकृत्ये 'तसादिजीवरहिणं भूमीभाएसु सुद्धए
 फासुएणं तु नीरेणं इयरेणं गालिणं उ काऊण विहिणा न्हाणं, इत्यादि, अत्र 'इयरेणं गालिणं उ' इति वदता
 प्रायः प्रासुकं गालितमेव भवति, इति सूचितम्, अप्रासुकस्य उभयथापि भावात्, इति विशेषणम् उक्तं, तथा च कथं
 यतीनां त्रसयुक्तस्य तस्य ग्रहणं भविष्यति, प्रायः प्रबुद्धश्राद्धगृहेष्वेव तस्य तैर्गृहमाणत्वात्, यदि वा भवतु कथंचित्
 सत्रसमपि इदं गृहस्थगृहेषु, तथापि स्वयमेव एते गालयित्वा गृह्णन्ति, नच एतेषां गालनकं न भवति एवेति वाच्यम् ॥
 आगमे तस्यापि उक्तत्वात्, तथाहि कल्पभाष्ये "उवग्गहियं चीरं गालणहेउं वणं तु गिण्हति, तहवि हु असुज्झमाणे असइ
 अद्धाण जयणाओ ति" किंच साधव उष्णोदकमपि गालयन्ति, किं पुनः सम्भाव्यमानत्रसशीतोदकं, यदुक्तं पशुपणाकल्पे
 "अट्टमभत्तिअस्स भिक्खुस्स कण्डइ एगे उसिणोदगे सो चेवणं परिपूए नो चेवणं अपरिपूए" इति परिपूतं गालितम् इत्यर्थः ॥

तथा 'कञ्जिय आयामाणद् संसद्दुसिजोदयमु वा असद् क्वासुयमुदगं तसज्जटंवस्त सद् तसेहि जं रहियं, इति निदीथमाव्य-
गाथानूर्णोवपि उक्तम् 'पुलं तार कञ्जियं यिण्हद्, कञ्जियं देसियणामाए आरनालं भण्हद्, आधामं अवस्सावणं एएसिं अस-
इए ससद्दुसिजोदगं यिण्हद्, गंधरमभायणनिकेयणं जं तं संसद्दुसिजोदगं भण्हद्, अहवा कोसलविसयाद्दु सछोदणोविणस्मण
भया सीउदगे दुब्भद्, तम्मि ओयणे भुत्ते तं अंगीभूयं जइअतसागं तो यिण्हद्, एयं वा संसद्दुसिजोदगं एयस्म असद्दं जं बप्पा-
इसु 'क्वासुयमुदगं तं तसज्जट यिण्हद्, तस्म असद् चि" क्वासुय अतसागस्त असद्, क्वासुगं सतसागं धम्मकरगाद् परिपूयं यि-
प्पद्, इत्यादि, सुगुनिनिडरद्दगालनेकेन कमण्डलुश्चादिधर्मसाधनभाजनेन गालितं, धर्मकरपरिपूरितम् उच्यते, आदिशब्दात्-
प्रकारान्तरेण गालितं गृह्यते इत्यर्थः, नच वय तसपुक्त पेयम् इति वुवन्तः स्म, किं तर्हि क्वासुकं पेयमिति, क्वासुकं च गालित-
मेव भवति, इत्यत्रममेव इदम्, इति अनभ्युपगमनाधितत्वाद् भागसिद्धत्वाद् चाहेतुरेवासौ ॥ नापि चतुर्थः क्वाञ्जिकादीना-
मपि अपेयत्वप्रमत्ताद्, अयम् अभिप्रायः यदि गालितत्वाद् अत्रसे अपि क्वासुकोदके भाजनदोषाद् वा, ग्रीष्मकालादिवशाद्
वा, दोषगुणाद् वा, धृष्टान्तरे पुनस्वसा उत्पद्यन्ते, इति इदम् अपेयम्, तर्हि क्वाञ्जिकायपि अपेयम्, तत्रापि एवं पुनस्वसोत्पत्ते-
र्दोशेनाद्, आगमे प्रतिपादितत्वाच्च, तथाहि आग्नेयके पारिष्ठापनिकानिर्वृक्तौ "चिकल्लिदिण्हि जा सासा तिविहा होइ, आ-
णुण्णीए यिय तिय चउतो याविय तजाय तहा अतजाया, इति गाथाचूर्णा जत्य पाणयं यि वीयणाए पडिलेहिजा, उग्गा-
दिए दुब्भद्, संमत्तं जायं रमएहि ताहे सपडिग्गदं वोसिरउ, इत्यादि नच इदम् अपेयम् तस्मात् तदपि पुनर्गालयित्वा शोध्यते,

यदि शुद्ध्यति तदा पीयते, निर्जीवत्वात् कंजिकवत्, काञ्जिकं हि दृष्टव्यमपि निर्जीवीभूतं सती पीयते एव, यदुक्तम् तत्रैव
 श्रुतौ 'जे य पाणा दिष्टा ते मया हुञ्जा, एगेणं पडिलेहियं, वीएणं, तइएणं, सुद्धं परिमुज्जति चि, अथ कथमपि न शुद्ध्यति,
 तदा आकरविधिना परिष्ठाप्यते, ननु ते जीवाः कथं कर्तव्याः ? उच्यते यतिभिर्धेयां गृहे तद् विहृतं तेषामेव यतनया दत्त्वा
 व्युत्सर्जनीयाः, गृहस्थैश्च यस्य रूपस्य तडागस्य वा, तज्जलं, तत्रैव यतनया प्रक्षेपणीयाः, ननु एवं तद्गताष्कायविराधना ?
 जीवपानीयस्य विभिन्नवर्णगन्धरसस्पर्शत्वेन तं प्रतिशस्त्रत्वात्, यदुक्तम् आचारादङ्गनिर्युक्तौ, "किंची सकायसत्त्वं, किंची परकाय
 तदुभययं किंची, एयं तु दब्बसत्त्वं, भावेऽ असंजमो सत्त्वं" वृत्तिस्तु एवं किंचित् स्वकायशस्त्रं नादेयं तडागस्य, किंचित्
 परकायशस्त्रं मृत्तिकाखेहतिलक्षारादिकं, किंचित् उभयम् उदकमिश्रामृत्तिकोदकस्य, एतद् द्रव्यशस्त्रम् ॥ भावशस्त्रं तु असंयमः,
 प्रमत्तस्य दुःप्रणिहितमनोवाक्कायलक्षण इति, अथ घटादावेव धार्यन्ते तदा तद् भक्षे, कथमपि जलस्य शोषे वा, तेषामेव वि-
 नाशः स्यात्, इत्युभयथापि विराधनाभावात् प्रासुकीकरण-मृक्षकर्णाग्रहणवद् दुःखावहम् ? इति चेद् नैवं तस्या विराधनाया
 अपि यतनापूर्वकत्वेन निर्जराहेतुत्वात् ॥ यदुक्तम् 'जा जयमाणस्स भवे विराहणा सुत्तविहिंसमग्गस्स । सा होइ, निज्जरफला
 अज्झत्थ विसोहि जुत्तस्स इति' 'इरियावहमाह्या जे चेव हवंति कम्मवंघाय अजयाणं, ते चेव उ जयाण निब्बाण गमणाय,
 इति यथ कुतोऽपि कदचलेपात् जीवान् जले न प्रत्युपेक्षते, स विराधक एव, यदुक्तम् ओवनिर्गुत्तो 'पडिलेहणा यमतो छण्हं पि
 विराहओ भणिओ चि, तस्मात् यत् किंचिदेतत्, एतेन पञ्चमोऽपि पथो निरस्तः, उष्णादकस्यापि अपेयत्वप्रसङ्गात्, तदपि

हि धुणान्तरेण ग्रीतीभूतत्वात् असमुक्तमपि भवति, प्रहरत्रयादेरुर्ध्वं सचिचमपि भवति, ततो यदि तत् तथाभूतं कृपादौ
 प्रधिष्यते, तदा तद्गतजीवविराधना, तस्य विरसीभूतत्वेन तान् प्रति श्रद्धत्वात्, अयं भूमौ प्रधिष्यते, घटादौ वा धार्यते, तदा
 जलशोषे तेषामेव, विनाशः, अथ तत्परिमितमेव क्रियते ? ततो नोक्तदोषावकाशः, तर्हि ग्रीतोदकमपि परिमितं प्रासुकीक्रि-
 यतां, को नाम वारयिता ॥ किंच परिमितं कर्तुं न शक्यते, अष्टम्यादौ प्रायः सकलस्य कुटुम्बस्य विभिन्नप्रत्याख्यानवस्त्रेन
 तन्मानस्य दुर्लभत्वात् ? यदि वा क्रियतां, कथमपि, परिमितं, तथापि तृपाद्यभावात्, आकस्मिकदेष्टान्तरादिगमनाद् वा,
 राजापवग्रहाद् वाऽप्यतो वा, कुतोऽपि पानासंभवे तद् यदेते एव, यदि वा मा वर्दिष्ट, तथापि प्राघूर्णिकसाधर्मिकाणां साधूनां
 वा, तदर्थं दृष्टागतानां, यदि सदपि तत्र दीयते, तदा 'साहूज कप्पणिञ्जं जं न विभिन्नं,' इत्यादि वचनात् पातुं न कल्पते, अथ
 दीयते तदा स्वार्थं पुनरुत्परकार्यं स्यात्, वृष्णायाथ प्रायः आर्षध्यानहेतुत्वेन व्ययदेतुत्वेन च सोऽमुम् अयुक्तत्वात्, अशक्यत्वाच्च
 तथाच पुनः पद्दतीवनिकायविराधना, तस्मात् महात्मन्त्र समदृष्ट्या विमृश्यतां, किम् एलादिभिर्भावकद्रव्यैः प्रासुकीक्रियमाणे
 जले यदी जीवविराधना, अथवा अग्निना ग्रीन् उत्कालान्यावत् उत्काल्यमाने वयं च जानीम उत्काल्यमाने एव, अभ्यारम्भस्य
 पद्दतीवनिकायोपमर्द्दात्मकत्वात् विरूपगालितत्वेन, तत्र सतां व्रमजीवानां निर्देयम् उत्कालनाच्च ॥ ननु एवम् अस्ति परम् अ-
 स्मद्गुरुः कथयति प्रागुक्तजले यदीविराधना इति ? तत् किं मूर्ख परवचनानां विश्वस्यते, न आत्मनयनयोः ॥ ननु एवं तर्हि
 किम् इत्यागमे यतीनाम् उष्णोदकपानम् उपदिष्टम् ? उच्यते तेषां प्रागुक्तोदकपेथया उष्णोदकं व्रसजीवरहितत्वेन प्रायो

वैधर्मिकगृहेषु अपि सुलभत्वेन बहुगुणं, श्राद्धानां तु प्रासुकोदकमेव बहुगुणं सुकरत्वात्, अल्पजीवविराघनात्मकरत्वात्, अपे-
 प्रायः सर्वजनप्रियत्वाच्च, नतु उष्णोदकं विपरीतत्वादिति ॥ नापि पट्टः, अप्रतिबन्धात् नहि यद् गृद्धिहेतुस्तत् तद् अपे-
 यम् इति व्याप्तिरस्ति, क्षीरादिभिव्यभिचारात्, तेहि गृद्धिहेतवो ऽपि प्रत्याख्याने पीयन्ते एव, किंच यदि गृद्धिहेतुत्वात् शी-
 तोदकम् अपेयम् ? तर्हि उष्णोदकमपि अपेयम्, तस्यापि केषांचिद् अतिपथ्यत्वेन प्रियत्वेन च गृद्धिहेतुत्वात्, अपि च न
 एलादिवासितमिति, शीतलमिति वा जलं गृद्धिहेतुः ? किं तर्हि ? असंविद्येन पीतमिति, यतः केचित् अतिसंविगतया तादृ-
 शमपि जलं पिबन्त आज्ञाभङ्गादिदोषभयात् न गृद्धिं कुर्वन्ति, अन्यच्च यद्यपि मनोज्ञवर्णगन्धरसोपेतत्वात् तद् कस्यापि गृद्धिहेतु-
 स्तथापि तत्पानं सिद्धान्ते यतीनामपि अनुज्ञातम् एव, केवलं रागद्वेषौ एव तत्र अविधेयौ, अन्यथा दोष इत्येव उक्तम्, तथाहि
 निशीथे जं गंधरसोयेयं अच्छ च दब्बं च तं भवे पुष्कं, जं दुग्भिगंधमरसं, कलुसं वा, तं भवे कसायं, धित्तूण दुन्नि वि देवे
 पत्तेयं, अहव इक्कओ चेव, जे पुष्कमादिहत्ता कुञ्जा कसाए विगिचणया सो आणा अणवत्थं मिच्छत्त विराहणं पावेइ, इत्यादि-
 ततः कथं गृहस्थानां न कल्पिष्यते ॥ नापि सप्तमः, तन्दुलोदकादिभिर्हेतोर्व्यभिचारात्, तानि हि शीतोदकानि अपि मत्या-
 ख्याने पीयन्ते एव, अथ एतानि अनुज्ञातानि विरसत्वात् ? तर्हि विभीतकदाडिमच्छल्यादिरसभावितोदकमप्यनुज्ञातं तस्यापि
 विरसत्वात्, किं च यदि संरसत्वात् एलादिवासितोदकस्य अपेयत्वं ? तर्हि द्राक्षापानकखर्जूरपानकादीनाम् आचाराद्वाद्याग-
 मानुज्ञातानामपि अपेयत्वप्रसङ्गः, तेषामपि शीतोदकरत्वात् ॥ नापि अष्टमः, असिद्धत्वात् नहि एलादिवासितमिति, शीतलम्

इति वा तत् वृषापरिपदग्रतिपन्थि ? किं तर्हि सचिचमिति तस्यैव एकान्ततोऽकल्पनीयत्वात्, इदं च न सचिचं, नापि अकल्पनीयं, ततः कथं वृषापरिपदग्रतिपन्थि, अन्यथा परमाधाधपि बुभुक्षापरीपदग्रतिपन्थि स्यात्, तथा च तदपि अमह्यं स्यात्, किंच वृषापरीपदोपि साधुभिरेव सोढव्यो न धाद्वैः, तेषाम् अग्रतिपन्नवत्त्वेन स्वेच्छाचारित्वात्, सोऽपि न लभ्यमानं पानकं नपेयम् इत्येवं रूपः ? किं तर्हि अलभ्यमाने प्रासुकं एषणीये तस्मिन् वृषार्चत्वात् अप्रासुकम् अनेपणीयं वा न अभिलेपेव् इत्येवं रूपः, यदुक्तम् 'पिपासितः पथिस्थोऽपि तत्त्वविद् देव्यवर्जितः । शीतोदकं नाभिलेपेत् शृगयेत् कल्पितोदकम्' इति, अत्र शीतोदकं सचिचोदकम् एव, इत्ययम् अर्थोऽग्रे प्रकटयिष्यते तस्मात् भिद्यावृषित्वात् तपस्विनोऽपि मधुकरवृषपुल्लङ्घनेन लभ्यमानम् एलादिवासितोदकमपि प्रादुक्तत्वात् पिबन्ति, किं पुनः गृहस्थाः, तेषां मुरगशीलत्वात्, किंच शीतोदकं प्रासुकमपि, यदि यतीनाम् अकल्प्यम् अमयिष्यत् ? तदा श्रीमुधर्मस्यामिगणधरः तिलोदकादीनि नानुज्ञास्यत् तेषामपि शीतोदकत्वात्, अनुज्ञातानि च तानि तेन भगवता, तथाहि आचाराङ्गे "तिलोदगं वा, तुसोदगं वा, जयोदगं वा, आयामं वा, सोषीरं वा, सुद्विपण्डं वा, अक्षयं वा, तद्वृषगारं पाणगजायं" इत्यादि वृत्तिकृता अपि तथैव व्याख्यातानि, यथा तिलैः केनचित् प्रसारेण प्रासुकीकृतम् उदकं तिलोदकम्, एवं तुर्पैर्वैवेति, आचाम्लम् अवध्यानं, सोषीरम् आरनालं, सुद्विपण्डं प्रासुकम्, उदकम्, अन्यद् वा, तथा प्रकारं द्राधापानकादिपानकजातम् इति, तस्मात् कल्प्यमेव, तथाच प्रयोगः "एलादिवासितोदकं, यतीनां कल्पते, आगमोक्तत्वात् उष्णोदकवत्" नचायम् असिद्धो हेतुः, आगमेहि सुद्विपण्डधन्देन तस्यैव उक्तत्वात्, वृषि-

कारैस्तथैव व्याख्यातत्वादिति ॥ नापि नवमः, कर्पूरादिवासितैरिक्षुरसाचिश्चापानकादाभवन्यामचारत्, त हि प्रत्याख्यान
 मुनिभिरपि पीयन्ते किं पुनः श्राद्धैः, किंच कर्पूरादिसुगन्धिद्रव्यमावितं मोदकाद्यपि साधवः परिभोगयन्ति किं पुनः पानीयं
 तस्य तादृशस्यापि अविकारकत्वेन उभयसंमतत्वात्, केवलं यस्तत्र रागद्वेषकारी स एव दोषभागित्वेन उक्तः, तथाहि निशीथि
 “वन्नेण य, गंधेण य, रसेण फासेण जं तु उपवेपं। तं भोग्यं तु सुब्धिं तन्वित्रीयं भवे दुब्धिं ॥ धित्तूण भोग्यदुगं पत्तेयं, अहव
 इक्कओ चेव । जे सुब्धिं भुंजित्ता दुब्धिं च विगिंचणं कुञ्जा, ॥ सो आणा अणनत्थ इत्यादि, अपि च “कक्कोलय सेवते सोही
 साहुस्स होय भत्तटं । पूगीफल जाईफल लवंतं वोल माईसु य” इति वचनेन कक्कोलयादिभोगाद्गद्रव्यलक्षणं प्रायश्चित्तविप-
 यत्वेन साधूनामेव निषिद्धं न श्राद्धानाम्, इति ते साक्षादेव सुरभिद्रव्यं भक्षयन्ति, किं पुनस्तद् वासितम् अन्यत्, तथाच तान्
 प्रति कालात्ययापदिष्टो हेतुः, प्रत्यक्षवाधितत्वात् ॥ नापि दशमः, असिद्धत्वात्, आगमेहि द्रव्यान्तरेण उपहतं जलं प्रासुक-
 त्वात् सर्वविरतानामपि सुनीनामपि पेयत्वेन उक्तं, तथाहि ओधनिर्युक्तौ “सीओण्ह खारखत्ते अग्गी लोणूसअं विलेणेहो वक्क-
 न्तजोणिएणं, पओयणं तेणिसं होइ ॥ १ ॥ परिसेयपियणहत्थाइ धोवणे चीरधोवणे चेव आयमण भाणुधुवणे, एमाइ पयो-
 यणं बहुहेति ॥ २ ॥” ततः कथं देशचिरतानाम् अपेयं भविष्यति, तेषाम् असंयतत्वेन विशेषेण पेयमेव ॥ ननु एवं तर्हि
 ‘सीओदगं न सेविजा’, इत्याद्यागमैः प्राग्दर्शितैः किमित्यस्य प्रतिपेयः कृतः ? इति चेत्, उच्यते कः कथयति कृत इति, ए-
 तानि एव अक्षराणि प्रकटार्थत्वात् कथयन्ति ? इति चेत्, नैवं तर्हि अनेकार्थशब्दे प्रयुक्ते लोकप्रसिद्धत्वात् यो ऽर्थः, प्रकटो

ज्वगम्यते, स एव प्रमाणीक्रियते, अन्यथा 'किं कम्मकरो हवइ साह' इत्यत्रापि गृहस्यार्थ एव साधुशब्दः स्यात्, द्रव्यादन्वया-
 वहारिकनरवाचकतया अस्य लोकेऽतिरूढत्वात्, तथाच पंचमहव्ययलुप्तो, इति विशेषणं सहविरोधः ॥ तर्हि साधुशब्दयन्
 श्रीतोदकशब्दोऽनेकार्थः ? इति चेत् एव, कथम् इति चेत् उच्यते, श्रीतोदकम् अनुष्णोदकमेव लोके प्रसिद्धम्, आगमे तु सचि-
 तोदकमपि, यतः 'सीतोदसीसियम्भि उदल्लम्भि उमगणा होइ', इति कल्पद्रुपस्युपख्यमोदेष्टके स्थितश्रीतोदकशब्दशृण्वोऽपि तथैव
 व्याख्यातः, तथाहि—श्रीतोदकमिन्धने द्रव्ये ऽधिकारः, सचित्तोदकमिन्धितेन इत्यर्थे इति ॥ एवंच यत्र क्वापि द्रव्यार्थशब्दः
 प्रयुक्तो भवति, तत्र विवक्षितार्थावगमाय पूर्वोच्यार्थो एव आदरणीयाः, तेषां प्रायः साम्प्रत्यत्वेन सर्वमगम्यतत्वात्, तथाच यस्मै-
 व्योख्यातं, तदेव पूर्वापरारोधित्वेन प्रमाणीक्रियते, नेतरत्, पूर्वापरव्याघातादिदोषभागात्, पूर्वोच्यार्थं युष्मद्विशिष्टेषु
 मूलपदेषु सर्वेषु अपि श्रीतोदकशब्दः सचित्तोदकार्थतया एव व्याख्यातस्तथाहि 'भीओदगं न मेरिजा' इत्यत्र श्रीतोदकं, पृथि-
 व्युत्पन्नमवसचित्तोदकम् इति, सीओदगं न पिने, न पियावण, इत्यत्र च सचिचं पानीयम्, इति च श्रीहरिमद्रूरिभिः, तथा
 'सीओदगपदिदुगुंछिणो' इत्यत्र श्रीतोदकम् अग्रागुम्भोदकं तत्पतितुगुप्सरसा अग्रागुम्भोद उपरिहारिणः, इति श्रीलाङ्काचार्येण,
 तथा 'सीओदगं न सेविजा, इत्युत्तराध्ययनगाथायां, श्रीनोदकं सचित्तोदकं स्वरूपं जलमिति पृथिवीरचितं, तस्मात् तथैव
 प्रतिपत्तव्यः ॥ एवं च, सीओदगादयोगं विवापकट्टयं ति न करिति, इति पञ्चवस्तुक्काथाद्युक्ता श्रीनोदकं नाभिलषेत मृगयेत्
 कल्पितोदकम् इति द्वितीयपरीषदस्योक्तं च, श्रीतोदकशब्दः सचित्तोदकार्थ एव सिद्धः ॥ अन्यथा स्वयन्वयविरोधः सिद्धान्त-

विरोधश्च स्यात्, सिद्धान्ते हि प्रासुकशीतोदकाष्णोदकाभ्यां हस्तपादादिग्रक्षालणमात्रमेव यतीनां प्रतिपिद्धम्, नतु तयोर्ग्रहणं
 पानं वा, तथाहि आचाराङ्गे—“से भिक्खू वा भिक्खुणी वा सिज्जं पुण उवस्सयं जाणिज्जा, तंजहा खंधंसि वा, मंचंसि वा,
 पासायंसि वा, हम्मियतलंसि वा, अन्नयरंसि वा, तहप्पगारंसि वा, अंतलिव्वजायंसि वा, नन्नत्थ आगाढगाढकारणेहिं ठाणं
 वा हे हज्जा सेय आहच्च चेइयासिया नो तत्थ सीतोदग वियडेण वा, उप्पिणोदगवियडेण वा, पादाणि वा, हत्थाणि वा,
 अच्छीणि वा, दंताणि वा, सुहं वा, उच्छोलिज्ज वा, प्होएज्ज वा च्चि, ‘विकटं’ प्रासुकेन, यदि पुनः शीतोदकविकटं
 प्रथमत एव अकल्प्यं स्यात्, तदा हस्तादिग्रक्षालणनिषेधनम् असंगतमेव स्यात्, तद्विधिसंभावनाया अपि अभावात्,
 नहि अकल्प्यं गृह्यते, नापि अगृहीतेन प्रधाव्यते, तस्मात् इदं कल्प्यम् एव, अन्यथा उष्णोदकविकटस्यापि अक-
 ल्प्यत्वप्रसङ्गः, समानत्वेन द्वयोरपि अत्र उपन्यस्तत्वात् ‘एवं तम्हा तेण सिणायंते सीएण उसिणेण वा’ इत्यादि अपि
 भावनीयं, ‘समानयोगक्षेमत्वात्’ ॥ किंच न शीतम् इत्युदकम् अभोग्यं? किं तर्हि अनुपहतमिति, नापि उष्णमिति तद्भोग्यं?
 किं तर्हि उपहतमिति, अनुपहतस्य उष्णस्यापि तस्य वज्यत्वेन उपदिष्टत्वात्, तथाहि—तदेव चाउलं पिठ्ठं, वियडं वा, तत्तनि-
 व्बुडं तिलपिठ्ठपूइ पिन्नागं आमगं परिवज्जे ॥ इति गाथावृत्तौ ‘विकटं, शुद्धोदकं, तथा तप्तनिवृत्तं कथितं सत् शीतीभूतं,
 तप्तानिर्वृत्तं वा, अग्रवृत्तत्रिदण्डम्, इति श्रीहरिसूत्रमुरिभिर्व्याख्यातं, तथा च शुद्धोदकोष्णोदके द्वे अपि आमत्वात् वज्यं,
 उपहतत्वात् कल्प्ये एवेति सिद्धं, तथाच प्रयोगः, एलादिवासितं जलं, शीतलमपि यतीनां कल्पते, आगमाप्रतिपिद्धत्वात्, उ-

णोदकवत् इति, न श्रुतधरैः प्रतिषिद्धम् अविगानेन प्रवर्तमानत्वान्, स्वग्रन्थेषु तैरपि तस्य कल्प्यतेन व्यवस्थापितत्वात् च,
 तथाहि—प्रवचनसारोद्धारमुनृत्त्यो, उसिणोदगं तिदङ्गुल्लिभं फासुयजलं च जदकृष्णं, नगरि गिलाणाइरुण पहरतिगोनरि-
 विधिरियन्त्रं, निभिदङ्गुल्लिभं कालैस्तुल्लिभम् आनृत्त यद् उर्ध्वोदकम्, तथा यत् प्रागुक्तं, स्वकायपरकायशस्त्रानुपहृतत्वेन अवि-
 स्तीभूतं जलं नदेव यतीनां कल्प्यं (ग्रहीतुम् उचितम्)? इत्याममश्रुतधरसंमतिदर्शनेन प्रनंरुधा साधितमपि प्रागुक्तोदकपानम्
 अनुमानेनापि साध्यते—एलामुस्तादियासित जल, सुविहितानामपि वेपम्, अगद्वरं सति श्रीतोदकविकटत्वात्, तंदुलोद-
 कवत् इति, घरीस्थावनादिजलंर्येभिचारो मा भूत् इत्यत्र अगद्वरं सतीति विज्ञेयं कृतं ॥ ननु एवं शास्त्रान्तरेण सह विरोधः?
 तत्र हि द्रमकसाधुम् उदिस्य सर्वसङ्गपरित्यागम् उपहमता जनानां प्रतियोधनार्थं परमार्हत्वा श्रीअमरकुमारमुञ्चिणा महार्थैरत्र-
 राशित्रयं दर्शयित्वा भणितं, यथा यः श्रीतलं जलमपि स्त्रियं च यावज्जीवं त्यजति, स इदं गृह्णातु इति, एतच्च श्रुत्या जिघृक्षु-
 रपि निष्फलत्वाद् यावन्न कोऽपि गृह्णाति, तावद् अमरकुमारमञ्चिणा पुनरपि भणितम्, अहो निःसर्वाः? किम् इत्येनं महा-
 सत्तम् मुनिं गूयम् उपसहत्, अनेनहि महात्मना महार्थैरन्नराशित्रयमूल्येनापि युष्माकं दुस्त्वजं श्रीतलजलादिवस्तुत्रयं त्यक्तम्,
 इत्यादिना श्रीतलजलत्यागस्य साधूनां समर्थितत्वात्? इति चेत् न विरोधोहि तदैव स्यात्, यदि साधवः श्रीतलजलं मन-
 साऽपि अभिलषेयुः, न चैवम् अस्ति, ननु एलादिवासितोदकं पिबन्ति नच श्रीतलजलम् अभिलषन्तीति प्रतीतिविरुद्धम्? इति
 चेन्न, वेदि प्रागुक्तमिति वत्तिपन्ति, न श्रीतलमिति, अन्यथा निर्धेरणादिम्वमपि पिबेयुः, नच श्रीतलोदकं त्यक्तम् इति प्रागु-

कमपि तन्न पेयम् ? इति वाच्यम्, एवं तर्हि तन्दुलोदकादीनामपि अपानप्रसङ्गः ॥ अथ एलादिवासितम् अतिशीतलम् इति
 त्यागार्हम् एव ? तर्हि पष्टिकतन्दुलोदकादि अपि त्यागार्हम् एव, तस्यापि परिणतौ अतिशीतलत्वाद् ॥ अथ एलादिवासितोदकं
 शीतलजलात्मकं शीतलजलविकारो वा इति तत्पाने तदपरित्याग एव ? तर्हि अग्रेरपि अपरित्याग एव तत्पानेन तदात्मकानाम्
 उष्णोदकादीनाम् अग्निजन्यत्वेन तत्कार्याणां च भस्मादीनां साधुभिः परिमोग्यमानत्वात्, आगमेऽपि च उष्णोदकादयो य-
 तीनाम् अनुज्ञाता एव, तथाहि ओघनिर्युक्तौ “ओअण वंजण पाणग आयायुसिणोदगं च कुम्मासा । उगलगसरक्खम्हूई पिप्प-
 लगाई उवओगो त्ति” अथ अग्निकार्याणि एव एतानि नाग्निः, तत्कथं तत्परिभोगे बह्विपरिभोगः ? इति चेत् उच्यते, अग्नि-
 कार्यपरित्यागेनैव हि अग्निः परित्यक्तो भवति, अन्यथा महर्द्विकानां तत्त्यागः सुकर एव, नहि एते साक्षाद् अग्निसेवां विना
 स्यातुं न शक्नुवन्ति, ततोऽनघर्त्तराशिष्यमूल्येन ते तं त्यजेयुरेव, अथाग्निः साधुभिस्त्यक्त एव तदारम्भनिवृत्तत्वात् ? तर्हि
 शीतलजलमपि तैस्त्यक्तमेव, नहि एतद् आरम्भम् अपि यतयः कुर्वन्ति, किं तर्हि ? गृहस्था एव, यत आरम्भो जीवानाम्
 अपद्रावणम् उच्यते यदुक्तं “संकप्पो संरंभो, परितावकरो भवे समारंभो, उद्भवो आरंभो सुद्धनयाणं च सञ्चेसि” इति, गृह-
 स्थाश्च श्रेयोऽर्थित्वात् सदयत्वाच्च स्वार्थमेव जलं गालयन्ति, प्रासुकाम्बुपायित्वात् लोलत्वाद् वा पथ्यप्रियत्वात् अन्यतो वा
 कुतोऽपि द्रव्यान्तरेण उपघ्नन्ति अपि, ततस्तद्गृहेषु निर्जीवमेव सत् तन्मधुकरवृत्त्या गृह्णतां यतीनां कथं तदारम्भकरणसंभवः,
 तर्हि निष्परिग्रहत्वेन वस्तुवृत्त्या तत्त्यक्तमेव, केवलं भिक्षाचरत्वेन यदि ते कदाचित् तादृशमपि जलं लभ्यमानं प्रासुकत्वात् अत्र

सत्त्वाच्च गृह्णन्ति, इति एतावता तदपरित्यागिनः तर्हि वक्ष्यात्रकम्बलादिपरिघारित्वेन निष्परिग्रहा अपि न, तस्माद् गणा-
द्विचत्वारिंशदोषविशुद्धतया लभ्यमानं पिण्डं, वस्त्रादि वा, परिशुद्धानां यतीनां न कश्चिद् दोषः, तथा एलादिवासितोदक-
मपि, इति सिद्धं यतीनाम् इदं पेयम् ॥ एवं च विशेषेण इदं श्राद्धानां पातुम् उचितं, पूर्वोक्तप्रकारेण निर्दोषत्वात् अत्यारम्भ-
त्वादभिर्बहुगुणत्वाच्च इति, युक्ता एव कृता आचार्येण एकानेकद्रव्यचिन्ता एतद्विषया इति भावः ॥ ६३ ॥

आह—सामायिकारोपणादिवशात् यस्य उभयकालम् एककालं ॥ सामायिकग्रहादौ नियमो भवति, तस्य यदि कुतोऽपि
व्याप्तिविशेषात् काले प्रतिलेखितुं विस्मृता मुस्तपोत्तिका, ततस्तथा सामायिकं ग्रहीतुं कलस्ते नवा इत्यत आह—
अप्यधिकेलेदिपमुद्गणतगे य सामाहयं करिष्या उ ॥ अधिकिरूप पच्छित्तं धोवं तेषां पठिकमह ॥ ६४ ॥

व्याख्या—अप्रतिलेखितमुद्गणानन्तकेन तृतीयार्थे सप्तमी प्राकृतत्वात्, अग्रतुगेधिपमुद्गवत्तृतीया, चकारोऽनुक्तसमुच्चये,
ततो न केवलम् अप्रतिलेखिते पादग्रोन्धनक्राष्टासनादौ पोषयश्चालादिस्थानके वा सामायिकं क्रियते, मुद्गानन्तकेऽपि 'सा-
मायिकम्' अनुष्ठानविशेषम्, उपलक्षणत्वात् पोषधादि अपि, 'कुर्यादेव, विद्ध्यदेव, तुरेवार्थः, नियममद्वयस्य महादोषत्वात्,
पदुक्तं 'वयमग्ने गुरुदोसो योवस्त य पालणा गुणकरीत्रो चि' एवं च क्रियमाणे दोषावेष्टया गुणस्य महत्त्वम् आह 'अवि-
दिनि' 'अविधिना' भणितरीत्यतिक्रमेण, कृते, विहिते 'प्रायश्चित्तं' पञ्चकादि 'स्तोकं' स्वल्प, दोषस्य लघुत्वात्, गुणस्य मह-
त्त्वाच्च, एतदेव दर्शयितुम् आह 'तेषां चि' तेन सामायिकेन अनुष्ठानं प्राकृतत्वात्, 'प्रतिकामत' पूर्वोक्तदुष्कृतेभ्यो निवर्त्तते,

आलोचननिन्दनगर्हणपूर्वकं तेषां मिथ्यादुष्कृतं ददाति इत्यर्थः ॥ प्रतिक्रमणं तु पठनादि, समस्तसामाधिक्यापाराणाम् उपलक्षणं, तेषामपि च निर्जराहेतुत्वात्, यदुक्तं 'कम्ममसंखिज्जभवं खवेइ अणुसमयेव माउत्तो । अन्नयरंमि वि जोगे सज्झायंमि विसेसेण इत्यादि, तथाच तान् कुर्वतो महान् लाभः, किं पुनः वक्तव्यम् अविधिकरणस्य प्रायश्चित्तग्रहणे, एतदेव वृत्ततिमार्गप्रकाशकश्रीजिनेश्वरसूरिभि-रुक्तम् 'अविहिकया-वरमकयं असूयवयणं भणंति समयन्नू पायच्छित्तं तम्हा, अकए गरुयं कए लहुयं, इति, केवलम् अतिप्रसङ्गो निवार्य इति भावः ॥ ६४ ॥

ननु—सामाधिक्ये गृह्यमाणे तत्सूत्रोच्चारणानन्तरं तेजस्कायादिस्पर्शे जाते किम् ऐर्यापथिकीप्रतिक्रमस्यैव अस्य भङ्गो भवति, अथ चैत्यवन्दनस्य इव न ? इति प्रश्नस्य उत्तरम् आह—

सामाहकसुत्तामिम उच्चरिए कहवि होइ जइ फुसणं ॥ तो तं आलोएज्जा भंगो से नत्थि सामाइए ॥ ६५ ॥
व्याख्या—सामाधिक्यसूत्रे, करेमि भंते सामाहयं, इत्यादिके, 'उच्चरिते' सामाधिक्यग्रहणार्थं भणिते, 'कथमपि, केनापि प्रकारेण, 'भवति' जायते, 'यदीति, संभावनायां 'स्पर्शनं, संघट्टः, अर्थात् तेजस्कायादेः, 'तो' तदा तत् स्पर्शनं, सान्तरं, निरन्तरं वा, यादृशं जातं तादृशम् आलोचयेत्, तच्छुद्ध्यर्थं तत्क्षणमेव ऐर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य पश्चाद् यथावसरं गुरुणां निवेदयेत्, गुरुदत्तं च प्रायश्चित्तम् आचरेत् इत्यर्थः, 'भङ्गः' सर्वथा विराधनारूपः 'से' तस्य श्राद्धस्य नास्ति, सामाधिक्ये आकाशिकत्वात् तस्य, अन्यथा सर्वविरतिसामाधिक्यस्य विशेषतो भङ्गः स्यात्, यतीनामपि अकस्मात् स्पर्शनस्य भावात्, ततः पूर्वगृही-

तमेव प्रमाणं, ननु पुनरपि विराट्, ऐर्योपधिक्ती तु पुनरपि प्रतिगम्यते, तत्कारणस्य जीवविराधनायाः पुनर्जातत्वात्, ननु
यदि पूर्वप्रतिक्रान्ता असौ स्पर्शनाद् अग्रमाणीभूता ! तर्हि मामाधिकमपि अग्रमाणीभूतं तत्पूर्वरूपात् अस्य ? इति चेन्नैवं,
हेतोरपि दत्तत्वात्, नहि मामाधिकम् ऐर्योपधिक्तीप्रतिगमणपूर्वकम् आगमे सामागिकग्रहणानन्तरमेव ऐर्योपधिक्तीप्रतिक्रमणस्य
उक्तत्वात्, तथाहि आरभ्यरूपचूष्णिगृह्योः ॥ क्रमेणि मते सामादयं सावजं जोगं पञ्चरयामि दुषिहं त्रिविहेण जाव साह पञ्जु-
पासामीति काङ्कणं ईरियावदियाए पडिक्कमद नि, ननु सामागिकग्रहं गणधरणीजुत्तेन सिद्धान्तः, ततो ऽस्य अप्रतिक्रान्ता-
यास् ऐर्योपधिस्यो पाठो ऽपि न कल्प्यते, किं पुनरनुष्ठानम् तस्य तत्पांठाविनायुतत्वात् ? इति चेत् न ऐर्योपधिस्य व्यभिचा-
रात् मा हि गणधरणीवत्तेन सिद्धान्तं ऽपि अप्रतिक्रान्तायामपि ऐर्योपधिस्यो पठ्यते प्रतिक्रम्यते च, अथ एषा ऽपि प्रतिक्रा-
न्तायामेव अस्यां प्रतिक्रम्यते ? तर्हि भनवत्या, अस्यां हि प्रतिक्रान्तायामसौ प्रतिक्रम्यते, सा ऽप्यस्यामेव प्रतिप्रान्तायां प्रति-
गमितुं युज्यते, अन्यापि अन्यतरग्यामेव, अन्यतरा ऽपि अन्यतमायामेवेति ॥ किंच यदि प्रतिक्रान्तायामेव अस्यां प्रतिक्रम्यते-
ऽगौ, तर्हि सदा तत्प्रतिक्रमणप्रमदः निरपेक्षरमात्, यदुक्तं, नित्यं सतममत्वं वा हेतोरन्यानपेक्षणात्, अपेक्षातो हि भावानो
कादाचित्तरत्नसंशय इति, अथ विराधनायोमेव जातायाम् अमौ प्रतिगम्यते, विराधना च कदाचिदेव भवति, न सर्वदा इति
कथं सदा तत्प्रतिक्रमणप्रमदः ? इति चेद्, एवं तर्हि विराधनापूर्वकमेव ऐर्योपधिक्तीप्रतिक्रमणं, न स्वप्रतिक्रमणपूर्वकम्,
आधतरप्रतिक्रमणेन व्यभिचारात्, विराधना च प्रविप्रान्तायामपि तस्यां जायते, किं पुनरप्रतिप्रान्तायां, तत्कारणस्य प्रमादस्य

तदा विशेषेण भावात्, सा च जाता सती पूर्वप्रतिक्रान्तामपि ताम् अप्रमाणयति एव, छायातपयोरिव तयोर्मिथो विरोधात्, अन्यथा पुनः प्रतिक्रमणस्य वैयर्थ्यग्रसङ्गः, ततो ज्वश्यं पूर्वप्रतिक्रान्ताम् एनाम् अनपेक्ष्यैव असौ प्रतिक्रम्यते, अथ एतस्याम-प्रतिक्रान्तायामेव असौ पठ्यते आगमोक्तत्वात्, बृद्धव्यवहारे तथैवावगतत्वाच्च, ततस्तथैव प्रतिक्रम्यते, सामायिकं तु अप्रति-क्रान्तायां पठ्यते एव न तत्कथम् अनुष्ठीयते ? इति चेत्, उच्यते यदि प्रतिक्रान्तायामेव अस्याम् असौ पठ्यते तदा इतरेतरा-श्रयदोषः स्याद्, यथा प्रतिक्रान्ता सती पठ्यते, पठिता च सती प्रतिक्रम्यते, इति परस्परापेक्षया द्वयोरपि अभाव एव स्यात्, इति अप्रतिक्रान्तायाम् असौ पठ्यते प्रतिक्रम्यते च सामायिकं तु प्रतिक्रान्तायामेव पठ्यते सूत्रपठनविध्यतिक्रमे पुष्टालम्बनस्य अभावात्, अनुष्ठीयते तु अप्रतिक्रान्तायाम्, आगमोक्तत्वाद् बृद्धव्यवहारे तथैव प्रवृत्तत्वाच्च ॥ किंच यथा कालवेलायाम् अपा-पाठ्यमपि पङ्क्तिविधानवश्यकम् अस्यामेव वेलायाम् अनुष्ठीयते आसौपदिष्टत्वात्, तथा ऐर्यापथिक्याम् अप्रतिक्रान्तायाम् अपा-ठ्यमपि सामायिकम् अनुष्ठीयते, आसौपदेशप्रतिपालनस्य बहुफलत्वादिति ॥ एतेन यत्केचिद् भुवते प्रतिक्रान्तायाम् एव ऐर्यापथिक्यां पोषधवत् सामायिकं गृह्यते इति ॥ तदपास्तं वेदितव्यं, पोषधमेव हि एवंविधनियमविषयत्वेन उक्तम्, नतु सामायिकमिति भावः ॥ ६५ ॥

आह—यथा राद्धम् अराद्धं वा द्विदलानं गोरसेन मिलितं संसृजति, तथा गोरसेनापि कथितेन अकथितेन च मिलितं तत्संसृज्यति ? समानत्वात् तथाच श्राद्धस्य द्विदलानं भुञ्जानस्य तेमनमनुं न कल्पते, तस्य प्रायो गोरसात्मकत्वात् गोरसस्य

तु द्विदलेन सह विरुद्धत्वात् ? इत्यत आह—

उष्णालियमि तंके चिदलसत्त्वेवे चि नत्थि तपोसो । अतत्तगोरसमि पथिं संसत्तण विदलं ॥ ६६ ॥

व्याख्या—उत्कालिते अपिनापात् अत्युष्णीभूते, 'तंके' गोरसे, तंके गोरसेदानां दयादीनाम् उपलक्षणं, द्वे दले यस्य तद्वद्विदलं मुद्रादि, तस्य 'धेये' ऽपि, न्यासे ऽपि, किं पुनः द्विदलकचलगिलनान्तरम् उत्कालिततत्काधारमकप्रलेहादिपाने इत्येपरर्थः, 'नात्ति' न भवति 'तपोसः', द्विदलदोषो जीवविराघना-लक्षणः, अत्र हेतुमाह, यत इत्यध्याहार्यं, यतः कारणत् 'अतस्तगोरसे' आमगोरसे, 'पतिते' संगले 'द्विदले' पालग्यालदोषकमुद्रादि संसर्पति, संगति संमूच्यैव हसतजीवयुक्तं भवति इत्यर्थः ॥ ६६ ॥ यदुक्तं कल्लुमाण्ये "पालक लह मागा मुग्गयं आमगोरमुम्मीसे संगत्तण य अइरा तद्वचि तु नियमा तु दो-साय ऽपि, आत्मसंयमविराघनारूपो द्वौ दोषौ इत्यर्थः, तथा श्रीदुर्लभप्राज्ञसमालम्ब्यनुययाद—श्रीजिनेश्वरगूरिभि-रपि वक्तं 'जर मुग्गमासपयुहं विदलं आममि गोरसे पडइ, ता तसजीवुप्पधि भणंति दहियमि विदिणुवरि इति, श्रीकुमारपालपूषा-लशुधूपितथीहेमचन्द्रगूरिभि-रपि उक्तम्, आमगोरससंपृक्तद्विदलादिषु बन्धवः ॥ इष्टाः केरलिभिः सुसमासेल्लोचानि विरजे-येत् ॥ ? ॥ तथाच एतद्वचनग्रामाण्यात् पकेन गोरसेन मिलितं द्विदलानं न संसज्जतेति शारः ॥ ६६ ॥

ननु—विभिन्नरसानि अनेकरसस्ति एसीछत्त कटादे पफानि सन्ति किं विरुद्धिः ? आहो परस्परसोपहतत्वात् उत्कटद्रव्यम् ? इत्यत आह—

गोह्रमघयगुलदुद्धाणि मेलितुं तो कडाहगे पयइ ॥ तं धणुहुज्जा पक्कन्नविगइ नियमा न दब्बं तं ॥ ६७ ॥
 व्याख्या—गोधूमघृतगुडदुग्धादीनि त्रसिद्धानि, केवलं गोधूमाः सकला अत्र विवक्षिताश्चूर्णीकृता वेति सम्यग् न ज्ञा-
 यते, अपरिचितत्वात्, तानि मेलयित्वा एकीकृत्य संयोज्य इति यावत्, 'ततो' अनन्तरं कटाहके लोहमयभाजनविशेषे, पचति, वि-
 तलयति, साधयति वा, तद्वस्तु, धणुहुज्जानामकं सपादलक्षादिदेशप्रसिद्धम्, उपलक्षणत्वात् अन्यदपि एवंविधं पकानं, वि-
 कृतिः गुडधानावत् लपनश्रीवद्वा, नियमात् निश्चयेन, अग्नितापवार्द्धितरसैर्गुडघृतदुग्धैः गोधूमान् आसाद्य विकृत्यनन्तरस्यैव
 आरब्धत्वात्, न तद् द्रव्यं' न उत्कृष्टद्रव्यं पायसवद् इति भावः ॥ ६७ ॥

ननु—इतरस्य कस्यापि श्राद्धादेः परिग्रहपरिमाणटिप्पनकं दृष्ट्वा श्रद्धामुग्धतया तत्क्षणादेव स्वयमेव कश्चित् तल्लिखितनियमा-
 न्नङ्गीकृत्य स्वदुद्धिसंभावितनियमव्यवस्थया प्रवर्त्तमानो, यदा सुगुरुणां मिलति, तद्विचारं च शृणोति, तदा यदि भङ्गसंभाव-
 नया सुत्कलतरांस्तान् कर्तुम् इच्छति, ततो ऽसौ तथा करोति, नवेति ? प्रश्ने प्रत्युत्तरम् आह—

नया सुत्कलतरांस्तान् कर्तुम् इच्छति, ततो ऽसौ तथा करोति, नवेति ? प्रश्ने प्रत्युत्तरम् आह—
 जइ कोवि अभिग्गहिओ, टिप्पणयं अन्नसावयग्गहिंयं ॥ पालितो वि हु तं सुगुरुदंसणे कुणइ सुक्कलयं ॥ ६८ ॥
 व्याख्या—यदि कोऽपि प्रान्तग्रामादिवासी, आभिग्रहिकः धर्मश्रद्धालुतया स्वसाक्षिकप्रतिपन्नद्वादशव्रतनियमः, टिप्पनक-
 शब्देन आधाराधेययोरभेदोपचारात् मन्त्राः क्रोशन्ति, इतिवत् टिप्पनकस्य परिग्रहपरिमाणम् उच्यते, तथाच 'टिप्पनकं' परि-
 ग्रहपरिमाणम् अन्यश्रावकगृहीतं तदितरश्राद्धप्रतिपन्नं, 'पालयन्नपि' तदुक्तव्यवस्थावार्त्तितया निर्वाहयन्नपि हुशब्दो ऽत्र संभा-

वनायां तदर्धस्यापि अस्य सत्त्वात्, यदुक्तं, प्राकृतलक्षणे दुःसु निययवितर्कसंभावनविस्मये ॥ २ ॥ १९८ ॥ इति, ततः संकुचितनियमत्वात् इदं यावज्जीवं निर्वाहयितुं न शक्यामि इत्येवं कुतोऽपि, संभावयन् तत्परिग्रहपरिमाणं 'सुगुरुदर्शने' सुगुरुभेदके करोति, मुत्कलमेव मुत्कलकं, गुरुसाक्षिकी एव हि व्रतप्रचिपचिः ग्रामाणिकी न स्वसाक्षिकी, तस्याः कदाचित् कुतोऽपि विचारहीनाया अपि संप्रदात्, अत एव पाष्मासिककायोत्सर्गादौ स्वयं चिन्तितं प्रत्याख्यानं कुतोऽपि गुरुनियोगे सति अवगणय, कदाचित् ततो लघुतरं महत्तरं वा गुरुपार्यं प्रत्याख्यायते इति भावः ॥ ६८ ॥

अयानन्तरं यद्यपि 'तो यदुक्तं ज्ञेयादिगाथा पठ्यते' तथापि 'अत्यासने निसन्नो' इत्यादिगाथाया ऊर्ध्वम् असौ अर्थेन संगच्छते इत्येषा एव प्रथमं व्याख्यायते, व्यतिक्रमस्तु लेखकैर्गुण्यादिना जातः संभाव्यते, तत्रैवं पातनिका, ननु यथासने शयने वा विरकालम् आस्यते सुष्यते वा, तदेव भोगोपभोगव्रतेषु आसनशयनसंख्यायां गण्यते ? उत यत्र क्षणमात्रमपि आस्यते पश्चात् स्वीयते वा तदपि, गण्यते चेत् तदा बहुव्यवसायिनः तन्निमित्तो भग्न्यते, तादृशानां शयनासनानां तस्य कार्यवशाद् इतस्ततो ब्राम्हणः प्रभूतानामपि भावाद् ? इति प्रश्नस्य उत्तरमाह—
अत्यासने निसन्नो, स्वयं पि तं लग्मण उ संभ्याण ॥ जतथ कटिं पि हु दिज्जह गणिज्जण सा वि सिज्जति ॥ ६९ ॥

ध्यास्या—यथासने चतुष्पिकादौ 'निषमः' उपविष्टः 'क्षणमपि' अक्षिन्मिममात्रमपि तत् लगति एव, पतति एव तुरेवार्थः, 'संख्यायाम्' आसनगणनायां यत्र फलकादौ कटीमपि प्रमुशान्तमात्रमपि, हु विस्मये, दीयते, न्यस्यते, 'गण्यते' संख्यायते,

‘सापि’ शय्या, शयनीयं, किं पुनः खट्वातुलकादिः, तत्र खापरीत्या सुष्यमानत्वाद् इत्यपेक्षार्थः, इति शब्द आसनशयनलक्षण-
समाप्तौ इत्यर्थः ॥ ६९ ॥

ततश्च किम् इत्यत आह—

तो बहुकज्जपसाहणकए वि परिभमइ सुवहुट्टाणेसु ॥ सो सयणासणमाणं लंघइ जइ कुणइ किर श्रोत्रं ॥ ७० ॥
व्याख्या—तत एवंविधशयनासनस्थितौ सत्यां, बहुकार्यप्रसाधनकृते ऽपि प्रभूतप्रयोजननिष्पादननिमित्ते ऽपि किं पुनः
कार्यं विनापि अनर्थदण्डेन इत्यपेक्षार्थः, ‘परिभ्रमति’ हिण्डते, य इत्यत्र दृश्यं, यः परिग्रहपरिमाणी, प्रत्याख्यानी वा, सामान्य-
प्रत्याख्याने ऽपि हि शयनादिमानकरणस्य, सूत्रे भणितत्वात्, तथाहि आवश्यकचूर्णौ ‘सचिच्चदव्वचिगई पाणहत्तवोलवत्थ-
प्रत्याख्याने ऽपि हि शयनादिमानकरणस्य, सूत्रे भणितत्वात्, तथाहि आवश्यकचूर्णौ ‘सचिच्चदव्वचिगई पाणहत्तवोलवत्थ-
कुसुमेसु ॥ बाहणसयणविलेवणइत्थी दीसिन्हाणभत्तेसुत्ति” सुग्रहस्थानेषु प्रभूतगृहहट्टग्रासादादिषु ‘सः’ शयनानि मञ्चकफल-
कसंस्तरादीनि आसनानि पट्टकमसूरिकामञ्चिकागदिकादीनि, तेषां मानं संख्या, शयनासनमानं, ‘लंघते’ अतिक्रामति, तावद्
अवधानस्य दातुम् अशक्यत्वात्, यदि किं स्याद् इत्यत आह ‘जईति’ यदि करोति, परिग्रहपरिमाणग्रहणकाले पकासनादि-
प्रत्याख्यानकरणकाले वा, किलेति सत्ये ‘स्तोकं’ स्वल्पं सङ्कटनियमप्रतिपालनस्य बृहदग्रमादसाध्यत्वात् तस्मात् प्रतिपत्तिकाले
प्रभूततरं करोतीत्यर्थः ॥ ७० ॥

आह—नानाजातयस्तन्दुलाः पृथग्माजनपकाः सन्तः, किम् एकं द्रव्यम् अनेकानि वा ? इत्यत आह—

नाणाजाहसंमुखभयतंदुलसिद्धं पुढो भवे द्रव्यं ॥ निच्छयनयेण व्यवहारओ नये द्रव्यभेगं ति ॥ ७१ ॥

व्याख्या—नानाविधाः ज्ञानयः पट्टिककलमशाल्यादयो ज्ञान्तरजातिविशेषाः, नानाच ता जातयश्च नानाजातयः, तासु समुद्भवन्ति इति नानाजातिसमुद्भवाः, ते च ते तन्दुलाश्च, नानाजातिसमुद्भवतन्दुलाः 'सिद्धमिति' प्राकृतत्वात् लिङ्गरचनव्यत्ययः, ततः सिद्धाः पृथग्भाजनेषु रादाः, अदिरुक्तो अपि पृथक्शब्दो ऽत्र धीप्सायां द्वेयः, ततः पृथक् पृथक् भिन्नं भिन्नं 'मवेत्' स्यात्, 'द्रव्यं' निश्चयनयेन तेषां सर्वेषामपि विभिन्नरमयीर्विपाकत्वात्, 'व्यवहारतो' व्यवहारम् आधित्य नये व्यवहारनये इत्यर्थः, द्रव्यम् एकमेव, तुरेयार्थः, सर्वेषामपि तेषाम् एकजातीयत्वात् ॥ ननु अयुक्ता इयं गाथा पुनरुक्तत्वात्? तन्दुला हि कणविशेषा एव, कणानां च विविधजात्याश्रितम् एकद्रव्यत्वम्, 'एवं जलकणेत्वादि गाथायां, प्रागेव साधितं, यच्च कणानां साधितं' तत् तद्विशेषाणां तन्दुलानाम् अर्थात् एव सिद्धम् ॥ नहि पृष्ठो वनस्पतिरित्युक्ते आम्रो वनस्पतिरिति भिन्नं वस्तुम् उचितम्, तत्र वनस्पतित्वस्य पृथग्विशेषत्वेनैव अर्थापक्षत्वात्, अर्थापक्षं च मण्यमानं पुनरुक्तमेव, यदुक्तम् 'अर्थादुक्तस्य साधारं वा वचनं पुनरुक्तम् इति? इति चेत् सत्यं किन्तु भिन्नपृष्ठानुरोधाद् एवमुक्तम्' अत एव भद्रधन्तरेण उक्तं, यदि वा पूर्वत्र अरादानां धान्यानाम् एकद्रव्यत्वम् उक्तम्, अत्र तु रादानामिति न पौनरुच्यमिति भावः ॥ ७१ ॥

अथ अवन्यत्वेन समपञ्चम् उपपादितान् अपि पार्थस्यादीन् उदिश्य कश्चिद् वाच्ये ननु अग्नी वन्दनीया एव भवन्ति, नवाङ्गवृत्तिभारकत्वेन महाश्रुतधर्मैर्भट्टारकथीमदमयदेवमुरिभिः पञ्चाग्रकट्वौ जमीभिः सह संवासस्य अभीषाम् आलोचन-

दानस्य च, सिद्धान्तसंवाददानपूर्वकं समर्थितत्वाद्, तथाहि एकादशपञ्चाशके 'ता गीयन्मि इमं खलु' इत्यादि गाथावृत्तौ
 अन्यथा ससहस्रैव यतीनां युक्ता, यतो ऽभिधीयते पञ्चकल्पे 'कालम्मि संकिलिष्ठे छकायदयावरो वि संविगो । जय जोगीण
 नमलंभे पणगं नयरेण संवसह' पार्थस्यावसन्नकुशीलसंस्तुतयाच्छ्रुत्वाऽभिधानानां, पञ्चानां साधूनाम् एकतरेण सह वसति इत्यर्थ
 इति, पञ्चदशपञ्चाशकवृत्तौ तु तैरेव पूज्यैरपवादतः पार्थस्यादीनाम् आलोचनाचार्यत्वमपि 'आलोयणनिमिचं गीयत्यस्सन्नेसणा उ
 कायन्वा' इत्यादि गाथायां समर्थितम्, यथा इह च शेषविशेषणानुपादानेन यद् गीतार्थग्रहणं कृतं, तत् सकलौक्तगुणयुक्ताचार्या-
 ऽलाम्भे संविगगीतार्थमात्रस्यापि आलोचनाचार्यत्वज्ञापनार्थम्, यतः श्रूयते अपवादतो गीतार्थसंविगपार्थक्यसिद्धिपुत्रग्रन्थनन्देव-
 तानाम् अलाम्भे सिद्धानामपि आलोचना देया, तद्यत्यमरणस्य संसारकारणत्वात् इति ॥ आह च 'संविगने गीयत्ये असई पा-
 सत्यमाइ सारुवि' इति, ननु यदि पञ्चाशकवृत्तौ पार्थस्यादीनां पार्थ संवासालोचनादाने विधेयतया उक्ते, ततः किम् आ-
 यातं वन्दनकस्य ? इति चेद् उच्यते वन्दनकाऽविनाभूते संवासालोचनादाने इति, तदुक्तौ युक्तमेव तेषां वन्दनं धूमसत्त्वोक्ता-

विच धूमध्वजसत्ता इत्यत आह—

पञ्चासगेसु पंचसु वंदणगा नेच साट्टसद्गुणं ॥ लिहिया गीयत्येहिं अन्नेसु य समगगंयेसु ॥ ७२ ॥

व्याख्या—पञ्चाशकयोः यतिधर्मपञ्चागकालोचनापञ्चाशकयोः, द्वित्वे बहुवचनं प्राकृतत्वात्, पञ्चसु पार्थस्यावसन्नकुशील-
 संस्तुतयथाछन्दाभिधानेषु यस्याभासेषु वन्दनकानि वन्दनानि, पुल्लिङ्गत्वं प्राकृतत्वात्, नैव साधुश्राद्धानां श्रमणश्रमणोपास-

कानां 'लिरितानि' उपन्यस्तानि उत्सर्गेण विधेयतया समर्पितानि इति यावत्, आवश्यकादिसिद्धान्तविरोधावहत्वात्, गीतार्थः
 संविग्रथुतधरः 'अन्येषु' अपरेषु, चः समुच्चये, ततो न केवलं पञ्चाशत्कुरोरन्येषु च समयग्रन्थेषु आगमग्रन्थेषु, अयमभिप्रायः,
 यद्यपि साक्षाद् अनुक्तमपि पार्श्वस्थादीनां वन्दनं, संवासाद्यन्यथा अनुपपत्त्या एवात्र लभ्यते, तथापि आपवादिकमेव एतत्,
 तद्धेतूनां संवासादीनामेव तावत् आपवादिकत्वात्, अन्यथा 'लया लभिञ्जा निउणं सहायं गुणादियं, वा गुणओ समं वा,
 इको वि पावाइं विवज्जयंतो विहरिज्ज कामंसु असज्जमाणो, इति गाथापृची वरम् एकाकी एव विहरेत्, न पुनः पापमित्रैः
 पार्श्वस्थादिभिः सह मिलेद् इति, न निर्दोशयेषु, श्रीहरिभद्रमूरयः, तथा पासत्यसंकमो वि य वयलोवो तो वरम-संगो,
 इत्यनेन पार्श्वस्थादिसङ्गं व्रतलोपहेतुत्वेन न प्रतिपादयेयुः, श्रीधर्मदासगणिमित्राः, निर्दोशितं च प्रतिपादितं च एतच्चैः तस्माद्
 आपवादिकमेव, आपवादिकं च पार्श्वस्थादिवन्दनम् अस्माकम् अभिमतमेव, अतस्त्यक्ते साक्षाद् उक्तस्माद्, केवलं यत्नेन सदा
 वन्दयित्वं साध्यते तदस्माकं न सुखयति, मातुर्वन्त्यात्वसाधनस्य इत तस्य स्वयचनराधितत्वात् ॥ तथाहि कस्मिंश्चिदपि महति
 कारणे उपस्थिते, ये वन्द्यन्ते ते अपवादवन्द्याः, कारणं च तादृशं न सर्वदा उपलिष्ठते सादान्वितकत्वात्, तथाच कारणोपेक्षत्वेन
 कादाचित्कमेव तेषां वन्दयत्वं, सदा वन्द्याश्च उत्सर्गवन्द्याः सामान्योक्तविधित्वात्, ततो यदि अपवादवन्द्याः कथम् उत्सर्ग-
 वन्द्याः, उत्सर्गवन्द्यायेत् कथम् अपवादवन्द्याः, अपवादवन्दनस्य पुष्टालम्बनापेक्षत्वेन विद्येपोक्तविधित्वात्, किंच उत्सर्गव-
 न्यानाम् अपवादवन्दनत्वं विराधनाहेतुः ॥ यदुक्तं निम्नीये 'उत्सर्गेण अथवायं आपरमाणो विराहओ भणिओ भि' यच्च संवास

योग्यत्वात् पार्थस्यादीनां बन्धत्वं साध्यते, तन्मिथ्यादृष्टियक्षायतनादिभि-रनैकान्तिकं, मुनयो हि तत्रापि वसन्ति, नच मि-
थ्यादृष्टियक्षादीन् वन्दन्ते, यत्पुनरुक्तं । सशल्यमरणं माधूत इति पार्थस्यादीनामपि अग्रे आलोचनादातुम् अनुज्ञाता इत्येते
बन्धा एव, आलोचनाचार्यत्वाहन्त्यस्य अन्यथा अनुपपत्तयश्च, एवं हि सम्यग्दृष्टिदेवतानामपि बन्ध-
त्वप्रसङ्गः, तासामपि आलोचनाचार्यत्वाहन्त्यस्य हेतोः सत्त्वात्, यतो गीतार्थसंविग्रापाक्षिकपार्थस्यसारूपिकपत्रात्कृतानाम् अभवे
तासामपि पार्थे आलोचनाग्रहणं सूत्रे उक्तमस्ति, तथाहि—व्यवहारग्रथमोद्देशकसूत्रे जतथेव संभभावियाइं चेइयाइं पासिजा,
कपइ से तस्संतिए आलोइत्तए वा, पडिक्कमित्तए वा, निंदत्तए वा, गरहित्तए वा, विसोहित्तए वा, अकरणयाए
अब्भुदित्तए वा, अहारिहं तवो कम्मं पायन्तिच्चं पडिवज्जत्तए, इति 'सम्मभावियाइंति' सम्यक्त्वभाविता देवताः पश्येद्
इत्यर्थः, नच ता बन्धाः, ततो बन्धत्वमन्तरेणापि उपपद्यमानम् आलोचनाचार्यत्वाहन्त्वं, न साधनम्, अनेकान्तिकत्वात् ॥
किञ्च यदि पार्थस्यादय आलोचनाग्रहणकाले बन्धन्ते, इति शेषकाले अपि वन्दितुम् उचिताः स्युः, तदा सारूपिकाः पश्चात्कृता
देवता अपि सदा सुविहितानां बन्धाः प्रसज्येयुः, तेषामपि आलोचनाग्रहणकाले बन्धत्वात्, तथाच व्यवहारभाष्ये—

“लिंगकरणं निसिद्धा, कृतिकर्ममाणच्छा पणामा य, एमव दवताइ मचर सुतर सुतर
व्यख्या—पथात्कृतस्य इत्वरकालसामायिकारोपणापुरस्सरं कालं, ‘लिङ्गकरणं’ रजोहरणसम्पूर्णं, तदनन्तरनिष्ठाकरणं,
ततः ‘कृतिकर्म’ वन्दनकं दातव्यम्, अथ स वन्दनकं नेच्छति, ततस्तस्य कृतिकर्मोऽनिच्छतः ‘प्रणामो’ चाचा कायेन च

प्रणाममात्रं कर्तव्यं, पार्थस्यादीनां सारूपिकस्य च कृतिकर्मानिच्छायां प्रणामः कर्तव्यः, एवमेव अनेनैव प्रकारेण देवताया
 अपि सम्यक्त्वभावितायाः पुरत आलोचयति, नवरं, सामायिकाऽऽरोपणं लिङ्गसमर्पणं च न कर्तव्यम्, अविरतत्वेन तस्या-
 स्माद् योग्यताया अभावादिति ॥ किञ्च एकस्य कस्यचित् पार्थस्यादेरत्यन्तापवादेन अन्त्यालोचनाग्रहनादिकाले केनचिद् विधी-
 यते, तत्रेद् अन्यैरपि सर्वैः सर्वदा सर्वेषा पार्थस्यादीनां विधेयम् अभविष्यत्, तदैकस्य कस्यचित् चाण्डालस्य विद्याग्रहणा-
 वसरे सिंहासनाध्यासनादिप्रतिपत्तिः श्रेणिकनृपेण कृता, इति सर्वेषां तेषां सर्वदा सा सर्वैरपि अकरिष्यत ? नच क्रियते,
 अयं हीनत्वाद् तेषां न सर्वदा सर्वैः क्रियते ? एवं तर्हि पार्थस्यादीनामपि मा कारि, हीनत्वस्य तेषामपि आगमे उक्तत्वात् ॥
 अथ चाण्डालानां प्रतिपत्त्ययोग्यत्वं सहोत्पत्त्याभित्यक्त्यं, प्रतिपत्तियोग्यत्वं तु कादाचित्कत्वात् नैमित्तिकं ? तत्रेव नित्य-
 ठत्वीक्रियते, तदा स्थितिलोपप्रसङ्गः, आलोपदिष्टं नित्यकृत्यव्याधातय, तथाच इह लोके जपि उपहासादयोऽनेके दोषाः स्यु-
 रिति कथं तेषां सदा प्रतिपत्तिः क्रियते ? इति चेद् एवं तर्हि पार्थस्यादीनामपि मा कारि, युक्तेः समानत्वात्, तथाहि ओ-
 सन्नो पासत्यो होइ कुसीलो तदेव संसन्नो । अहच्छन्दो वि य एए अवन्दनिज्जा जिणमयम्मि, इत्यादि प्रचनान् औत्सर्गिकं तेषाम्
 अनन्धत्वं, कदाचित्कत्वाद् आपवादिक तु बन्धत्वं, तत्रेव पुष्टालम्बनमन्तरेणापि क्रियमाणतया औत्सर्गिकी क्रियते, तदा
 पूर्वोक्ता एव दोषाः, इत्यनन्धा एव एते इति यावः ॥ ७२ ॥

आहञ्जे तु पुण अणित्सफुडं पूरिति तर्हि समोसरणं । पूरिति समोसरणं अस्मासद् निस्समचेदण्णुं पि, इत्यादिवृत्तत्वाद् नेत्ये

वसत्यादौ वा यदि कश्चित् श्रोता भवति, तदा सुविहिताः समवसरणं पूरयन्ति एव, ततः श्रावकवत् श्राविका अपि यदा तदापि गत्वा धर्माक्षरं शृण्वन्ति, अथ साध्वीवत् न यदा तदापि इत्यत आह—

देवालयमिमं सावयपोसहसालाइ सावगाणेगे ॥ जइ हुंति तेवि तिपणट्ट साविया जंति निसुणंति ॥ ७३ ॥

व्याख्या—देवालये जिनमन्दिरे, श्रावकाणां पोषधस्य शाला श्रावकपोषधशाला तस्यां, वा शब्दो ऽनुक्तो ऽपि अत्र द्रष्टव्यः, श्रावकग्रहणं यतिसत्कश्राविकासत्कपोषधशालाव्यवच्छेदार्थं, तत्र हि सुविहिता नावतिष्ठन्ते, आयाकर्मिकलोकापवादाद्यनेक-
दोषविलग्नभयात्, उपलक्षणत्वात् वसतौ वा, श्रावका अनेके यदि 'भवन्ति' विद्यन्ते, अनेकशब्दो द्वावपि वक्ति, ततस्तद् व्य-
वच्छेदार्थम् आह 'तेवीति' तेषु, यदि, जघन्यतस्त्रयः, मध्यमतः पञ्च, अष्टौ वा उत्कर्षतः, तदूर्ध्वं भवन्ति, त्रिभ्य ऊर्ध्वमेव
यदि भवन्ति इत्याभिप्रायः, तदा श्राविका यान्ति, बहुवचनं तु एकाकिन्याः स्त्रियाः साधूपाश्रये गमननिषेधार्थं, निशृण्वन्ति
च साधूपदेशं नान्यदा, श्रावकरहिते हि साधुस्थाने गन्तुमपि न कल्पते स्त्रीणां, किं पुनर्धर्मकथां श्रोतुं, केवला हि स्त्रीरु-
दिश्य धर्मकथारम्भस्य सदोषत्वेन सुनीनां निषिद्धत्वात्, तथाहि उत्तराध्ययनेषु "नो इत्थीणं कहं कहित्ता हवइ, से निगन्ये तं
कहं ? इति चेत् आचार्यः निगन्थस्स खलु इत्थीणं कहं कहेमाणस्स वंभचरे संका वा कंखा वा वितिगिंछा वा समु-
प्पजिजा, भेदं वा लभिजा, उम्मायं वा पाउणिजा, दीहकालियं वा रोगायकं हविजा, केवलपनचाओ वा घम्माओ भंसिजा,
तम्हा नो इत्थीणं कहं कहिजा, इति तथा निशीथे ऽपि उक्तम् अविमायरं पि सडिं कहाओ एगाणियस्स पडिसिद्धा, किं पुण

अणारगादी तरुणत्पीदि सह गयस्स इत्यर्थः ॥ ७३ ॥

ननु—यत्र देशे सुविहिता न भवन्ति, तत्र श्रावको यत्किञ्चिज्जानाति, तदन्येषां लोकानाम् अग्रे कथयति नवेति पृच्छां सार्धमाथया ज्ञद्य शेषमाशौर्देन उत्तरम् आह—

जतथ न ह सुविहिद्या भुंति, साहुणो सुविहिया वि ते इत्थ जे ॥ गीयत्था सुत्तत्थदेसगा तेसिं विरहम्मि ॥ ७४ ॥
जे सुणइ सावभो, ते कहेइ सेसाणं किं न जं पुटं ॥ पधुत्तरमेयं तत्थ कहउ जइ सोधि पाणाइ तं ॥ ७५ ॥

व्याख्या—यत्र देशे नैव पुरयधारणे 'सुविहिताः' क्रियापराः, 'भवन्ति' सन्ति, साधवो यवयः, के नाम सुविहिताः, इत्यत आह—सुविहिता अपि, ते अत्र प्रस्तावे, ये गीतायाः, अगधारितप्रवचनरहस्याः, सूर्यार्थदेशका उपदेष्टारः, तेषामेव प्रदीपयन् स्वपरकाशकत्वात्, यदुक्तम्—“जह दीवा दीगसयं पर्दइ सो वि दीप्पइ दीवो, दीवममा आयरिया दिप्पं च परं च दीवंति ति” न पुनरनुपदेशका आदिण्डकयतयः, तेषां 'विरदे' अभावे, यं विचारं प्रकरणविशेषं वा जानाति, सम्यग् बुध्यते, श्रावकः तं कथयति, भगति, शेषाणां शुश्रूषुलोकानाम्, अग्रे इत्यत्र शेषम् ॥ 'किं नेति' प्रधानतरघोतको वा गृहः, प्रश्नपूर्वचिद्यो-क्त इति गृह्य, अत्र अध्याहार्या, ततो नवेति यत्पृष्टं प्रत्युत्तरम् एतद् वक्ष्यमाणं तत्र प्रश्ने, कथयति, व्याख्याति, यदि स आदस्तं विचारं प्रकरणविशेषं वा, विजानाति, विशेषेण वेत्ति, शुरुभिरयम् अर्थ एवम् उक्त इति, यदि सम्यग् सरति इत्यर्थः, नान्यथा इति भावः ॥ ७५ ॥

अमुस् एव अर्थं सुगृहीताय विशेषतः ग्राह—

सुगुरूपं च विहारो जतथ न देसम्मि जायए कहवि ॥ पयरणवियारकुसलो सुसानवगो अत्थि ता कहउ ॥ ७६ ॥

व्याख्या—सुगुरूपां शुद्धस्वरूपकानां, पुनः, चः पुनरर्थः, विहार आगमनं, यत्र देशे न जायते, न भवति, 'कथमायि' मार्गदौस्थ्यदिकारणेन, 'प्रकरणविचारकुशलः' व्याचिख्यासितग्रन्थार्थप्रवीणः, सुश्रावकः पदश्रानगुणमुक्तत्वेन उत्कृष्टश्रावकः, यदुक्तं कथयककम्मयभावो सीलत्वं चैव तद् य गुणवत्त्वं ॥ रिउमइ ननहरणं, चिय गुरुसुसूसाइ बोद्धव्यं ॥ १ ॥ पययणको सल्लं पुण छट्ठं द्वाणं तु होइ नायनं ॥ छट्ठाणगुणेहि जुजो, उकोसो सावगो होइ ति ॥ २ ॥ यदि इत्यत्र अथाहायि, नदि अस्ति भवति, तदा कथयतु, व्याख्यातु, गीतार्थत्वेन तस्य दोषाभावात्, अत एव श्रीजिनवल्लभगूरिप्रतिबोधितो गणदेयश्रावको वाग्वल्लडदेशे लोकप्रतिबोधनार्थं पूज्यश्रेष्ठपितृलसल्लिखितमहार्थकुलकानि सुगुरूपदिष्टरीत्या व्याख्यात्, एवं च न पोषय-विधिना सह विरोध इत्यर्थः ॥ ७६ ॥

आह-यत्र देशे संयमप्रतिकूलत्वादिकारणान् सुगुरवो न विहरन्ति, तत्रालोकः व्यनंरुहितसंगमगुरुमूलजिपृथिवालोचनानिमित्तं, तपः करोति, नवा ? करोति एवेति चेत् ननु गदि करोति ? नहि कयं करोति इति प्रश्नम् अनूद्य उत्तरं दातुं तच्छब्दे वने प्रच्छकं सावधानं कुर्वन्नाह—

आलोयणानिमित्तं कहं तवं कुणइ साविगा सद्धो ॥ इय एट्ठे इणमुचारमिह भवइ ओ निसांसह ॥ ७७ ॥

अणारगादी तरुणत्वीहि सह गयसा इत्यर्थः ॥ ७३ ॥

ननु—यत्र देशे सुविहिता न भवन्ति, तत्र आर्यको यत्किञ्चिज्ज्ञानाति, तदन्येषां लोकानाम् अग्रे कथयति नवेति पृच्छां सार्धगाथया अन्य शेषगाथादेन उत्तरम् आह—

जह्य न ह्य सुविहिता ह्यंति, साधुणो सुविहिता यि ते इत्यजे ॥ गीयथा सुस्तथेदसगा तेसि विरहन्मि ॥ ७४ ॥
जे मुणइ सायओ, ते रुहइ सेसाणे किं न जे पुटं ॥ पयुत्तरमेयं तत्थ कइइ जइ सोधि पाणाइ तं ॥ ७५ ॥

व्याख्या—यत्र देशे नैव दुरवधारणे 'सुविहिताः' क्रियापराः, 'भवन्ति' सन्ति, सार्धवो यतयः, के नाम सुविहिताः, इत्यत आह—सुविहिता अपि, ते अत्र प्रस्तावे, ये गीतार्थोः, अयथारितप्रचनरहस्याः, सार्धार्थेदेशका उपदेष्टारः, तेषामेव प्रदीपयन् स्वरप्रकाशकत्वात्, युज्यम्—जह दीवा दीनसयं पर्दइ सो वि दीणइ दीनो, दीनसमा आयरिया दिप्पं न परं च दीवंति चि" न पुनरनुपदेशका आहिण्डमयतयः, तेषां 'रिरे' अभावे, वं विचारं प्रकरणविशेषं वा जानाति, नम्यग् बुध्यते, आयकः तं कथयति, भगति, जेपाणां शुश्रूषुलोकानाम्, अत्रे इत्यत्र शेषम् ॥ 'किं नेति' पथान्तरद्योतको वा दृष्टः, प्रश्नपूर्विद्यो-तक इति शब्दश्च, अत्र अध्याहार्यो, ततो नवेति यत्पट्टं प्रत्युत्तरम् एतद् वक्ष्यमाणं तत्र प्रश्ने, कथयति, व्याख्याति, यदि स आद्वस्तं विचारं प्रकरणविशेषं वा, विजानाति, विशेषेण वेत्ति, गुणभिरयम् अर्थ एवम् उक्त इति, यदि सम्पद् सरति इत्यर्थः, नानाज्ञा इति अत्र ॥ ७६ ॥

तत्तो दुआलसावत्तवन्दनं ५ संदिसाविज्जा, ॥ आलोयणातवं तो दिज्जा अपणं खमासमणं ॥ ७९ ॥
एवं भण्णइ तत्तो करेमि आलोयणातवं उचियं ॥ उस्सग्गेणं तत्तो कुणइ तवं अत्तसुद्धिकए ॥ ८० ॥

व्याख्या—पञ्चपरमेष्ठिन उद्दिश्य क्रियमाणो नमस्कारो ऽपि पञ्चपरमेष्ठी भण्यते, यथा क्षमाश्रमणम् उद्दिश्य क्रियमाणं तथोभावन्दनकमपि क्षमाश्रमणं, सपूर्वं यत्र, तत्पञ्चपरमेष्ठिपूर्वं नमस्कारोच्चारणपुरस्सरं, क्रियाविशेषणम् इदं केचिद् एकेनैव नमस्कारेण स्थापनाचार्यं स्थापयन्ति, केचितु त्रिभिरिति संख्यानियमो नोक्तः, ततः स्वस्वधर्माचार्यगच्छसामाचारी एवात्र प्रमाणं, स्थापनाचार्यम् अक्षादिकं स्थापयित्वा, स्थिरीकृत्य, विधिनैव पूर्वाचार्यपरंपरागतसामाचार्या एव, तुरेवार्थः, ततः, प्रति-लेखितप्रमार्जितभूमिकायां तदग्रे प्रथमम् ईर्यापथिकीं, प्रतिक्रामति इति गम्यं, तदन्तरेण उत्तरक्रियाणाम् अकार्यत्वात्, क्षमाश्रमणशब्देन तथोभावन्दनकम् उच्यते, उपचारात्, तयोर्द्विकं क्षमाश्रमणे इत्यर्थः, द्वे 'दत्त्वा' 'मुखपोत्तिका, मुखवस्त्रिका तस्याः 'प्रत्युपेक्षणं' प्रतिलेखनं मुखपोत्तिकाप्रत्युपेक्षणं, तदेव मुखपोत्तिकाप्रत्युपेक्षणं करोतीति क्रिया ऽध्याहार्या इत्यर्थः ॥ ७८ ॥

ततो ऽनन्तरं, द्वादशावर्त्तवन्दनं दत्त्वा, तदन्ते इत्यर्थः ॥ चकारो ऽनुक्तं क्षमाश्रमणदानं समुच्चिनोति, तत्पूर्वकत्वात् उत्तरकृत्यस्य, ततः क्षमाश्रमणं दत्त्वा, संदेशयेत् मुक्तलापयेत्, 'आलोचना' शुद्धिः, तस्य तपः, आलोचना-तपः, तपोहि शोधकम् उच्यते, तथाहि आवश्यकं "नाणं पगासगं सोहओ तवो संजमो सुगुत्तिकरो । तिण्हं पि समाजोगे

व्याख्या—आलोचना, शुद्धिः, सा चात्र जिघृक्षिता ज्ञेया, नतु गृहीता, तस्या निमित्तं योग्यम्, आलोचनानिमित्तम् जिघृक्षिताऽऽलोचनानिमित्तम् इत्यर्थः ‘कथं’ केन विधिना, तप एकाग्रनादिकं, करोति अनुतिष्ठति, श्राविता आद्वय, वात्र द्रष्टव्यः, कालमहात्म्याद् सप्रति प्रायः श्राविता एव आलोचनाग्रहणे सोत्साहा इति ताः प्रथमम् उपन्यस्ताः । ‘इति’ एवं पृष्टे मति, ‘इदं’ वक्ष्यमाणम्, उत्तरं, प्रतिवचनम्, इह विनमरे, मण्यते, ऊच्यते, भो इति पृच्छकामश्चरणं, निशमय शृणु, अत्र भो निशमय इति पद, प्रच्छक श्रवणाभिमुखीकृतं न्यस्तम्, अनभिमुखस्य तत्त्वकथनायोग्यत्वात्, यदुक्तम् “अ-
नुवद्विपस्म घमं मा ह कहिजा मुमुदु वि पियस्म, विच्छायं होर मुदं विग्गायगिं घमंतस्स” इत्यर्थः ॥ ७७ ॥

॥७७॥ अयं विधिः प्रधानस्नानके प्रमाज्जितायां भुवि कालप्रतिलेखितं स्थापनाचार्यं, स्वस्वधर्माचार्यगच्छसामाचार्यो पञ्चपर-
मेष्ठिनमस्कारमग्नपूर्वकं स्थापयति, ततस्तदग्रे ईर्ष्यापथिकीं प्रतिक्रामति, तदनन्तरं क्षमाश्रमणं दत्त्वा भणति ‘इच्छाकारेण
संदिसह भगवं सोधिमुदपत्तिं पडिलंहेमि, ततो द्वितीयं क्षमाश्रमणं दत्त्वा, ततो द्वादशावर्षेन-
न्दनं ददाति, तदन्ते क्षमाश्रमणं दत्त्वा भणति ‘इच्छाकारेण संदिसह भगवन् आलोअणवपु करुं, ततो द्वितीयं क्षमाश्रमणं
दत्त्वा भणति, इच्छाकारेण संदिसह भगवन् आलोअणवपु करुं, ततः करोतीति अग्रेण विधिं सावधानीभूतश्रोतृश्रोत्रयोनि-
धेयं मूत्रकारो गायात्रयम् आह—

पंचपरमेष्ठिपुण्यं ठवणायरियं ठचिउं विद्धिणाओ ॥ तत्थ म्माममणदुगं दाउं सुअणुत्तिपेहणयं ॥ ७८ ॥

वाशब्दार्थः, श्राविका वा भवेत् स्यात् 'ता' तदा अनिगूहितवीर्यो अनपलपितशक्ती, श्राविकाश्राद्धो कुहंतोऽनुतिष्ठतः, तप
 एव, एवकारो ऽत्र द्रष्टव्यः, न स्वाध्यायम्, अनौत्सर्गिकत्वात् ॥ ननु किम् इत्येवम् इत्यत आह 'आगमोत्ति' आगमे कल्प-
 व्यवहारनिशीथादिसिद्धान्ते उक्तम् आगमोक्तम्, इदं तपः यत इत्यध्याहार्यं, तथाहि जीतकल्पचूर्णो 'दसविहं प्रायच्छितं तं
 जहा—आलोयणारिहं । १ । पडिक्रमणारिहं । २ । तदुभयारिहं । ३ । विवेगारिहं । ४ । काउत्सगमारिहं । ५ । तवारिहं
 । ६ । छेयारिहं । ७ । मूलारिहं । ८ । अणवट्टारिहं । ९ । पारं चियारिहं । १० । इति, यदि पुनः स्वाध्यायोपि शुद्ध्यर्थं वि-
 धेयो ऽभविष्यत् तदा तदहमपि प्रायश्चित्तम् अत्र अभिष्यत्, नच भणितं तस्मान्न विधेयः ॥ अथात्र तपोऽहं प्रायश्चित्तम्
 उक्तमस्ति, ततः स्वाध्यायार्हमपि उक्तमेव, स्वाध्यायस्य तपोभेदत्वात् ? न, एवं हि शेषा अपि तद्भेदाः प्रायश्चित्तानि स्युः,
 तेषामपि कर्मनिर्जरा कारित्वेन शुद्धिहेतुत्वात्, तथाच कायोत्सर्गाहं प्रायश्चित्तं तपोऽहंप्रायश्चित्तात् न भिन्नं वक्तुं युक्तं स्यात्,
 तेनैव संगृहीतत्वात्, यदि वा कायोत्सर्गाहवत् स्वाध्यायार्हमपि भिन्नम् उच्यते युक्तेः समानत्वात्, नच उक्तं तस्माद् नाग-
 मोक्तं, स्वाध्यायार्हं प्रायश्चित्तम् ॥

ननु—एवं तर्हि किमिति आलोचनाचार्या आलोचनाचार्या उच्यते जीतव्यवहारात्, ननु जीतव्य-
 वहारः सर्वो ऽपि श्रीजिनभद्रगणिक्षमाश्रमणविरचितजीतकल्पे ऽस्ति तन्मयत्वात् तस्य, परं तत्र समन्ततो ऽवलोकयन्निरपि अ-
 स्माभिरसौ न दृष्टः ? किञ्च जीतव्यवहारो ऽपि प्रायः श्रुतधरव्यवहारानुयायी एव भवति, श्रुते च प्रायश्चित्तानि दशैव सन्ति,

मुख्यतो जिणसामुने भण्णिओ त्ति” ततो दद्यात्, अन्यद् द्वितीयं क्षमाश्रमणम् इत्यर्थः ॥ ७९ ॥

एवं च वक्ष्यमाणप्रकारेण भण्यते कथ्यते ततो द्वितीयक्षमाश्रमणदानानन्तरं, करोमि आलोचनातप इति, उचितम्, अपराधस्य स्वशुक्लार्थं योग्यम् ‘उत्सर्गेण’ सत्कृष्टवृत्त्या, ‘तवः’ आलोचनातपः संदेद्यापनाऽनन्तर करोति समानरति ‘तपः’ उपवासानि, आत्मशुद्धिकृते स्वर्गावनिर्म्मलतानिमित्तं न पुनः प्रशंसादिनिमित्तं, तदर्थं तद्विधानस्य आगमे निषिद्धत्वात्, तथाहि दुर्गमैकालिके “नो इह लोगद्वयाए तवमहिद्धिआ, नो परलोमद्वयाए तवमहिद्धिआ, नो किंचि वणगसरसिलोगद्वयाए तवमहिद्धिआ, नयत्थ निजरद्वयाए तवमहिद्धिआ” इत्यर्थः ॥ ८० ॥

इति उक्तो गुर्नमात्रे आलोचनातपः संदेद्यापनविधिः, अथ एतस्मिन्नुक्तरीत्या संदेद्यापिते सति तपःस्याध्यायोमयसमर्थः, किं तप एव करोति ? उत तपोभेदत्वात् स्वाध्यायम् एव, अथ उभयमपि, द्वयोरपि अनयोः कर्मनिर्मूलनसमर्थत्वात् यदुक्तम् “पुण्यं दुग्घिस्सणं दुग्घिस्संताणं कम्मानं वेदत्ता, सुक्खो नत्थि, अरेत्ता तवसागाग्घोत्तरत्ता, इति तथा कम्ममसंगुज्ज भवं एवेद अनुममयमेव आउत्तो अग्रयरग्गि वि लोणे मग्गसायम्मि चिमंसेण सि” गुरुभिर्दीयमानत्वात् इति प्रभस्य उपरमाह—सज्झायतवसमत्थो जइ सहो साविगा वि अह झुआ ॥ ता अग्गिगद्धिग्विरिया कुणंति तवमागमुसामिणं ॥ ८१ ॥

व्याख्या—स्वाध्यायः परिर्ननारूप एवात्र क्षेत्रो न पुनर्गोचनार्थकः, सांपेधगतत्वात् परिमाणासंभवात्, ‘तपः’ उपवासानिरेव प्रसिद्धत्वात्, नपोर्विषये समर्थः, श्रक्तः, स्वाध्यायतपः समर्थः, यदि आदि आविहा इति, अथ अप्यर्थे निरावगममुदायो

वाशब्दार्थः, आविका वा भवेत् स्यात् 'ता' तदा अनिगूहितवीर्यो अनपलपितशक्ती, आविकाश्राद्धो कुरुतोऽनुतिष्ठतः, तप
 एव, एवकारो ऽत्र द्रष्टव्यः, न स्वाध्यायम्, अनौत्सर्गिकत्वात् ॥ ननु किम् इत्येवम् इत्यत्र आह 'आगमोत्ति' आगमे कल्प-
 व्यवहारनिशीथादिसिद्धान्ते उक्तम् आगमोक्तम्, इदं तपः यत इत्यध्याहार्य, तथाहि जीतरूपचूर्णो 'दसविहं पायच्छित्तं तं
 जहा—आलोयणारिहं । १ । पडिक्कमणारिहं । २ । तदुभयारिहं । ३ । विवेगारिहं । ४ । काउस्सगारिहं । ५ । तवारिहं
 । ६ । छेयारिहं । ७ । मूलारिहं । ८ । अणवहारिहं । ९ । पारं चियारिहं । १० । इति, यदि पुनः स्वाध्यायोपि शुद्ध्यर्थं वि-
 धेयो ऽभविष्यत् तदा तदहमपि प्रायश्चित्तम् अत्र अभणिष्यत्, नच भणितं तस्मान्न विधेयः ॥ अथात्र तपोऽहं प्रायश्चित्तम्
 उक्तमस्ति, ततः स्वाध्यायार्हमपि उक्तमेव, स्वाध्यायस्य तपोभेदत्वात् ? न, एवं हि शेषा अपि तद्भेदाः प्रायश्चित्तानि स्युः,
 तेषामपि कर्मनिर्जरा कारित्वेन शुद्धिहेतुत्वात्, तथाच कायोत्सर्गार्हं प्रायश्चित्तं तपोऽहंप्रायश्चित्तात् न भिन्नं यत्कुं युक्तं स्यात्,
 तेनैव संगृहीतत्वात्, यदि वा कायोत्सर्गार्हवत् स्वाध्यायार्हमपि भिन्नम् उच्यते युक्तेः समानत्वात्, नच उक्तं तस्माद् नाग-
 मोक्तं, स्वाध्यायार्हं प्रायश्चित्तम् ॥

ननु—एवं तर्हि किमिति आलोचनाचार्या आलोचनायां स्वाध्यायं ददति ? उच्यते जीतव्यवहारात्, ननु जीतव्य-
 वहारः सर्वो ऽपि श्रीजिनभद्रगणिधमाश्रमणचिन्तितकल्पे ऽस्ति तन्मयत्वात् तस्य, परं तत्र समन्ततो ऽवलोकयद्भिरपि अ-
 साभिरसौ न दृष्टः ? किञ्च जीतव्यवहारो ऽपि प्रायः श्रुतधरव्यवहारानुयायी एव भवति, श्रुते च प्रायश्चित्तानि दशैव सन्ति,

तरकर्यं जीतव्यवहारो एकादश यविष्यन्ति ? सत्यं किन्तु केनापि परमाणेन महाश्रुतघरेण मां प्रति क्लोकात् जीतकल्पनी-
 त्याऽऽगतस्यापि तपसः प्रभूतेनापि कालेन सर्वतः कर्तुम् अशक्तान् वीक्ष्य, मा एते अद्यक्तत्वात् इदम् अन्यरे एव मुञ्चेयुः, इति
 तदनुकम्पया तस्य तपसः पूरणार्थं ग्राह्यायो ऽपि अनुज्ञातः, तत्कालगतिभिरन्वैरपि बहुश्रुतघरेः पट्टमानितः, प्रवर्तितघ, अत-
 एवासौ तैः स्वव्यग्रणीतग्रायधित्तविधौ लिखितः, अतएव च सर्वेऽपि धर्मगच्छेयु अगौ वर्षने, इति जीतव्यवहार एव अयम्
 जातः, अस्य च एवं विधस्यापि उक्तत्वात्, तथाहि जीतकल्पपूर्णोऽं “जो वा जमिम गच्छे कंजइ कारणेण गुतातिरिजो पाय-
 च्छिजविनेसो पयसिओ, अओहि यहहि अणुगसिओ, न य पडिसिदो, सो वि जीपव्जगहारो सि, जीतकल्पे ऽपि उक्तम्, यत्त-
 णुवत्तपयत्तो बहुसो आसेविओ महाजनेणं । एसो उ जीयरूपो पंचमओ होइ वयहारो सि” ततो युक्त एव सप्तोऽयुक्तौ म्या-
 ध्यायोपि द्रुग्रथम् अनुष्ठानं, केगलं तपः शक्तौ मत्यां तप एव कर्त्तव्यं न स्वाध्यायः, तस्य वीतार्थोऽधीर्णदेन आपनादिरु-
 र्थात् इति भावः ॥ ८१ ॥

ननु—असिन् क्रियमाणे किं किं कर्त्तव्यम् ? इति प्रश्नस्य उत्तरम् गाथाएकेन आह तत्रेयं प्रथमा गाथा—
 आलोअणानिमित्तं पारद्व तवम्मि फासुगाहारो, ॥ मत्तित्तयज्जणं पंचमेरकरणं च अधिम्मसा ॥ ८२ ॥

व्याख्या—‘आलोचनानिमित्तं’ बुद्धिकृते, पारब्धे प्रक्रान्ते, विभक्तिक्रोपः प्राकृतत्वात्, आलोचनावशो ऽपि उत्तरगंतो नीर-
 न्तरेण कार्यमिति ज्ञापनार्थम् प्रारब्धग्रहणं, तपमि, वक्ष्यमाणे, प्रागुक्ताहारः, उपलक्षणत्वाद् धपणीयश्च, यदुक्तम् ‘भोयणे

उ सङ्केपं भुक्तवन् फासुएसणियद्वन्, तदभावे णेसणियं नवरं सचित्त परिवर्जति, तत्र गृहस्थस्य असौ प्रासुक एषणीय
 आहारो, यः सति संभवे कुटुम्बार्थं निष्पन्नो भवति, स्वार्थं तत्पाचनस्य हिंसात्मकत्वेन अयुक्तत्वात्, सचित्तवर्जनं, न किमपि
 सचित्तं भक्षयतीत्यर्थः, ब्रह्मचर्यकरणं, ब्रह्मचर्यं करोति, शीलं पालयति महाधर्मत्वात्, मैथुनप्रसक्तयोहिं स्त्रीपुंसयोस्तृप्ततो
 ऽष्टादशलक्षजीवा विनश्यन्ति, यदुक्तं “मैथुणसन्नारूढो नवलख हणेइ सुहुमजीवाणं । केवल्लिणा पन्नत्ता सदहियन्वा सया
 कालं, तथाहि इत्थीजोणीए संभवन्ति वेइदिया उ जे जीवा । इक्को वा दो व तिणिण चलखपुहुत्तं च उक्कोसं ॥ पुरिसेणं सह
 गयाए नेसिं जीवाण होइ उद्वणं । वेणुगदिट्ठेणं तत्तायसलागनाएणं” संसक्तायां योनौ द्वीन्द्रिया एते, शुक्रशोणितसंभवास्तु
 गर्भजपञ्चेन्द्रिया इमे, “पञ्चेन्द्रिया मणुस्सा एगनरभुत्तनारिगब्भम्मि । उक्कोसं नव लक्खा जायंति एगहेलाए ॥ १ ॥ नवल-
 वखाणं मज्जे जायइ, इक्कस्स दुण्हं व संसत्ती ॥ सेसा पुण एमेव य विलयं वच्चन्ति तत्थेव ॥ २ ॥ इति धोरपापहेतुत्वान्मैथुनं
 वर्ज्यमेव, अत्र चः समुच्चये, ‘अविभूपा’ स्नानाङ्गरागकुसुमनखकर्त्तनकेशसमारचनादिकां विभूपां वर्जयन्ति, प्राणिवधात्मकत्वेन
 औद्धत्यात्मकत्वेन च तस्याश्चिक्कणकर्मबन्धहेतुत्वात् इति भावः ॥ ८२ ॥

अथ द्वितीयगाथाम् आह—

इंगालाई पनरसकम्मादाणाण होइ परिहारो ॥ विकहोवहासकलहं पमाय भोगतिरेगं च ॥ ८३ ॥
 व्याख्या—अङ्गारोऽङ्गारकर्म—आदिर्येपां तानि तथा पञ्चदशेति संख्यावचनः, कर्मणां पापप्रकृतीनाम्, आदानानि ग्रहण-

कारणानि, कर्मोदानानि, ततः कर्मधारयसमासः दीर्घतं प्राकृतत्वात्, अङ्गारादि पञ्चदशकर्मोदानानां भवति, परिहारो ऽक-
रणम्, अयमाश्रयः यद्यपि अङ्गारकर्म-वृणकर्म-श्राटकर्म-स्रोटकर्म-दन्तर्वाणिज्य-लाघावाणिज्य-रसायाणिज्य-
केशवाणिज्य-विषवाणिज्यं यद्वैपीटना-मिलान्ठने दावर्दीन-सरोहदादिशोर्ष-असतीयोशोणां मध्ये कुलकमगवट्टचिवशात्
अनन्यगत्या वा लीविकादिनिमित्तं, कोऽपि किमपि कर्मोदानं समाचरति, तथापि आलोचनातपः कुर्वन्मन्त्रमेव परित्यजति,
महादोषत्वात्, एतेषां च व्याख्यानं सुप्रसिद्धमेव, इत्यत्र ग्रन्थमौरवमयान कुर्वं, याः कथाः पापहेतुरेन धर्मोद्विनां विरुद्धा
अनिष्टा वा ता विकथा भवन्ते, ताव सप्त, भवन्ति, तद्यथा स्त्रीकथां भक्तकथां देवकथां राजकथां मृदुकावणिक्की दर्शनमे-
र्दिनी चारित्र्यमेर्दिनी इति, यदुक्तं स्थानाग्रे सप्त विकहाउ पञ्चाशो, त जहा इत्येकहा भक्तकहा देवकहा रायकहा मिउ-
कोछुणिपा दंसनभेषणी चरितभेषणी चि ॥ तत्र स्त्रीणां कथा चतुर्निधा, सा च चतुर्निधा, जातिकथां कुलकथां रूपकथां
नेपथ्यकथां, तत्र जातिकथा ब्राह्मणीप्रभृतीनाम् मध्ये अन्यतमां जातिं प्रशंसति, निन्दति वा, एवं कुलकथाया अपि द्वेधाः ॥
भक्तमोदनादि, तस्य कथा भक्तकथा, सापि चतुर्धा, द्रव्यकथादिका, तत्र घृतादिद्रव्यकथां स्वप्नभेदकथां छागतिस्तिराधा-
रम्भकथा, रूपकथादिभूत्यपाकरसवती कथा, देशो जनपदस्तस्य कथा, देवकथा इयमपि छन्दादिमेदादिना चतुर्निधा एव,
छन्दो विधिर्विलकपो नेपथ्यं चेति, तत्र छन्दः कचिद् देशे किञ्चिन्मातुलूहियादिगम्यम् अगम्यं वा, विधिः भोजनविशा-
हादिविधानक्रमभेदो देशभेदात्, विरुध्यः रूपवप्रसारादिना सखनिष्पत्तिः, गृहदेवकुलादिविरुध्यो वा, नेपथ्यं, स्त्रीणां

पुरुषाणां वा स्वाभाविक्यादिका नेपथ्यरचना, कापि कचिद्देशे इति, राज्ञां कथा राजकथा, इयमपि निर्गमादिभेदात् चतुर्थी निर्गमोऽतिगमनं बलं कोशकोष्टागारादि चेति, तत्र निर्गम एवं भूत्या राजा पुराणिगत इत्यादि, अतिगमनम् एवं प्रविष्ट इत्यादि, बलम् एतावन्तोऽथहस्त्यादयो राज्ञः कोश एतावन्त्यः, केऽथ कोष्टागाराथ एतावन्त इत्यादि ॥ ४ ॥ मृदुकारुणिकी श्रोतृहृदयमार्दवजननात् मृद्वी, सा चासौ कारुणिकी या कारुण्यवती, पुत्रादिवियोगदुःखदुःखितमात्रादिकृतकारुण्यरसगर्भप्रलापप्रधाना इत्यर्थः, तद्यथा हा पुत्र हा पुत्र हा वत्स मुक्कामि कहमणाहा हं एवं कलुणविलावाजलंतजलणेज्जसा पडिया इति, ॥ ५ ॥ दर्शनभेदिनी ज्ञानाद्यतिशयतः कुतीर्थिकप्रशंसादिरूपा तद्यथा—

सूक्ष्मयुक्तिशतोपेतं सूक्ष्मबुद्धिकरं परं । सूक्ष्मार्थदर्शिभिर्दृढं, श्रोतव्यं, बौद्धदर्शनम् ॥ १ ॥

इत्यादि, एवं हि श्रोतॄणां तदनुरागात् सम्यग्दर्शनभेदः स्याद्, इति । ६ । चारित्रभेदिनी न संभवन्ति इदानीं महाव्रतानि साधूनां प्रमादबहुलत्वात्, अतिचारशोधकार्य—तत्कारकशुद्धीनाम् अभावाच्च इति, ज्ञानदर्शनाभ्यां तीर्थं वर्तते, इति ज्ञानदर्शनकर्तव्येषु एव यन्नो विधेय इति, भणितं च 'सोही य नत्थि न विदिति करिंता नवि य केइ दीसंति । तित्थं च नाणदं सणनिज्जवगा चेव बुच्छिन्ना' इत्यादि, अनया हि प्रतिपन्नचारित्रस्यापि तद् वैमुख्यम् उपजायते, किं पुनस्तदभिमुखस्य इति चारित्रभेदिनी ॥७॥ तथा 'उपहासो' मर्मभेदिवचनैः मूर्खदुर्बलादीनाम् अभिभवनं, कलहो, राटिः, एतेषां समाहारद्वन्द्वः, प्रमादशब्देन प्रमादाचरितम् इह ज्ञेयम्, नतु मद्यादि, तद्वर्जनस्य पदान्तरैरेव कृतत्वात्, प्रमादाचरितं च गीतचतुत्यनाटकजीव-

यो घनघृतजलक्रीडान्दोलनादिकं भोगोपभोगयोगवद्रव्याधिरयस्तरणं, तयोः समाहारः, चन्द्रच्छात्र् पापोपदेवगहि-
स्रप्रदाने गृह्येवे, ततश्च शृणुमान् दमय, तुरङ्गमान् पण्डय, धेवं कृप, इत्यादिकं पापोपदेवं, चाम्राप्रिगुलोद्गरलहलयभ्रादि-
हिंस्रवस्तुप्रदानं च वर्जयति, क्रियाया अथ अध्याहारः विक्यादीनाम् अनर्थदण्डत्वाद्, आलोननाकारी तु अर्थाय अपि दण्डं
न करोति, महापापत्वाद् किं पुनरनर्थाय इति भावः ॥ ८३ ॥

अथ तृतीयगाथा आह—

कृञ्जा नाहिगनिर्दं परपरिचायं च पावद्गुणाणं ॥ परिहरणं अप्यमाओ कागज्यो सुद्वयम्मन्त्रे ॥ ८४ ॥

क्याल्या—कुर्यात् विदध्यात्, नाधिकनिद्राम् अधिकन्यापं, प्रमादत्वात्, अयम् आश्रयो दित्वा तागन् सर्वथापि न श-
यीत, रात्राद्यपि प्रथमान्त्यप्रहरयोः न्यायायाद्विधर्मच्छत्यरुणाथं जागृयान् एव, प्रभूतजागरणं हि धार्मिकाणाम् एकान्तदित-
मेव, अत एव भगवता महापरीरेण इदं शतानीकुरुपभाया जयन्त्या अग्रे प्रशंसितं, तथाहि निनीये “जागरिया घम्मीणं आ-
हम्मीणं च सुत्तया मया वत्थादिर भदणीए अकहिंसु विणो जंबंतीए सि” परेषां परिगदो ज्यगदः परपरिचादः, परदोषोवृ-
षाटनं तं च, चः गमुशये, ततो न केवलम् अधिकनिद्रा न कुर्यात्, परपरिचादं च वैरानुगन्धहेतुत्वात्, यदुक्तं ‘सन्नेहि असं-
नेहि य परस्त किं जंयिणहि दोषेहि, अत्थो जसो न लम्मा, सो य अमिणो कच्चो दोष, अतिनिषिटनीचेणोत्र कम्मंर-
न्धहेतुत्वात् च, यदुक्तम् उमास्मातिमाचकेन, परपरिमापपरिगादादात्मोत्कर्माणं पच्यते कर्मणीचेणोत्रं प्रतिभयम् अने कभरकोटि-

दुर्मोचम्, पापस्थानानां प्राणिवधादीनां परिहरणम् अकरणम्, अयम् आशयः, आलोचनाकारी तत्र करोत्येव यत्र जीवविनाशो
 भवति, यथा श्लेष्मणि प्रस्रवणादौ वा अविधिना व्युत्सष्टे, तत्रहि पञ्चेन्द्रियमनुष्याः संमूच्छर्थन्ते, यदुक्तं 'प्रज्ञापनायाम्
 "गन्धभवकंति य मणुस्साणं चैव उच्चारसु वा, पासवणेसु वा, खेलेसु वा, सिंहाणेसु वा, चन्तेसु वा, पिन्तेसु वा, सोणितेसु वा,
 सुक्कपुगलपरिसाडेसु वा, विगयकलेवरेसु वा, थीपुरिससंजोगेसु वा, नगरनिद्रमणेसु वा, सव्वेसुं चैव, असुइद्वाणेसु, इत्थ
 णं संमुच्छिममणुस्सा संमुच्छितिं सि" ततस्तेषाम् अन्येषां च जीवानां रक्षार्थं विधिर्नैव तत् व्युत्सजन्ति, विधिश्च अयं श्ले-
 ष्माणं भसादिना गृह्णाति, प्रस्रवणं च तत्र व्युत्सजति, यत्र व्युत्सज्यमाणमेव तच्छुष्यति, नतु क्षिष्टं वध्नाति, एवम् अन्य-
 त्रापि यतते । १ । असत्यं न ब्रूते, सत्यमपि तन्न ब्रूते येन परो दूयते । २ । परद्रव्यं नापहरति । ३ । मैयुनं मनसा ऽपि न
 आकांक्षति । ४ । स्वद्रव्यादौ अपि मूच्छीं त्यजति । ५ । न कसैचित् कुष्यति । ६ । नात्मानं बहुमन्यते । ७ । न कमपि
 वञ्चयते । ८ । यावन्मात्रं निवद्यव्यवहारादिना संपद्यते तावतैव संतुष्यति । ९ । नच कुत्रापि रज्यते । १० । नापि कमपि
 द्वेष्टि । ११ । नच केनापि सह वाचापि युध्यति । १२ । न च कस्यापि चौरजारादिकं कलङ्कम् आरोपयति । १३ । कस्यापि
 पैशुन्यं न करोति । १४ । दुःखकारणेपु सत्सु अरतिं, सुखकारणेपु सत्सु रतिं च न करोति । १५ । परं न शिंसति । १६ ।
 मायामृषां च त्यजति । १७ । मिथ्यात्वं न सेवते । १८ । इति, पापस्थानानि हि अल्पादरेण क्रियमाणान्यपि आलोचनातप-
 स्तर्णकचर्चमाणान्धवलयमाणश्चुवद् आयासफलमेव कुर्वन्ति, इति तत्परिहरणोपदेशः, अत्रमादथ चोऽत्र समुच्चयार्थो द्रष्टव्यः,

अद्वैतित्वम् उद्यम इत्यर्थः, कर्त्तव्यः, कार्यः, 'शुद्धतर्माद्य' अभिधिरूपादिमालिन्यरहितधर्मप्रयोजने, तस्य भेन्द्रियाणां शुभ-
व्यापारव्यासङ्गहेतुत्वेन अन्यलोकानां श्रद्धोत्पादकत्वेन च महापुण्योपार्जनकाकारणात्माद् इति भावः ॥ ८४ ॥

अथ येषु धर्मकार्येषु अग्रमादः कार्यस्त्वानि प्रतिपादयितुं चतुर्थयायाम् आह—

सिक्कालं त्रिययंद्रणमित्थ जहद्रेण सज्जिस्सेण पुणो ॥ धारा उ पंच मत्त च उप्पोसेणं पुटं कृज्जा ॥ ८५ ॥

व्याख्या—'सिक्कालं' त्रिसन्ध्यं, चैत्यरन्दनं देयरन्दनम्, अत्र आलोकनावशसि कर्तुम् आरब्ध, जपन्येन हीनमङ्गकेन,
मध्यमेन पुनर्वारान् पञ्च, सप्त च वारान् उत्तरुर्ध्वेण उत्तमर्गेण अनुव्यारः प्राकृतरात्, स्रुष्टं निश्चितं, कुर्यात् सम्यग्रस्यशुद्धि-
नियन्धनरतात् पतन्त्य, यदुक्तं "मिच्छा दंमणमहणं मम्मदंसण विगुट्ठिहेउं च चित्तिरन्दणाइ विदिणा पन्नं पीयरानेहि"
इति भावः ॥ ८५ ॥

ननु—एवं चैत्यरन्दनम् अहोरात्रमभ्ये कस्य क्रियतो वारान् संभवति इत्यत आह—

पट्टिकमणे चेइयगरे भोग्गणसमयस्मि तह ग मंयरणे ॥ पट्टिकमणासुग्गणपडियोत्तकादियं सराहा जहणो, ॥ ८६ ॥

व्याख्या—प्रतिक्रमणे ग्रामालिकप्रतिक्रमणग्रान्ते । १ । चैत्यगृहे देवगृहे । २ । भोजनमयमे भोजनारम्भे । ३ । 'तथा' चेति
समृशये, 'संयरणे' संयरणनिमित्तं, भोजनानन्तरकरिष्यमाणप्रत्याख्यानस्य आदावित्यर्थः । ४ । प्रतिक्रमणे मादोपिकप्रतिक्रम-
णारम्भे । ५ । न्याये, शयनवेलायां । ६ । प्रतिनोधिकालिकं, जागरणानन्तरमात्रे । ७ । प्रतिक्रमणस्यमप्रतिबोधानां कृतद्वन्द्वानां,

कालः, समयः, प्रतिक्रमणस्वप्नप्रतिबोधकालः, स विषयतया विद्यते यस्य तत् प्रतिक्रमणस्वप्नप्रतिबोधकालिकं, प्रतिक्रमणका-
 लिकं स्वप्नकालिकं प्रतिबोधकालिकम् इत्यर्थः, चैत्यवन्दनम् इति पदम् अत्रानुवर्तनीयं, 'सप्तधा' यतेर्जातिनिर्देशाद् एकवचनं,
 यतीनामित्यर्थः, अत्र कश्चिदाह-ननु सप्तधा चैत्यवन्दनं, सुनीनां प्रतिदिनं न घटते, तदर्थं चैत्यगमनस्यापि तेषां पाक्षिका-
 दिपर्वसु एव भावात्, न शेषकाले ? आगमे तस्य तथैव उक्तत्वात्, तथाहि व्यवहारे 'भन्नइ कुलगणकजे चैद्यगमणे य प-
 व्वेसु' इति भाष्यस्य चूर्णौ पव्वेसु पक्खियाईसु, चैद्येसु, चैद्यवन्दणइथाए निगंतव्व, इति चेन्न, एते हि व्यवहारभाष्यचूर्णौ
 पर्वसु सामस्येन सर्वचैत्यवन्दनविधायिके, पर्वसु हि अवश्यं भावेन सर्वाणि अपि चैत्यानि गत्वा वन्दन्ते यदुक्तम् आवश्यक-
 चूर्णौ 'अट्टमी चउद्दसीसुं पव्वे अरहंता साहुणो य वंदियव्वा चि' न पुनरपर्वणि, सर्वथा चैत्यवन्दननिषेधिके, यदि पुनरप-
 र्वणि एकस्यापि चैत्यस्य चैत्यवन्दननिषेधिकेऽभविष्यतां, तदा चतुर्थोदितपःसाधुवन्दनादीनि अपि अपर्वणि अकार्याणि स्युः
 तेषामपि पर्वोद्दिश्याऽऽवश्यकचूर्ण्यादिषु उक्तत्वात्, नच न क्रियन्ते, तस्माद् यथा अपर्वस्वपि साधवो वन्दन्ते, चतुर्थोदितपश्च
 क्रियते, तथा चैत्यमपि वन्द्यते एव ॥ किंच यदि अपर्वणि चैत्यवन्दनं साधूनाम् अविधेयं स्यात्, तदा व्यवहारचूर्ण्या एव सह
 विरोधः, तत्रहि उभयोरपि सन्ध्ययोः प्रतिदिनं निकटस्थचैत्यवन्दनं, व्यतिरेकमुखेन व्यवस्थापितम् अस्ति, तथाहि 'जइ चैद्य-
 हरेठिया वियालिथं कालं पडिक्कंता, अकए आवस्सए, गोसे य कए, आवस्सए, जइ चैद्य न वंदइ मासलहु चि' तथा कल्प-
 चूर्ण्याऽपि सह विरोधः, तत्र हि विहारक्रमवशेन नगरादौ यदा तदापि प्राप्ताः, सुविहिताचार्या गृहप्रतिमा अपि वन्दन्ते,

किं पुनर्देयगृहप्रतिमा इत्युक्तम् अस्ति, तथा हि, देवकुल चेद्यानि वंदित्वा घराचेद्यानि वंदित्वा वि जनेहि माहि आयरिओ वंदउं जाह, इयरे पुण भिवरां हिंढता चेग वंदंति चि, तथा आगम्यकचूर्ण्यो अपि सह विरोधः, तत्र हि मा-
मातिकप्रतिक्रमणविधौ मृत्तितिशयदानकालप्रयेदनानन्तरम् अपर्वणि अपि चैत्यवन्दनस्य उक्तत्वात् तद्यथा 'जह चेद्यानि अतिथ
तो वंदंति ति' तस्मात् सति सेयवे नित्यकृत्यमेव इदम्, अत एव जीतकृत्ये सामान्येनैव चैत्यगमनम् उक्तम्, यथा 'चेद्य
जह वंदणार्हेनु लि' अस्स च मृदस्य चूर्णिग-येथा-चेद्ययदणनिमिसें आसयं दूरं वा गच्छिऊ चि, यदि पुनर्नमिसिक्किं चैत्य-
वन्दनं स्यात्, सदा अत्रापि 'पवेसेसु चि' पदं न्यसेदेष, ननु इदं नैमिषिकमेव पर्वस्येग हि तदकरणे प्रायश्चित्तम् उक्तम्, तथाहि
पुण्यउड्डो 'चउत्थणउड्डमकरणे अट्टमि पणत्त पणमाम वरिमं य लहृगुरु लहृगुग अरंदणे चेदये साहुणं' इति माध्यस्य
पुण्यो 'अट्टमीण चउत्थं न करेइ मासलह, पणितण चउत्थं न करेइ मासगुरु, चउम्मासिए छठं न करेइ चउलह, संवण्ठरिए
अट्टं न करेइ पण्णुरू' चउत्थेन 'एण्णु चेग चेद्यानि साहुणो वा जे अस्माए वमहीए ठिया ते न वंदइ मासलह' इति यदि
पुनर्नित्यकृत्यम् अभविष्यत् तदा यत्र दिने इदं न क्रियते तत्रापि पर्वस्येव तदकरणं प्रायश्चित्तम् आपयेत्, न य आपद्यते
अनुकत्तवान् ? इति चेत्, न, एवं हि चतुर्थोदितपांसि अपि नैमिषिकानि एव स्युः, पर्वस्येव तेषामपि अकरणे प्रायश्चित्तस्य
उक्तत्वात्, अप एतानि गृहगुणानां सदापि क्रियन्ते एव यदि शक्ति-र्भवति ? एवं तर्हि चैत्यवन्दनमपि सदापि क्रियतां,
देवोः समानत्वात्, किंच यथा प्रतिदिनम् अन्यवसतिस्थितसाध्यावन्दनेऽपि निश्चयः साधवो वन्दन्ते एव. तथा भिधानयो

परिभ्रमणादि व्यासंगान्तरवशात् नित्यं सर्वचैत्यावन्दनेऽपि प्रत्यासन्नं चैत्यं वन्द्यते एव, यत्तु पर्वसु सर्वचैत्यावन्दने प्रायश्चित्तम् उक्तं तद्युक्तमेव उक्तं, तत्रहि आसौक्तत्वात् प्रायः सर्वैरपि साधुभिरवश्यमेव चतुर्थादितपः क्रियते तस्मिन् कृते प्रतिबन्धकाभावाद्, यः पर्वण्यपि चैत्यानि न वन्दते स निर्धर्म इति वा निश्चितं, प्रायश्चित्तयोग्य एव, अन्यदा तु सर्वचैत्यावन्दनेऽपि न प्रायश्चित्तम् अवश्यकार्येण भिक्षाभ्रमणादिधर्मकार्यान्तरेण तस्य अवष्टब्धत्वात्, यदि वा, तदापि प्रायश्चित्तं, त्याज्याकुटितो दर्पतः प्रमादतो वा सर्वाण्यपि चैत्यानि न वन्द्यन्ते, कल्पतस्तु तदवन्दनेऽपि न शुद्धत्वात्, एवं च पर्वणि सत्त्वालोयचेइयवन्दनया मंगल धम्मकहा वि य पर्वेसु तवो गुणा हुति चि" अन्यदा तु न नियमः, तद्वतोः सर्वसाधूनाम् उपवासस्य अभावात्, अतो अन्यदा एकं द्वे वा यथा प्रभवं वन्द्यन्ते, तदापि यः प्रमादेन, कदत्रलेपेन, निर्द्धर्मतया वा, एकमपि न वन्दते, स प्रायश्चित्तयोग्य एव ॥ अतएव गीतार्थात् तस्य प्रायश्चित्तं ददति, यदि पुनरन्यदा सर्वथापि न वन्द्यन्ते, तदा पर्वण्यपि अवन्द्यत्वप्रसङ्गः, नहि यच्छेषकाले सर्वथाऽपि अकृत्यं, एवं हि हिंसाद्यपि तदा क्रियेत ॥ ननु पोषधं प्रतिदिनम् अक्रियमाणमपि पर्वणि क्रियते एव, एवं चैत्यवन्दनमपि करिष्यते ? इति चेत्, आहाराद्यन्यतरपोषधकरणस्य अन्यदा निषिद्धत्वात्, केवलं पर्वणि तच्चतुर्विधमपि क्रियते, एवं चैत्यवन्दनमपि प्रतिदिनमेकत्र क्रियमाणमपि पर्वणि सर्वत्र कर्तुं युज्यते, एवं च पर्वणि सर्वाण्यपि चैत्यानि वन्दितव्यानि इत्युक्ते अर्थादेवापन्नम् अन्यदा स्वल्पानि वन्द्यानीति, अन्यदा

पन्धतरमन्नरेण पर्यवन्द्यत्वस्य अयुक्तत्वात्, नहि अन्यदा श्रान्त्याः परानीर्थिरूपाथं व्यादयः परेणि विज्ञेयतो चन्दन्ते, अथ व्या-
 ध्यायपटिमन्थभयाद् चैत्ये प्रत्यहं न गम्यन्ते एव ? न, एवं हि चमस्सूषादिष्वपि उग्रमप्यना म्मान्, तत्र तन्म सुवरा भार्यान्,
 अथ तत्रापि गुपिहिता न गच्छन्त्येव ? न, मिद्वान्ते नत्र गमनस्य उक्तत्वात्, तथाहि गोपनिर्गुप्तौ, चक्रे भूमे पटिमाज्जम्मन-
 निपतरमणनाणनिन्वाणे, इति गाथादुभागे 'चक्रति घम्मचकं, भूधो गुगमिमिओ य मद्रसाण, पटिमत्रियगमामि पटिमा जम्म-
 णनिगरयमणमार्हणि, जं जहि निरयगगणं सद्यमेतोमि बंदओ जाइ मि' अथ तत्र गतानां व्याख्यायवल्लिषन्त्यल्लधणास्तेद्वान्मद-
 न्तः गम्यतरत्वगुदिरूवो लामो भगतीति गम्यन्ते ? इन्तामो प्रत्यहं चैत्यगमनेऽपि भगन्तेन वाप्येते; किं 'पंदइ उमओ कानं
 पि चेइयाई थयथुई परमो, इत्यापुपेदवमपि यनीनां तदेव गृहम्याः प्रतिपाद्यन्ते, यदि एते स्वयं प्रत्यहं चैत्ये गच्छन्ति, स्मिन्-
 स्मैव व्यापकत्वात्, यदुक्तं 'ठिउटावए परं' इति, ननु यदि चैत्यगन्दनं नित्यचल्यं तर्हि, यदा चैत्यरहिते स्थाने गुपिदिता,
 विहरन्ति, तत्र कथम् ? इति चेद्, ननु भगन्त्वमपि वृष्टामि नैमिनिकं यदि तदापि कथं ? तत्र हि प्रष्टव्यादिनिमिगानामपि
 भाषात्, अथ तदा व्यापनाचार्यस्य अग्रे चैत्यानि वन्दन्ते; यतस्त्रय पञ्चापि परमेष्विनः स्वाप्यन्ते; आत्मद्रव्यपानाईभिरा-
 क्तारो अपि चैत्यगन्दनार्हत्वेन; एवं तर्हि दोषकाले अपि तदग्रे वन्दन्तां, तुन्ययोगधेमतदादिनि सिद्धं चैत्यगन्दनं नित्यचल्यत्वात्,
 तस्मिन्दो च मधघातमपि अस्य मिद्वमेव, आचार्यपरम्परागतत्वात्, यन्तु चनोऽपि चदक्तेषाम् भग्येते, न मिधगरहितेन, यद्-
 क्तम् यन्त्रुदन्ननिर्गुप्तौ "आयरियपरंपरण्णगपं जौ उ च्छेप पुदीए, नो चेइछेयगार्दे ज्जमाटिणातं त जातिदि" इति भागः ॥८६॥

ननु—गृहिणः कथं सप्त पञ्च त्रीन् वारान् वा चैत्यवन्दनम् ? इति पृच्छायाम् उत्तरमाह,—
 पडिकसिओ गिहिणो चि हु सत्ताविहं पंचहा उ इयरस्स ॥ होइ जहद्वेण पुणो तीसुवि संझासु इय तिविहं ॥८७॥
 व्याख्या—प्रतिक्रामत उभयकालम् आवश्यकं कुर्वतः, गृहिणो ऽपि गृहस्थस्यापि, अपिः समुच्चये न केवलं यतेरित्यपे-
 र्थः, हु निश्चये 'सप्तविधं' सप्तवेले, पञ्चधैव पञ्चवेलेमेव, तुरेवार्थः इतरस्य अप्रतिक्रामतः 'भवति' जघन्येन पुनः तिस्रस्तु
 अपि दिवसादिमध्यान्तरूपासु, सन्ध्यासु कालवेलासु, चैत्यवन्दनम् इति, अनया रीत्या त्रिविधम्, उत्कृष्टमध्यमजघन्यरूपम्
 इत्यर्थः ॥ ८७ ॥

इत्थुक्तं चैत्यवन्दने तत्प्रसङ्गेन पोढावश्यके ऽपि अप्रमादकरणं, संप्रत्यालोचनाकारिणं शुभभावहेतौ द्रव्यस्तत्रे भावस्तत्रे
 च प्रवर्तयितुमाह—

सुसाहजिणाणं पूयणं च साहम्मियाणं चिंतं च ॥ अपुब्ब पढणसवणं तदत्थपरिभाचणं कुज्जा ॥ ८८ ॥
 व्याख्या—सुसाधुजिनानां पूजनं, तत्र सुसाधूनां प्रासुकैपणीयेनैव वक्ष्यमात्रादिना प्रतिलाभनं, नतु अप्रासुकानेपणी-
 यादिना ऽपि तस्य अल्पायुष्कताहेतुत्वात्, यदुक्तं भगवत्यां कहणं भंते जीवा अप्पाउयत्ताए कम्मं पकरेंति ? गोयमा पाणे
 अतिवाइत्ता, मुसं वइत्ता, तहा ख्वं समण वा माहणं वा, अफासुएणं अणेसणिजेणं, असणपाणखाइमसाइमेणं पडिला-
 भित्ता, एवं खलु जीवा अप्पाउयत्ताए कम्मं पकरन्ति चि” जिनानां च पूजनं पुष्पामिपस्तुतिप्रतिपत्तिरूपामेव पूजां, यदुक्तम्

उत्तुया पुथनचूर्णौ 'तित्यवतो अरहतो तस्मा चेन्न मत्वी कायव्या, ता य पूया वंदणाईहि हगई' पूयं च पुष्कामिसधुइ पडिगचि
 धेएण चउन्विहं पि जडा सचीए बुजा, इति देवतच्चगुल्लतचाधुपदर्शकत्वेन आमन्नोपकारिणः सुसाधय इति, तेषां पूजनं
 प्रथमम् अत्र उक्तम् 'साधर्मिकाणां' समानधर्माणां, चिन्तां यथाशक्तिप्रस्तावोचितोपचारेण संभालनाम्, अस्या महाधर्ममेतन्न
 महापुरैराहृतत्वात्, यदुक्तं वत्थन्नपाणासणसाईमहि पुष्केहि पत्तोहि हि य पुष्कलं हि गुस्सावयाणं करणिजमेयं, कयं उ जम्हा
 भरहादिवेणं तं अत्थं तं च सामत्थं त विन्नाण सुउत्तमं, साहम्मियाण कज्जम्मि जं विचंति तुत्तागया" इति, यः समुच्चये,
 'अपूर्वस्स' अपरिचितधृतस्स 'पठनम्' अध्ययनं, श्रवणं, सूत्रतो श्र्वतश्च आकर्षणम्, अपूर्वपठनश्रवणं, समाहारत्वाद् एकमच-
 नम्, अनेन वाचनारूपः स्वाध्याय उक्तः, 'तदर्थपरिभासनम्' अपूर्वपठितधृतग्रन्थार्थचिन्तनम्, अनेन तु अनुपेक्षारूप उक्तः,
 एतौ च शुभध्यानहेतूनाम् अन्येनामपि त्रयाणां तदुद्देशानाम् उपलक्षणं, स्वाध्यायो हि पञ्चविधो, यदुक्तं, ख्यानाहे "स-
 ज्झाओ प्रश्नविदो पन्नतो, तं जहा-वायणा । १ । पठिपुच्छणा । २ । परिचट्टणा । ३ । अणुपेक्षा । ४ । धम्मकहा । ५ । त्ति"
 इत्यादिति क्रियापदं सर्वपदेषु योज्यं, कर्तृपदं तु प्रायश्चित्ततपोमाही, प्रस्तावाद् अत्र ज्ञेयम् इत्यर्थः ॥ ८८ ॥

ननु—यस्य तथाविधमामयभावात् पठनश्रवणादिकं न संभवति; न किं करोति ? इति पृच्छायाम् उत्तरमाह—
 रुद्धं ज्ञाणदुगं, वज्जित्ता तद् करिज्ज सज्झापं ॥ आयारे पंचविहे सया चि, अब्बुज्जमं कुज्जा ॥ ८९ ॥
 व्याख्या—द्विसनाघतिदूराध्ययमायानुगतो रटः, तस्य इदं, रीट्रम्, कृतं, दुःखं, नचेह अर्थकामासंतीपजं ज्ञेयं, तत्र

भवं आर्त्तम्, राज्यस्त्रीभोगादिकाम्यवस्त्वभिलाषि, यदुक्तं 'कामानुरंजियं अहं, रोहं हिंसाणुरंजियं, धम्ममाणुरंजियं, धम्मं, सुक्-
 ज्ञाणं निरंजणं' इति रौद्रार्त्तं, रौद्रार्त्तनामकं, ध्यातिर्ध्यानं, कश्चित् ध्येये स्थिरमध्यवसानम् यदुक्तं 'जं थिरमज्झवसाणं तज्झा-
 णंति, ध्यानं च ध्यानं च ध्याने, सरूपाणाम् एकशेष इति वचनाद्, एकस्य ध्यानशब्दस्य लोपः, ध्यानयोर्द्विकं ध्यानद्विकं,
 वर्जयित्वा नरकतिर्यग्गतिहेतुत्वात्, परिहृत्य वर्जयितुं वा तथा 'पढमं पडिकमिज्जणं ईरियावहियंमि' इत्यादिब्रक्ष्यमाणगाथा-
 द्वयविधिना कुर्यात् विदध्यात् स्वाध्यायं, पूर्वपठितगुणनं नमस्कारपरावर्त्तनं वा, सहि शुभध्यानहेतुरेव, यदुक्तं 'सज्झाएण प-
 सत्थं ज्ञाणं जाणइ य सव्वपरमत्थं, सज्झाए वट्ठो खणे खणे जाइ वेरगं ति' आचारे 'नाणं' इत्यादि गाथया ब्रक्ष्यमाण-
 स्वरूपे 'पञ्चविहे' पञ्चग्रकारे, सदापि, सर्वकालमपि न पुनरालोचनापूर्त्तिं यावद् इत्येपरर्थः, 'अभ्युद्यमम्' अत्युत्साहं कुर्यात्,
 'आलोचितं हि' स्वालोचितं तदैव स्यात्, यदि पुनरपि आलोचनायोग्यं कश्मलकर्म किमपि न क्रियते, तच्च तदैव प्रायो न क्रि-

यते, यदि ध्यानाद्याचारेषु सदैव सम्यक् प्रवर्त्तते इति भावः ॥ ८९ ॥
 इत्युक्तो गाथाऽष्टकेनाऽऽलोचनातपःकरणविधिः, अथ सुसाधूनां पूजनं कार्यमिति यदुक्तं, ततो दुष्करक्रियामात्रदर्शनेन,
 अमिमतितरुत्सूत्रभाषिणोऽपि सुसाधुतया मन्वानः, कश्चित् तेषां पूजनं तत्पार्श्वे चापूर्वपाठश्रवणादिकं मा कार्षीत्, इति त-

त्यतिबोधनार्थमाह—
 उत्सुत्तभासगा जे ते दुक्कर कारगा वि संच्छंदा । ताणं न दंसणं पि हु कप्पइ कप्पे जओ भणियं ॥ ९० ॥

व्याख्या — 'उत्पन्नभाषकाः' आभिनिवेशिकमिथ्यात्वविषयपहनमुचैतन्यत्वेन सिद्धान्तोत्तीर्णगादिनः ये अनिर्दिष्टनामानो यतयः, ते दुःस्वकारका अपि दूरनुष्ठेयानुष्ठानकारिणो अपि, न केवलं क्रियाधिधिला इत्यपेक्षः, 'स्रच्छन्दाः' यथाच्छन्दाः, तीर्थकराश्च यद्विर्भूतत्वेन व्येन्द्राचारिण इत्यर्थः, यदुक्तम् "उत्सुचमायंरंतो उत्सुचं चेत् पश्येमाणो । एमो उ यहाछंदो इच्छा छंदो चि एण्हो सि" तदा च तेषा मत्तधारणादिका इत्युग्राऽपि मा क्रिया निरर्थका एव, भगवदाप्तान्यथाकरणस्य महानर्थहेतुरात्, यदुक्तम् अल्पादपि मृगयादाद् रौरगादिषु संभवः, अन्यथा वदतां जैनी वाचं तदहह फागतिः ॥ १ ॥ ततः किमित्यत्र आह—तेषा दर्शनमपि, अवलोकनमपि, दूरे तद्वन्दनपूजनादयः, दूरवधारणे, नैव कल्पते, श्रुतान्त्राकारितेन महान्पातकित्वाद्, व्योक्तं समर्थयितुं सिद्धान्तसंगदमाह, 'कृते' कृत्वाभ्ययने यतो मणित्वमिति, कृत्योक्तमेव इदम् न स्वमनीषि-
कोक्तम् इत्यर्थः ॥ ९० ॥

अथ प्रज्ञाप्रणिप्रेक्षमाह—

जे जिणवयणुसिग्रं वयणं भासंति जे ग मञ्जंति । मट्ठिद्वीणं तहंमणं पि संसारयुट्ठिकरं ॥ ९१ ॥

व्याख्या—'वे' कदगलेपिनो त्रिनयनोत्तीर्णम्, आगमग्राहं, 'वचनं' वाग्यं 'भाषन्ते' ब्रूयते, ये च, 'च' समुद्ये तद् यदुमानान् मन्यन्ते, धरयंतं, सद्दृष्टीनां मम्मगृहीतीनां, तेषाम् उभयेषामपि दर्शने, तद्दर्शनं, तदपि दूरे तद्वन्दनपूजनादयः इत्यपेक्षः, संसारवृद्धिकारम्, अनन्तसंसारपालहेतुः, अर्हदुत्पन्नान्यथाकरणाऽऽभ्याजनकृतेन तस्यापि महापापत्वादिति, यद्यपि

एवमस्ति, तथापि एवंविधानामपि असीमां कथमपि दर्शनादौ जाते उपदेशयोग्यत्वं ज्ञात्वा अनुकम्पा एव कर्त्तव्या, यथा-
 आः कथम् एते भविष्यन्तीति ? न पुनर्निन्दनगर्हणादिकम् अमनोज्ञाहारादिदानं वा कार्यं, तयोर्मत्सरविस्फूर्जितत्वेन अशुभ-
 दीर्घायुष्कताहेतुत्वात् यदुक्तं भगवत्यां, “कहं णं भंते जीवा असुहदीहाउत्ताए कम्मं पक्कंरिति ? गोयमा पाणेअइवाइत्ता-
 मुसंवाइत्ता तहा रूवं समणं वा माहणं वा हीलित्ता निंदित्ता खिसित्ता गरहित्ता अवमंणित्ता, अन्नयरेणं अमणुन्नेणं अपीइ-
 करणेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पडिलाभित्ता, एवं खलु जीवा असुहदीहाउत्ताए कम्मं पक्कंरिति” इति भावः ॥ ९१ ॥

अथ उद्यमविषयतया उपदिष्टं पञ्चविधम् आचारं सिंहावलोकितन्यायेन अवलोक्य, तत्स्वरूपं विवरीतुं भूमिकां रचयति,
 अथ उद्यमविषयतया उपदिष्टं पञ्चविधम् आचारं, इमे वक्ष्यमाणाः, ‘आचारभेदाः, नीतिप्रकाराः, तानेवाह
 ‘तथ इमे आचारभेदा’ तत्र तस्मिन् पूर्वोपदिष्टकृत्यमध्ये, इमे वक्ष्यमाणाः, ‘आचारभेदाः, नीतिप्रकाराः, तानेवाह ॥ ९२ ॥
 ‘नाणम्मि दंसणम्मि य चरणम्मि तवम्मि तह य वीरियम्मि ॥ आयरणं आयारो इय एसो पंचहा भणिओ’ ॥ ९२ ॥
 व्याख्या—‘ज्ञाने’ श्रुतज्ञाने, ‘दर्शने’ सम्यक्त्वे, ‘चरणे’ चारित्र्ये, ‘तपसि’ अनशनादिरूपे, तथाचेति समुच्चये, वीर्ये, शक्तौ,
 विषयसप्तमी चेत्यं, ततो ज्ञानविषये, दर्शनविषये, चरणविषये, तपोविषये, वीर्यविषये, आचरणं प्रवर्त्तनम्, आचार इति, एवम्

एव आचारः, पञ्चधा भणितः, तीर्थकैरिति शेषः ॥ ९२ ॥

अथ अस्य पञ्चभेदस्यापि आचारस्य प्रत्येकं प्रभेदभणनपूर्वकं सर्वप्रभेदसंख्याम् आह
 नाणं दंसणम्महचरणमित्थ पत्तेयमट्ठभेइल्लं ॥ बारस तवम्मि छत्तीस वीरिए हुंति इमे मिलिया ॥ ९३ ॥

व्याख्या—‘ज्ञान’ ज्ञानाचारः, पदकदम्ब पदसमुदायोपचारात्, यथा भीमो भीमसेन इति, एवम् उत्तरायापि ज्ञेयम्, ‘दर्शनम्’ दर्शनाचारः, अथ दर्शनानन्तरं, ‘चरणं’ चरणाचारः, अत्र एषु पञ्चसु आचारेषु, ‘प्रत्येकम्’ एकैकम् अप्रमेदवत्, वतुस्थाने इच्छादेशः, अप्रमेदयुक्तं तथाहि काले १ विण् २ बहुमाने ३ उवहाने ४ तद् अ निष्हवणे ५ वंजण ६ अत्य तदुभए अह विदो नाणमायारो ॥ १ ॥ निस्संक्रिय १ निष्क्रिय २ निश्चितिगिच्छा ३ अमूढदिद्वीय ४ उववृह ५ धिरीकरणे ६ वच्छछ ७ प्रमावणे ८ अह ॥ २ ॥

इत्यष्टविधो दर्शनाचारः ‘पणिदाणजोगजुचो पंचहिं समिर्दहिं तीहिं गुत्तीहि, एस चरिचायारो अह्विदो होइ नायज्वो । अष्टौ प्रवचनमावरधारियाचारः, अष्टौ च त्रिभिर्गुणिता जालाधतुर्विगतिः, ‘द्वादश’ भेदा इत्यग्राध्याहार्यं’ ततो द्वादशभेदाः, ‘तपसि’ तपआचारे, यथा—अणसणमूणोदरया २ विचीसंखेवणं ३ रसथाओ ४ कावकिलेसो ५ संलीणयाय ६ वग्गसो तवो होइ, पायखिछं १ विणओ २ बेयावणं ३ तदेव सज्जाओ ४ झाणं ५ उस्सग्गोचि य ६ अदिभत्तरओ तवो होइ ति” इमे पूर्वोक्तज्ञानाचारादयः, मिलिता एकीभूताः, पद्दतिग्रहं भेदा भवन्ति, ‘वीर्ये’ वीर्याचारे, अयमभिप्रायः, एते एव पद्दतिग्रहं भेदाः, यस्या निगूहनेन अनुष्ठीयमाना वीर्याचारो न पुनरन्यः, कथिद् इत्यर्थः ॥ ९३ ॥

यथा व्यवसया क्रियमाणम् आलोचनातपः सफलं भवति, सा इत्थं भणिता, संप्रति तदेव तपो यथा क्रियते तथाचाह—आलोपणातवो पुण इत्थं, पयासणं तिदाहारं । पुरिमहुतवो इह जो सो सज्जाहारचागाओ ॥ ९४ ॥

व्याख्या—आलोचनातपः, पुनरित्थं वक्ष्यमाणनीत्या क्रियते इत्यध्याहारः, तथाहि 'एकाशनम्, एकभुक्तं, त्रिधा त्रिप्रकारोऽशनखादिमखादिमलक्षणः आहारः, ग्रत्याख्येयो यत्र तत् त्रिधाहारं, 'पुरिमार्द्धतयः' पूर्वार्द्धग्रत्याख्यानम्, इह आलोचनायां, यत् पुष्टिज्ञत्वं प्राकृतत्वात्, तत्, सर्वाहारत्यागात् चतुर्विधाहारग्रत्याख्यानेन, आलोचनायां हि प्राय एकाशनं त्रिविधाहारमेव, पुरिमार्द्धं तु दिवसस्य आद्यग्रहरद्वयं यावत् चतुर्विधाहारमेव, ऊर्ध्वं च आलोचनासम्बन्धि एकाशनादिकं यदि

करोति, तदा त्रिधाहारमेव, अन्यथा तु अनियमः ॥

ननु—अत्र प्रथमं निर्विकृतिकस्य, ततः पुरिमार्द्धस्य, तत एकाशनस्य स्थितिर्वक्तुम् उचिता, आगमे हि अनेनैव क्रमेण अमीषां महत्त्वस्य उक्तत्वात्, लघुनि महति महत्तरे चापराधेऽनेनैव क्रमेण आपद्यमानत्वेन दीयमानत्वेन चोक्तत्वाच्च, तथाहि जीतकल्पे 'उद्देशज्झयणे सुयखंधे अंगेषु, कमसो पमाइस्स कालाइक्कमणादिसु, नाणायारातिचारेसु, निव्वियपुरिमड्डुगभत्त आयंविं चणागाढे पुरिमाई खमणं तं आगाढे एवमत्थे वि, इत्यनेन नोगाढश्रुतसम्बन्धिनि प्रमादात् कालनियमाद्यविधाचारातिक्रमेण वाच्यमाने पठ्यमाने गुण्यमाने व्याख्यायमाने वा उद्देशे प्रायश्चित्तं निर्विकृतिकम्, अध्ययने तु पुरिमार्द्धं, श्रुतस्कन्धे तु एकाशनम्, अङ्गे च आचाम्लम् आगाढश्रुतसम्बन्धिनि तु उद्देशे पुरिमार्द्धम्, अध्ययने तु एकाशनम् उक्तम्, यदि वा भवतु कथंचित् निर्विकृतिकं महत् ? तथापि पुरिमार्द्धम् एकाशनात् लघु एव, यतोऽस्य स्वयमेव सूत्रकारः 'चतुरिक्कासणएहिं उववासो, इत्यादि गाथायां लघुत्वं व्यवस्थापयिष्यति, इति पुरिमार्द्धमेव प्राग् वक्तुं युक्तं नतु एकाशनम् ? इति चेत्, सत्यं; किन्तु छेदग्रन्थेषु निर्वि-

कृतिकृत्य पुरिमादस्य च प्रत्याख्यानान्तरसहिततया एव लघुत्वशुक्लम्, पुरिमादस्य चात्रापि वस्यते सांपतं तु प्रत्याख्यानान्-
न्तरेण सहिते एते, मायः क्रियेते, इत्येकाग्रनात् मस्ती एव, इत्येकाग्रनम् पूर्वमुक्तम्, इति न ऋश्विदोष इत्यर्थः ॥ ९४ ॥

इत्युक्त एकाग्रनपुरिमादयोर्विधिः, अथ निर्विकृतिकृत्य तत्याज्यस्तुध्वणं प्रति श्रोतसाहनं चाह—

तं एवेह निग्गगादयं जं किर उक्कोसदग्ग्याण । कीरइ जं उक्कोसं तं दग्गं गुण निसामेह ॥ ९५ ॥

न्याग्या—तद् भवति निर्विकृतिकं, यत् किलेति आप्लादे, तव उत्कर्षद्रव्यत्यागेन उरक्तद्रव्यामध्वणेन क्रियते, इत्यासा
मुपवे, निर्विकृतिकं हि न विकृतनिर्माणेन केवलना त्यागेन द्रुदं भवति, किं तर्हि? उत्कृष्टद्रव्यत्यागसहिनताः यत्पुनर्द्रव्यम्
उत्कर्षम् उत्कर्षवत् उरक्तमित्यर्थः ॥ तन्निग्रामय, तच्छृणुत इत्यर्थः ॥ ९५ ॥

तदेवाह—

ग्वीरी गंदं गज्जूर सक्करादक्कग्गदाडिमाई य ॥ तिलवही वडंयाइं, कंस्यओ चूरिमं च तहा ॥ ९६ ॥

नालिकारं मोदयमंटिया संतलिय भज्जियाचणम् ॥ आसुरिअंघिलिषापाणगाइ किद्धाडियाइ तहा ॥ ९७ ॥

तन्मूलकद्रिअं द्रुग्धं घोलें पयाइं मूरिभेयाणि ॥ उक्कोसगदग्गाइं चज्जिआ निब्बिगइयम्मि ॥ ९८ ॥

न्याग्या—‘धरेयी’ परमाद्यम् इयं च दुग्धरादसेविनादीनाम् उपलक्षणं, ‘गुण्डागर्ग्ये’ शर्कराद्राधादाडिमादीनि, प्रसि-
द्धानि, नरं दाडिमं दाडिमकृत्तिमान्, आदिशब्दाश्च सहकारावादन-कदलीफल-नारद्व्यादिशुक्लानुष्मैदभिन्नप्रधानफल-

फलिकाग्रहः, ननु असिन्नापि निर्विकृतिग्रत्याख्यानं सचिच्चानि नियम्यन्ते, किं पुनरालोचनासम्बन्धिनिः, द्राक्षादीनि तु
 सचिच्चानि तत् कथं तद्भक्षणसंभवो येन वर्जनोपदेशः सफलः स्यात् ? उच्यते मांसवर्जितं सर्वमपि सचित्तम् उपायेन प्रासुकी-
 भवत्येव, ततः संभवत्येव अत्र तद्भक्षणम्, इति युक्त एव तद्वर्जनोपदेशः; चकारात् गुडपपटिका गुडधाना कर्करीयकफा-
 णितेश्वरसकसारवर्षोपलशर्करातलिकाऽमृतिकादीनां ग्रहः, 'तिलवर्तितः, तिलकुट्टिः' सा च यदि सचित्ततिलानां तदा पशुपिता
 एवात्र ज्ञेया, नतु सद्यस्का तस्या अचित्तत्वेन अव्यवहित्यमाणत्वात्, अग्रितापतसा च सद्यस्कापि, अथ प्रासुकतिलानां तदा
 सद्यस्कापि, 'वटकानि' प्रतीतानि, तान्यपि कथिततक्रकाञ्जिकभिन्नानि अत्र ज्ञेयानि, अभिन्नानां पक्वान्नविकृतित्वेन, घोलभि-
 न्नानां जीवसंसाक्तिमन्वेन निर्विकृतिकेऽभक्ष्यत्वात्, 'करम्बः' प्रसिद्धः, सोऽपि दधिकृतो दुग्धकृतो वा ज्ञेयः, नतु तक्रकृतः; तस्य
 वदरचूर्णवन्नीरसत्वेन अनुत्कटत्वात्, 'चूरिमं' घृतखण्डादिमिश्रितं मोदकादिचूर्णं, चकारात् स्नेहमर्दितशकुलछिरिसिद्धपिण्डका
 घृततैलाद्येकतरमश्रितमण्डकरोट्टिका आस्त्यानकाम्लिका, वटकन्याघ्रातं दुरिकापुरणादि तेमनप्रलेहादीनां ग्रहः, तथाशब्दः

धृततैलाद्येकतरमश्रितमण्डकरोट्टिका आस्त्यानकाम्लिका, वटकन्याघ्रातं दुरिकापुरणादि तेमनप्रलेहादीनां ग्रहः, तथाशब्दः
 समुच्चये इति गाथार्थः ॥ ९६ ॥

नालिकेरशब्देन नालिकेरसारोऽभेदोपचारात् उच्यते, यो लोके खुडुहुडीगिरिकानामभ्यां प्रसिद्धः, तस्यैव अतिसरसत्वेन
 भक्ष्यत्वात्, दृश्यते चाभेदोपचाराद् बीजपूरस्य सारो बीजपूरशब्देन उच्यमानः, मोदिकाः स्नेहमिश्रितकनिकानिष्पन्नाः, म-
 ण्डिका अग्रितापगलितपुटद्वयान्तन्यस्तगुडमिश्ररोट्टिका, घृताद्यतिश्रितरोट्टिका वा, मर्जिका वस्तुलादिशकः, चनका अशुष्का

एवात्र ज्ञेयाः, तेषामेव संकल्पमानत्वात्, 'संतलिता, उत्कालिते घृते तैले वा पक्वा, मर्जिकाथनकाः सन्तलितमर्जिका चनकाः, तान् अन्येषामपि छमकितुशालनकानाम् उपलक्षणम्, एते आसुरी, राजिका, यदुक्तम् अमरकोशे, 'राजिका कृष्णिकाऽऽसुरीति' अभिधानकोशेऽपि उक्तम् 'असुरी कृष्णिका' चासाधिति, ताभिर्निष्पन्ना आसुरी राजिका, संस्कृतघोलदध्याघन्तनिधिप्रत्युष्णी-
कृतदर्पपशाकादिः, इयं च सिन्धुदेशे आहुरि इति नाम्ना, जालन्धरे आसुरमिति नाम्ना अन्यत्र राजिका तिक्तमिति नाम्ना च प्रसिद्धा, एषा च दधिकृता एवात्र ज्ञेया, यदुक्तं योगविधौ 'तद्विवसकया दहीकया आसुरी न कल्पद् जोगवाहीणं' इति, अतः कश्चिद्वचनकपानीयमध्वणेऽपि न दोषः, 'अम्लरूपापानकं, चिञ्चापानकं, तद् आदिर्यस्य तत्तथा, आदिर्यब्दात् द्रा-
क्षापानकनालिकेतपानक-एज्जूरपानक-गुडपानकादयो गृह्यन्ते, किलाटिका अम्लरसविश्रुटितदुग्धवराटिका निर्मिता घारि-
कापाराः पिण्डिकाः, एताश्च सिन्धुदेशे प्रसिद्धाः, तत्र च अतिथनदधिपिण्डस्यापि किलाटिका भवन्ति, परं ता ब्रह्म्यान्तराहुपह-
सत्वेन चिकुरितरेव संभाव्यन्ते, किलाटिका आदिर्यस्य तत्तथा, आदिर्यब्दात् दुग्धसिद्धद्राक्षाहुडुडुडीखारिकमरिचवटिकादि-
व्यञ्जनानि गृह्यन्ते, तया समुच्यते ॥ ९७ ॥

तन्दुलैः पष्टिकादिभिर्धान्यसौरह्वैः सह कथितम् उक्तालितं, तन्दुलकथितं, 'द्रुग्धं' धीर पेया इत्यर्थः, इदं तु तलस्थितसह-
पकतन्दुलानाम् उपरिचत्वार्थश्रुतानि यावत् वृद्धं श्रेयम्, तदूर्ध्वं वर्द्धमानं विकृतिरेव, धीरेयी तु सान्द्रा भवतीति न तथा पौ-
नरुण्यं, हस्तबिलोडितं दधि घोळ उच्यते, स च द्विधा निर्वलः सञ्जल्य, तत्र आघस्य मथिताऽपरनामोऽन न ग्रहणं विकृति-

त्वात्, द्वितीयस्तु द्रव्यान्तरापहतरसत्वाद् उत्कृष्टद्रव्यमेव, एवमादीनि, आदिशब्दात् गुडमाधुरशिखरिणीनिर्भञ्जनादीनि गु-
ह्यन्ते, भूरिभेदानि अनेकप्रकाराणि, उत्कर्षकद्रव्यानि वर्जयेत् परिहरेत्, पुनर्वर्जनोपदेशोऽत्यादरव्यापनार्थः, शुद्धिकामीति,
कर्तृपदं ज्ञेयम् ॥ निर्विकृतिके एवंविधस्यैव अस्य महानिर्जरा हेतुत्वादिति भावः ॥ ९८ ॥

इत्युक्तानि नामग्राहम् अनेकानि उत्कृष्टद्रव्याणि, अथ एतेषामेव विकृतिनिष्पन्नानां नानादेशजत्वेन दुर्लक्षानां सुखावबोधार्थं

व्यापकलक्षणमाह—
विगर्हं दब्धेण हया जायं उक्कोसियं भवे दब्धं ॥ केइतयं विगइगयं भणंति तं सुयमयं न स्थि ॥ ९९ ॥

व्याख्या—‘विकृतिः’ क्षीरादिका, द्रव्येण तन्दुलादिना, हता भग्ना, मारिता, निर्वीर्यीकृतेति यावत्, या काचन पायसादि
उत्कर्षितं उत्कर्षितसंज्ञं भवेत्, ‘द्रव्यम्’ उत्पन्नरसवीर्यविपाकान्तरत्वात् यथा मथितं, खण्डादिरसेन हतं शिखरणी । १। घृतं क-
निकादिना मिश्रितं कुष्ठिरिचूरिमं वा । २। वटिकादि पकान्नं काञ्जिकादिनोपहतं काञ्जिकवटिकादीनि । ३। पर्यटसुकुमारिकादिरसेन
हतं तैलं घृतं वा निर्भञ्जनं । ४। शुण्ठी चूर्णरसेन हतो गुडपाको गुडपर्यटिका । ५। इत्यर्थः, इत्युक्तं विकृतिमयोत्कृष्टद्रव्यस्य लक्षणम्
अथैतन्नामान्तरातिपादकं मतान्तरम् अनूद्य तत्र श्रुतस्यासंमतिमाह ‘केइतयं विगइगयं भणंति तं सुयमयं नस्थि, केचित् आ-
चार्याः’ तदेव तद्वत् स्वार्थे, अन्यस्वरात्पूर्वम् अक्र, क्षैरेय्यादिकं ‘विकृतिगतं’ विकृतिसंज्ञकं ‘भणन्ति, भुवन्ते, तथाहि प्रवचन-
सारोद्धारसूत्रवृत्ती ‘दब्धहया विगइगयं विगर्हं पुन तेण तं हयं दब्धं ति’ द्रव्येण तन्दुलादिना हता निर्वीर्यीकृता सती विकृतिः,

पुनः क्षीरादिका विठ्ठतिगतम् हस्युच्यते, तेन कारणेन तन्दुलादिकं द्रव्यमेव भवति न विठ्ठतिः, अत एव निर्वि-
 ष्टकप्रत्यारूपानवतामपि केषांचित् किमपि तत्कल्पत एव, इति, तत् श्रुतमतम् आगमसंमतं नास्ति, न भवति, आगमे हि
 ठ्ठविठ्ठतिगतसंज्ञाया अदर्शनात्, यदि पुनः सामयिकी संज्ञा सा अमविष्यत्, तदा विठ्ठतिसंज्ञावद् एवपि घृदव्यवहारे
 व्यस्तरिष्यत्, न च विस्तृता, नापि अन्येन केनापि श्रुतचरेण स्त्रोपज्ञे नियामकत्वेन प्रयुक्ता, तस्माद् ज्ञायते अन्वोचीने-
 न केनापि फलिता इति, ननु एवं मा वादीः, इयं हि यदि समयभाषा नामविष्यत्, तदा श्रीमद्रघादुस्वासी स्वग्रन्थेषु न
 प्रायुष्यत, प्रयुक्ता चेपं तेन, तथाहि दद्याथुतस्वरूपनिर्बुक्ता 'विगर्' विगर् भीओ, विगर्गयं ओ उ भुअए साहू, विगर्द विगर्द
 सहावा विगर् विगर् वलाणेद, इति, गाथायाम् इयं च गाथा निगीथभाष्ये पञ्चवस्तुकेऽन्यत्रापि चास्ति, ततो ज्ञायते श्रुतचरे-
 रापि बहुमानितैव, अन्यथा ते स्वस्वग्रन्थान्ते न निक्षिप्स्यन्त, विठ्ठतिगतसन्दस्तु विठ्ठतिसंज्ञोत्कृष्टद्रव्यवाचकतयैव तैर्व्या-
 ख्यातस्तथाहि निगीथपूर्णं 'निकारणे विगर्दं सुबन्तस्स इमे दोसा विगर्दं गाहा, घृवादि विगर्दं विद्या विगर्दं गहणेण कुगर्द
 विगर्दं एयक्यं, विगर्दक्यं, जहा विसंसदणं विगर्दं वा गया जम्मि दये तं विगर्दयं जहा 'दधोदण विगर्दं भुत्ताए साहू
 विगयस्महा वो हवद, सा य विगर्दं घुना विगर्दं नरगाइयं वलाणेद चि' तस्मात् विठ्ठतमिति समयभाषा एवेति ? धेय, अथदि
 विठ्ठतिः केवलाऽपि द्रव्यान्तरेण सहापि विठ्ठतिकृतं विस्सन्दनाद्यपि कारणमन्तरेण भक्षिता कुगतिहेतुरित्याद्युक्तं, न पुन-
 र्विठ्ठतिकृतं विठ्ठतिमिश्रं वा विठ्ठतिगतसंज्ञं भवति इत्युक्तम् ॥ निष्कारणमस्यमाणविठ्ठतीनामेव सदोपत्तेनात्र व्याख्यातुम्

आरब्धत्वात्, यदि पुनर्निकृतिमिश्रं वा विकृतिगतसंज्ञं स्यात्, तदा घृतदुग्धनवनीतादिद्वयतत्त्वेन पक्वान्नदधिघृताद्यपि तत्काल-
 कृतदध्योदनोऽपि विकृतिगतसंज्ञः स्यात्, न चैवमस्ति तस्य निर्विकृतिके अपवादतोऽपि अकल्पनीयत्वात्, तस्मात् नायं विकृति-
 गतगब्धो विकृतिप्रतिबद्धोत्कृष्टद्रव्याणां संज्ञा; किं तर्हि? विकृतेरेव स्वरूपान्तरमात्रख्यापनपरः, तस्या एवात्र प्राधान्येन वि-
 वक्षितत्वात्, अत एव श्रीहरिभद्रसूरिभिः पञ्चवस्तुकृद्घृतौ विकृतिगतशब्दो विकृतितयैव व्याख्यातो, यथा 'विगई गाहा' विकृति-
 चेतोविकारमाश्रित्य 'विगई भीतो' दुर्गतिभीतः सन् दुष्टचेतसः कुगतिरिति मन्यमान इत्यर्थः, विगतिगतम् इत्यत्र चेतो-
 विकृतिहेतुत्वाद्, विकृतिः, क्षीरादिलक्षणा परिगृह्यते, तद्वत् तज्जातं, गतविकृतिर्वा विकृतिमिश्रं यस्तु शुद्धं साधुः, विगतिगतमेव
 किमित्यत आह विकृतिः क्षीरादिलक्षणा, विकृतिस्वभावा चेतोविकृतिरूपा, यतश्चैवम् अतो विकृतिः परियुज्यमाना विकृति-
 चलाच्चयति, तत्कारणपोषणादिति ॥ यशोदेवसूरिणापि प्रत्याख्यानचूर्णौ एवमेवायं व्याख्यातोऽस्ति, कोहि नाम स्वहितेपी
 सद्धान्तिकम् अर्थम् अन्यथा सन्तमन्यथा करोति, तस्मात् अनागमिकी एव विकृतिगतमिति उत्कृष्टद्रव्यसंज्ञा अनादृतत्वेन
 वृद्धानाम् असंमता चेति, तथा च द्राक्षादीनामिव क्षैरेय्यादीनामपि उत्कृष्टसंज्ञा एव प्रमाणकी आगमोक्तत्वात्, शुतधैररादृत-
 त्वाच्च, तथाहि तद्वचः "जो पुण विगई चायं काऊणं खाइ निद्रमहुराई, उक्कोसदव्वगाई तुच्छफलो तस्स सो नेओ, तिलमो-
 यगतिलवटी वरिसालग नालिकेर खंडाई, अतिवहल धोलखीरं वयपण्णुयवंजणाई च ॥ २ ॥ वयवहु मंडगाई दुद्धकरं वीथ
 पेयमाईयं । कुल्लुरि चूरिम पमुहं अकारणे केइ भुंजंति, इति तिलमोदकाः, कर्करीयकाः, - यदपि च तैरुक्तम् एकैकस्यापि

विकृतेः पञ्च पञ्च विवृतिगतानि भवन्ति, यथा,

अहं पेया दुद्वद्वी दुद्वचलेहीय दुद्वसाही य ॥ पंच य विगइगयाइं दुद्वम्मि म्मीरसरिपाइं ॥ १ ॥

अम्बिल जुयमि दुद्वे दुद्वद्वी दम्भ मीसरद्वंमि ॥ पयसाही तन्न तंदूलचुन्नयसिद्वम्मि अत्रलेही ॥ २ ॥

दक्षिण विगइगयाइं घोलचदा घोलसिद्धरिणि करम्बो ॥ लवणरुणदहि य महियं संगरिगायम्मि अप्पदिण ॥ ३ ॥

पक्कयं ययकिही पक्कोसहिउवरि तरियसर्पि य ॥ निम्भंजणवीसंदणगाइं ययविगइ विगइ गया ॥ ४ ॥

तिल्लमली तिल्लकुहीद्वं तिल्लं तहो सहुवरियं, तरराइदव्वपक्कं तिल्लं तिल्लम्मि पंचेय ॥ ५ ॥

अब्ब कविण इयसुरसो गुलपाणीयं य सक्करा मंडं ॥ पक्के गुदो गुटविगइं विगइगयाइं तु पंचेय ॥ ६ ॥

पुगं पगस्सुवरि तिण्णुवरि वीयगं य जं पक्कं ॥ तुप्पेणं तेणं चिय तइयं गुल्लहाणिपा पभिइ ॥ ७ ॥

चउत्थं जलेण सिद्धा लप्पसिया पंचमं तु पूयलिया ॥ तुप्पद्वियतायियाण परिपक्का तीसु मिलिण्णु सु ॥ ८ ॥

तदपि जनागमिकमेव विसंयादितात्, तथाहि पेया धरेयी दुग्धावलेहिकानामेकस्मै च कुं युक्तं सर्वत्रापि तन्दुलाना

मेव विकृतिमुञ्जतात् ॥ अथैकत्र दुग्धा—दल्पतराः तन्दुलाः, अन्यत्र समाः, अपरत्र वेपामेव पूर्णम् इत्येवं रूपभेदात् भेदोऽ-

नेति चेत् ? एवं तर्हि न पञ्चसंख्यतमम् ; अल्पभेदेऽपि हि भेदश्चेत् ? तदा दलित्वादलितगोभूमजुगन्धरीप्रमुत्तानेकाद्विदलधा-

न्यानां पृथक् पृथक् मालनेषु दुग्धेन राब्धानां च विभिन्नरसवीर्यविपाकत्वेन महाभेदे सति विशेषतो भेदः स्यात्, तथा च अने-

कत्वमेव, अथ ते सर्वेपि भेदाः क्षेत्रीयपदेनैव संगृहीताः, हन्त एवं पेयावलाहिकंऽपि तनव सश्रहीष्यते किमिति पृथक् उपात्ते न
 हि ते तन्दुलक्षीराभ्यां न निष्पन्ने ? इति यत्किञ्चिदेतद्, तथा काञ्जिकयुक्तं दुग्धं तन्दुलैः सह पक्वं दुग्धाटिका भण्यते तैः, सा
 च लोके स्वभावतो भवन्ती न दृश्यते; अथौषधादिकारणेन क्रियते, तदा भवतु भिन्नं विकृतिगतं काञ्जिकतन्दुलानामेव तत्र वि-
 कृतिभञ्जकत्वात्, किन्तु न नैयत्यं कश्चित् किञ्चिच्छरीरकारणं देशाचारं वा आश्रित्य भिन्नैर्भिन्नैरौषधैः सह भिन्नरीत्या दुग्धस्य
 पच्यमानत्वेनैव विधानां विकृतिगतानाम् अनेकधा संभवात् ? तथा यैर्दुग्धाटिका वलाहिका व्याख्याता, तत्र तत्त्वं ते एव जानते,
 न वयं स्थूलमतित्वात्, केवलमिदं जानीमहे यत् वलाहिकाया विकृतिगतत्वम् नागमे भणितं दृश्यत, नापि बृद्धव्यवहारागतं,
 न चापि युक्तियुक्तं, तत्र हि, विकृतिभावभञ्जकद्रव्यान्तरसंपर्काभावात्, तस्मात् इदमपि न किञ्चित्, तथा द्राक्षामिश्रं दुग्धं राद्धं
 पयःसाटिका, तैर्भणिता, पयो दुग्धं सटति गच्छति इति व्युत्पत्तेः, एषाऽपि भवतु विकृतिगतं दाक्षारसापनीतविकृतिभावात्,
 परं न पृथक् गृहीतुम् उचिता, तद् ग्रहणे हि खारिकबुडुकुडीमिरिचवटिकासेविकादीनां भिन्नभाजनेषु दुग्धेन पृथग् राद्धा-
 नामपि ग्रहणप्रसङ्गः, समानयोगक्षेमत्वात्, तथा च पञ्चसंख्याभङ्गः, अथ पयःसाटिकया एवामी गृह्यन्ते ? तर्हि एकैव
 क्षेत्रीय अस्तु तथैव सर्वेषामपि संग्रहस्य भावात्, किं पञ्चसंख्याया निरर्थिकया कृतया इति; एवम् अन्यविकृतिप्रतिबद्धविकृति-
 गतानामपि पञ्चत्वाघटनं स्वयमेव अभ्यूहं, ग्रन्थगौरवभयात् अत्र न दर्शिष्यते, किञ्चित् प्रागेव दर्शितमस्ति इति गाथार्थः ॥९९॥
 इत्युक्तानि निर्विकृतौ वर्ज्यतया उत्कृष्टद्रव्याणि तत्प्रसङ्गेन तत्संज्ञान्तरनिराकरणं च, अथ एतानि किं निर्विकृतिमात्रे

वर्ग्योनि, उत आलोचनासम्बन्धिनि निर्विकृतिके ? इति प्रश्नस्योत्तरमाह—

कदापि तिहीसु पुणो जं क्षीरइ निव्विगइयमिह ॥ तत्थ गंगदिदब्बमुक्कोसियं तु उसमगओ चञ्जे ॥ १०० ॥

व्याख्या—कल्याणानि, कल्याणकदिनानि, तिथयो अष्टम्यादयस्तासु, पुन शुब्द आलोचनानिर्विकृतिकाइ भेदमाह, कल्याणकम् अन्यथा किंरिइ उदिग्य यत्किंयते निर्विकृतिकम्, इह प्रयत्ने, तत्र निर्विकृतिमाने, गुण्ठादिद्रव्यं, पूर्वोक्तस्य रूपम्, उत्तर्पितम् उत्कटमणं, तुरेवाथो, भिन्नक्रमश्च, तत उत्तर्गत एव वर्जयेत्, नत्तपवादतः, अपवादेहि तत्सेनस्यापि तत्रानुष्ठातत्वात्, तथाहि—‘नरं इह परिमोगो निव्विइयाणं पि कारणे वग्गो, उक्कोसगदब्बाणं न उ अविसेसेण विव्वेओ सि’ आलोचनानिर्विकृतौ तपवादोऽपि वर्जयत्येव, यद्यपि स्वभावतो निर्विकृतिकमेकरूपमेव, तथापि उपाधिभेदात् भेदो भवत्येव, तथा च आलोचनासत्कामिदम् एकान्ते नोत्सर्गिकमेव उपादितदुष्कर्मविर्मूलनार्थत्वेन अपवादासहत्वाद्, चेपं तु अपवादिदुष्कर्मि अपूर्वपुण्योपाज्जनार्थत्वेन यादृच्छिकत्वादिति भावः ॥ १०० ॥

ननु—अपवादपदेऽपि उपसिंते किं स्वयमेव एतानि आसेव्यन्ते, उत गुरुणा पृच्छयेत् ? उच्यते सति गंभये गुरुणा पृच्छयेत्; तर्हि गुरुवः पृष्टाः सन्त उत्कटद्रव्यसमूहं गृहस्थानामग्रे कथयन्ति उत सावधत्वाद् अपवादत्वाद् कुत्रचिदेतदुत्थात् वा नेति ? प्रश्नस्योत्तरमाह—

गीगत्था जुगपयता आयरिया दब्बयेत्तफालधू ॥ उक्कोसयं तु दब्बं कंति कपनिच्चियरमा वि ॥ १०१ ॥

व्याख्या—गीतार्था उत्सर्गापवादरहस्यवेदिनः, 'युगं' वर्तमानकालः तत्र प्रवराः शेषलोकैर्भ्योऽधिकगुणत्वेन प्रधानाः, आचार्याः, 'द्रव्यम्' असारसारादिरूप आहारः, 'क्षेत्रं' स्निग्धरूक्षसाधारणलक्षणं, 'काल' उष्णशीतसाधारणस्वभावः, उपलक्षणत्वाद्भावश्च हृष्टग्लानत्वादिकः, तान् जानन्ति इति द्रव्यक्षेत्रकालज्ञाः, उत्कर्षकं पुनः, तुः पुनरर्थः, द्रव्यं क्षीरान्नादिकं, कथयन्ति कल्पनीयतया उपदिशन्ति, कृतनिर्विकृतेरपि निर्विकृतिप्रत्याख्यानिनोऽपि, न केवलं दृताद्यन्यतरैकविकृतिग्राहिण इत्यपेरर्थः, तद् भक्षणभाविगुणविशेषविमर्षणपरत्वात् तेषामिति भावः ॥ १०१ ॥

अथ भापासमितत्वाद् यथा ते कथयन्ति तथाह—

उक्त्वहाणतवपइटो असमत्थो भावओ य सुविसुद्धो ॥ उक्कोसगं तु दव्वं विगइच्चाए वि तस्सुच्चियं ॥ १०२ ॥

व्याख्या—उपधानानि श्रुतोपचाराः, तेषां तपः उपधानतपः, उपलक्षणमिदं गीतार्थाचीर्णनिरन्तरविधेयप्रभूतनिर्विकृतिकमद्रमहामद्रतपसां, तत्र अविष्टस्तद्वहनप्रवृत्तः, परम् असमर्थोऽशक्तः, असामर्थ्यं च विक्रियान्तरदर्शनात् ज्ञायते, भावतश्च भावम् आश्रित्य पुनः, चः पुनरर्थः, सुविसुद्धो, मायादिमालिन्यरहितत्वेन अतिनिर्मलः, यो भवति इत्यध्याहारः, उत्कर्षमपि तुरेवार्थः, द्रव्यं परमान्नादि विकृतित्यागेपि निर्विकृतिकेऽपि तस्योचितं युक्तं भोक्तुमिति शेषः, यदुक्तम् 'आवन्ननिव्विगइयस्स असाहुणो कुज्जए परिभोगो ॥ इंदिय जयवुद्धीए विगइच्चायम्मि तो जुत्तो, किं च महानिःस्पृहस्य यत्तेरपि योगवाहिनोऽशक्तौ उत्कृष्टद्रव्यभक्षणमुक्तमस्ति, तथाहि योगविधौ असह्यस्स निव्वं जएणं चउत्थावाणे गाहिमं अब्बयाइ अप्पक्खोवपुव्विल्ल घय भरिय ताविद्याए, वीय

घाणपकं पित्रो गार्हिमं कल्पंति चि, किं पुनर्मृदस्यस्य इति भावः ॥ १०२ ॥

इत्युक्ताऽपवादतो निर्विकृतिकेऽपि उत्कृष्टद्रव्यमधुनास्थितिः, अथ पुष्टालम्बनं विनापि उत्कृष्टद्रव्यं यस्तत्र भुंक्तं तस्य दोषमाह-
जो पुण सह सामन्त्ये काऊणं सब्वविगइपरिहारं । भवम्बइ मंडाइयं निगमा सो होइ पच्छिन्ती ॥ १०३ ॥

छयाख्या—यः पुनः सति सामर्थ्ये शरीरशक्तौ, कृत्वा प्रत्याख्याय सर्वविकृतिपरिहारं निर्विकृतिकं, लादयति भक्षयति, ख-
ण्डादिकं तस्य तद्विविकृतिकं स्वल्पफलमेव भवतीति ज्ञेयम्, यदुक्तं जो पुण विगइथायं काऊणं लाइ निद्धमइराहं, उक्कोसगदब्बाइ
तुच्छफलो तस्स सो नेओ । १ । दीसंति य केइ हं पघवयाए वि मंदयम्माणो, कारणियं पडिमेवं अकारणेणापि कुणमाज चि । २ ।
नियमाभिधयेन स भवति 'प्रायश्चित्ती' प्रायश्चित्तम् आपद्यते इत्यर्थः, विराधकत्वात् यदुक्तम् 'उस्मग्गे अववायं आयरमाणो विराहगो
भणिओ चि, तथा, जो सालंबणसेवा तं विइयपयं वदंति गीयत्था, द्वितीयपदम् अपगोदः, स च प्रायश्चित्तविषय एव 'आलं-
घणरहिंयं पुण निसेवणं दब्भियं चिति चि, दर्पत्रतितेवनाकारित्वाच्च मायानिष्यन्नं चाधिकमपि प्रायश्चित्तम् आपद्यते, तस्य
अस्मत्पलापकत्वेन मायायित्वादिति भावः ॥ १०३ ॥

अथ दो तिनि उ विगइओ पघवपुंतेणं, इत्यादि सार्धगायया वक्ष्यमाणायाः पुण्डपृच्छाया उत्तरम् अत्रैव प्रस्तावे प्रसज्जेन
संक्षेपादुक्तम् इत्याह—

इत्थ पत्थावे मंडपुच्छण उत्तरं कयं,

अत्र निष्कारणोत्कटद्रव्यभक्षणान्निर्विकृतिकप्रत्याख्यानिनो दोषभणनरूपे प्रस्तावे, खण्डपृच्छायाः त्रयस्त्रिंशदधिकशततम-
 सार्धगाथया वक्ष्यमाणाया उत्तरं कृतं सामान्यतः, विशेषतस्तु तत्रैव करिष्यते इत्यर्थः, इत्युक्ता प्रपञ्चेन निर्विकृतिकस्य व्यवस्था,
 अथ आचाम्लस्य असौ वक्तव्या, तत्र यद्यपि अथानन्तरं 'गोहुमचणगा' इत्यादि गाथा पठ्यते, तथापि एषा 'गिहिणो इह'
 इत्यादिगाथाया ऊर्ध्वमेव अर्थेन संगच्छते, इत्यस्यैव प्रथमं व्याख्यायते, सूत्रे व्यतिक्रमस्तु लेखकैर्गुण्यादिना जातः संभा-
 व्यते, ननु आचाम्ले कृते किं गृहस्यस्य द्वे एव द्रव्ये कल्पेते, उत परार्थं निष्ठितानि यतेरिव बहून्यपि, उभयथापि प्रवृत्तेर्दृश्य-

मानत्वादिति ? प्रश्नस्य उत्तरमाह—

गिहिणो इह विहियायं विलस्स कप्पंति दुन्नि दब्बाणि ॥ एगं समुच्चियमन्नं वीयं पुण फासुगं नीरं ॥ १०४ ॥
 व्याख्या—गृहिणो गृहस्यस्य ननु यतेः, तस्य भिक्षाचरत्वेन द्रव्यनैयत्यासंभवात्, इह प्रवचने आचामोऽवश्रावणम् अम्लं
 चतुर्थो रसः ते एव प्रायेण व्यञ्जने यत्र भोजने, ओदनकुलमापशकुप्रभृतिके, तदाचामाम्लम्, आचाम्लमपि समयभाषया
 उच्यते ॥ अत्र निरुक्ताद् आचामस्य मलोपः विहितम्, आचाम्लं येन स तथा, तस्य विहिताऽऽचाम्लस्य कृताचाम्लस्य कल्पेते
 द्वे द्रव्ये, अत्र द्विशब्दस्य अग्रे अवधारणार्थ एवशब्दो द्रष्टव्यः, ततो द्वे एव द्रव्ये नत्वधिकानि, अन्यार्थं निष्ठितत्वेन प्रासुकैप-
 णीयान्यपि, अत्रार्थे वृद्धपरम्परागतसामाचार्येव प्रमाणं, किमेतत् ग्रामाण्यान्निर्विकृतिकाऽऽचाम्लोपवासेषु सचिच्चनियममेव न
 कुर्वन्ति श्रद्धाः, किं च उपवासे एकमेव द्रव्यं न गृह्णन्ति, ततो यथा सूत्राक्षरदर्शनेऽपि अत्र अवश्यं तथा सचिच्चनियमः क्रियते,

एवं द्रव्यधिकद्रव्यनियमोऽपि, के ते द्वे ? इत्यत आह—एकं समुचितं मयद्वरीरस्य प्रस्तुततपसो वाऽनुकूलरीरेण प्रायोग्यम् अग्रम्, उत्तममध्यमजन्यरूप कलमशाल्यादिः द्वितीयं पुनः प्रासुकं त्रिदण्डोत्कलितत्वेन भावकद्रव्यसम्पर्कादुत्पन्नचर्णान्तरादिमन्त्रेण वा अचिन्तीभूतं, समुचितमिति विशेषणम् अत्रापि योज्यते, तत्रापि प्रासुकं समुचितं नीरमित्यर्थः, तथा च प्रासुकमेव नतु सचि-
 त्तम्; प्रासुकमपि समुचितमेव नतु अनुचितं, तिलोदकजवोदकतन्दुलोदकरीरोदकमद्गरोदकसंस्वेदिमादिकं, द्राक्षाखर्ज-
 रदादिमचिच्छागुडखण्डादिषावनजलं वा, एतानि हि क्षुण्णसक्तीयत्वेन गृह्यतेः पीयमानानि धर्मगुरसादितर एवेति अनुचितानि, यतीनां तु मिश्राचरत्वेन नानुचितानि, उचितमपि नीरमेव, नतु काञ्चिकायथवनतक्रुशुरसादीनि, तेषां हि पानकाहारत्वेऽपि शुद्ध्यहेतुत्वेन आचमनादि कार्यानिर्हत्वात् अतएव प्रत्याख्यानचूर्णो जलमेवोक्तम्, यथा 'जाव इयं उव
 जुज्जइ वाव इयं मायणे गेहेज्जणं जलमिन्नुदं फाठं भुत्तल्वं एम इत्थं विही चि, नतु निन्यत्वाज्जवोदकादिकं, सरमत्वादिक्षुरसा-
 दिकं च द्वितीयं द्रव्यं यदि न भवति, मा भूत्; काञ्चिकाऽयथागणयोः पुनरेकतरद् भवत्येव, अन्यथा आपामाम्लम् इत्यस्य
 तद्वान्नो निरवकाशत्वेन वैयर्थ्यप्रसङ्गः ? इति चेत् न, मुनिषु सावकाशत्वात् मुनीनेय आथित्यास्य प्रत्याख्यानस्य इदं नाम, मुन-
 यो हि मिश्राचरत्वेन कदाचित् किञ्चिदेव पानकं लभन्ते, इत्येते यथा लाभमेव आचाम्लं कुर्वन्ति, ततो यदेते सौधीरावथाव-
 णयोरेकतरमेव लभन्ते, तदा तेनापि चाचाम्लं कुर्वन्ति, इत्येतानाथित्य सार्धमेव अस्य नाम, यथा आवश्यकम् अन्यथा मामा-
 थित्यापि आवश्यकं न स्यात्, न हि गृहस्था अवश्यमेव इदम् उभयकालं कुर्वन्ति, किं तर्हि ? यथाप्रभवमेव; यदुक्तं 'जाहे

खणिओ ताहे साम्मइयं करेइ त्ति, किं च यतीनां भिक्षावृत्तिवेन द्रव्यनैयत्यं नास्ति, ततस्ते आचामाम्लयोरैकतरेण द्वाभ्यां चेदं
 कुर्वन्ति, शुद्ध्यर्थं जलमपि आसेवन्ते, दोषाभावात्, गृहस्थास्तु पौरुषवत्त्वेन स्वगृहे सन्तमेव आहारं युज्जते, न भिक्षितं तस्य
 धर्मलाघवकारित्वेन पौरुषघातित्वेन च श्राद्धानामनुचितत्वात्, अत एव तेषां द्रव्यनैयत्यमुक्तं, ततो यदि तेऽपि आचामाम्ल-
 योरैकतरेण आचाम्लं कुर्युः, तदाऽवश्यमेव द्रव्यनियमभङ्गः, तेषां शुद्ध्यर्थं तृतीयस्यापि जलरूपस्य ग्रहण-भावात्;
 तस्मात् यथा सचित्तवर्जकत्वात् तेषां स्वार्थम् अन्नपाको न विरुद्धस्तथा जलस्य प्रासुकीकरणमपि; तथा च ते तत्र प्रासुकमेव
 एकं जलं पिबन्ति, न सौवीरादिकं जलवत् यथा तथापि, तत्पानस्य लोके विरुद्धत्वात्, अत एवामी प्रत्याख्यानं कुर्वन्तः,
 पानकाकारान्नोचरन्ति, वृद्धाननुमतत्वात्, निष्फलत्वाच्च, यादृशं हि जलं वृद्धपरम्परागतं सचित्तवर्जकत्वात् ते पिबन्ति, तादृशं
 पानकाकारोच्चारणमन्तरेणापि कल्पत एव, यदुक्तं प्रत्याख्यानचूर्णौ पाणं सौवीरज्वोदगाइ चित्तं सुराहयं चेव । आलकाओ सव्वो
 संगरकइराइनीरं च ॥ १ ॥ खजूरदक्खदाडिमिचिचापाणाइं तक्कमिक्खुरसो, । गुडखण्डाई नीरं आयामुस्सेइमाइयं ॥ २ ॥
 पाणग आगारेहिं कएहिं एयाइं हुंति कप्पाइं । इहरा न हुंति कप्पा मुत्तुं उसिणोदगाइयं, इति, एवं चायामाम्लेऽपि चेइ गृह-
 स्थाः पानकाकारान् नोचरन्ति, ततः कथं शेषप्रत्याख्यानेपूचरन्तीति भावः ॥ १०४ ॥

इत्युक्तं कृताऽऽचाम्लस्य द्वे एव द्रव्ये समुचिते कल्पेते इति ॥ अथ समुचितपदेन स्वविपक्षत्वेन सूचितान्यपि अनुचितद्र-
 व्याणि कानि यैराचाम्लं न क्रियते ? इति प्रश्नमाशङ्क्य स्वयमेव सूत्रकटुचरमाह—

गोहृमभयगजयेति भुङ्गेति मनुष्येति छासीण । धुरिरियाचेदिमियाइदुरियाहि न तं कुञ्जा ॥ १०५ ॥

द्वाराया—गोधूमचनरुखाः प्रमिदाः तैः, मृष्टैः जलदप्रितप्तमर्जनकमावनस्यगालुकाजनितपाकैरुपलक्षणत्वात् मृद्नादिभिरपि,
शालुभिः परधान्यनृपैः, उपलक्षणत्वात् मृष्टमृद्नादिनृपैः मोक्त इत्यादि नाम प्रसिद्धैः, तर्कं पानकाहार उक्तः सिद्धान्ते तथाहि
इतो नामैर एव एगंगी पाजगंतु मज्जाद ग्यादिम फलमंभादीनामै मद्रुफाणियार् णीति, रुल्लप्याल्लगयाचण्णविषि, इतो एगं-
गि उपेय मुदो गुदं नामै, एगं अमण एगंगियं, तच्च उदगमज्जाइणं, एगंतरमुदं एयं पाणं एगंगियं, एादिमं एगंगियं फलमंसा-
दीजं, एगयरं माइमं एगंगियं मद्रुफाणियादीजं एगयरं गुदं, गुदं नाम नान्येन मिथिनम् एयम् एगंगियमिति” तथा चेदं वि-
मीनरुगूणादिरुद्रागुरीछुतजलत्रिदण्डोदूतजलव्यनिरिक्तानाम् इधुरमकाशिकावधारणादिपानकानाम् उपलक्षणं, ततस्तक्रादि-
पानकैः, पुणूरिग रेष्टमिग इदुरिकादिभिः नत्र पुणूरिका अर्द्धाधितरेन अविहितितराद्वगोपूमाः साध अर्द्धराद्वमुद्रादिवा-
इन्द्रानाम् उपलक्षणं, पुष्टिमिका पुष्टदयान्तर्न्यमकलिणिमहितरको मोदकाकरो सेट्टिकायिजेयः, इदुरिका प्रमिदा उपलक्षणमियम्,
उंदेरिसादीनां एभिद्रव्यत्वन्यनिर्वराकारमेतेन दृढासंमतेः, तद् आचाम्लं न दुर्योदित्यर्थः ॥ १०५ ॥

इत्थुक्तान्याचाम्लस अग्रयोग्यानि द्रव्यानि, अथाचाम्ले यदि द्वे एव द्रव्ये कतेयेते नाधिकं, तर्हि दन्तओषनरुमपि न
रुन्वियन्ते, ततः कथं शुगम्य शुदिरित्यत्र आह—

तो पुण मिन्दि-सदं यिणा मुहमुट्टि फाउं इरथमममत्थो ॥ सो कटुग रुसायरमं मिलियं गिणहइ न मे भंगो ॥ १०६ ॥

व्याख्या—यः पुनर्विरलदन्तत्वात् शलाकया दन्तशोधनकेन, 'विना' अन्तरेण मुखशुद्धिं दन्तान्तरालप्रविष्टसिक्तापन-
यनं कर्तुम्, अत्र आचाम्ले मकारोऽलाक्षणीकः, असमर्थः, अशक्तः, स कटुककपायरसां कटुकरसां निम्बादिशलाकां कपायरसां
विभीतकादिशलाकां गृह्णाति मुखशुद्ध्यर्थं न तस्य भङ्गः न द्रव्यद्वयनियमविराधना, अनिष्टत्वेन अनाहारत्वात् कटुकपायद्रव्याणां,
यदुक्तं निचार्दणं छल्लीपत्तफलाई य मोइ भूईओ अन्नं चैय पगारं दब्बमणिट्टं अणाहारो च्ति, तत आहारेणैव प्रत्याख्यानभङ्गो
ननु अनाहारेण अप्रत्याख्यातत्वात् तस्य इति भावः ॥ १०६ ॥

इत्युक्ता आचाम्लस्य करणस्थिति—रथ उपवासस्य तां तत्प्रतिपालनफलं चाह—

आहारतिगं वल्लिय सजियं न जलं पि पियइ पवररसं ॥ जो किर कयउववासो सो वासं लहइ परमपदे ॥ १०७ ॥

व्याख्या—आह्रियन्ते इष्टत्वेन भक्ष्यन्ते इत्याहारा भक्ष्यवस्तूनि तेषां त्रिकम् अशनखादिमखादिमलक्षणम्, आहारत्रि-
कम्, वर्जयित्वा प्रत्याख्याय, सजीवं सचित्तं, नञ् क्रियया योक्ष्यते, 'जलमपि' पानीयमपि दूरे प्रत्याख्यातम् आहारत्रिकम्
अमत्याख्यातं पानकमपि इत्यपेरर्थः, 'न पिवति' न धयति, प्रवररसम् अतिमिष्टम्, इदं च विशेषणं जलस्य दुस्त्यजताद्योत-
नार्थं, यः किल इत्याप्तवादे आत्मा एव एवं ब्रुवते, कृत उपवासो येन स कृतोपवासः, अभक्तार्थी स दृढव्रतत्वात्, वासम्
अवस्थानं, लभते, परमपदे मोक्षे, ननु आलोयणानिमित्तं पारद्वतवग्निं, इत्यादि गाथास्थित 'सचित्तवज्जणमिति,' पदेनैव
सचित्तजलापानं लब्धमेव किं पुनरपि अत्रोक्तं, नहि उपवासे एव सचित्तजले वर्ज्यमाने परमपदवासो लभ्यते, नैकाशननि-

चिकित्साचाम्लेषु, नापि उपवाय एव त्रिधाहारो नैकाशनादीनि, तस्माद् यथा पूर्णोक्तत्वात् एकाशनादिषु इदं नोक्तं, तथा
 अत्रापि यत्कुं नोचितमिति ? सत्यं किं तु आलोचनाव्यतिरिक्तेषु एकाग्रनादिषु अपि त्रिधाऽऽहारेषु उपवासानुरूपत्वात्, प्रासुक-
 मेव जलं पेयमिति नियमज्ञापनार्थमिदम्, अत एव केचिन् मैदान्तिकमन्या गृहस्थानपि यतीनिच पानकाकारपट्टकम् उच्चा-
 रापयन्ति, तथ अतीवाऽप्युक्तम्, गृहानामसंमतत्वात् नहि गृहस्था स्वधर्मोपहासमीताः सचित्तवर्जका अपि एकाशनादिप्रत्या-
 ख्याने कृते पुर्व्वरादिपानकं वा, तिलवन्दुलादिधावनं वा, अवथाचणकास्त्रिकादि वा पिबन्ति; किं तर्हि ? उष्णोदकमेव; वा
 निभीतरादिरमभाषितोदग्मेव वा, तथ पानकाकारोधारणमन्तरेणापि पातुं कल्पते एव, एतच्च प्रागेव दक्षितम्, अथ न कल्पते
 तर्हि दिवमचरिमप्रत्याख्यानेऽपि पानकाकारोधारणप्रसङ्गः, तत्रापिहि द्विधाहारत्वेन त्रिधाहारत्वेन वा कृते पानकस्य पीयमा-
 नकत्वात्, ननु इदं रात्रिप्रत्याख्यानं दिवसचरममाणे एव क्रियमाणत्वात् रात्रिभोजननिषेधकत्वाच्च, रात्रौ च पुर्व्वरादिपान-
 कानि धर्मविरुद्धत्वेन जैनानाम् अपेयानि एवेति, कथं पानकाकारोधारणप्रसङ्गः ? इति चेत् एवं हि रात्रौ त्रिधाहारम् इति पद-
 मपि अनुशार्यमेव; एतदनुयायित्वात् पानकाकारोधारणस्य, यदुक्तं “जइ पुण कुणइ पोरसि पुरिमेगासण अमचट्टे तिविह
 आहारो पाणगमुदिसिउं लेचाडे निचेव माइयं कुणइ आगाराणं छकं तत्थ य मुचं इमं मणियमिति” अथ शुद्धोदकपानार्थं त्रिधा-
 हारमित्यादिपदम् उगार्यत एव अन्यथा संयुक्तगम्यत्वाद् एकस्यापि आहारस्य अमक्षणं, सर्व्वधामयि वा मक्षणं व्रतयेत्, एवं
 तर्हि निदं पानकोधारणमन्तरेणापि शुद्धोदकपानं तथा च यथा दिवमचरिमप्रत्याख्यानेऽनुषारेषु अपि पानकाकारेषु रात्रौ

गुह्याः शुद्धोदकं पिबन्ति, तथाऽप्येष्वपि एकाग्रतादिषु दैनसिकप्रत्याख्यानैषु पिबन्तु समानयोगक्षेमत्वात्; किं च खज्जूर-
 निलतन्दुलनावनावश्रावणादीनि पानकानि यथा रात्रौ गृहिणामपेयानि तथा दिवापि अपेयानि एव, तत्पानस्य धर्माभिमुख-
 नाय् अग्रनिपत्तिहेतुत्वेन, प्रतिपन्नानां विपरिणामहेतुत्वेन वैधर्मिकाणां जिनधर्मनिन्दाकृतौ प्रेरकत्वेन च महादोषत्वात्, तथा
 न तेषां पानकाकारोच्चारणम् अनर्थकमेव; ननु नानर्थकं, यतो यद्यपि 'फोगरंगदाडिमच्छल्यादिभिः प्रासुकीकृतं जलं त्रिधा-
 हारं पातुं कल्पत एव, तेषां कषायवृक्षफलछल्लीचूर्णत्वेन अनाहारत्वात्; तथापि विभीतकादिना प्रासुकीकृतं न कल्पते एव,
 तस्य स्वादिमाहारत्वात् इति तदर्थं पानकाकारान् उच्यन्तु गृह्याः? इति चेत् न, वस्तुवृत्त्या विभीतकादेरपि कटुकफलत्वेन
 अनाहारत्वात्; यदुक्तम् अनाहारो मोयछल्ली मूलकडुफलं च होइ अणाहारो, इत्यादि कल्पगाथाचूर्णौ 'मोयं काइयं छल्ली निचा-
 र्णं मूलं पंचमूलादि । कडुफलं च आद्रिमूलकं, हरीतक गहेडगादि' चि, केवलं क्षीरामलकगुडविभीतकादीनि मधुरफलत्वात्
 स्वादिमाहारा अप्येकजातीयत्वात् मा अनाहाराः स्युः, इत्यतिप्रसङ्गनिवारणार्थम् इत्यन्येऽपि स्वादिमाहारत्वेनैव व्यवहियन्ते,
 तेषां तु एतान्यपि रोचन्ते, तेषामाहार एव, यथा उष्ट्रानां निम्बः, यदुक्तं कल्पभाष्ये 'जं वा सुवखत्तस्स उ संकममाणस्स देइ
 आसामं, सो सन्नो आहारो अकामणिदं वणाहारो' चि, ततो यदा विभीतकादीन्यपि वस्तुवृत्त्या अनाहारस्ततः कथं तद् रस-
 भावितं जलं स्वादिममिश्रं स्याद्, येन तत्पायिनां पानकाकारोच्चारणं सार्थकं स्यात्; ननु एवं तर्हि यतोऽपि एतान् मा उच्च-
 रन्तु? नैवं; तेषां मिश्राचरत्वात् अन्यार्थनिष्ठिताहारभोजित्वाच्च, ततस्ते यथाकृतं पानकं कचिदेव किञ्चिदेव लभंते, ततः

प्रत्याख्यानभद्ररक्षणार्थम् अरश्यमेव पानकाकारान् उपरन्ति एव; एतानेवोदित्य अस्य प्रत्याख्यानस्य मूचितत्वात् यदमीषां
 गग्ग्रेरनिलनन्दुलादिषामनानि आम्लावधायणादीनि सा मद्योक्तयतनया पितृतां न ऋग्निदू धर्मोपहासो भवति, मिथानर-
 र्त्तान्, द्रयून् यदि कश्चिन्नानीयान् तदा प्रसमेदेय, यथा अदो दृढधर्मता त्रितेन्द्रियता चाभीषां यद् इन्द्रियाणामप्याय रुमपि
 कल्पनीयमेव पानकं पितृन्ति, न पुनः प्रयादिषु सर्वसाधारणतया सुलभमपि वीतलं स्वच्छं जलम् अकल्पनीयमिति; । नन्वेवं
 तर्हि द्विरमगरिमेवपि एते पानकाकारान् उपरन्तु, तत्करणानन्तरमपि पृथिविधाहारत्वेन पानकस्य पीयमानत्वात् ? इति चेत्
 नैवं, नहि एतदमीषां रात्रिभोजनस्य प्रत्याग्नानं तस्य त्वारोपमाले एत तैः 'सर्वं भक्षे रात्रिभोजनं पश्यतामि ते असर्गं वा
 पापं वा, ग्राह्यं वा, साह्यं वा, नेयं सर्वं रात्रं भुञ्जिष्य, इत्यादिना प्रत्याख्यातत्वात्; यदि पुनरिदं रात्रिभोजनप्रत्याख्यानं
 त्रिधाहारं स्यात्, तदा उपारयेरमेव पानकाकाराः प्रागुधारितानामेव एषां देवसिक्तत्वेन आदित्यास्तगमनाय धित्वात्, नचैवं
 रात्रौ जगम्य अपानान्; नापि पराशुनाधाराराणामिदं तद्वत्सद्वृत्तानां पानकाकाराणामपि संक्षेपकं त्रिधाहारत्वात्; किं तर्हि ?
 आपरादिक्रमोन्नतिर्निर्णयकं; ततोऽस्मिन् ऋते पारिष्टापनिकादिकारणे उपस्थितेऽपि न भुञ्जते, पानकं तु सर्वमपि पिबन्त्येव अप्र-
 नियच्छरन्, प्रविचरन् अनेनैव तदुर्विधाहारपत्याख्यानेन पानकाधारग्रत्याख्यानेन वा भवति, नान्यथा, तत्सुखोरुतयोः कथं
 पानकाकारानुषरन्ति यतयः, नेतु इदमुत्तरं गृहिणामपि ममानमेव ? नैवं, तेषां द्विरसचरिप्रत्याख्यानस्य ध्रायो रात्रिभोजन-
 निर्णयसम्भावः; ते हि अनेनैव एतेन सामान्यतोऽभ्युपगमेन वा निरुद्धा, रात्रौ न भुञ्जते, अन्यथा भुञ्जीरन् अणुहीतरात्रिभोजन-

नियमत्वात्, तथा च एकाशनादौ कृतेऽपि दिवा भोक्तुम् अग्रभुता रात्रावपि भुञ्जीरन् अग्रतिचद्धत्वादिति न गृहस्थयत्नोः
साम्यम्, इति सिद्धं यतय एव पानकाकारान् उच्यन्ति न गृहस्था इति भावः ॥ १०७ ॥

इत्युक्त आलोचनातपसः करणविधिः, अथैतस्मिन्नन्यस्मिन् वा कल्याणकादिसम्यगन्धनिर्विकृत्यादितपसि यन्न कल्पते
तदैकयुक्त्यैवाह—

पायच्छित्तविसोहणकरणखम्मम्मि तवम्मि पारद्धे ॥ जलपिवणं कप्पइ नो निसाइ निव्वियाइ सेसतवे ॥ १०८ ॥
व्याख्या—यद्यपि प्रायश्चित्तं विशेषकमेव आलोचनादि उच्यते, तथापि अत्र तद्विशोद्धं कश्मलकर्मजं पापमेव ज्ञेयं, तस्य
विशोधनम् अपमार्जनं, तत्र क्षमे समर्थं प्रायश्चित्तविशोधनकरणक्षमे, 'तपसि' एकाशनादिके पञ्चविधेऽपि जलपानं न कल्पते
निशायां तथा निर्विकृत्यादि, निर्विकृत्याचाम्लोपवासरूपे, शेषस्य आलोचनाव्यतिरिक्तस्य कल्याणकादेः तपःशेषतपस्तस्मिन्
शेषतपसि अपि, अप्यत्र द्रष्टव्यः पुरिमाद्धकाशने मुक्त्वा शेषतपसो रात्रौ जलपानस्य नियम इत्यर्थः ॥ १०८ ॥

इत्युक्तम् आलोचनाव्यतिरिक्तपूरिमाद्धकाशने मुक्त्वा शेषतपसु सर्वेष्वपि रात्रौ जलपानस्य अकल्पनीयत्वम्, अथ सामा-
न्यतो निर्विकृत्यादिषु अपवादत एव बाह्यतोऽपि विकृतिपरिभोगः कार्यो नोत्सर्गत इत्याह—

पायाइणवभंगो निव्वियायं विलोचवासेसु ॥ वायाइपीडिएहिं कायव्वो अन्नहा न करे ॥ १०९ ॥

व्याख्या—'पादादीनाम्' अङ्गावयवानाम्, अभ्यङ्गो घृततैलादिना प्रक्षणं, निर्विकृत्याचाम्लोपवासेषु, आलोचनायाः कल्याण-

क्तेदोर्वा मन्मन्धिषु, यानादिपीडितरेषु, आदिग्रन्थात् श्रमादि गृह्यते, वातश्रमादिबन्धयितरेषु इत्यर्थः ॥ अन्यथा वातादिपीडायाम् अस-
 र्त्वा गुणार्थं शोभार्थं वा, न कुर्यात्, विद्वन्तीनां लोमाहारस्यापि कागलिकाहारवत् पुष्टिजनकत्वेन शस्तुततपसो विरुद्धत्वात्, इत्येवं
 पञ्चविधेषुपि त्वमि प्रभृतयः कृते यदा गुरुषो मिलन्ति तदा तद्वये आकम्प्यदोषम् । १। अनुमान्यदोषं । २। दृष्टदोषं । ३। नादरदोषं । ४। मूर्ख-
 दोषं । ५। छन्दोषं । ६। मन्ददाहलदोषं । ७। यदुजनदोषम् । ८। अव्यक्तदोषम् । ९। तत्सोविदोषम् । १०। इत्येतान् दद्यापि आलोचनादोषान्
 वर्नेयन् प्रवर्द्धमानसरेणः सर्वमपि आत्मदुष्कृतम् आलोचयति, यदुक्तं भगवत्यां—दस आलोयणा दोसा पञ्चचा, तं जहा आकं-
 पयत्वा अणुमाणास्वा जं दिद्वं वायरं च मुहुमं वा छत्रं सदाउलयं बहुजण अध्वच तस्सेवी पयसेसविमुक्तं पयसमयं वद्धमाणसरेणो
 आलोए जग्मकजं, न पुणो काहंति निच्छयओ चि, तत्र । आकम्प्य आवर्जितः सद्याचार्यः स्तोके प्रायश्चित्तं मे दास्यतीति बुद्ध्या
 आलोचनाचार्यं पैसाहृस्परणादिना आवर्ज्य यदालोचनम् अमो आकम्प्यनामाऽऽलोचनादोषः । १। 'अणुमाणा इ चि' अनुमान्य
 अनुमानं कृत्वा लघुतरापतापनिवेदनेन मृददण्डादित्वम् आचार्यस्य आकलय्य यदालोचनम् असौ अनुमान्यनामाऽऽलोचनादोषः
 । २। यद् आचार्योदिना दष्टं ध्रुवं गणरायजातं तदेव आलोचयति, एष दृष्टनामाऽऽलोचनादोषः । ३। वादरसेन अतिचारजातम्
 आलोचयति न मूर्खं, तत्रावग्रापरत्वात् वादरदोषः । ४। मूर्खमतिचारजातम् आलोचयति, यः किल मूर्खं तदालोचयति स कथं
 वादरं मया आलोचयति, एवं रूपमात्रसंपादनायाचार्यस्य इत्येषः मूर्खदोषः । ५। छत्रं ग्रच्छन्नम् अतिलआलुतया अव्यक्तमचनं
 यथा भवति एवम् आलोचयति, यथा आत्मनेव नृणोति, एष छत्रदोषः । ६। मन्ददाहलं गृहच्छन्दं यथा भवति गृहम् आलो-

चयति अर्गीतार्थान् श्रावयन्नित्यर्थः, एष शब्दाकुलदोषः ७, बहवो जना आलोचनागुरवो यत्रालोचने तद् बहुजनं यथा भवति एवम् आलोचयति, यथा एकस्यापि अपराधस्य बहुभ्यो निवेदनमित्यर्थः, एष बहुजनदोषः ८, अव्यक्तो गीतार्थः तस्मै आचार्याय यदालोचनं तद् अप्यव्यक्तम् इत्युच्यते एषोऽव्यक्तदोषः ९, यम् अपराधम् आलोचयिष्यति तमेव आसेवते यो गुरुः स योयं यदालोचनं तद् अप्यव्यक्तम् इत्युच्यते इति तत्सेविने निवेदयति, इत्येष तत्सेततोर्वीति, यतः समानशीलाय गुरवे सुखेनैव विद्वक्षितापराधोऽपि निवेदयितुं शक्यते इति तत्सेविने निवेदयति, इत्यर्थः ॥१०९॥ विदोषः १०, इत्येतद्दोषवर्जनपूर्वकम् आलोचिते गुरुभिश्च यथापराधं प्रायश्चित्ते दत्ते पूर्वकृतं तपस्तत्र प्रवेशनीयम् इत्यर्थः ॥१०९॥ इत्युक्त आग्रमोक्तायाः तपोरूपाया आलोचनायाः करणविधिः, अथ यो बहुत्वात् शरीराशक्तत्वादन्यतोऽपि वा कुतोपि कारणाद् एनां यथोक्तां संपूर्णां कर्तुं न प्रभवति, अथ च स्वच्छाशयत्वात् एनामृणमिव शोधयितुं वाञ्छति, स कथं करोति ? इति

ग्रश्रस्य उत्तरमाह
वज्रिउं कालवेलं करेइ ताउ इमे चउरो ॥ ११० ॥

प्रश्नस्य उत्तरमाह
आलोचनाचिसुद्धिं जो काउं वंछए स सज्झायं । वज्जिउं कालवेलं करेइ ताउ इमं चउरा ॥ ११० ॥
व्याख्या—यद्यपि गुरोः स्वापराधनिवेदनमेव आलोचना उच्यते, तथाप्यत्र कार्ये कारणोपचारात् आलोचनापूर्वकं प्रायश्चि-
त्तमपि आलोचना भण्यते, तत आलोचनायास्तपोरूपप्रायश्चित्तस्य विशुद्धिं शोधनं पूरणमित्यर्थः, 'आलोचनाविशुद्धिं' यः
कश्चित् शुद्धात्मा कर्तुं वाञ्छति, स 'स्वाध्यायं' परिवर्तनारूपं 'वर्जयित्वा' परिहृत्य 'कालवेलां' दुष्टवेलां करोति, यतोऽसौ प्रायः
सर्वेद्वन्पि धर्मगच्छेषु जीतव्यवहारेण प्रायश्चित्ततयापि व्यवहियते एव, अस्य तपोऽपेक्षया अधिकगुणत्वात्, तथाचोक्तं निशी-

यमाध्ये । नारम निदग्मि वि तवे अन्मिन्तरे वाहिरे कुमलदिद्रे । न वि अत्वि नवि प होदी सज्ज्ञायसम्मं तवो कम्ममिति, ॥१॥
एतच्च प्रागेव भावितं, तथाच अशीतिश्रत्या एकाग्रनं, मत्तसत्या निर्विकृतिकं, सहस्रेण आचाम्लं, दाभ्यां सहस्राभ्याम् उपवातः,
मोच्यते, ताः पुनः कालनेलाः 'इमा' वक्ष्यमाणाः, पुंलिङ्गत्वं प्राकृतत्वात् चतस्र इत्यर्थः ॥११०॥ अथ तत्स्य रूपमेव विररीतुमाह
एतयोरितिसिओ दिवसो दिगमज्ज्ञंते य दृष्टि घडियाओ । एवं रयणीमज्ज्ञे अंतंमि य ताओ चस्सारि ॥ १११ ॥

व्याख्या चतस्रः पौरव्यः प्रहरा यत्र असौ चतुःपौरुषीकः, 'दिवसो' दिनस्य विभक्तिलोपः प्राकृतत्वात्, 'मध्ये' पादोनद्विग्रह-
रोर्ध्वम्, अन्ते च मन्ध्यापां, द्वे द्वे अमृहीत वीष्मोऽपि द्विगुप्येऽर्थवशाद् वीष्मां गमयति, 'घटिके' लघुघटिके, कालनेला भन-
तीति वाक्ययोगः, दिने द्वे द्वे लघुघटिकामाने द्वे कालनेले इत्यर्थः, 'एवं' दिवस इव, 'रजनी' रात्रिश्चतुःपौरुषीका,
तस्या अपि 'मध्ये' अन्ते च द्वे द्वे घटिके द्वे कालनेले इत्यर्थः, एवं दिवसे इव रजन्यां द्वे कालनेले, तथाच ताः द्वे
कालनेला द्वे दिवसे द्वे च रात्री, एवं चतस्र इति, ननु कालनेलावर्जनं निर्ग्रन्थानामेव युक्तं, तेषामेव आगमपा-
ठित्वेन उक्तत्वात्, तथाहि निगोये 'नो कण्ठ निगन्थार्णे वा निगन्धीणं वा चउहिं महाकालनेलाहिं सज्ज्ञायं करि-
त्तए, तंजहा पट्टमाए १ मज्झाण्हे २ पण्डिमाए ३ अट्टरचे ४ इति । किञ्च सर्वमावद्यव्यापारनिवृत्तत्वेन न्यमनःस्थिरीकरण-
म् अहोरात्रं व्याध्यायं कुर्वन् एतान् दृष्ट्वा मा लोको गहिद, यथा धिग् अमीपां बहुशास्त्रपठनं, यदेतावदेव न जानते,

तत्कस्यां वेलायां किमपि कार्यं कर्तुमुचितमिति, कालवेलायां हि सन्ध्यावन्दनवैश्वदेवतर्पणहोमादिप्रायं शान्तिकर्मैव कर्तुमुचितं
न स्वाध्यायः, तस्य परमतत्त्वात्मकत्वेन दुष्टवेलायामतिगोप्यत्वात्, यदि वा सोऽपि कर्तुमुचितो, यदि सर्वज्ञभाषितो न भवेत्,
परमेते एवं भणन्ति, यदस्मदीय आगमः सर्वज्ञभाषित एव, तथा चेदस्ति तदासौ अस्यां वेलायां विशेषेण गोपनीयः, सलक्षणत्वे-
नास्य देवताधिष्ठितत्वात्, यदुक्तमेवमेव आगमे व्यवहारभाष्ये “सलक्षणमिदं सुतं जेण सव्वञ्च भासियं ॥ सव्वं च लक्खणोवेयं
समहिद्धिति देवतात्ति, सदेवतं च वस्तु अशुभवेलायां यत्नेन रक्ष्यते, प्रायस्तस्य श्रेयोरूपत्वेन बहुविघ्नत्वादिति, आबालगोपा-
लानां प्रसिद्धमपि अजानानाः कथमिव सर्वज्ञपुत्रका एते भण्यन्त इति, तथा सन्ध्यासु संचरन्तो गुह्यकदेवाः स्वाध्यायासक्तत्वेन
निरवधानानेतान् मा छलयन्, तथाऽवश्यकार्यं आवश्यकं माऽस्मी अनुपयुक्ताऽभूवन्, तथा अविश्रान्त्या स्वाध्यायं कुर्वन्तोऽस्मी
मा कष्टयतामित्यादि कारणमाश्रित्य अतिवत्सलैः परमाप्तैः कालवेलासु स्वाध्यायः साधूनामेव आज्ञाभङ्गादिदोषप्रदर्शनेन निषि-
द्धः, तथाहि निशीथभाष्ये ‘पुन्वावरसंज्ञाए मज्झण्हे तह य अद्धरत्तम्मि ॥ चउसंज्ञा सज्झायं, जो कुण्ह आणमाईणि ॥ १ ॥
लोएवि होइ गरिहा संझासु उ गुज्झगा पविचरंति ॥ आवासगउ व ओगो आवासो चैव खिन्नाणं । २। इति, ननु श्राद्धानां तेषां गृह-
स्थत्वेन पूर्वोक्तकारणासंभवादिति चेत्, नैवं, यतो यच्छ्रमणानां वर्ज्यं तच्छ्रमणोपासकानामपि उत्सर्गतो वर्ज्यमेव, तेषामपि
मोक्षार्थित्वात्, ननु भवन्तु मोक्षार्थिनस्तथापि गृहकार्यव्यग्रत्वात्, कथमपि ग्रभूता अपि सन्तो यदि ते कालवेलात्वात् स्वाध्यायं
न करिष्यन्ति, ततो बहुकार्यत्वात् पुनरपि अन्यस्मिन् कस्मिंश्चित् सावद्यव्यापारे प्रवर्त्यन्ति, तथाच महादोषस्ततो वरं तदापि

स्वाध्यायकरणम् ? इति चेत्, उच्यते—स्वादेव स्वाध्यायस्य तदा निषेधोऽनर्थफलो यदि कालवेलासु अन्यधर्मकृत्यं कार्यतयोप-
 दिष्टं नाभविष्यत्, न चैवमस्ति, तदाहि तेषां 'समयेण माचरण य अवस्य कायव्ययं हवद् जम्हा ॥ अंतो अहोनिमिस्सा तम्हा
 आवस्सयं नाम १, इत्यनेन आवश्यकरूपेण, काले सुहभूतेणं विमिद्धुप्फादग्निं विहिणा उ ॥ सारत्थुह वुत्तगरुई जिणपूया
 होइ कायन्वा, इत्यनेन पूजारूपं चोपदिष्टमस्ति, यथा पूजाकालयोत्सर्गः कालवेला एवेति वृत्तिकृता व्याख्यातमस्ति, सूत्र-
 कृतापि एवमेवेक्तमस्ति, यथा 'सो पुण इह विज्जेओ संज्ञाओ तिचि ताग ओहेणमिति', ततो यदि ते प्रभूतास्तदा तत्क्षणे आव-
 श्यकं वा देवपूजा वा सर्वकालविधेयत्वेन पञ्चपरमेष्ठिनमस्कारध्यानं वा करिष्यन्ति, न पुनः सारथ्य कर्म धर्मोर्ध्वगतम् इति न
 कश्चिद् दोषः, यदि वा सा कार्पूरावरयकादिकं, तथापि स्वाध्यायं सागयकर्म प्रतिरोधकमपि, तदा वर्जयन्त्येव, प्रतिनियतकाल-
 विधेयत्वेन तस्य लोकेऽपि लोकोत्तरेऽपि तदानुवर्त्यत्वेनोक्तत्वात्, तथाहि चत्वारि एतु कर्माणि सन्ध्याकाले विवर्जयेत् । आहारं
 मैथुनं निद्रां स्वाध्यायं च विंशकः ॥१॥ आहाराजायने व्याधिः कूरगर्भश्च मैथुनात् । निद्रावो धननाशश्च स्वाध्याये मरणं भवेत्
 ॥२॥ इति, तथा व्ययद्वारमुप्ये 'रत्नीदिणाण मग्गे उभओ संज्ञओ अविचरन्ति ॥ गुच्छणा केवि तेण तासि तु नो सुयमिति, ततो
 यथागम्यकं पापव्यवहारप्रतिबन्धकमपि अकाले एते न कुर्वन्ति, एवं स्वाध्यायमपीति, ये पुनस्तदापि स्वाध्यायं कुर्वन्ति, ते श्रुता-
 ग्रातनारुतिरतात् भगवदाज्ञोऽष्टयकृत्याश्च विराचका एव, ननु असंख्यमव कर्मथयदेतुः स्वाध्याय उक्तो यथा 'कम्ममसंसिउज्जभवं ए-
 वेह अणुसमयमेव मावत्तो ॥ अन्नपरम्मि वि जोगे सज्जाथम्भो विसंसेण ॥१॥ ततोऽसौ द्रष्टवलायामपि अनुष्ठीयमानस्तपोवधिर्जनरा-

हेतुर्न, नहि अमृतं मरणक्षणे पीयमानं न जीवनदेतुः, किंच यद्यसौ सम्यग् ज्ञानहेतुत्वेन मोक्षहेतुस्तहि नास्य कश्चिदकालः, हेतुर्न, "नो आउरस्स कालो भगलंवरधोयणे य को कालो ॥ जइ सुक्खहेउनाणं को कालो तस्साऽकालो वा" इत्यस्मिन् काल-
गदुक्तं "नो आउरस्स कालो भगलंवरधोयणे य को कालो ॥ जइ सुक्खहेउनाणं को कालो तस्साऽकालो वा" इत्यस्मिन् काल-
वेलासु क्रियमाणे कथं विराघना प्रसङ्गः संगतः स्याद् ? इति चेत् उच्यते, महानिर्जराहेतुरपि असौ, जिनकल्पवत् प्रतिसिद्धे
कालेऽनुष्टीयमानः कर्मबन्धनियन्धनमेव, यदुक्तं 'कामं सु वओगो तवो ववहारं अणुत्तरं भणियं ॥ पडिसेहियम्मि काले तहावि-
सलु कम्मबंधायेति' अन्यैरपि कालवेलासु स्वाध्यायो न कर्तव्यः किं पुनः शुद्धिकामिभिरिति भावः ॥१११॥ आह किं कालवे-

लास्येव स्वाध्यायो न गुण्यते, किं वा अन्यत्रापि कुत्रापि इत्यत आह
चित्तासोए सियसत्तमट्टमीनवमि तिसु तिहीसुं पि । बहुसुयनिसिद्धमेयं न गुणिज्जुचएसमालाइ ॥ ११२ ॥
व्याख्या—'चैत्रो' मधुमासः, आश्वयुज आश्विनमासः, तयोः समाहारइन्द्रे चैत्राश्वयुजं भवति, तस्मिन् 'सितसप्तम्यष्टमीनव-
मीषु' विभक्तिलोपः प्राकृतत्वात् 'तिसुपु तिथिषु' अनुस्वारः प्राकृतत्वात्, अपिरुक्तः समुच्चये, ततो न केवलं कालवेलासु श्वेतस-
प्तम्यष्टमीनवमीरूपत्रितितिथ्यपि, बहुश्रुतैर्विशिष्टश्रुतधरैर्निर्दिष्टं मिथ्यादृष्टिदेवतापूजार्थं प्रवृत्तसार्वात्रिकमहाहिंसाजनितास्वाध्यायि-
कदर्शनात्, इतस्ततः संचरद् भोगार्थिशुद्रदेवताच्छलनाद्युपद्रवसंभावनाच्च 'निवारितं' बहुश्रुतनिर्दिष्टम्, एतत्स्वाध्यायकरणम्, इति-
रत्र द्रष्टव्यः, इतिहेतोर्न गुणयेन्न परिवर्तयेत्, 'उपदेशमाला' श्रीमहावीरशिष्यश्रीधर्मदासगणिविरचितत्वाद् आद्यं प्रकरणं, सा
आदिर्यस्य तदुपदेशमालादि प्रकरणजातम्, अयमभिप्रायो यद्यपि आगमे आपादकात्तिकयोः श्वेतपक्षे त्रीणि चैत्राश्व-

अस्याध्यायकर्तृनेन उक्तानि सन्ति, तथाहि 'नो कप्पइ निगन्थाणं वा निग-
ए, तंजहा आसादपाडियए । १। इंदमहपाडियए । २। कत्तियपाडियए । ३। सुगि-
तुर्दग्धां पूर्णिमायां प्रतिपदायां दिने दिने अद्यपुण्णेतपच्चम्पाम् इन्द्रमहोत्सवो
उर्दग्धां पूर्णिमायां प्रतिपदायां दिनत्रये, चैत्रेऽपि आश्विने इव दिनेद्वादशकं
व्राममे प्रयुज्यते, इति सिद्धान्तस्यैव गुणनम् एतु दिनेषु निपदब्रुवितं, तथाऽपि
न्दभूतानि प्रकरणानि अप्यागम एव, केवलं गणधरादिव्यतिरिक्तश्रुतधरप्रणी-
षेव 'अमूनि' सप्तम्यादीनि दिनानि, अतिमहा-महवस्याद् अस्याध्यायिकत्वेन
तेषु शुद्धिकामोऽश्रुतधराचीर्णस्य अनुल्लंघनीयत्वादिति ॥ ११२ ॥ अथादिश-
नापदेकेन दर्शयन्नुपसंहरति

॥ । सगरी कम्मविवागं उयासि य तह दिवहुसयं ॥ ११३ ॥

सुद्धिं च । पडिकमणसमायारिं धेराचल्लियं सपडिक्कमणं ॥ ११४ ॥

च । पचक्खणं ज्ञा पंचसंगहं अणुचयाइचिहिं ॥ ११५ ॥

गमुत्तं । सायपपप्पत्तिं नरपचच्चणं सम्मसत्तारियं ॥ ११६ ॥

अद्वयसोडसगाहं तद् वीसं वीसियाड पसमरई । जिणसत्तरियं एवमाहं जत्थ सिद्धन्तपरसत्थो ॥ ११७ ॥

मन्नइ तं सेसं पि छु पवयणमिह चउसु कालवेलासु । न गुणिज्जा सेयासुं चित्तासोए तिसु तिहीसु ॥ ११८ ॥

व्याख्या—उपदेशपदानि पञ्चाशकानि च तथा शब्दाः सर्वेऽपि समुच्चये, पञ्चवस्तुकशतकं, सप्तिकां कर्मसप्ततिमित्यर्थः कर्म-
विपाकं पडशीतिं, तथा द्वयद्धशतम् ॥ ११३ ॥ 'जीवसमास' संग्रहणिकर्मप्रकृती द्वित्वे बहुत्वं प्राकृतत्वात्, 'पिण्डशुद्धिं पिण्डविशुद्धि-
मित्यर्थः, 'प्रतिक्रमणसमाचारीं, स्वविरावलिकां सह प्रतिक्रमणं नाम प्रतिक्रमणसूत्रसहितामित्यर्थः ॥ ११४ ॥ सामाधिकचैत्यवन्दन
कानि प्रतीतानि, बहुत्वे एकत्वं समाहारवशात्, कायोत्सर्गसूत्रं च प्रत्याख्यानं, तथा पञ्चसंग्रहम् अणुव्रतादिविधिम् अणुव्रतशब्द
आदिर्यस्य स तथा तम् अणुव्रतविधिमित्यर्थः ॥ ११५ ॥ 'क्षेत्रसमास' प्रवचनसंदोहोपदेशमालापञ्चसूत्राणि प्रसिद्धानि, नवरम्
उपदेशमाला अन्यकर्तृकी ज्ञेया, न तु धर्मदासगणिकर्तृकाः, तस्याः प्रागेव उक्तत्वात्, एकवचनं तु समासानुरोधात्, आवकप्रज्ञप्तिं
नरकवर्णनां, सम्यक्त्वसप्तिकां दर्शनसप्ततिमित्यर्थः ॥ ११६ ॥ 'अष्टकानि षोडशकानि, तथा विंशतिः विंशतिका प्रशमरति जिन-
सप्ततिकाम् 'एवमादि' एवं प्रकारं, सिद्धान्तार्थपूर्वकत्वेन उपदेशमालादिसदृशमित्यर्थः, एतेदेव विवृणोति—यत्र सिद्धान्तपरमार्थो
मण्यते तत् शेषमपि हुनिंशये, प्रकरणमिह प्रवचने चतसृषु कालवेलासु निश्चयेन न गुणयेत्, श्वेतासु अनुस्वारः प्राकृ-
तत्वात्, न चैत्राश्वयुजे तिसृषु तिथिषु वचोऽत्र द्रष्टव्यः, अयमभिप्रायो यद्यपि अस्वाध्यायिकस्थितिः सिद्धान्तस्यैव तदभ्यासिनां
साधूनामेव आगमे साक्षादुक्ता दृश्यते, न प्रकरणानां न वा तत्पाठिनां आद्धानां आराध्यश्रुताशातनावाजिभिः आर्द्धै-
व

परम्परागतः कालरालासु च राधयुञ्जश्चतससम्प्रादादनय च प्रकरणपठनादिनिषेधः पञ्चशतादेशान् बहुमन्तव्य एव, अन्य-
 । तु अस्याध्यायिकेऽपि अध्येयतया उक्ता निर्युक्तयोऽपि इन्द्रमहादिषु पञ्चेरन् गुण्येस्वा, न पठ्यन्ते गुण्यन्ते वा गृहैरनुक्तत्वात्,
 स्माद् दृढप्रवादोऽपि आगमत् प्रमाणिक एवेति ॥ ११७ ॥ ११८ ॥ इत्युक्तं यस्मिन् काले क्रियमाणः व्याध्यायः कमब-
 राय जायते, तस्य वर्जनम्, अर्थेन यथा नीत्या यथ वर्ज्यमानैर्यथा वा मुद्रया येन च प्रणिधानविशेषेण कुर्वोणः शुद्धिकामी
 पूर्णमनोरपो भवति, तद्योपदेष्टुं भाषाद्वयमाह

पदमं पङ्क्तिमिज्जुं हरियावहियं जहासमाचारि । निदं विकहं कलहं हासकिडाहं वज्जन्तो ॥ ११९ ॥
 वयणदुयारे सुहणंतयं च पत्थंयलं अह दाहं । सुत्तथे उवउस्सो सज्झापं कुणह सुणह पदे ॥ १२० ॥

व्याख्या—प्रथममादौ प्रतिशम्य अनुष्ठाय ऐर्यापथिकीम् अनुष्ठानविशेषं, समाचार्यो अनतिक्रमेण यथा समाचारि, अनु-
 तारः प्राकृतत्वात् यथाविधि, निद्रां स्वापं, विकथां स्वाध्यायधाराविच्छेदकारिणीम्, अन्तेन सह वार्त्ता, कलहं वाग्युद्धं, हासो
 मन्त्रीलाघूतुरमणादि ते आदौ यस्य तत् हासकीटादि, आदिशब्दाद् बालकधात्रीत्यादिगृहव्यापारार्थां ब्रह्मः ‘वर्जयन्’ परि-
 हन्, स्वाध्यायावधानविरोधित्वादिति भावः ॥ ११९ ॥ ‘वदनद्वारे’ गुण्ये, गुणानन्तरं मुखवस्त्रिकं, चः पूरणे ‘वस्त्राञ्चलं वा’
 चरीपांशुकादिदानं वा, गृहीते सामयिके मुखवस्त्रिकम्, अन्यथा तु वस्त्राञ्चलमपि इत्यर्थः, ‘दत्त्वा’ आत्मसंयमविराधना-
 रिहरणार्थमेव इदमुपदिष्टं भगवन्निरित्यहं वचनचटुमानात् धृत्वा अत्राधिणी निमीन्य इमतीत्यादिवन् निमील्यादिमेहस्तुल्य-

कर्तृक इत्यनेन सहकाले कत्वाप्रत्ययः, तदा मुखद्वारे मुखवस्त्रिकां ददान एवेत्यर्थः, अन्यथा त्वसौ कर्मवन्धकार्येन सावद्यभाषि-
 त्वात्, वस्त्रादिना मुखम् अनादृत्य बुवाणो हि सावद्यभाषी. एव, यदुक्तं भगवत्यां सक्केणं भंते देविंदे देवराया किं सावज्जं
 भासं भासइ अणवज्जं वा ? गोयमा ? सावज्जं पि भासं भासइ अणवज्जं पि भासं भासइ ? से केणट्टेणं भंते एवं
 बुचइ गोयमा ? जाहे णं सक्के देविंदे देवराया सुहुमकायं अणिज्जूहिताणं भासं भासइ, ताहे सक्के देविंदे
 देवराया सावज्जं भासं भासइ, जाहे णं सक्के देविंदे देवराया सुहुमकायं निज्जूहिता णं भासं भासइ, ताहे
 अणवज्जं भासं भासइ चि, 'सुहुमकायं ति, सुक्ष्मकायं हस्तादिकं वस्तु इति वृद्धाः ॥ अन्ये तु वस्त्रमित्याहुः', 'अणिज्जू-
 हिता चि' अपोह्य अदत्त्वा हस्ताद्यावृत्तमुखस्यैव हि मापमाणस्य जीवसंरक्षणतोऽनवद्या भाषा भवति, अन्यथा तु सावद्येव, ततो यदा
 वैक्रियशरीरिणः शक्रस्यापि अनादृत्यमुखत्वेन भाषमाणस्य भाषा सावद्या भवति, तदा सुतरां मनुष्याणां भाषा सावद्या भविष्यति,
 तेषामौदारिकशरीरत्वेन शब्दोत्पत्तिनिमित्तप्रयत्नश्रितस्य मुखवातस्य उष्णत्वेन दुर्गंधत्वेन वातिशयेन जीवोपघातहेतुत्वादिति
 भावः। अथ शब्द आनन्तर्यार्थत्वाद् इर्यापथिकीप्रतिक्रमणानन्तरमेव शुद्धचर्थिना स्वाध्यायः कर्तव्यो नतु अन्तरं कार्यमिति द्योत-
 यति, कत्वाप्रत्ययेन तु पूर्वकालतामात्रमेवोक्तम्, नतु आनन्तर्यं, 'सूत्रार्थे' सूत्रेऽर्थे वा उभयस्मिन् वा 'उपयुक्तः' प्रणिधानवान् अननेन
 तु इदमुक्तं, पुस्तकाद्युपरि अन्येन वा सह गुण्यमानो ऽसौ नालोचनायां प्रविशति, तथा गुणनेहि प्रायः सूत्रार्थविधानाभावात्,
 स्वाध्यायम् अष्टादश शीलान्सहस्रादिकं करोति गुणयति आलोचनापूर्वाचनज्ञेऽपि श्रवणपठने गुणनसमानविधिविधेये इति

भूतकृतात्रोक्ते इति, दृणोति संविज्ञेन केनापि गुण्यमानम् अर्घोप्यमानं वा म्वाध्यायमारुर्णयति, पठति अधीत इत्यर्थः ॥ १२० ॥
 इति यथा कृतः स्वाध्याय आलोचनादुद्धये भवति तथोक्तम्, अथालोचनायां गृहीतानां लब्धेऽपनेनैकपूषवासेषु कृतश्रिदाकस्मि-
 करोगादेर्जातायां सहजायां वा अशक्तौ सत्यामुपगासं कर्तुमशक्तः कथमेतत् शोधयतीति प्रश्नस्योत्तरं गाथाद्वयेनोक्तं तत्रेयं प्रथमा
 चत्वरिकासपणहं उच्यवासो तह य निव्विययत्तएण । आयंयिलेहि द्रोहिं वारसपुरिमट्ट उच्यवासो ॥ १२१ ॥
 च्याकया—चतुर्भिरेकासनेरूपगासः, तथाचेति निपातसमुदायः समुषये, तथा निर्विकृतिनयेणोपवासः, तथा द्वाभ्यामा-
 चाम्लाभ्यामुपनासः, भवतीति क्रियात्र अध्याहार्याः तदपेक्षयेगहि कारकाणां प्रवृत्तेः, तथा द्वादशपुरिमाद्वैरूपवासो भवतीति ।
 नन्नादित्यमपि उपवासपदं यथा निर्विकृत्याचाम्लपदाभ्यां सह क्रमेण योजितम्, एवं पुरिमाद्वैपदेनापि सह योज्यते, किं पुन-
 रपि अस्य ग्रहणं कृतम् ? इति चेत् उच्यते—एकासनादीनां करणत्वं विगदितं, तृतीयान्तरेण उपन्यस्तत्वात्, पुरिमाद्वैनां तु
 कर्तृत्वं प्रथमान्तत्वात्, सतः सामानाधिकरण्याय पुनरपि उपवासपदस्य ग्रहणं कृतमिति न पौनरुक्त्यदोषः । ननु पुरिमाद्वैनां
 कर्तृत्वमपि किमिति विगदितम् ? उच्यते तेषामेकायनादिभ्यो विभिन्नरूपतां सूचयितुं ? सा चेयम्—एकासननिर्विकृत्याचाम्ले-
 यथोक्तसंख्येद्विधाऽऽहारैरपि आलोचनायामुपवासो भवति, किं पुनश्चतुर्विधाहारैः पुरिमाद्वैस्तु चतुर्धाहारैरेव द्वादशभिरुपगासो
 न त्रिधाहारैर्यत उक्तं प्राग् “पुरिमट्टवतो इह जो सो सन्नाहारचागाओ चि” ननु तथापि द्वादशपूरोद्वागुपनास इति, यदुक्तं
 तदसमीचीनमेव, आगमाचरणानामासत्वात्, आगमेहि अष्टभिरेव पूर्वोद्गरूपगम उक्तोऽस्ति, तथाहि प्रायश्चित्तविधौ ‘मागं क्रमेण

निव्वियपुरिमेगासणनिरुद्धसुमणाणं पायजुत्तेक । १ । दुअट्टं २ पण ५ दस ॥ १० ॥ वीस २० तह विसोया, इति गाथायां साद्धा-
 निव्वेव विशेषकौ पुरिमाद्धस्य मानमुक्तम्, तौ च अष्टभिर्गुणितौ विंशतिविशेषका उपवासस्य मानं भवतीति, तथा “कल्लाण-
 गमावन्ने अतरंते जह कमेण काउं जो दस कारिति चउत्थे तद्दिगुणायं विलतवे वा एकासणपुरिमड्डाणि निव्विगई चेव विगुणवि-
 गुणा उ” इति व्यवहारभाष्यसाद्धगाथा विष्टतौ श्रीमलयगिरिणापि चूर्णिकारेण चाष्टभिरेव पूर्वाद्धैरुपवास इति सूचितं, यतस्ताभ्या-
 मुमाभ्यामपि दशानामुपवासानां स्थानेऽपवादतोऽशीतिः पूर्वाद्धानि कार्याणीति तत्र व्याख्यातमस्ति, तथाहि कल्याणकं प्रायश्चि-
 त्तम् आपन्ना ये यथाक्रमेण तत्कर्तुमशक्नुवन्तस्तान् दश चतुर्थानि कारयन्ति, तथापि अशक्नुवन्तस्तद् विगुणानि आचाम्लानि
 तपः कारयन्ति, विंशतिमाचाम्लानि कारयन्तीत्यर्थः, एवमेकासनपूर्वाद्धनिर्विकृतीन् द्विगुणात् द्विगुणान् कारयन्ति, किमुक्तं
 भवति विंशत्याचाम्लकरणाशक्तौ चत्वारिंशदेकासनकानि कारयन्ति, तत्रापि अशक्तौ अशीतिं पूर्वाद्धानि कारयन्ति, तत्रापि
 अशक्तौ पष्ठ्याधिकं शतं निर्विकृतीकानां कारयन्तीति, ततो यदा दशानां भागेऽशीतिर्भवति, तदैकस्य भागेऽष्टौ एव भवन्तीति,
 आचरणायां तु षोडशभिरेव पूर्वाद्धैरुपवास उक्तोऽस्ति, तथाहि प्रायः सर्वसंमतोपधानविधौ ‘आयरणाउ नेयं पुरिमड्डा सोल-
 सेहिं उववासोत्ति, इति चेन्न, नहि युगग्रधानगुरवः प्राणाल्येऽपि आगमाऽऽचरणावाह्यं प्ररूपयन्ति, तत्किमयं पक्ष आगमिक
 आचीर्णो वा? उच्यते आगमिक एव? ननु कस्मिन्नागमे इदं भणितमस्ति? उच्यते महानिशीथे मध्यमवाचनायां यथोक्तोप-
 धानतपःकरणासमर्थसुद्दिश्य द्वादशभिरेव पुरिमाद्धैरुपवास उक्तोऽस्ति, तथाहि “तओ नाऊणं पियधम्मं ददधम्मं भत्तिजुत्तं

तादे जाव इयं पचमगणं निज्यगदेउं समन्थो भयइ, ताव इयं काराविजा रार्थोयणं न दुविह तिचिह चउचिहेण वा नरदा
 सुचीण् यचारराविअइ तो, गोयमा ? पणयालाए नमुक्तारमदियाणं चउत्थं चउयीमाए पोरिमीहिं वारगेहिं पुरिमनेहिं दसहिं
 अवेदेहिं छहिं निज्वीएहिं चउहिं एगहाणेहिं दोहिं आयंगिलेहिं एणेण गुदअत्थंगिलेण” इत्यादि, नन्वेयं तहिं अनागमा अपि
 लोकिकागमवश्च सर्वज्ञपूर्वका परस्परविरुद्धार्थस्तिपादकत्वादिति ? चेन्नैवं, विरुद्धार्थप्रतिपादकत्वं हि तदेव अमीगं स्याद्, यद्यते
 प्रयोऽपि एकैवैवाऽभिप्रायेण प्रवृत्ताः स्युः, न चैवमस्ति सर्वज्ञपूर्वकत्वादेव, यथा मीमांसाभिप्रायः, स सम्प्रसाप्तायगम्य
 एवेति, तत्रार्थिना तद्वेदिनो महायुतधरा एवाणुमरणीयाः, ते पार्थिवं विधेम आम्नायं व्याचक्षते यथा-चतुर्विधादौरेरेव
 त्रिधादौरेर्द्वादशभिरेव, द्विधादौरेः षोडशभिरेव षुध्योर्द्वयवासो भवतीति, सम्यविज्ञेयानुयायित्वेन प्रयोऽप्येते पथा अपिबद्धा एव ।
 नन्वेवं तहिं अत्र त्रिधादौरेरेव द्वादशभिरुपपात इत्येव वक्तुं युक्तं, न चतुर्दोदौरेरेवेति, तथा च ‘पुरिमद्वुतयो इह जो’ इत्यादि
 प्रागुक्तनगाविरोध इति ? चेत् सत्यं, किन्तु विग्रिहदुक्तार्थमेव इत्ययुक्तं, यतो यथा द्विधादौरेरस्यैकासैन्यतुभिरुपपातो भव-
 न्नापि आलोचनायां त्रिधादौरेरेव, अमीभिगतुभिरुपपातो भवतीत्येयमत्रापि विशेषमिति न कश्चिद् विरोध इत्यर्थः ॥ १२१ ॥
 इत्युक्तं यावच्चिरागमिर्गैरेव लघुभित्तयोभिरुपपातः पूर्वमेतेषां तावत् संरूपानम्, अथ प्रायश्चित्तरेनान्तीर्णेन यावता स्वाध्या-
 येन यावच्चिथ शुद्धैकासैन्येसां पूर्वमेते तावदेव तत्संख्यानं द्वितीयगाथया ग्राह

सज्ज्ञापयसहस्सेहिं दोहिं एगो हविज्ज लवपासो ॥ कारणउ कस्मइ पुण अट्टहिं दोकासणेहिं च ॥ १२२ ॥

व्याख्या—‘स्वाध्यायस्य’ पुस्तकादिसहायान्तरानपेक्षित्वेन गुणितस्य गाथामानेन श्लोकमानेन वा ‘सहस्रे, स्वाध्यायसहस्रे
 ताभ्यां द्वाभ्यामेको भवेदुपवासः’, तथा कारणतोऽत्यन्तहीनसत्त्वरक्षणाय याऽत्र ग्लानादिकारणमाश्रित्य कस्यचिदतिमुक्कुमार-
 शरीरस्य नतु सर्वस्य, पुनःशब्द उपवासपूरकसैद्धान्तिकैकासननादितपोभ्यो भेदमाह—अष्टभिद्वयेकासनैश्वोपवासो भवतीति,
 यदुक्तं—जह भणियं पच्छिचं दिजा हिट्स नउ गिलाणस्स । जाव इयं चावि सहइ तं दिजसहिज वा कालमिति, एतावता
 चेदमुक्तं भवति, अत्यन्तदुष्करतपश्चरणविधिथवणाइ आलोचनातो न मेत्तव्यं किन्तु अत्यन्तहीनवलैरपि गप्पा ग्राह्या एव,
 यतोऽस्यां गृहीतायां जन्मप्रभृतिसंचितप्रवलकलिमलसाकल्यविलयस्य भावात्, अत्यन्ताशक्तादिदशोचितस्यापि प्रायश्चित्तस्य
 मगवन्निरुपदिष्टत्वाच्च, अत एव अगीतार्थानामालोचनादानं निषिद्धं तेषां द्रव्ययोत्रकालभाचपुरुषप्रतिसेवनागतविशेषानभि-
 ज्ञत्वेन द्रव्याद्यौचित्येन प्रायश्चित्तानि दातुमसमर्थत्वादिति भावः ॥ १२२ ॥ इत्युक्तोऽत्र अशक्तानुद्दिश्य प्रायश्चित्तकरणविधिः,
 अथात्रैव सुकरे सुखलम्पटत्वाद् मन्दश्रद्धात्वाद्वा शक्तावपि मा प्रवर्त्ततामिति अतिप्रसङ्गनिवारणार्थमाह—
 संतम्मि बले संतंमि वीरिए पुरिसकारि सन्तंमि ॥ जह भणियं सुद्धिकप्प सुद्धिकप्प करिज्ज आलोयणाइ तन्नं ॥ १२३ ॥
 व्याख्या—‘सति’ विद्यमाने ‘बले’ शरीरसामर्थ्ये, ‘सति वीर्ये’ जीवशक्तौ मनउत्साहे वा, पुरुषाकारे अङ्गीकृत-निर्वाहकत्व-
 लक्षणे सति, भणितस्य ‘आलोयणानिमित्तं पारद्धतवम्मि, इत्याद्येकोनविंशइ गायोक्तस्य आलोचनाचार्येण दत्तस्य वाऽनतिक्र-
 मेण यथाभणितम्, अयमभिप्रायो यत्तपोऽनुनैव ग्रन्थकृता आलोचनानार्येण वा यथा कार्यतर्कोक्तं, तथैव तदिति ‘शुद्धिकृतं’

सकलकलमलप्रधालनाय हुयोत, आलोचनायास्तप उपचासादिकम्, अन्यया आझामानवस्थादयो दोषाः प्रसज्येयुः, यदुक्तं—
 'तस्स य पायच्छिउचं जं मग्गविओ गुरु उवदिस्संति । तं तह आधरियब्बं जणवत्थपसंगगीएण, इत्यर्थः ॥ १२३ ॥ ननु यत्तोत्र-
 श्रद्धोऽपि तस्याविश्वबलवीर्याद्यभावाद् यथा मणितमालोचनातपःकेवलोत्सर्गरूपत्वात् कर्तुं न शक्नोति, तेन किं कार्यमित्याह—

अहं नत्थि सरीरपलं तवसस्सी चि ह्नु न तारिसा होह । भावो चिज्जइ सुदो ता अयचाएण ह्नुज्ज तवं १२४
 व्याख्या—अथेति पष्ठान्तरे 'नास्ति' न भवति 'शरीरपलं' देहनामर्ध्यं तपःशक्तिरपि ह्नुनिधये, 'न ताहग् भवति'
 यादव्या यथा मणितम् आराध्यते, उपचासादौ कृते शरित्येव शिरोऽर्ग्योदिविकारप्रादुर्भावात् केवलं भावोत्साहो विद्यते 'शुद्धो'
 निष्कपटः, 'ता' तदा, अपवादेन एकासनचतुष्पादिकरणरूपेण भवेत्, तप उपवादिक्ं कर्त्तव्यमिति शेषः, तादृश्यां ह्यनस्था
 यामेवमपि दुर्वाण आराधक एव, यदुक्तं 'न ह्नु किंचि अणुआये पडिसिदं वावि जिणवरिन्देहि' । एता जिणाणमाणा कज्जे
 मज्जेण होयब्बं, इत्यर्थः ॥ १२४ ॥ इत्युक्तं र्थोत्सर्गिक आपवादिकथालोचनातपःकरणविधिः, अथोत्सर्गादि विधिना उत्सर्गे
 अपवादोऽपि वा प्राप्ते यो गुर्वनुग्रया एव आलोचनातपः करोति, स एव मोक्षलक्षणं फलम् अश्नुते इत्याह—
 सुगुरुणं आणाए करिज्ज आलोयणातवं भव्वो ॥ इय भणिग्गसुत्तचिहिणा सो ल्हु परमप्पयं ल्हइ १२५
 व्याख्या—'सुगुरूणां' संविश्वधर्माचार्याणाम् 'आज्या' उपदेष्टेन, 'कुर्यान्' करोति, य इति फलैपदमत्र लेये यण्होनित्या-
 भिसंवन्याद्, 'आलोचनातपः' प्रायश्चित्तं 'भव्वो' शुद्धस्त्री, इति, एवं, 'अणितमत्रविधिना' प्रागुक्तसूत्रनीत्या, स 'ल्लग्' क्षीमे

‘परमपदं’ मोक्षं, लभते, विशुद्धचित्तत्वात्, यदुक्तम्—आलोहए समाणे सम्मं पुण्वोदितेण विहिणाओ । दिति गुरु पच्छित्तं जह भणियं वीयरगेहिं, ॥ दिति गुरु पच्छित्तं दव्वं खित्तं च कालभावं च । परिचिंतिऊण सम्मं जह सोही जायए तस्स ॥ तह विहियाणुट्ठाणं जम्हा आलोयणाविसोही य । जिणवयणसुट्टिएणं तम्हा उभयंपि कायव्वं ॥ उभयं सेवन्ताणं विसुद्धचित्ताणं भव्वसत्ताणं । केवलणाणुप्पत्ती दिट्ठा सम्मए अणन्ताणमित्यर्थः ॥ १२५ ॥ इत्युक्तं सुगुरुवचनेनैव क्रियमाणस्य आत्सर्गिकस्यापवादिकस्य चालोचनातपसः फलम्, अथ कुगुरुदत्ताऽऽलोचना प्रमाणमप्रमाणं वेति यत्पट्टं तदुत्तरदानार्थमनुवदति—

केणावि सावएणं मुद्धेणं सिढिलसूरिपासम्मि । आलोयणा य गहिया पमाणमिह किं न सा होइ ॥ १२६ ॥ व्याख्या—‘केनापि’ अनिर्दिष्टनाम्ना श्रावकेण, अनुस्वारः प्राकृतत्वात्, ‘मुग्घेन’ प्रवचनकौशल्यादिगुणरहितेन, लिङ्गमात्र-श्रान्तेन वा, ‘शिथिलसूरिपार्थे’ क्रियाभ्रष्टाचार्यसमीपे, आश्चर्यादायां, ‘लोकु दर्शने’ इति धातुश्रुदादौ, तत आलोचनं ‘जह चालो जंपन्तो कज्जमकज्जं च उज्जुयं भणइ । तं तह आलोइजा मायामयविप्पमुक्को येति’ मर्यादया गुरोः पुरतः स्वापराधप्रकाशनम् आलोचना तथा च, यद्यपि आलोचना विकटना भण्यते, तथापि कार्ये कारणोपचारादालोचनान्तरं गुरवो यत्प्रायश्चित्तं ददति तदेवात्र आलोचनोच्यते, चोऽनुक्तसमुच्चये, ततो न केवलं वन्दनादिप्रतिपत्तिपुरस्सरं स्वदुश्चरितं तस्य निवेदनं तत् दत्ता प्रायश्चि-त्तरूपालोचना, नापि गृहीता स्वीकृता सा चशब्दोऽग्रस्थोऽपि अत्र योज्यते सा प्रमाणं युक्ता कर्त्तव्येत्यर्थः । ‘इह’ जिनधर्मे किं न

अथ न प्रमाणं भवतीति यत्पृष्टाभातं शेष इत्यर्थः ॥ १२६ ॥ अथोचरं दातुकामः स्वयमेव पातनिकामाह उचोचरमिति तत्र एवंविधे प्रश्ने उत्तरमिदं तदेवाह

जमगीयस्थो सिद्धिलो आजडिपमायदप्पकप्पेसु ॥ न वि जाणह पच्छिसं दावं अह तं परं देह ॥ १२७ ॥

ध्याख्या—‘जं’ यस्मात्कारणात् अगीतार्थः सुखीत्वेन अपरिणतधर्मवत्त्वेन वा प्रायोऽनभ्यस्तसिद्धान्तार्थः ‘सिद्धिलो द्रव्याख्यार्थः’, यद्यपि सिद्धिलो गीतार्थोऽपि संभवति, तथाप्यत्रासौ न गृहीतो ग्रहस्यैर्दुर्लभत्वात्, यदि वा लक्ष्यतां, कथमपि तथापि तस्यापि पार्थे सशब्दमरणमयाद् अन्त्यावस्थायामेव आलोचनाग्रहणस्य उक्तत्वाच्च; तत् इत्यत्राध्याहार्यं, ततः कारणात् आकृष्टिरूपे प्राणातिपाठादिकरणं, ॥१॥ दप्पो धावनउट्टादिफट्टनवस्त्वानादिकः ॥२॥ प्रमादः, कन्दर्पादिः, मद्यादिकं वा, निरवधानतया प्राणातिपाठादिकरणं वा ॥ ३ ॥ कल्पः कारणेन गीतार्थस्य उपयुक्तस्य पवनया आघातकर्मोदितेवने ॥ ४ ॥ यदुक्तं । जीवकुट्टुमान्णु ‘आजडिया उवेधा दप्पो पुण होह वगमणार्हो । कंदप्पाह पमाओ कप्पो पुण कारणे करणमिति’, ततो द्रव्यस्तेषु, दप्पोत्पूवं प्रमादित्सेह उपन्यासो मायावन्धानुरोधात्, अन्यथा दर्पोत्प्रमादस्य लघुधरापराधत्वेन उत्तरेमेव न्यासो न्याय्यः, तथाहि जीवकुत्से—आजडियाह दप्पप्पमायकप्पेहि वा निसेविआ इति, तथाऽन्यत्रापि उक्तं “सह आउट्टियाह दप्पप्पमाओ कप्पओव जयणाए कजे बाइय जयणाए जहाडियं मज्जमालोए” नापि अपिरेमार्थः, नैव जानाति, नैव बुध्यते, पापं छिनचीति वा पच्छिइ, अथवा प्रायो बाहुल्येन चिरं जीवं मनो वाञ्छीचारमलमलिनं दोषवन्तीति निरुत्तया प्रायश्चित्तम्, आप्तत्वात् प्राकृते परिशुत्तं, यदुक्तं पार्थे

छिदइ जहा पायच्छित्तं तु भन्नए तेण पाएण वा वि चित्तं सोहइ य तेण पच्छित्तमिति, प्रायश्चित्तं ह्यालोचनादिदशप्रकारात्मक-
त्वेन आकुट्टयादि प्रतिसेवनाभेदापेक्षकापचित्त्वेन द्रव्यक्षेत्रकालभावपुरुषाद्यनुसारिदानत्वेन चातिगहनमिति, तदातुम् अर्पयितुम्, न
अयमभिप्रायः—प्रथमं तावदसौ स्थूलमतित्वात् अपरिशीलितागमत्वाद् वृद्धाननुजीवित्वाद् वा आकुट्टयादीनां स्वरूपमेव न
जानाति, कुतस्तत्पूर्वकत्वेन भिन्नभिन्नां प्रतिसेवनां, तद्विषयत्वेन च भिन्नं भिन्नं प्रायश्चित्तं दातुं जानाति, तद्विशेषेण न
जानाति, यदुक्तं पडिसेवणा चउद्धा आउट्टिपमायदप्पकप्पेहिं । न वि जाणइ अगीओ उस्सगववाइयं चेवत्ति, अथेति पक्षान्तरे,
अजानानोऽपि धृष्टत्वात् प्रायश्चित्तं परमधिकम् अप्रायश्चित्तेऽपि प्रायश्चित्तं, प्रायश्चित्ते वा प्राप्तेऽतिमात्रमित्यर्थः, ददाति तदा
श्रुतधर्माशातनाकारितया विराधक एवासौ इति वाक्यशेषः, यदुक्तम्—अपच्छित्ते य पच्छित्तं पच्छित्ते अइमत्तया धम्मस्सा
सायणा तिन्वा मगस्स य विराहणात्ति, अतः शिथिलसुरिसमीपे गृहीतालोचनाऽनहन्त्वेन दत्तत्वात् स्वकपोलकल्पितैः प्रायश्चित्तैः
शुद्ध्यभावाच्च न प्रमाणमित्यर्थः ॥ १२७ ॥ नन्वेवं दायकस्यैव दोषो, यः सम्यगविज्ञाय प्रायश्चित्तं ददाति, न तु ग्राहकस्य
तस्य त्रिकरणविशुद्धत्वात्, ततो यथा धार्मिकमपि परमान्नं भुज्जानस्य क्षपकसाधोत्त्रिकरणविशुद्धतया केवलज्ञानोत्पत्तिहेतुः

सिद्धिरभूद् एवमस्यापि तामालोचनां कुर्वतो मविष्यतीत्यत आह—
तत्थ तिथ गाह्मगस्स वि दोसो सो दायगस्स अहिययरो ॥ तित्थगराणा भंगो आणा वेसा जओ भणिगं १२८
व्याख्या—‘तत्र’ तस्यामालोनायास् ‘अस्ति’ भवति ‘ग्राहकस्यापि’ आलोचकस्यापि दोषः, संसारगर्तापातरूपः, ‘सबुद्ध-

रणनिमित्तं गीयस्व अद्येतणा च उफोसं । ज्ञेयणसयाइं सत्त उ बारस वरिसाइं कायब्बा," इत्यादि, तीर्थकरावोद्धयनात् स
 दोषः, दायकस्य अगीतार्थाचार्यस्य अधिकतरः, तीर्थकरासंमतमानमायागौरवदायकत्वेन तस्य आत्मपरवच्चकत्वात् यदुक्तम्,
 "अगीओ न वियाणाइ सोहिं चरणस्स देइ ऊणहिं । तो अप्पाणं आलोयमं च पाटेइ संसारे"ति, कुत एवंविधरौद्रो दापो
 मवतीत्यत आह 'तित्थेति' तीर्थकराज्ञाभङ्गात्, आज्ञा च तीर्थकरस्य औत्सर्गिकी आपवादिकी वा एपाज्जनन्तरमेव वक्ष्यमाणा
 तामेव प्रकटयितुमाह 'यतो धणितम्' अगुमे इति शेषः, आयमेहि आलोचकालोचनाचार्यो द्वावपि प्रत्येकं द्विभेदायुक्ता स्तः,
 यथा अहोऽर्जयेति, तत्र संवेगनिर्मायत्वादिगुणवान् आलोचकोऽहः, यदुक्तं "संविगो उ अमाई मइमं कप्पट्ठिओ अणा
 संसी । पण्णवणिओ सट्ठो अणाइतो दुक्कट्ठवी ॥ तन्विहि समुसगो एलुओभिग्गहा सेवणाइलिङ्ग जुओ । आलोयणापयाणे जुगो
 भणिओ जिणिन्देहि"ति, एतस्माद् विपरीतोऽर्जहः, तथा आचारवान् यथोक्तालोच्यापराधावधारणावान्, आगमादिपञ्चवि-
 धव्यवहारज्ञः प्रच्छन्नाकार्यालोचनप्रतिषन्धकलजादित्याजनकुशलः, अतिचारशुद्धिकारयिता स्वदत्तमायश्चित्तनिर्वाहणोपायदर्शक
 ऐहिकान्धिमिकापायदर्शक आलोचितदोषाणाम् अन्यस्याप्रकाशकः परहितः मूर्त्त्यर्थवेदी इद्वितादिभिः परमावलम्बक आलो-
 चनाचार्योऽहः, यदुक्तम् "आमारवमव धारवं ववहारो व्वीलए पकुब्बी य निअव उवायदसी अपरिसावी य चोदब्बा, तह
 परिदियम्मि जुवो विसेसओ सुट्ठमभावक्कुसलमई । मावाणुमाणवं तह जुगो आलोयणापरिओचि" अतो विपरीतस्त्वनहं इति,
 एतयोश्चान्योन्यमीलने चत्वारो भेदा भवन्ति, तत्राद्ये द्वयोरेपि अर्हत्वाद् उत्तमर्गतस्तीर्थकराज्ञा, यदुक्तम्-इत्थं पुनं एत विही

अरिहो अरिहम्मि दलयइ कमेणत्ति, द्वितीये त्वपवादतो गुरोरहत्वेन आलोचकस्यापि क्रमेणार्हत्वभावात्, तृतीयेतु अत्यन्ताप-
वादतः, आलोचनागुरोरनर्हत्वेऽपि आलोचकस्य अर्हत्वात्, यतः, “छत्तीस गुण समन्नागएण तेणवि अवस्स कायव्वा । परसखि-
या वि सोही सुट्ठु विवहारकुसलेण” इत्याद्यागमाराधनार्थं परश्चेद् अर्हो न लभ्यते तदाऽनर्होऽपि साक्षीक्रियते एव, चतुर्थे तु
न कथंचिदाज्ञा, द्वयोरपि अनर्हत्वादित्यर्थः, ॥ १२८ ॥ एतदेव सर्वमागमभणितं सूत्रकारः स्वयमेव दर्शयन् प्रथमभङ्गकरचनां
दर्शयति—

आलोयण चउभेया अरिहो अरिहम्मि पढमओ भंगो ॥

अरिहम्मि अणरिहो पुण वीओ अरिहो वि जमणरिहे ॥ एसो तइओ जत्थेव अणरिहा दोवि सो चउत्थो उ १२९
व्याख्या—आलोचना विकटना रूपा प्रायश्चित्तरूपा वा, चतुर्भेदा आलोचकालोचनाचार्यगतार्हत्वानर्हत्वरूपभेदाभ्यां चतुः-
प्रकारा, तानेव चतुरो भेदान् विवरीतुमाह ‘अर्हति’ आकृतिवैराग्यादिगुणप्रकर्षवत्तया स्वदुष्कृतमालोचयितुं तच्छुद्धिं वा ग्रहीतुं
योग्यो भवतीति अर्हः, आलोचकः, ‘अर्हति’ गीतार्थसुविहितत्वेन आलोचनीयं श्रोतुं तच्छुद्धिं वा दातुं योग्यो भवतीत्यर्ह आ-
लोचनाचार्यः; तस्मिन् ततश्चार्हे आलोचनाचार्ये अर्ह आलोचक आलोचयति, प्रायश्चित्तं वा गृह्णाति, इत्येव प्रथमको भङ्गः, अत्र
सप्तम्यन्तम् अर्हपदं गुरुवाचकं, प्रथमान्तं त्वालोचकवाचकं ज्ञेयं, पदव्यत्ययस्तु गाथान्धानुरोधेन तथा ‘अर्ह’ आलोचकाह
अनर्ह पुनः पूर्वोक्तसंविन्नत्वादिगुणविकलत्वेन अयोग्य आलोचक आलोचयतीति द्वितीयः ॥ २ ॥ अनर्हं बाल्येऽपि कारण-

माश्रित्य स्यापिते आचार्ये ऽनभ्यस्तविशिष्टशास्त्रात्, अभ्यस्तविशिष्टशास्त्रेऽपि वा कस्मिंश्चित्पार्थक्यादौ क्रियाभ्रष्टत्वाद् अयोग्ये
अहोऽपि आलोचनासमाचारीकृतत्वादिना योग्योऽपि यदालोचयतीत्येव तृतीयः ॥ ३ ॥ यत्रैवशब्दो व्यतिक्रमे योऽप्येतेऽनर्हो-
वेव सुदोक्तपुणरहितत्वेनायोग्यावेव, द्वावपि आलोचनाचार्यलोचकौ स मद्भ्यतुर्यः ॥ ४ ॥ तुरेवार्थः, मद्भ्यतुर्येनानुगुणमा
दितिसार्धगार्यः ॥ १२९ ॥ इत्युक्ता आलोचनावाचतुर्भद्री, अथैतस्यां प्रथममङ्ग एकान्तेन शुद्ध एव, द्वितीयतृतीयावपि
कथंचित् शुद्धी, चतुर्थस्तु सर्वथापि अशुद्ध एव आशायास्त्यादिति चतुर्थमङ्गकवर्धित्वेन शृङ्खलाचनानां सदोपेव इत्याह—
पदमो उरसगेणं सुद्धो अयवायओ चीओ ॥ तइओ पुण अचन्तायवायओ कम्मि होइ कस्स चि प । आणा
चज्झोभंगो एस चउत्थो तओ दोसो ॥ १३० ॥ १३१ ॥

ध्यात्या—प्रथमो मद्र वरसर्गेण शुद्धः, संपूर्णविधिपूर्वकत्वात्, संपूर्णय विधिरहोर्द्धस्य आलोचनां ददातीति, यदुक्तं “इत्थं पुन एस विद्दी अरिहम्मि दलयइ कमेणत्ति” अपवादतः पुरुषविशेषादिकारणमपधित्य द्वितीयोऽपि शुद्धः, तत्र हि गीता-
र्थत्वेन गुरुगुणविशेषमाफलस्य पूर्वोक्तगुणविकलत्वेनानर्हस्यापि प्रायश्चित्तं ददातीत्यर्थः ॥१३०॥ तृतीयमद्रकः, पुनरत्यन्तापवाद-
माश्रित्य कस्मिंश्चिदेव सुयोक्तगुणयुक्तालोचनाचार्यसंग्रहसंभावनारूपे प्रस्तावे भवति, शुद्ध इत्यनुवर्त्तते कस्यापि एव चोऽवधार-
णेऽन्यावस्थां प्राप्तस्यैवेत्यर्थः, अन्यावस्थां प्राप्तो हि सुगुह्यामसंप्राप्तौ वा सश्रद्धयमरणं भूयादिति, यद्योक्तगुणहीनत्वेनानर्हस्या-
पि पार्श्वस्थादेः पार्थे गीतार्थमात्रगुणमाश्रित्य आलोचयत्येव, यदुक्तं कल्पमाप्ते “संविगो गीयत्ये असर्दपासत्यमाइसारूवीति”

एतदपि, क्रियते, आलोचना परसाक्षिक्येव कार्य इत्युक्तत्वात्, तथाह्योचनिर्युक्तौ “जह सुकुलोवि विजो अन्नस्स कहेइ अण्णो
 वाहिं । सोऊण तस्स विजस्स सोवि परिकम्ममारभइ, एवं जाणंतेण वि पायच्छित्तविहिमप्पणो सम्मं । तहवि य पागउयं
 आलोएयव्वयं होइत्ति” प्रकटतरं परसाक्षिकमित्यर्थः, आज्ञावाह्यः, कथमपि अर्हद्विर्नोपदिष्टः, भङ्गो भेद एव स्वयमज्ञानना-
 ज्ञानस्यैव पार्श्वे गृहीता आलोचना इत्येवंरूपश्चतुर्थः, ततः कारणात्, दोषोऽनन्तसंसारिकत्वलक्षणः, अयं च दोषो “जं जन-
 अगीयत्थो जं च अगीयत्थ निस्सिउ जयइ वट्ठवेइ गच्छं अणंतसंसारिओ होइ” इत्यादिगाथाप्रवन्द्येन विस्तरेणोपदेशगा-
 लायां समर्थितोऽस्ति, इति तत्र परिभाषनीय इत्यर्थः ॥ १३० ॥ १३१ ॥ इत्युक्तो मुग्धगृहीतशिथिलमूरिदचालोचनागा-
 अनहोभयत्मकत्वेन अनन्तभवभ्रमणहेतुत्वरूपो दोषः, अथैतत्समर्थनार्थमस्या अपवादालोचनाया दृष्टान्तपूर्वकमलीकत्वमाह—
 दुण्हवि य अयाणंतं पच्चक्खाणं पि जं मुसावाओ ॥ आलोयणा वि एवं गहिया हुज्जा मुसावाओ ॥ १३२ ॥
 व्याख्या—द्वयोरपि प्रत्याख्यातप्रत्याख्यापकयोः, ‘च’ पूरणेऽजानतो भावोऽजानत्वं प्रत्याख्यानसूत्रार्थविध्याद्यकुशलत्वं
 तस्मिन् सति प्रत्याख्यानमपि एकासनाद्यापि किं पुनः सम्यक्त्वदेशविरत्यादयः, गृहीतमित्यत्र योज्यं, ततो गृहीतं प्रतिपन्नं यथा-
 त्कारणात् मृपावादोऽलीकं व्यर्थमित्यर्थः, द्वयोरपि अनर्थहेतुत्वात्, यदुक्तं केवलमिह च उभंगो जाणंतो जाणगस्स
 पासंमि । वीओ अयाणमाणो गिण्हइ जाणन्तगसमीचे, ॥१॥ तइयम्मि जाणमाणो गिण्हइ पासे अजाणमा-
 णस्स, चरिमे अजाणमाणो अजाणमाणस्स मूलम्मि ॥२॥ इत्थं य पढमो सुद्धो संमं णाणस्स तत्थ भावाओ ।

विरिद्धं नाणं सिय सुद्धीण कारण जेण ॥ ३ ॥ विरइ जाणावेउं ओत्तेणाहार विगइमाईयं । दिज्जा पचग्गा-
 णं इहरा दुण्हं वि मुसायाओ ॥ ४ ॥ तइण गुरणो जाणगो जिट्ठो भायावमाउलाई वा । गुरुजितोत्ति काउं
 तस्म उ पूयाकया षोइ ॥ ५ ॥ अप्पत्तिय च ण्यस्स चच्चियं रोइ कारणं पेवं । गिण्हइ पचग्गाण इहरा दोसो
 य गीणम्मि ॥ ६ ॥ जे पुण मयं न जाणइ गिण्हइ पासे अयाणमाणस्स । सो सयमंधो लग्गइ मग्गे अल्लस्स
 अन्धस्स ॥ ७ ॥ इय नाऊणं संभं जाणनो जणगस्स पामम्मि । ऊज्जा पचग्गाणं गुरुगफलं जेण तं होइत्ति
 ॥ ८ ॥" आगेत्तापि, प्रायश्चित्तमपि, एव मत्याग्यानवत् दयोरपि आलोककाऽल्लोचनाचार्ययोरजानदे गृहीता मनेद् यथा
 वादो निरर्थिना पापाच्छेदकत्वात् प्रायश्चित्ताद्योपकृत्वाच्च, अयमभिप्रायो यद्यपि प्रायश्चित्तमपराधिविषयेतन अन्यायप्रवृत्तौ मयदे-
 तुत्वेन आपानतः कदाचहतेन च दण्ड एव, तथापि भावतः प्रतिपन्न स्वविषयं दोषं शोधयत्येव, तच्छोधकत्वेनयास्य परमाप्ति-
 रूपदिष्टत्वात्, इत्यत्र लब्धे स्वात्मैव अनुव्रासनीय उपालम्भश्च, यदुक्तमागमे "ददमुलभम्मि लोण मा अमिति कुणुमु
 दन्तिओमिति, । एस्स दुरागो न् दुंदडो मयदंडनिगरिणो जीवो ॥ १ ॥ अयिण ह्नु यिसोहिओ ते अप्पाइणो या रमय
 ल्लिजो जीग" इति अप्पपरे, उभयो अणुमहि मुइत्ति, एगद्धा तु मण चेव ऋयमिण न मुद्धकारिस्स चिच्चण दंडो ।
 इह मुक्खेयि न मुचमि परत्थ अह णेउ वा लंभेस्ति ॥ ३ ॥ तथा अण्येयपि उक्तं—चिकित्सागम इव विदुद्विहेतुर्दण्ड
 इति' केवलं सविप्रगीतार्थ एव यथा दोषमिदं दातु जानाति न चेतर', सदि अक्षतेन रागेदेषाभिभूतत्वेन या प्रायोऽन्यथैव

ददाति, ततस्तद्वत्तं प्रायश्चित्तं स्वस्वदोषाविषयत्वेन न शुद्धिहेतुरिति, अगीतार्थदत्तालोचना दुःप्रणीतत्वेन अनर्थहेतुत्वादप्रमाणमेव यदुक्तं । दुःप्रणीतोहि दण्डः कामक्रोधाभ्यामज्ञानाद्वा सर्वविद्वेषं करोति, इति ॥ १३२ ॥

इत्थुक्तं द्रव्याचार्यदत्तालोचनाया अप्रामाण्यम्, अथ यत्र दिने यावन्त्यो विकृतयः प्रत्याख्यातास्तत्र तासामेकद्वित्र्यादि प्रत्याख्यातविकृतीनामुत्कृष्टद्रव्याण्यपि भक्षयितुं न कल्पन्त एव, तेषां तद्विकृतिगतत्वेन तत्तद्विकृतिसमानदोषत्वात्, अत एव निर्विकृतिके सर्वाण्यपि तत्तद्विकृतिप्रतिवद्धानि एतानि परिह्रियन्ते इति केषांचिद् वचनमाकर्ण्य संग्रहानस्य पृच्छामाह—

दो तन्नि य विगईओ पचक्खन्तेण मुक्कला उ कया । ताऊ भोयणसमए सव्वा सुत्ता गुडेण विणा ॥ १३३ ॥

ता खंडसक्कराओ सो मुंजइ किं नवेति इय पुच्छा ॥
व्याख्या—द्वे तिस्रो वा, चो वाशब्दार्थः 'विकृतयो' प्रत्याख्याता धृतादिकाः प्रत्याख्यानं कुर्वता सता, मुत्कलाः कृता गु-
हीता इत्यर्थः, ताश्च भोजनसमये जेमनवेलायां, सर्वा यावत्यो मुत्कलाः कृतास्तावत्य एवेत्यर्थः, भुक्ता जिमिता, गुडेन विना न
गुडो भक्षित इत्यर्थः ॥ १३३ ॥ ततः खण्डशर्कराः, बहुवचनात्खण्डशर्कराभ्यां व्यतिरिक्तान्यपि गुडप्रतिबद्धोत्कृष्टद्रव्याणि
गृह्यन्ते, इत्यादि 'बहुवचनान्ता गणस्य संसूचका इति वचनात्, स भुङ्क्तेऽभ्यवहरति, किं नवेति, अथवा न भुङ्क्ते, इति एवं-
रूपा पृच्छा इत्यर्थः ॥ अत्रोत्तरं, निर्विकृतिवत्कव्यतायां किंचिदुक्तमस्ति मुग्धावबोधार्थं विशेषतः पुनरप्याह—
(उत्तरमेवं) तत्थ उ सो वि न भक्खिखज्ज खण्डाइ ॥ १३४ ॥

अप्याख्या—उत्तरम् एतद्रूपमात्रं, तत्र पृच्छायां, तुरेगार्थः, क्रियाया बोध्यते, सोऽपि भक्षितगुडव्यतिरिक्तसर्वमुत्कलीकृतविठ्ठलिकोऽपि, न केवलं प्रत्याख्यातनिर्विकृतिरु इत्येपर्ययः, न मध्येदेव, नादनीयादेव, एण्डादीनि आदिगुब्बदात् शर्करा-
र्योपलाञ्छितिकाफणितादीनि गूढान्ते इत्यर्थः ॥ १३४ ॥

इत्युक्तं नियमितविकृतिप्रतिचयोरष्टद्रव्यणामुत्सर्गेण अमक्षणम्, अयापवादतत्तेषां यथा मक्षणं युक्तं यथाचायुक्तं तथाह-
जह पिस्तार्हं रोगो म्यो गण्डार्हं उच्यममह तस्म । ता तगरणं जुत्तं रसगिद्धीण न तं सुजे ॥ १३५ ॥

अप्याख्या—यदि पितादिः पितृगतश्लेष्मणामेकलो रोगः कस्यापि प्रकुपितः स्यादिति गम्यम्, अत्र स रोगः एण्डादिभिः
गण्डधैरेयीगुण्डीपूर्णमिश्रितपक्वगुडपर्यटिकादिभिरत्कट्टद्रव्यैश्चगम्यति निवर्तते, तस्य भुक्तसर्वमुत्कलीकृतविठ्ठलिकस्यापि,
निर्विकृतिप्रत्याख्यानिनोऽपि वा 'ता' तदा 'तद्ग्रहणं' एण्डादिभक्षणं युक्तं, समीचीनम्, आगमोक्तत्वात्, आग-
मेवागादयोग्यादिनामपि एतद्वक्षणमनुधातमस्ति, किं पुनरनामादयोग्यादिनां तथा हि योगविधौ "अन्नं न कक्षर
व्यण्डमकर वाद नोपरसामीरी वामि य शुष्पटपक्वं वासिपतिलकुट्टी मोरिडगा एलपलल अम-
मिगयरोदगमंडा भरोलगवामि य भोइय सत्तुय नालिण रतिल पयमाइ मिहत्थेहि अप्पणो अट्टाए कयं
कप्पइ, एउट्टुहीदक्कगा वाणयचिचा वाणय नालियर वाणय उचह्वय गुलयाणय सुंठिमिरियमाइयं न कप्पइ
ददीकप आसुरी धूयिपाइ दुरीमोक्कल सिन्नरिणी तदिक्क कयकरं वयं न कप्पइ, छट्ट जोगलमं संयुहय

तच्च तीमण भज्जियाइयं च कप्पहं, न आरओ कप्पह अववाएणं, असहुस्स निव्वंजणं जुत्तं रसगिद्धिए न तं सुंजे चउत्थघाणो गाहिमं अन्न घयाइ अप्पक्खेवे पुव्विह्लघय भरिय तावियाए वीयघाण पक्कंपि ओगाहिमं एतेन नियममङ्गोऽविक्रितित्वात्, एतेन मक्षणेऽपि न नियममङ्गोऽविक्रितित्वात्, एतेन कप्पइत्ति” ततस्तद्विक्रितिनियमेऽपि तच्चद्विक्रितिनिष्पन्नोत्कृष्टद्रव्याणामपवादतो मक्षणेऽपि न तत्खण्डादिकं शुद्धं भक्षयति, यत्कश्चित् एतेषां विकृतिसमानदोषत्वं ब्रूते, तदपास्तं वेदितव्यं, रसगृह्या आखादलाम्पत्येन न तत्खण्डादिकं शुद्धं भक्षयति, इच्छानिरोधार्थमेव हि विकृतयो नियमिताः, ततो यदि नियमितविक्रितितोत्कृष्टद्रव्याणि असौ रसगृह्या शुद्धं, तदा नियममङ्ग एव, इच्छाया अनिरोधात्, तेषां हि केषांचित् स्वविकृत्यपेक्षया केनापि गुणेनाभीष्टतमत्वात्, यथा गुडात् खण्डशर्करादीनां, केवलं यस्य स्वरूपत एव, गुडाद्येकतमां विकृतिं न भक्षयिष्यामीति अभिग्रहो भवति, तस्य खण्डशर्करादिभक्ष्यमाणेऽपि न कश्चिदोप इति भावः ॥ १३५ ॥ इत्युक्तं नियमितविक्रतिप्रतिबद्धोत्कृष्टद्रव्याणामुत्तमगतेऽभक्षणम्, अथ पार्श्वस्यादिमार्गे संगरराजिका अद्विदलत्वेनैव व्यवहियन्ते, अथ च दलनानन्तरं तासु द्वे द्वे दले दृश्येते, ततस्ता द्विदलं भवन्ति वा न वेति पृच्छाम-

न्यूतीतरमाह— विदलं न भण्णंति ॥ १३६ ॥

जं संगरराईओ भवंति विदलं नवत्ति पुट्ठाओ ॥ तत्थेयं भन्नइ राइयाउ विदलं न भण्णंति ॥ १३६ ॥ तत्रैवं व्याख्या—यत्संगराणि शमीवृक्षफलिक्काः, राजिकाः, कृष्णिकाः ततः संगरराजिका भवन्ति, द्विदलं न वेति पुट्ठाः, तत्रैवं भण्यते राजिका द्विदलं न भण्यते, अत्र यद्यपि ययोद्देशनिर्देश इति न्यायात् प्रथमं संगरपृच्छाया उत्तरं दातुमुचितं, तथापि अल्प-

प्रयत्नसाध्यमिति कृत्वा मूचीकटाहन्यायमाश्रित्य आदौ राजिकापृच्छाया उत्तरं दत्तम् इति, न कश्चिदोप इत्यर्थः ॥ १३६ ॥ इत्युक्तं राजिकानामद्विदलत्वम्, अथानैराशे हेतुमाह—

चरत्तासादसु ठाणेषु ताओ जं घाणगम्मि पम्मियंतुं ॥ वीलिज्जंती तिलसरिसवुञ्च तिल्लं वि पमुयंति ॥ १३७ ॥
 दयागव्या—‘वरदासनामा देशविधेयः’ स आदिर्येषां तानि, तथा तेषु ‘स्थानेषु’ देशेषु ‘ताः’ राजिकाः, यस्मात्कारणात्, ‘घाणके’ यच्चविधेये ‘अश्लिष्य’ मिथय, वीज्यमानाः, तिलसर्पपा इव तैलमेव मुञ्चन्ति, अयमभिप्रायो—राजिका दलद्वयवन्त्योऽपि न द्विदला भण्यन्ते मिथयरात् पारटुलिकायत्, द्विदलं हि तदेव भवति, यत्र म्यभावतो निस्त्रेहे द्वे दले भवतः, यदुक्तं श्रीपूरुषे-
 रेव व्योपुञ्जे मृगराणांस्तरे—‘जम्मि य वीलिज्जते मणयं पि न नेरमिगमो मुञ्जा ॥ दुप्पि य दलाइ दीसंति मिथयार्हव तं त्रिदलं’ इति, इदं च द्विदललक्षणं सैद्धान्तिरमेव गच्छान्तरीयसि श्रुतधरंरुक्तरात् तथाहि—‘जम्मि य वीलिज्जते दव्वे नेहो न होइ, तं चिदलं । त्रिदलेपि तु निष्फण नेरनुयं होइ नो त्रिदलं’, इत्यागमिकलक्षणरहितत्वाच्च राजिका द्विदलमित्यर्थः ॥ १३७ ॥ अथ संगरपृच्छाया उपरमाह—

ज्जं निर नयलयचणया चिदलं तह संगरायि चिदलं ति ॥

दिणचरिया नवपयपरणेसु लिहिया उ फलियग्गे ॥ १३८ ॥

व्याख्या—‘किलेति’ आश्रयदे, तत्र आस्ता एवं तुवने—यथा महारुधद्विदलवत्त्वाच्च चपलरुचनका धान्यविशेषाः, द्विदलं

तथा संगराण्यपि द्विदलं, संगरशब्दस्य पुष्टिद्वत्वं प्राकृतत्वाद्, इति हेतोर्दिनचर्यानिवपदप्रकरणयोः लिखिता निधिष्ठाः कलिका-
 वर्गे-तथाहि दिनचर्यायां “फलिवर्गे तह संगर वड्डा चवलाय होलायेति” नचपदप्रकरणे तु कक्कामूरिकृते न दृश्यन्ते, परं
 पूज्योक्तत्वात् तद्वृत्तौ कापि तत्रैव च अन्यश्रुतधरकृते लिखिता भविष्यन्तीति स्वयं परिभाषाः, फलिकाश्च प्रायो द्विदला एव
 भवन्तीति भावः ॥ १३८ ॥ इत्याप्तोक्तत्वेन संगराणां द्विदलत्वं समर्थितम्, अथैतत्समर्थनार्थमेव लक्षणसद्भावं भावयति ॥ १३९ ॥
 नय संगरवीयाओ तिल्लुप्पत्ती कया नि संभवइ ॥ दलिए हुन्नि दलाई मुग्गाईणं च दीसंति ॥ १४० ॥
 व्याख्या—न च संगरवीजा तैलोत्पत्तिः, कदापि यत्रपीडनादिकालेऽपि संभवति, दलिते च संगरबीजे द्वे दले मुद्गादीनामिव
 दृश्येते, ततः संपूर्णलक्षणसद्भावात् संगरं द्विदलमेव, अत एव दहिए विगइयाइं चोलचडा चोलसिहरिणी करंयो। लवणकण
 दहियमहियं संगरगाइम्मि अपडिए” इति प्रवचनसारोद्धारगाथाद्वितीयाद्ध व्याख्यानयद्भिः श्रीआनन्दमूरिभिः स्वष्टतावृत्तं
 लवणकर्णैर्जीरकलवणलेशैर्युक्तं दधि तदपि हस्तेन मथितं वस्त्रेण गालितं, तदपि रात्र्युपितं सत् कलपते, निर्विकृतिकप्रत्यग्न्या-
 नवतां, कापि देशे संगरिकाद्यापि तत्र प्रक्षिप्यते इत्याशङ्क्याह-परं संगरिकादौ अपतिते सति तत्र तु द्विदलोपसंभवाच्च कल्पने
 इत्यर्थः, इत्यन्यैरप्याचार्यैः संगरस्य द्विदलत्वं प्रतिपन्नमेवेत्यर्थः ॥ १३९ ॥ इत्थं संगरस्य द्विदलत्वं सिद्धे सति एतद् दृष्टान्तेन
 अपरेषामपि आढविकधान्यानां द्विदलत्वमतिदिश्य गोरसेन सह अभिमतत्वाद्
 एवं कंडुय गोवारपभिइमारन्निघं भवे विदलं ॥ एयं न सावण्णं मुत्तान्वं गोरसेण समं भणियं ॥ १४० ॥

व्याख्या—एवं संग्रामिव कण्डुगोवारप्रभृति आरण्यम् अरण्यमयं धान्यम् 'आरविषमिति' प्राकृतत्वात्, पूर्वोक्तं द्विदललक्षण-
 नृकत्वाद् भवेद् द्विदलं, तथा च सति किमित्यत आह—एतत्संगरादि, न श्रावकेण भोक्तव्यं गोरमेन अदकेनेति गम्यं, समं
 धर्मविरुद्धत्वात्, अयमभिवायो 'दहितिलादं दब्धे पय सोमीरय हुन्ति दु विरुद्धा । देहस्त विरुद्धं पुन सीउण्हाणं समालोगेति'
 हलप्रभाष्यवचनप्राप्त्यात् यथाद्रव्यविरुद्धत्वात् दग्धा सह तलं, दुग्धेन वा सह काञ्जिकं, यथा वा देहविरुद्धत्वात् शीतलेन
 सममुष्णं न मृग्यते, एवं धर्मविरुद्धत्वादपिगोरमेन समं दिदलाभम् उपलक्षणत्वात्, समानधर्मपञ्चोदुग्धयोर्दिकं च न भोक्त-
 व्यमित्यर्थः ॥ १४० ॥ अप स्वदत्तोपदेशे समर्थयितुमन्यसंचादं दर्शयति 'धणितं च, अन्यैरपि इति शेषः, यथा
 पंशुंचरि श्वरविगार्ह हिमविसकरगे य सव्यमदीय ॥ रार्हभोयणं धिय यहुपीयणंतसंधाणं ॥ १४१ ॥

धौलवडायायंगया अमुणिप नाम्नादं पुष्कफलयाई ॥ तुच्छफलं चलिपरसं वज्रह यज्वाणि यावीसं ॥ १४२ ॥
 व्याख्या—पञ्चानामुदुग्गराणां ममाहारः पञ्चोदुग्गरी, वदपिप्लोदुग्गरप्लक्षकाकोदुग्गरी, फलरूपा समयप्रसिद्धा, सा म-
 उकाकारमृक्षजीवभृतत्वात् वर्जनीया, चतस्रो विकृतयो मधमांसमधुनवनीतरूपा वर्ज्याः, सद्य एव ॥ तदुर्णोसंख्यात-
 जीवसंमूर्च्छनात्, यदुक्तं "मज्जे महुम्मि मंसं नवणीयम्मि चउत्थए उपजंती ॥ असंयाओ तुज्जणा तत्थ जंतुणो" हिमं वर्ज्यं
 असंख्यातापकापिकजीवमयत्वात्, तत्र विपं मन्नाद्युपहतमपि वर्ज्यम्, आन्तरकमिगण्डोलुकादिजीवविषातहेतुत्वात्, मरण-
 समये महामोहेत्पादकत्वाच्च, तथा कर्को अपि वर्ज्या, असंख्यातापकापिकजीवमयत्वात्, तथा सर्वोपि पकापकृतया दिभेदापि

मृत्तिका वर्ज्या, दर्दुरादिपञ्चेन्द्रियग्राण्युत्पत्तिनिमित्तकत्वात्, आमाश्रयादिरोगजनकत्वात्, यस्यै रोचते तस्य प्रत्याख्यानं भङ्गहेतु-
त्वाद् च, यतोऽसौ तं प्रत्याहार एव, यदुक्तं कल्पे-“अह वा जं शुक्लं वो कदम्ब उवमाइ पक्खिवइ कोट्टे । सो सन्वो आहारो ओस-
हमाइ पुणं भइओ” इति भाष्यस्य चूर्णौ ‘जं कदम्ब उवमाइत्ति’ लोके वक्तारो भवन्ति, अपि कर्दमपिण्डानां कुर्यात् कुक्षिं निर-
न्तरं, ताहे आहारो मट्टिया मट्टियाई अणाहारो भवइ त्ति, तत्र पका क्वेलुकैष्टिका घटकर्परिकादिः,
तथा रात्रिभोजनं वर्ज्यम् अनेकजीवविनाशादिदोषयुक्तत्वेन इह लोके परलोके चासुखावहत्वात्, तथा बहुवीजं पंपोटकरि-
गिणिकादि वर्ज्यं, प्रतिवीजं जीवोपमर्द्भावात्, तथा अनन्तकार्यिकानि वर्ज्यानि, अनन्तजन्तुमयत्वेन बहुपापहेतुत्वात्, तथा
संधानकम् आस्त्यानकं बिल्विकादीनां वर्ज्यं, जीवसंसर्गिकहेतुत्वात्, तत्पुष्पिकादौ अनन्तकार्यिकजीवभावाच्च, तथा बोलवट-
कानि उपलक्षणत्वाद् आमगोरसमिलितद्विदलान्नानि च वर्ज्यानि, केवलिगम्यसूक्ष्मजीवसंसर्गिकभावात्, तथा वृन्ताकानि वर्ज्यानि च
निद्राबाहुल्यकामोदीपनादिदोषहेतुत्वात्, तथा स्वयं परेण वा येषां नाम न ज्ञायते, तानि अज्ञातनामानि पुष्पानि फलानि च
वर्ज्यानि, अज्ञानतो निषिद्धफलादिग्रवृत्तौ त्रतमङ्गसंभवात्, विषफलादिग्रवृत्तौ जीवितनाशाच्च, तथा तुच्छम् असारं फलं,
मधूकविल्वादेरुपलक्षणत्वात् पुष्पं चारणिशिथुमधूकादेः, पत्रं च प्राष्टपि तन्दुलीयकादेः वर्ज्यं बहुजीवसंमिश्रत्वात्, यद्वा तुच्छ-
फलम् अर्धनिष्पन्नकोमलचवलकफलिकादिकं, तेषु हि प्रभूतेष्वपि भक्षितेषु तथाविधा तृप्तिर्नोपजायते, अपि तु बहुजीवविराध-
नैव भवति, तथा ‘चलितरसं’ कुथितानम् उपलक्षणत्वात्, पुष्पितौदनादि दिनद्वयातीतं दधिवर्ज्यं, जीवसंसर्गिकमत्वात्, एतानि

द्राविण्यसंग्रह्यानि जिनपरमचिह्नद्वयेन वज्र्यानि, हे प्रव्यञ्जना ? वर्जयन्त परिहरत इति शास्त्रान्तरीयगाथाद्वयार्थः ॥ १४२ ॥
 इत्युक्तं मयूक्तिक्रमामगोरेणेन समं द्विदलाद्यस्य तत्प्रमद्वेन तत्सद्वपठितानां पञ्चोदुम्भर्योदीनां चाभक्ष्यम्, अथ यथा थावि-
 कया पलाः पृच्छाः उताः, तथा मपरिग्रहपरिमाणान्तर्गतगाथाविचारं सम्पद्य अवबुद्ध्यमानया पृष्टं, यथा भगवन्नेतस्या गाथाया
 अर्थं न पृच्छे इति, तत्सदनुरोधान् ता व्याख्यातुमनुमदन्ति .

मधुय गुरतिरिय चिसयं दृविहं तियिह्णेण थूलगमपंथं । सयसा चयामि मुत्तुं मयणाइ सद्वार कारयणं ॥ १४३ ॥
 व्याख्या—इमीए गाहाए वयगुणं एवं कीरद, मणुया नरा, मुरा देवा, तिरिया गोत्रस्साइणो तेसिं विसयं, संवन्धियं थूलं
 धापरं, जं अनिउण लोएणा यि लरियअह, तं मण्णह, अयंमं मेदुणं, दुविहं करण-कारावणेहिं, जओ गिरह्थाणं अनुमर्हं अरिय,
 परं मन्निमपुंहेण याहिं, तिविह्णं मणेणं पायाए काएणं, सवसा अप्पाइत्ता, परवसाए पुण न नियममंगो अस्थि, जओ सो
 तीए भंगो दच्चाओ जाओ न पायओ, 'चयामि' परिहरामि 'मुत्तुं' वञ्चिय, किं तं वञ्चयिज्जं ? भण्णइ—'तयणाइसद्वारकारवणं'
 सज्जनाः व्यगोत्रजना मण्यन्ते, तेषां व्यवज्जनाम् आदिअग्ग्हात् गोत्रमृतीनां तेषां सज्जनादीनां, स्वकीया आत्मीयाः, दाराः कल-
 प्राणि, तेषु स्वदारेषु, कारवणं, मैथुनकरणं अति प्रेरणमिति गायार्थः, सद्वारकारवणे ण तीए साविगाए नियममंगो अत्थीति
 चतुर्थपदभाषार्थः, संपूर्णगाथातात्पर्यार्थस्तव्यं मनुर्व्येदेवैस्त्विर्गृथिय सद मैथुनं मनसा वाचा फोपेन स्वयं न करोमि
 नापि अन्यान् श्रियः पुरुषान् वा कारयामि, स्वयां सवी व्यवज्जनादीनां स्वकीयगोमहिषीप्रभृतितिरथां 'च' मैथुन-

कारापणं सुत्कलमिति चतुर्थानुव्रतनियमः ॥ १४३ ॥ इति प्राकृतभाषया व्याख्याता चतुर्थानुव्रतगाथा, अथैकेन केनचित्
श्रावकेण श्राविकया वा किञ्चित् कल्याणकादितपः कृतं, तच्च कुतोऽपि कारणान्नोद्यमितं ततस्तस्य फलं भवति वा नवेति

प्रश्नस्योत्तरमाह
काए वि साविगाए विहिओ दिक्खातवो न उज्झमिओ ॥ भावविशुद्धीइ फलं तद्वावि से अत्थि इहरा नो ॥ १४४ ॥

व्याख्या—कयापि श्राविकया उपलक्षणत्वात् श्रावकेणापि, विहितं कृतं, दीक्षातपः निष्क्रमणकल्याणकतपः, अर्थात् तीर्थ-
कृतमिति ज्ञेयम्, उपलक्षणत्वादन्यान्यापि गृहस्योचिततपांसि कृतानि, तपःशब्दस्य प्राकृते पुष्टिगत्वं सान्तत्वात्, परं कुतोऽपि प्रतिव-
न्धकात् नोद्यमितं, न तस्योद्यापनकं कृतं, भावविशुद्ध्या मनःशुद्ध्या, फलं निर्जरारूपं, तथापि 'से' तस्य, अस्ति भवति, इतरथा विशुद्ध-
भावामावे, नो नास्ति, अयमभिप्रायो—यद्युद्यमयिषायां सत्यां तथाविधसामाज्यभावाच्चोद्यमितं तदैतत्सत्फलमेव, अथ कुतोऽपि
कद्वलेपात् नोद्यमितं तदा फलहेतोर्भावस्याभावात् निष्फलमेव, यदुक्तं "धनं दत्तं वित्तं जिनवचनमभ्यस्तमखिलं क्रियाकाण्डं चण्डं
रचितमवनौ सुप्तमसकृत् । तपस्तीव्रं तप्तं चरणमपि चीर्णं चिरतरं नोचेच्चित्ते भावस्तुपवपनवत्सर्वमफलमित्यर्थः ॥ १४४ ॥ इत्यनुद्य-
मितमपि तपो यथा सफलं भवति, तथोक्तम्, अथ यथाकृतमिदम् अफलमनर्थफलं च स्यात् तथाह भूरिभवो ॥ १४५ ॥
अह सा सगगहगहिया पासे सच्छंदसिदिललिंणीणं ॥ कुणइ तवो नत्थि फलं ता तीसे होइ भूरिभवो ॥ १४५ ॥
व्याख्या—अथेति पश्चान्तरे सा श्राविका उपलक्षणत्वात् श्रावकोऽपि स्वस्य आत्मनो ग्रह आग्रहः, स्वग्रहः, यदि चाऽसद्ग्रहः,

कदभिनिवेद्यः, तेन गृहीता अधिष्ठिता, कृत्कमागता एतेऽभ्याकं गुरुर इत्यादिऋदगलेषादिह्युता इति यागवत्, पार्श्वे समीपे,
 म्यच्छन्दा यथाच्छन्दा उत्सृज्यमापका इत्यर्थः, शिथिलाः क्रियाभ्रष्टा एवंपिथा ये लिङ्गिनो लिङ्गमात्रधारिणः, तेषां म्यच्छन्द-
 शिथिललिङ्गिनो पार्श्वेभ्यामेकतराणामित्यर्थः, करोति तपः पूर्वोक्तं, नास्ति फलं कुग्रहाद्यभिमित्रितरेन न भवत्यभिप्रेतं फलं
 'ता' तदा तस्याः कर्म्याः कर्तुं य, यदुक्तं जिनगृहजैनविम्बजिनपूजनजिनयागादिविधिर्कृतं दानतपोव्रतादि गुरुभक्ति-
 श्रुतपठनादि चार्त्तं स्यादिह कुमतकगुरुरग्रहगोपदेवनांशतः स्फुटमनभिमत्कारि परमोजनमिर विपल्यस्तिरेकत इति,
 प्रत्युत भवति भूरिमवः, सुगुरुर्यदेवताराधनविकलतरेन दीर्घसंसारः, यदुक्तं निशीथे "छट्टमदसमदृगालसेहिं मासदृमास
 गमनेहिं । अकरंतो गुरुरयणं अणन्तसंसारिजो होमभि" न च म्यच्छन्दशिथिलगुरुर्यां गुरवः, तेषां मिथ्यादृष्टिरेन तस्मात्प्रति-
 पादककुरादित्यर्थः ॥ १४५ ॥ ननु श्रुताः सम्यग्दमप्रतिपत्तिकाले 'इष सपरपरगविसयं स कारणं जाणिऊण मिच्छुत्तं । पण
 निगुप तिह विविहेण पालणा भावणा एगमित्यादियचनात्, स्वपथमिथ्यात्वमिव परपथमिथ्यात्वमपि गुरुमूले प्रत्याख्यान्येव-
 न्नोऽमीनां परतीर्थगमनवन्दनपूजनादीनि मिथ्यातत्कारणत्वात् कर्तुं न कल्पन्ते, तथा च यस्य कुलदेवता अकृतपूजागुपचारा
 सती प्राप्तिरन्यमानरति स कथं भगव इति पृच्छ्याह

अचन्तपुरमीला उचरपं कुण्ड जो न पूयेह । जस्मेरिम त्थि गुराम्मि देवया म फलं मण्डोत्तु ॥ १४६ ॥

व्याख्या—अत्यन्तशुद्धमीला अतिकुरम्यमाया, उपद्रवं मारणान्वकोपसर्गं करोति, तस्य यो न पूजयति,

उपलक्षणत्वात् न नमति, पर्वणि नैवेद्यं वा नार्पयति, इत्यादिकमन्यदर्पि ज्ञेयं, यस्य गोत्रे ईदृशी देवताऽस्ति भवति, स श्राद्धः कथं
 अस्तु कथं भवतु, अतो यदि पूजयति तदा “नो मे कप्पइ अज्जप्पभिइं अन्नतित्थिए वा अन्नतित्थियेदेवयाणि वा अ-
 न्नतित्थियपरिगगहियाणि अरिहंतचइयाणि वा वंदित्तए वा नमंसित्तए वा पुण्वि अणालचित्तएणं आलवित्तए वा
 संलपित्तए वा तेसिं असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा दाउं वा अणुप्पयाइं वा” इत्याद्यालापकोच्चारणपूर्वकं
 गुरुपाथे कृतस्य मिथ्यात्वप्रतिक्रमणनियमस्य भङ्गप्रज्ञः, अथ न पूजयति, तदा स्वस्य महान् विघ्नो भवति, इत्युभयपाशाश्च ज्ञुरिति
 भावः ॥ १४६ ॥ अथोत्तरं दातुमाह—भण्यते कथ्यते, अथोत्तरमुत्सर्गपवादाभ्यां द्विभेदमप्यत्र प्रथमोक्तदृष्ट्वाइ औत्सर्गिकमेवाह
 उरससगणेण न कप्पइ तीए पूयाइ तस्स सहस्स । जइ मारइत्ता मारउ कुडुवगं एस परमत्थो ॥ १४७ ॥
 व्याख्या—उत्सर्गेण न कल्पते तस्याः कुलदेवतायाः, पूजादि तस्य श्राद्धस्य नियमितत्वात्, धर्मयोग्यसामर्थ्यगुणवच्चेन
 निर्भीकत्वाच्च, यदुक्तं “होइ समत्थो धम्मं कुणमाणो जो न वीहइ परेसिं । माइपिइसामि गुरुमाइयाण धम्माणं भिण्णा मिति”
 एवं च अपूजनाइ कुद्धा सती सा यदि मारयति, तदा मारयतु कुटुम्बकम्, एष परमार्थो निश्चयः, यदुक्तं “पडिक्कला हवउ
 सुरा मायापिउणो परम्मुहा हुंउ, पीडंतु सरीरवाहिणो विं विंखसन्तु, सयणा वि निवडंतु आक्कयाउ गच्छउ लच्छीवि केतलं
 इक्का मा जाओ जिणे भत्ती तदुत्ततत्तेसु तत्ती येत्यर्थः ॥ १४७ ॥ इत्युक्तमौत्सर्गिकमुत्तरम्, अथापवादिकं वक्तुं गाथाद्वयमाह
 गीयत्थेणमगारच्छक्कमिह देसियं च सम्मत्ते ॥ रायगुरु देवयाचित्तिच्छेयचलगणभिओगा य ॥ १४८ ॥

ता इय अगारणिचेयणाओ धम्मत्यमच्चतित्थम्भि ॥ वयणाओ अववाण्ण तीए नमणाईसु न दोसो ॥१४९॥
 व्याख्या—गीतांथेन श्रुतकेमलिना श्रीमद्रवाङ्मुखासिना, मकारो लाघणिकः, आक्रियन्ते इत्याकारा अपवादाः, आकारस्य
 इत्थत्वं प्राकृतत्वात्, तेषां पदकम्, इह अस्मिन् सम्यक्त्वे सम्यक्त्वदण्डके, दिष्टं च, चः समुच्चये ततो न केवलं मिथ्यादृष्टि-
 देवतादीनां धन्दनादिकं निषिद्धं, सम्यक्त्वदण्डके आकारपदकमपि आदिष्टं च, के ते पद आकारा इत्यत आह 'रायेत्यादि,
 राजा च गुरुश्च, देवता च, वृत्तिच्छेदश्च, बलश्च, राजगुरुदेवतावृत्तिच्छेदबलगणाः, तेषामभियोगा बलारकाराः, राजगु-
 रुदेवतावृत्तिच्छेदबलगणाभियोगा एव, चोच्चधारणे, न पुनरस्त्यणामभोगेणं सहमागारेणं पञ्चद्वयं कालेणं, इत्यादयः पौरु-
 षीप्रत्याख्यानाकाराः, अभियोगशब्दः प्रत्येकं राजादिभिः सह योज्यते, यथा राजाभियोग इत्यादि यदुक्तम् आयुश्यकनिर्युक्तौ
 सम्यज्जत्तुदण्डके—“अन्नस्य रायाभिओगेणं ।१। गणाभियोगेणं ।२। बलाभियोगेणं ।३। देवताभियोगेणं ।४। गुरुनिगहेणं ।५।
 विचीकनारेणमित्यर्थः ॥ १४८ ॥ ततश्च किमित्यत आह 'तार्इत्यादि 'ता' तस्मात् कारणात् इत्याकारनिवेदनात्, एवंविधायवा-
 दपदमुत्कलनकरणात्, धर्मार्थमन्यतीर्थे इति पदाभ्यां वाक्यं सूचितं साकांक्षत्वात्, तत्र च 'धम्मस्यमच्चतित्थे न फरे तवन्दणन्हाण-
 दाण्होमाईति, ङादशब्रवादिभूतसम्यक्त्वनियमवचनाच्च, चः समुच्चयार्थोऽनुक्तोऽपि अत्र द्रष्टव्यः, 'अपवादेन' देवताभियोगल-
 धणेन, तस्या गोत्रदेवताया, उपलक्षणत्वादन्यासामपि साधिष्ठापकदेवतानां, नमनपूजननैवेद्यदानादिषु विधोपशमनार्थं क्रियमा-
 नेष्वतिगम्यं, न दोषः, न प्रतिपन्नधर्मोत्तिक्रमणलक्षणोऽपराधः, तत्र देवताभियोगे कथानकम् आवश्यकवृत्तौ एवं—अहा एगो भि-

हृत्थो सावगो जातो, तेण वाणमन्तराणि चिरपरिचितानि उज्झयाणि, एगा तत्थ वाणमंतरी पओसमावन्ना तस्स गावार-
क्खगो पुत्तो, तीए वाणमन्तरीए गावीहिं समं अवहरिओ, ताहे उइन्ना साहइ तज्जंती किं तुमं ममं उज्झसि नवत्ति ? सावगो
भणइ, नवरि मा मम धम्मविराहणा भवउ ? सा भणइ ममं अचेहि, सो भणइ जिणपडिमाणं अवसाणे ठाहि आमं ठामि तेण
तत्थ ठाविया, ताहे दारगो गावीओ य आणीयाओत्ति" ईदइयश्च साधिष्ठायकदेवता अल्पा एव भवन्ति, इत्यमूदशीरुदिश्य नान्यासां
पूजादिकं कार्यमिति भावः ॥ १४९ ॥ अथ ग्रन्थकारोऽस्य प्रकरणस्य गुणनिष्पन्नमात्मना दत्तं नाम प्रकटयन् सिद्धान्तार्णवनि-
र्गमकप्रायः सुगुरुसंप्रदायागतोत्तरात्मकत्वं तु दर्शयितुं श्रीसुधर्मस्वामियुगग्रधानवंशाग्रध्वजपटायमानश्रीजिनवल्लभमभूरिशिष्यत्वं

स्य प्रकाशयंश्च ग्रन्थसमर्थनामाह ॥ १५० ॥

इय कइवयसंसयपयपण्डुत्तरपयरणं समासेणं । भणियं जुगपवरागमजिणवल्लभमभूरिसीसेण ॥ १५० ॥
इय कइवयसंसयपयपण्डुत्तरपयदानां, परिमितसंदेहस्थानानां, प्रश्नोत्तराणि यत्र तत् कतिपयसंशयपदग्र-
व्याख्या—इति, उक्तप्रकारेण, कतिपयसंशयपदानां, कतिपयसंशयपदप्रश्नोत्तरप्रकरणं, कतिपयसंशयपदप्रश्नोत्तरनामकं प्रकरणमित्यर्थः, समासेन
श्रोत्तरं, तच्च तत् प्रकरणं च कतिपयसंशयपदप्रश्नोत्तरप्रकरणं, कतिपयसंशयपदप्रश्नोत्तरनामकं प्रकरणमित्यर्थः, समासेन
संक्षेपेण अनुस्वारः प्राकृतत्वात्, भणितं, प्रणीतं रचितमित्यर्थः, कचिन् 'लिहियं' इति पाठो दृश्यते तत्र लिखितं पूर्वानागर्गकृत-
ग्रन्थादिभ्य उद्धृतं, युगं, वर्तमानः कालस्तत्र प्रवरं शेषजनापेक्षया प्रचान आगमो यस्य स युगप्रधरागमः, स नासौ जिनवल्लभ-
भूरिश्च युगप्रवरागमजिनवल्लभमभूरिस्तस्य शिष्येण विनयेन, अत्र हि ग्रन्थस्य साक्षात्पतां दर्शयितुं साक्षानोद्धृत्य च तत्तुं युगप्रवरा-

गमजिनबहुभमूरिदिप्येण इत्युक्तम्, अन्यथा एतत्साध्यस्योपादेयत्वस्य सदस्रकिरणवदतिग्रकटेन श्रीगौतमस्वामिनामानुहारि-
धाम्ना श्रीजिनदत्तमूरिरिति निजनाम्नैव सिद्धेरिति भावः ॥ १५० ॥

इति श्रीपार्श्वनाचार्यप्रबोधचन्द्रगणिविरचिता सदेहदोलावलीवृत्तिः समाप्ता

चान्द्रे वृत्तेऽऽहुलचुधौजसि यद्दमानमूरिर्नभूच सुमुनिस्थितिकेलेधामा । ध्यानप्रकर्षमहिमेक्षितमूरिमन्त्रैः साधुधर्म इव योग
इयाथ मूर्त्तः ॥ १ ॥ तत्पदे च त्रिनेधरो गुरुभूचौलुग्यचूडामपिः । श्रीमदुर्लभराजसमितौ यस्योग्रबाह्वया कम्प्राणाम्
प्रतिवादिनां प्रथिगलत्सेदोदबिन्दुच्छलाभिः सधुस्तचरितं विपादत इवाङ्गेभ्यः सुविद्यालवाः ॥ २ ॥ ध्यानं हतं खलु जगत्पि
हन्यतां नादश्यन्तरं सदसतोऽपि दर्शयतां न । उष्यत्यवस्तदपि मानुमता न लेभे यस्योपमा भवदत्तौ जिनचन्द्रमूरिः ॥ ३ ॥ ततो
ऽनुजनेऽभयदेवमूरिर्हिंसितः कृता येन नवा नवाङ्गयाः । इतीव सेव्येयमभूद् यथेच्छं स्वसेविनां निर्हेतिदायिका च ॥ ४ ॥ विद्या मा
भवताऽऽटुला जननि बाग्देवि त्वमाश्वासयैता धातस्त्वमिमां प्रतोषय गिरं ध्वजन् स्वपं मा मुहः । आसीनोऽभयदेवमूरिमुनिराद् पट्टे
जगद्ब्रह्मः घूरिः श्रीजिनगुह्यमः सुरसतः सिद्धं च एवेप्सितम् ॥ ५ ॥ तत्पदे जिनदत्तमूरिरभवन्मार्तण्डचण्डप्रभो यस्मिन् विष्ट-
पधर्मजे सत इतः स्रच्छन्दसा भ्राम्यन्ति । तज्जोतिर्गल्हस्त्वितानयतमः विण्ढा इव द्विदग्जा जग्मुर्दिगु विदिक्षु मंस्वभिभवं वक्तुं
तु दिग्दन्तिनाम् ॥ ६ ॥ कन्दर्पेपि न रूपमीदृशमिदं तेजो न ग्र्येऽप्यसौ वीणायामपि न ध्वनिर्न च कलाधन्नेऽपि चैवं-
विधाः ॥ धात्रा तत्कथमेव ईदृगवनीत्याद्यदि लोकैश्चित्ताद् यं द्रष्टा जिनचन्द्रमूरिरथ सोऽभूत्तत्पदयोत्तमः ॥ ७ ॥

येषां गीर्वाणवाणीलहरिभिरश्रितः श्रेयमाणाऽखिलापि श्रीपृथ्वीराजपृथ्वीपतिसमितिरिहैश्वर्यसिन्धौ ममज्ज । चित्रं तत्रापि अत्रा-
 र्चपुषि ववृधिरे तर्पमालिन्यतापाः पापानां वा किमेतज्जिनपतिगुरवस्तेऽथ पट्टे बभूवुः ॥ ८ ॥ अथ जिनेश्वरसूरिरिदं पदं समलं
 कुरुतेऽर्थ इवाहुतः । यदुपदेशगिरं विबुधाः सुधालहरितोऽप्यधिकं बहुमन्यते ॥ ९ ॥ ज्वलति परमज्योतिर्दीपो यदेव दिवा-
 निशं हृदयसदने यत्के वागीश्वरी प्रतिचारिकः । तत इह महार्थानां कोटिर्विजृम्भत इत्यहो स्फुरति हृदि मे यत् नो लिङ्गं विना
 निजलिङ्गिना ॥ १० ॥ तस्यास्त्यन्तेवासी प्रबोधचन्द्रगणिवाचनाचार्यः । गुरुकुलसेवाहेवाकविदितशिक्षाद्वयरहस्यः ॥ ११ ॥
 सुविहितसामाचार्या लक्षणसाहित्यविद्ययोर्यस्य । मूर्त्तौ गुरुरिव गुरुरजनि वाचनाचार्यपद्मदेवगणिः ॥ १२ ॥ जिनचन्द्रसूरि-
 शिष्यः समजनि गुणभद्रवाचनाचार्यः । जंगमतीर्थ कातन्नपञ्जिकादौ गुरुर्यस्य ॥ १३ ॥ कदापि नवयैक्षितामपि कथामिवान्वेक्षिकीं
 यथा कविविवक्षितं सदसि यो वतार्थापयत् । स यस्य विनयोदधेर्विषमतर्कविद्यार्णवावगाहनविधावभूद् विजयदेवसूरिगुरुः
 ॥ १४ ॥ नृपसमिति विजितविविधप्रतिवादिवितीर्णजयपताकौघाः । जिनपुलोपाध्याया आसन् यस्यागमे गुरवः ॥ १५ ॥
 दीक्षाचार्यजिनेश्वरसूरिवचः सिद्धमन्त्रमासाद्य । मुग्धावबोधनार्थं तेनेयं विरचिता वृत्तिः ॥ १६ ॥ प्रथमं लक्ष्मीतिलकोपाध्यायैः
 सूक्ष्मदर्शिमतिमद्भिः । जिनरत्नाचार्यैश्चाथ चन्द्रतिलकैरुपाध्यायैः ॥ १७ ॥ स्वपरसमयतत्त्वज्ञैरतिवत्सलमानसैर्महाकविभिः ।
 प्रतिभाजितसुरगुरुभित्तिभिरपि समशोधि विधिनासौ ॥ १८ ॥ युगम् ॥ अन्यैरपि विद्वद्भिः संविशैरत्र सूत्रवाह्यं यत् । संभाव्यते
 तदखिलं मिथो विचार्यैव संशोध्यम् ॥ १९ ॥ अत्रार्थेऽहं तेषामज्जलिचन्दं करोमि बहुमानात् । मिलितैरपि पूज्यानां ग्रन्थे

अदिमा यतो जन्याः ॥ २० ॥ मार्गोमार्गसमानताधममवाप्नुव्यामृढता त्रोटिनी तत्त्वज्ञानकरी कुमार्गगतसद्दोषत्रजावि-
 ष्करी ॥ एषा निर्मलधर्मकर्मजननी तंदेहदोलाबली धृतिर्नन्दतु तापजाब्जमथनी भरीर चन्द्रार्कयोः ॥ २१ ॥ अस्याः सुत-
 भुताग्रजेः प्रत्यक्षरं विमृश्य कृतम् । ग्रन्थाग्रं सप्ताधिकचत्वारिंशत् श्रुतानि सार्द्धानि ॥ २२ ॥ विक्रमवर्षे वरकरशिगिरिरूपमिति
 (१३२१) मयोः प्रथमपक्षे । पञ्चम्यां प्रह्लादपुरनगरेऽसौ ममर्गिता सोमे ॥ २३ ॥ इति ग्रन्थप्रशस्तिः, श्लोकमानम् ॥ ४७५० ॥

इति वाचनाचार्यप्रबोधचन्द्रगणिविरचितबृहत्समन्देहदोलाबलीश्रुतिः समाप्ता ॥

इति संदेहदोलाचलीप्रकरणं सगाप्तम् ।

